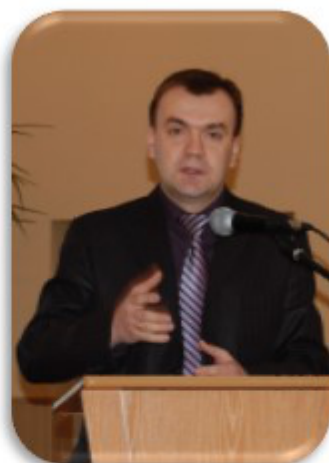

Педагогічний вісник

1 - 2016

ФОТОРЕПОРТАЖ ПРО ОБЛАСНИЙ ЕТАП КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2016»

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
підсвідомленої освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, начальник Управління
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової роботи інституту, кандидат
педагогічних наук (науковий редактор)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти інституту, кандидат
педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Інституту модернізації змісту освіти МОН
України, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андріюшенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

І.О.Ніколаску, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №4 від 28.12.2015
Підписано до друку 01.03.2016
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,25

Зам. №1444

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
ОІПОП, т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

"І доти буде жити Україна, поки живуть у ній учителі".
Про конкурс "Учитель року - 2016".....2

НАУКА - ШКОЛІ

Бак В.Ф. Плекання духовної спільності між учителем і
учнями - основна умова проведення гуманного уроку.....5
Химич Н.Є. Духовні засади професійної діяльності педагога.....6
Руденко І.М. Вплив сучасних мультфільмів на психіку
дитини дошкільного віку.....11

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Щербаков А.Г. Використання авторського програмного
засобу "Завуч" у навчально-виховному процесі школи.
Із досвіду роботи Шубиноставської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів Лисянської районної ради.....13
Ющенко Л.О. Історична проза як джерело вивчення основних
рис національного характеру українців.....17
Слущинська І.М., Драгун О.В. Використання кольору
у корекції мовленнєвих вад.....21
Сокур О.В. Випаровування і конденсація рідин. Питоме
тепло пароутворення. Розробка уроку з фізики. 8 клас.....24
Марченко О.Є. Підготовка до участі у предметних
олімпіадах з екології. Із досвіду роботи з учнями 10-11 класів.....26
Москаленко Н.С. Робота з вікнами та їх об'єктами.
Розробка уроку з інформатики для учнів 5 класу.....31
Гаража В. "Один проти одного". Інтерактивна технологія
для перевірки та корекції знань, умінь та навичок учнів.....33
Нікітченко Я.А. Той, що творить добро, - творить саме життя".
Розробка уроку доброти. 11 клас.....35
Конельська В.М., Прищепа Л.О., Кудря В.В., Колосова А.І.
Вплив творів мистецтва на здоров'я молодших школярів.....38
Христенкова Г.М., Атаманова О.Ю. Моніторинг навчальної
діяльності учнів. Розробка тестових завдань з біології. 7 клас.....43
Нечипоренко Н.В. Конкурс педагогічної майстерності
у навчальному закладі.....48
Солодка О.М. Хімічні властивості кислот. Розробка уроку
з хімії. 8 клас.....50
Славута О.І. Дислексія - хвороба генів.....52
Кодола В.І. Реформи в сільському господарстві України
наприкінці 1950 - у першій половині 1960-х рр. Розробка уроку
з історії. 11 клас.....54
Погорелко Л.В. Формування у дітей свідомого ставлення
до поняття "Основи безпеки життєдіяльності".....57
Барилко Т.П. Туберкульоз і віл. Розробка уроку з основ здоров'я.
7 клас.....59
Голубенко В.Г., Фіалковська А.М. Тайм-менеджмент
в управлінні ДНЗ.....61
Мельник Т.Ю. Інноваційні методи і прийоми розвитку
пізнавальної діяльності учнів.....65
Скитиба Н.В. Атмосферний тиск. Основні пояси
атмосферного тиску на землі. Розробки уроків із
застосуванням інтерактивних технологій.....68

ЮВІЛЯРИ

80 років від Дня народження Василя Захарченка
Хавронич С.М. Василь Захарченко. Оповідання "Банюша".
Розробка уроку літератури рідного краю. 7 клас.....71

145 років від Дня народження Лесі Українки
Л.Ф. Качан. Леся Українка - безсмертна дочка Прометея.
Розробка виховного закладу.....76

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Красюк В.Л. Вони пишуть вічним пером. Усний журнал,
присвячений письменникам-лауреатам Нобелівської премії...76
Рябова О.В., Лемко В.В. "Ми - різні, Ми - рівні": міжкультурний
діалог між Черкащиною та Івано-Франківщиною. Розробка
виховного заходу для учнів 8-9 класів.....82
Підгасцька Є.О. "Ти рідна мова, чиста, як роса, цілюща й
невичерпна, як криниця". Розробка літературно - музичної
композиції до Міжнародного дня рідної мови.....86

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статей.....87

"І ДОТИ БУДЕ ЖИТИ УКРАЇНА, ПОКИ ЖИВУТЬ У НІЙ УЧИТЕЛІ..."

ПРО КОНКУРС "УЧИТЕЛЬ РОКУ - 2016"

*Учителю, який легкий Ваш труд,
Коли дитячі очі світяться завзяттям,
Все хочуть вміти, все бажають знати,
Тоді, учителю, легкий твій труд.
Який приємний, вчителю, твій труд,
Коли ти відчуваєш душ єднання,
Збулись у дітях мрії й сподівання,
Тоді твій, вчителю, приємний труд.
Буває, вчителю, святим твій труд,
Коли маленьке серденько дитяче,
Відчує біль чужий, з біди чужої плаче,
Тоді, учителю, святий твій труд.
Буває вдячним, вчителю, твій труд,
Коли тебе згадають через роки.
Ті, що давно пішли у світ широкий,
Тоді, учителю, твій вдячний труд.
Який важкий, учителю, твій труд,
Коли в очах дітей байдужість бачиш.
Коли і сили, й розум ти даремно тратиш,
Тоді, учителю, важкий твій труд.*

Павліна Савчин

Цим лірично-філософським акордом хочеться розпочати повідомлення про проведення всеукраїнського конкурсу "Учитель року-2016".

Різні думки висловлюються освітянами про проведення цього заходу, але все ж ми завжди чекаємо цієї події і сприймаємо її, як свято....І мені здається, що, торуючи кожний день дорогу до школи, де проходять звичайні будні, наповнені творчістю і єднанням з дитячими душами, вчителі хочуть саме такого свята, аби заявити про себе освітянському загалу.....показати своє вміння працювати, рівень професійності і відкритися яскравою особистістю.....

Зазначимо, що в області пройшли I та II тури всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2016".

У II (обласному) заочному турі Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2016" взяли участь 88 вчителів історії, математики, англійської мови та предмета "Захист Вітчизни" із усіх районів та міст нашої Черкащини.

Під час відбіркового дистанційного етапу оцінювались авторські Інтернет-ресурси (педагогічні сайти) конкурсантів, телекомунікаційне представлення ними власного педагогічного досвіду. Крім цього, в режимі он-лайн учасники конкурсу проходили тестування фахової компетентності. За результатами відбіркового етапу за рейтинговою системою визначено по три фіналісти у кожній номінації.

До визначення учасників фінального етапу були залучені не лише науковці й педагоги-переможці цього Конкурсу у попередні роки, а й представники районних (міських) методичних служб. Це дало змогу підвищити прозорість та об'єктивність оцінювання.

Згідно з результатами випробувань дистанційного відбіркового етапу перші три місця у кожній номінації посіли такі учителі:

"ІСТОРІЯ":

1. **Бевза Юлія Вікторівна**, учитель історії Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради.

2. **Бурлака Олена Вікторівна**, учитель історії Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради.

3. **Михайлова Ганна Дмитрівна**, учитель історії Тальнівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - гімназія" Тальнівської районної ради.

"ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ":

1. **Надгребельний Олександр Анатолійович**, учитель предмета "Захист Вітчизни" Тернівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Смілянської районної ради.

2. **Отземка Василь Миколайович**, учитель предмета "Захист Вітчизни" Квітчанського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради.

3. **Шевчук Віктор Володимирович**, учитель предмета "Захист Вітчизни" Смілянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів №15" Смілянської міської ради.

"МАТЕМАТИКА":

1. **Бегерська Алла Володимирівна**, учитель математики Монастирищенського навчально-виховного комплексу "Ліцей - загальноосвітня школа I-III ступенів "Ерудит"" Монастирищенської районної ради.

2. **Гергель Ольга Василівна**, учитель математики Орловецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради.

3. **Лукьященко Валентина Іванівна**, учитель математики Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради.

"АНГЛІЙСЬКА МОВА":

1. **Бабій Наталія Володимирівна**, учитель англійської мови Звенигородської спеціалізованої школи I-III ступенів №3 Звенигородської районної ради.

2. **Назаренко Наталія Олексіївна**, учитель англійської мови Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради.

3. **Хлівна Наталія Володимирівна**, учитель англійської мови Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Смілянської міської ради.

Із 25 по 27 січня 2016 року на базі КНЗ "ЧОПООП ЧОР" відбувся фінальний очний етап II (обласного) туру Конкурсу.

На фінальному очному етапі II (обласного) туру Конкурсу були проведені такі випробування:

1. Представлення власної педагогічної ідеї (з мультимедійною презентацією), співбесіда.
2. Перегляд відеоуроку з фаху та самоаналіз.
3. Електронне тестування фахової компетентності.
4. Розроблення та захист навчального проекту з тем, визначених журі Конкурсу.
5. Майстер-клас, який ілюструє власну педагогічну ідею.
6. Розробка конспекту уроку з теми, визначеної членами журі.

У третій конкурсний день, 27 січня 2016 року, відбулось фінальне шоу-нагородження II (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2016"!

На шоу були присутні почесні гості Голова Черкаської обласної ради **Олександр Іванович Вельбівець** та заступник Голови обласної державної адміністрації **Віталій Володимирович Коваль**, а також керівники та учителі загальноосвітніх навчальних закладів області, засоби масової інформації.

Олександр Іванович Вельбівець і Віталій Володимирович Коваль привітали присутніх зі святом професійної творчості, побажали "рідній освітянській родині"(В.В.Коваль) мирного неба, віри в добрих людей, Батьківщину і чудових учнів.

У своїх виступах керманічі області звернули увагу на те, що учасники конкурсу своїми творчими надбаннями примножили здобутки освітян області, висловили слова вдячності за нелегку вчительську працю, особливо сільським педагогам... А також запевнили всіх присутніх

про те, що вони докладуть значних зусиль до удосконалення практичної складової предмета "Захист Вітчизни".

Віталій Володимирович зокрема вразив освітян чистотою англійської вимови і побажав, щоб хрещенська вода додала всім присутнім сили і здоров'я.

На фінал учасники конкурсу підготували домашнє завдання - творчу візитівку **"Я - сучасний учитель"** з використанням відео презентації.

Щодо візитівки, то, як говориться, - творчості вчителя немає меж... Кожен конкурсант - це своєрідний освітянський самородок, індивідуальні грані таланту якого відшліфовані педагогічною творчістю, загартовані любов'ю до школи і дітей, тому й самопредставлення їхні були невеличкою цікавою неповторною розповіддю-родзинкою... І всі ці розповіді єднало одне - гордість за обрану професію:

1. "Я - сільський учитель, несу особливі знання".
2. "Основна моя мета - навчити дітей боронити свою землю".
3. "Я - вчитель і мудрість віків до дітей струмує".
4. "Для мене школа - хліб і дім".
5. "Якщо тобі дали право виховувати дітей - роби їх крилатими".

Також був проведений традиційний конкурс "Щасливе число".

(У мультимедійному режимі на екран проектувалося табло з цифрами від 1 до 15. За кожною цифрою, яка демонструвалася на екрані, було приховане одне запитання. За правильну відповідь на одне із запитань під "щасливим числом", конкурсант мав можливість отримати невеличкий подарунок).

Зазначимо, що цьогорічний конкурс "Щасливе число" був присвячений знаменній даті - 25-річчю Незалежності України, яке у серпні цього року святкуватиме наша держава.

Демонструючи творчі грані власної особистості, конкурсанти змагались за один із найпочесніших призивів - приз глядацьких симпатій. Для цього слухачам курсів підвищення кваліфікації були роздані бланки для голосування, у які необхідно було вписати номер конкурсанта, що сподобався найбільше. Приз глядацьких симпатій виборов Василь Миколайович Отземка.

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОНКУРСНИХ ВИПРОБУВАНЬ ПЕРЕМОЖЦЯМИ ІІ (ОБЛАСНОГО) ТУРУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ "УЧИТЕЛЬ РОКУ - 2014", ЯКІ БУДУТЬ ПРЕДСТАВЛЯТИ ЧЕРКАЩИНУ НА ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ РІВНІ, СТАЛИ:

1. **Бурлака Олена Вікторівна**, учитель історії Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради.

2. **Отземка Василь Миколайович**, учитель предмета "Захист Вітчизни" Квітчанського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради

3. **Бегерська Алла Володимирівна**, учитель математики Монастирищенського навчально-виховного комплексу "Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів "Ерудит"" Монастирищенської районної ради.

4. **Назаренко Наталія Олексіївна**, учитель англійської мови Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради.

Для нагородження переможців і фіналістів ІІ (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2016" були запрошені начальник Управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації **Валерій Віталійович Данилевський** і ректор КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради" **Наталія Миколаївна Чепурна**, які вручили Дипломи і цінні подарунки..

Від видавництва "Основа" переможців і фіналістів привітала представник в Черкаській області Марина Дмитрівна Підоплічко, вручивши кожному з них безкоштовні карточки для передплати улюбленого журналу.

Протягом проведення фінального шоу приємні хвилини подарували присутнім вихованці зразкового художнього колективу "Белісімо" Черкаської спеціалізованої школи №20 Черкаської міської ради, зачарувавши запальним танцем і піснею.

Цьогорічний конкурс проходив в обласному інституті в теплій домашній атмосфері без особливого пафосу, але такими щирими і відвертими здалися всі виступи і представлення, залишивши незабутні враження і хороший настрій...

В.Ф.Бак,

кандидат педагогічних наук, учитель біології НВК №11 м. Артемівська Донецької області

ПЛЕКАННЯ ДУХОВНОЇ СПІЛЬНОСТІ МІЖ УЧИТЕЛЕМ І УЧНЯМИ - ОСНОВНА УМОВА ПРОВЕДЕННЯ ГУМАННОГО УРОКУ

Зробити світ щасливим без справедливої і доброї школи не можна. А такою її може зробити учитель, який використовує у своїй роботі цілісний підхід до навчально-виховного процесу, не розмежовуючи навчання і виховання. У такому процесі весь зміст навчального матеріалу спрямований одночасно на навчання та виховання і відповідає індивідуальному рівню розвитку учня. Враховуючи цей рівень, вчитель намагається діяти так, щоб рух дитини з його багатостороннім змістом по власній траєкторії розвитку співпадав із намірами педагога. У цьому полягає суть виховання учня життям і з допомогою самого життя.

Скажемо, що кожна дитина приходить у школу зі своїм життєвим досвідом не лише для засвоєння нового матеріалу на уроці, адже він (урок) "в школі повинен бути не тільки основною формою організації навчання, а й основною і провідною формою організації спрямування всього життя дітей і кожного школяра окремо" [2, с. 230].

Згідно із фундаментальним для педагогіки положенням Л.С. Виготського про те, що "навчання повинно випереджувати розвиток і вести його за собою" [3, с.124], матеріал уроку повинен подаватися із врахуванням не тільки актуального рівня розвитку учня, але й відповідно до його зони ближнього розвитку. Протиріччя, яке в даному випадку виникає, вирішується через співпрацю дитини і дорослого, учня і вчителя. Тому правильно організована співпраця на уроці між вчителем і учнем - основа успішності навчання і виховання. "У школі дитина вчиться робити не те, що вона може виконувати самостійно, а те, що вона робити ще не вміє, але воно є для неї досяжним у співпраці з учителем та під його керівництвом" [1, с. 133].

Але постійна співпраця учителя і учнів не може бути результативною, якщо на уроці немає духовної спільності між ними. Вирощування духовної спільності між учителем і учнями в ході щоденної навчальної діяльності спричинило появу особливого виду уроку - гуманного.

Під час підготовки гуманного уроку важливим є уміння вчителя співпрацювати з учнем: не подавляти, не залишати його на одинці із самим собою у вирішенні навчальних задач, а співпрацювати.

"У співпраці дитина стає сильнішою і розумнішою, ніж у самостійній діяльності, вона піднімається вище за рівнем інтелектуальних труднощів, які вирішує, проте, завжди існує певна суворо закономірна дистанція, яка визначає відмінності під час самостійної діяльності і діяльності у співпраці" [1, с. 132].

У співпраці дитина піднімається на більш високий інтелектуальний рівень, який би був їй недосяжним наодинці. Співпраця ґрунтується на наслідуванні, проте, крім нього, вона завжди має емоційне забарвлення.

При особистісно-орієнтованому підході з урахуванням духовного гуманізму, співпраця ґрунтується на любові, довірі, духовній спільності і тому її результативність завжди висока. Коли під час відкритої співпраці учні знайомляться з певними науковими

поняттями, виникає прихована співпраця, яка продовжується й тоді, коли учень виконує роботу самостійно без допомоги учителя.

Таким чином, основним акцентом уроку стає відкрита і прихована співпраця з дітьми. Сама співпраця має гуманістичну спрямованість спільної розвиваючої діяльності педагогів і учнів, яка зміцнена взаєморозумінням, проникненням в духовний світ один одного, колективним аналізом ходу і результатів цієї діяльності. В основі стратегії співпраці лежить ідея стимулювання і спрямування педагогом процесу розвитку пізнавальних інтересів учнів. Враховуючи синергетичний підхід до уроку, можемо припустити, що співпраця - це такий вид взаємодії в системі (урок), при якій результативність, цілісність значно перевищує простий набір всіх її компонентів.

Крім цього, простір уроку необхідно наповнювати специфічними людськими стосунками, які будуть притаманними нашому життю в майбутньому, а саме: почуття колективізму, доброти, дружби і товарищескості, чуйності і співпереживання, взаємодопомоги і поваги до особистості. "Ці стосунки мають стати не лише предметом навчання і виховання, але, в першу чергу, нормою спільної роботи педагога і учнів на уроці" [2, с. 232].

Гуманний урок - це спільне колективне дійство, спрямоване на самовдосконалення і вчителя, і учня. У ньому вчитель не виступає як якийсь ідеальний образ, якому все відомо. Він сам міркує, мислить, переживає, тішиться, шукає відповіді на складні питання і тим самим спонукає до подібних дій учнів. У ході уроку учитель повинен відмовлятися від одноосібного володіння оціночною діяльністю. Весь навчально-виховний процес необхідно спрямовувати на розвиток в учня оцінних суджень і на утвердження змістовної оцінки та самооцінки.

Важливо звернути увагу на інформаційне наповнення уроку. Зазвичай, останні наукові відкриття не встигають потрапити в зміст навчальних програм та на сторінки підручників. Проте, саме вони мають особливу привабливість та принадливість для дітей, несуть потужний енергетичний імпульс, активізують мислення. Якщо фактичний матеріал з предмета добре засвоєний вчителем і викладається учням десятки років без змін, то віджилі свій вік ментальні конструкції стають гальмом для розвитку мислення учнів. Тому у зміст уроку необхідно вносити нові наукові відкриття.

У роботах Ш.О.Амонашвілі та В.Г. Ніорадзе стверджується, що "урок є найважливішою, провідною формою процесу творення долі дітей; у ньому акумулюється життя дітей і збагачується світлом духовності та знань" [4, с.34-35]. Шалва Олександрович разом з Валерією Гвіївною запропонували створити освітні курси, які розвивають в дітях цілісний світогляд [4, с. 32-34]. Ця ідея була практично реалізована в експериментальній школі №1 м. Тбілісі (Грузія) і школи №200 м. Москви (Російська Федерація).

Характерною ознакою таких освітніх курсів є "розвиток у дітей <...> найважливіших глобальних вмінь

і здібностей з допомогою особливо організованих знань". До глобальних умінь і здібностей Шалва Олександрович відносить "пізнавальне читання, писемномовленнєву діяльність, лінгвістичне чуття, математичну уяву, духовне життя, усвідомлення прекрасного, планування діяльності, сміливість і витривалість, спілкування та ін." [4, с.33-34].

Прикладами освітніх курсів можуть бути:

- **для початкової школи**
- 1. "Уроки письменноречевої діяльності" В.Г. Ніорадзе [5];
- 2. "Уроки математических воображений" Ш. О. Амонашвили [4].

- **для старшої школи**

- 1. "Физика языком сердца" Ірени Стульпінене [6];
 - 2. "Биология языком сердца" Вікторії Бак [7].
- Зокрема, Валерія Гівіївна Ніорадзе запропонувала Критерії гуманного уроку згідно з якими вчитель:

- 1. Створює умови для співпраці з дітьми.
- 2. Виявляє особистісний, а не предметний (ЗУН) інтерес до учня.
- 3. Посилює виховний і моральний аспекти на зміну навчальним прийомам.
- 4. Налаштовує дітей на те, щоб вони власними зусиллями і з хорошою мотивацією засвоювали знання.
- 5. Будує урок на основі устремління на розвиток, дорослішання і свободу.
- 6. Створює учням умови проживання уроку (можливість думати, розмірковувати, творити, а не просто прослуховувати і засвоювати матеріал).
- 7. Прагне до встановлення духовної спільності із кожним учнем.
- 8. Допомогає дитині звертати увагу на свій внутрішній світ, зароджує інтерес до духовного аспекту слова.
- 9. Робить провідними оціночні дії учнів (самоконтроль, самооцінка, самоперевірка) на заміну одноосібного виставлення оцінок вчителем.
- 10. Розвиває такі людські якості як чуйність, доброзичливість, правдивість, співпереживання, співчуття, уважність до іншого, чистоту.
- 11. Пам'ятає, що основним методом виховання є спосіб життя самого вихователя, учителя: його благородство, милосердя, культура, піднесене слово, прагнення удосконалюватися, витончувати свої почуття і ставлення до дитини, до всіх оточуючих.
- 12. Виробляє позитивне ставлення школяра до учіння з умовою, що дитина не відбуває час у школі, а проживає навчання. (О.М.Леонтьєв)
- 13. Пронизує освітні курси духовністю.
- 14. Перетворює навчальні предмети, що дають у результаті знання, в освітні курси, які формують у свідомості дітей цілісний світогляд на ті знання, які вони привласнюють у процесі учіння.

Розглянемо докладніше ці критерії. Урок будується за певними законами. Він представляє собою модель життя, відрізок простору, у якому проживаються різні події у стисненому вигляді для того, щоб з усього розмаїття світу досягнути лише малу його частину. Шкільні уроки - це різноманітні варіації на головні теми життя, а саме: "Що таке світ навколо мене? Хто я в цьому світі? Яке моє місце в ньому?". Урок не буває безликим, він несе відбиток думок, почуттів учителя і його світогляду. Духовний світ учителя може наповнити урок багатовимірним яскравим життям або перетворити його на плоский і нудний відрізок часу.

Гуманний урок має характерні особливості, які вирізняють його від традиційного. Ці особливості пов'язані зі світоглядом учителя, з його духовним гуманізмом. Такий урок є не одноразовою акцією, а результатом серйозної і глибокої роботи учителя над самовихованням почуттів, думок і вчинків. Робота над

уроком повинна здійснюватися задовго до його початку і проявлятися в багатьох звичайних уроках у вигляді постійної співпраці учителя і учнів над формуванням особистісних людських якостей.

Тому головною умовою проведення гуманного уроку є плекання духовної спільності між учителем і учнями у щоденній навчальній діяльності. У ході зазначеного уроку у дітей вирощуються людські якості: чуйність, доброзичливість, правдивість, співпереживання, співчуття, уважність до іншого, чистота. Вони або є або їх немає. Ці людські якості не підлягають статистичній обробці, тестуванню, технологізації, а тому їх не можна зробити об'єктом аналізу рейтингової оцінки чи змагання.

Людські якості учнів не можуть розвинути самі по собі, як природний наслідок процесу навчання. Найчастіше вони формуються спонуканням з боку дорослих. Ось як писав В.О. Сухомлинський про педагогічний прийом спонукання: "В основі спонуки майже завжди лежить безпосереднє звертання до почуття власної гідності, здорового самолюбства школяра. Проте, це звернення не повинно перетворюватися у захвалювання, - потрібно дуже тонко, непомітно пробудити у вихованця бажання утвердити свою гідність" [8, с. 194].

Іноколи в системі виховання в окремих школах використовуються щоденники добрих справ, рейтинг добрих справ класу та інша подібна система оцінювання моральних якостей дітей. Готуючи гуманні уроки, варто звернути увагу на те, що "ні в якому випадку не повинні бути предметом похвали прояви елементарної культури; велику помилку припускають окремі вихователі, представляючи як мужність готовність прийти на допомогу людині та ін.. Хвалити потрібно лише в тому випадку, якщо учень став вище над вимогами азбуки моральної культури. [8, с. 194].

Посилюючи виховні та моральні аспекти, учителю необхідно проявляти до учня особистісний, а не предметний з точки зору знань, умінь і навичок, інтерес. Тому вчителя, який працює з дитячим колективом, цей колектив цікавить не тільки з позиції успішності чи неуспішності засвоєння навчального матеріалу, для нього важливо побачити в учнях достойних для спілкування особистостей. Про це В.О.Сухомлинський писав так: "Якщо весь час, протягом якого учитель перебуває з дітьми, вважати єдиним цілим, то дві треті його мають бути невимушеним, товариським дружнім спілкуванням, при якому діти забувають, що вони вихованці, а учитель їхній вихователь. Це спілкування повинно пронизувати діяльність, не пов'язану з навчанням, засвоєнням матеріалу, оцінками, успішністю та ін.... При такому спілкуванні, всі відчувають рівними, кожний є, перш за все, не учнем, а людиною. У такому спілкуванні кожен постає перед вами, не таким, яким його робить оцінка, а таким, яким він є, коли розкриваються всі його людські здібності і задатки. Саме це спілкування і є невичерпним джерелом тієї радості, яка назавжди залишає відбиток в емоційній пам'яті вчителя, завдяки якій дні та години спілкування з дітьми згадуються як найщасливіший час у житті" [8, с. 24]. Таке спілкування стає основою створення духовної спільності.

"Найкраще процес виховання відбувається тоді, коли виникає духовна спільність між учителем та учнем, вихователем та вихованцем, - пише Ш.О.Амонашвили, - У цій спільності образи перетікають із одного світу в інший без будь-якого посередництва, ніби самі собою" [9, с. 77].

Учитель, який готує урок, повинен пам'ятати, що основним методом виховання є спосіб життя самого вихователя, учителя: його благородство, милосердя, культура, піднесене слово, прагнення удосконалюватися, витончувати свої почуття і ставлення до дитини, до всіх оточуючих.

"Кожне слово, кожний вчинок педагога повинні відображати його особистість, його моральність,

людяність, доброту, правдивість... З учителя починається, по суті, пізнання дитиною світу людини, тому легко зрозуміти, що значить при цьому приклад учителя. Велике духовне багатство треба мати вихователю, щоб постійне самовираження його особистості впливало на учня як стимул до самоудосконалення. Скільки б хороших слів не промовляв учитель, вони залишаться для дітей пустим звуком, якщо в житті свого наставника вони не побачать втілення всіх цих слів і закликів" [8, с. 199].

Педагогічна майстерність учителя полягає в тому, щоб проживати і емоційно переживати зміст уроку разом з дітьми. Якщо цього не буде, то не виникне важливий етап уроку - звернення учня до свого внутрішнього духовного світу. Якщо вдається загострити погляд дитини всередину себе, то це створює основну мотиваційну ситуацію на уроці і налаштовує дітей прикладати зусилля для опанування знаннями. У цьому випадку учень намагається не просто засвоїти зміст уроку, а й з його допомогою відповісти на найважливіші для себе запитання: "Який світ навколо мене? Яке моє місце в цьому світі? Як мені жити в ньому?".

Гуманний урок - це спільне колективне дійство, спрямоване на самоудосконалення як учителя, так і учня. У ньому учитель не виступає як якийсь ідеальний образ, якому все відомо. Він сам розмірковує, думає, переживає, співрадіє, шукає відповіді на складні запитання і цим спонукає до подібних дій учнів.

Для гуманного уроку існують окремі закони, які проявляються у ньому: Закон Краси і витонченого виконання уроку; Закон Натхнення (самому черпати натхнення від дітей і надихати їх); Закон Любові, Закон Творчого терпіння.

Особливості проведення гуманного уроку

1. Урок - акумулятор життя дітей, тому необхідно створювати умови, щоб діти на уроці жили, а не готувалися до життя.

2. Тема уроку може відповідати програмі, але ще потрібна підтема, яка буде виражати його духовну суть і викликати інтерес в учнів.

3. Урок має свій лейтмотив, в якому виражена головна ідея. До лейтмотиву необхідно звертатися протягом уроку, у ньому головний - його творчий сенс.

4. На уроці повідомляється план спільних дій учителя та учнів, приймаються пропозиції щодо його доповнення.

5. Такий урок має певну особливість, він не може бути схожий за своєю структурою на всі попередні уроки. В уроці має бути присутнім елемент несподіванки для учнів.

6. Учитель спілкується з учнями на паритетних умовах, не підносячись над ними. Необхідно звертати увагу на діалогічну культуру мови, вміння виражати свої почуття, думки, уникати емоційного перевантаження.

7. Урок проводиться у певному темпі, з урахуванням можливих "спадів" і "підйомів". Такий темп уроку можна назвати "урок на хвилях". Якщо матеріал засвоюється в ході співпраці, то темп можна прискорити, якщо учні стомилися, то зменшити.

8. В уроці все органічно і цілісно, він підпорядковується певним законам. **Перерахуємо окремі з них:**

- Закон Краси і витонченого виконання прийомів.

- Закон Любові і Творчого терпіння.

- Закон Натхнення. Учитель намагається надихати учнів і сам отримує натхнення від них.

9. Основні дидактичні принципи гуманного педагогічного процесу, які знаходять своє відображення в уроці:

"Влаштувати довкілля і педагогічний процес, так, щоб:

- Дитина пізнавала і засвоювала істинно людське. "Істинно людське" - інакше правдиве, справедливе, наукове, моральне, добре, корисне.

- Пізнавала себе як людину. "Як людину" - тобто, як створену для людей (минулих, теперішніх, майбутніх), для себе, природи, добрих людських справ, турботи, творення, творчості і праці, збагачення, прикраси, олюднення життя...

- Виявляла свою істинну індивідуальність. "Істинна індивідуальність" - означає одиничність і неповторність, а тому вона має особливу місію від Природи.

- Знаходила суспільний простір для розвитку своєї істинної Природи. "Суспільний простір" - олюднені умови і людське, що заохочує сприяння для своєчасного і всебічного розвитку задатків ...

- Її інтереси співпадали із загальнолюдськими інтересами. Інтереси дитини - її потреби, тенденції, хотіння, захоплення, бажання, досвід, знання; "Загальнолюдські інтереси" - означає загальнолюдські цінності, культура, знання, досвід, науки, моральність... Носіями загальнолюдських інтересів для дитини є дорослі, які її оточують, особливо вчителі.

- Були попереджені джерела, здатні провокувати дитину на асоціальні прояви. Такими джерелами можуть бути: грубість у взаєминах між людьми, серед яких живе дитина, грубість у відношенні до дитини, утиск її особистості і гідності, протистояння її життєвим інтересам, природним тенденціям; авторитаризм і примус, несправедливість у ставленні до неї, матеріальне зuboжіння" [1, с. 229 - 230].

Як підсумок, зауважимо, що Гуманна педагогіка - це теорія і творча практика гуманного педагогічного процесу, яка розширюється і доповнюється самим учителем. Саме він разом з дітьми творить у суб'єктивному освітньому просторі, тому всі вище запропоновані рекомендації є лише основою, з допомогою якої кожен із вас може самостійно творити і доповнювати свій освітній простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. В Чаше Ребёнка сияет зародыш зерна Культуры / Ш. А. Амонашвили. - Рига: Паркс рекламай, 2006. - 80 с.

2. Амонашвили Ш. А. Гуманная педагогика. Актуальные вопросы воспитания и развития личности. Книга I / Ш.А.Амонашвили. - Москва: Арита, 2010. - 288с.

3. Амонашвили Ш. А. Основы гуманной педагогики : собрание сочинений в 20 кн. / Шалва Амонашвили [ред. Богуславский М.В., Александрова В. Г., Зуев Д.Д., Ниорадзе В. Г.]. - Москва : Амрита, 2012. - . - Кн. 4. Об оценках - 2012. - 368 с.

4. Амонашвили Ш. А. Школа Жизни. Трактат о начальной ступени образования, основанного на принципах гуманно-личностной педагогики / Шалва Александрович Амонашвили. - Донецк : Изд-во "Ноулидж", 2013. - 130 с.

5. Бак В.Ф. Биология языком сердца. Приложение к курсу биологии средней школы для духовно-нравственного воспитания / В.Ф. Бак. - Донецк : Издательство "Вебер". Донецкое отделение, 2008. - 176 с.

6. Выготский / [сост. и автор предисловия А. А. Леонтьев]. - Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2002. - 224 с. - (Антология гуманной педагогики).

7. Ниорадзе В. Г. По ступенькам СКАЛЕ. Уроки по вырачиванию письменноречевой деятельности у школьников : сборник учебно-методических материалов / Валерия Гивиевна Ниорадзе. - Донецк, 2006. - 154 с., алл. (Всеукраинская культурно-образовательная ассоциация Гуманной Педагогики).

8. Стульпинене Ирена. Физика языком сердца : приложение к курсу физики средней школы для духовно-нравственного воспитания / Ирена Стульпинене. - Рига : Паркс рекламай, 2006. - 182 с.

9. Сухомлинский / [сост. и автор предисловия Г. Д. Глейзер]. - Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1997. - 224 с. - (Антология гуманной педагогики).

Н.Є. Химич,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики дошкільної освіти, завідувач лабораторії духовного розвитку особистості ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"

ДУХОВНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Педагогічна професія - одна з найдавніших і найважливіших професій людства. Виникла вона на ранніх етапах розвитку суспільства у зв'язку з потребою передавати підростаючому поколінню набутий досвід. Залишається актуальною й нині, оскільки педагог поряд із священником та лікарем є одним із стовпів духовності, на яких тримається світ. Сіячем розумного, доброго, вічного називають педагога. Від нього - усе найкраще в людині. У слова "педагог" є кілька близьких за змістом, синонімічних термінів, а саме: "вихователь", "наставник", "учитель". Всі вони у широкому розумінні означають авторитетну, мудру людину, яка здійснює великий вплив на інших людей. При цьому, за переконанням В. Сухомлинського, важливе значення мають не стільки певні методи і прийоми цього впливу, скільки власна особистість педагога, його індивідуальність: "З того моменту, як маленька людина зробила перший крок по землі, вона починає порівнювати себе з тим, хто її виховує, висуває їй вимоги, вкладає в неї свої духовні сили, хоче бачити в ній свій ідеал"[5, 618]. Тому справжня професійна реалізація педагога полягає не в традиційній передачі знань, умінь і навичок своїм підопічним, а в тому, щоб залишити в них частинку своєї душі, посіяти такі духовні зерна, які в майбутньому дадуть плідний урожай.

Класичний досвід (А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.), наукові дослідження (Ш. Амонашвілі, М. Євтух, І. Зязюн, М. Ярмаченко та ін.) і практична педагогічна діяльність свідчать, що саме в особистості педагога закладена виховна сила знань, які отримують діти при здобутті освіти. Освіта, як стверджує Ш. Амонашвілі, нічого не варта без виховного спрямування, яке має проходити через серце вчителя, вихователя. Отож незмінно істинними залишаються слова К. Ушинського: "У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості. Жодні статuti і програми, жоден штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості у справі виховання... Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе. Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна утворювати характер" [8, 63-64].

Виходячи з визнання вирішального впливу наставника на зростаючу особистість, ми провели опитування серед студентів державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Насамперед нас цікавило питання, яким студентська молодь бачить сучасного педагога, що для неї означає сам термін "педагог". Результати опитування показали, що для більшості студентів педагог - це людина, яка навчає і виховує своїх підопічних, сприяє розвитку та формуванню особистості, прагне бути добрим, гуманним у

помислах і діях. Позитивними якостями педагогів респонденти вважають доброту, справедливість, розуміння інших, вміння цікаво навчати, приваблюючи дітей, бути їм другом, порадиником і мудрим наставником. Із негативних рис - зарозумілість, нездатність доступно навчати, відсутність чуйності й терпимості, необ'єктивність і нечесність.

Обов'язковою нормою у ставленні педагога до дітей, як показало опитування, є справедливість. Будь-які прояви несправедливості з його боку (виділення "любимчиків", необ'єктивне оцінювання знань, поведінки, необґрунтовані вимоги, безпідставні звинувачення, упередженість тощо) ранять душу, викликають обурення у вихованців і завдають непоправної шкоди освітній справі.

Сучасне студентство вважає також, що важливою для педагога є позитивна емоційна налаштованість, яка виявляється в умінні залишати за дверима закладу неприємні переживання, погані настрої. Педагог, звичайно, не повинен, приховувати свого невдоволення чи навіть обурення, якщо на те є причина, але тут важливе почуття міри. Тому потрібно бути доброзичливим, але не ліберальним, чемним і делікатним, але не улесливим, щедрим на похвалу, але не захвалюючим. Всі емоції, на думку опитаних, краще спрямовувати на те, щоб викликати захоплення у дітей, розкриваючи різноманітний власний внутрішній світ.

Високо оцінюють також студенти довіру у стосунках наставника і підопічних. Довіру, з одного боку, вважають проявом поваги і прихильності до педагога, а з іншого - основою для побудови стійких і міцних позитивних зв'язків, які залишають неоціненне враження на все життя.

Окремо варто зазначити погляди респондентів на творчий потенціал педагога. Студенти протиставляють сумній одноманітності, інертності, пасивності, байдужості постійний творчий пошук наставника, його неповторність, унікальність, своєрідність, прагнення внести свій індивідуальний вклад у педагогічну справу, розкриття нових особистісних якостей. Це, на думку більшості студентів, надихає на нові ідеї, сприяє руху вперед.

Окреслені студентами під час опитування та багато інших позитивних якостей є важливими для професійної діяльності педагога. Однак вони не виникають самі собою, їх потрібно плекати. Не те має вагу, які саме якості переважають в той чи інший момент, ніхто зразу не стає професіоналом. Важливо, яким чином ці якості досягаються і реалізуються: зовнішнім шляхом, чи внутрішнім, глибинним. Тому варто намагатися відповідати духовному портрету фахівця, основу якого складає інтелектуальний, загальнокультурний та моральний потенціал, що реалізується на засадах Істини, Добра, Краси. Істина - це суть, зерно духовності. Її пізнання розширює свідомість, збагачує внутрішній світ, її сенс - служіння високому,

вищий меті, де діє перевага духовного над матеріальним. Краса - протидія потворному, емоційно-ціннісна форма вираження власних переживань, свого ставлення до світу; проявляється в культурі педагогічної діяльності. Добро є основою, стержнем духовності, її моральною опорою. Ш. Амонашвілі, застерігаючи від бездуховного інтелектуалізму, який, на жаль, має місце в сучасному суспільстві, попереджає, що не можна давати знання молодому поколінню, не закладаючи духовно-моральне підґрунтя цих знань, бо гальмуватиметься особистісне становлення: "Не можна давати знання, не даючи духовність і моральність своїм вихованцям" [1, 12]. Педагог, на думку вченого, - це людина благородна, яка має міцну духовно-моральну опору. Отже, професіонал, який відповідає духовному портрету фахівця - це творчий, натхненний педагог, який має глибокі знання, широкий кругозір, добре серце, щирю душу, постійно знаходиться "в атмосфері багатого, цікавого, різностороннього духовного життя" [6, 489], здатний пробудити у своїх підопічних потяг до знань, повагу до науки, культури, освіти, прагне прищепити душевність і людяність своїм вихованцям. Він матиме позитивний вплив на своїх підопічних лише тоді, коли постійно вкладатиме у них "частину своїх духовних сил" [6, 59], адже духовність виховується духовністю. Тому необхідно плекати у собі найкращі якості, завжди пам'ятаючи думку Л. Толстого про те, що істинне виховання дітей полягає у вихованні самих себе.

Отже, неабияке значення має внутрішня робота педагога над собою, своїм духовним світом, який є багатогранним. Починаючи з себе, необхідно навчитися чесно і об'єктивно визначати власний внутрішній потенціал, давати адекватну оцінку своїм можливостям, оскільки існує духовність зі знаком "+" та духовність зі знаком "-" . І від того, в якому ключі реалізовує себе педагог, залежать результати його діяльності.

Порівняльний аналіз реалізації власного потенціалу високодуховного та низько духовного педагога у взаємодії зі своїми підопічними можна подати у вигляді таблиці:

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІВ**

Духовність (+)	Духовність (-)
МЕТА	
Прищеплення основ високої духовності майбутньому поколінню шляхом самовіддачі	Задоволення власних бажань за будь-яку ціну
ДІЇ	
Поєднання свободи дій із повною відповідальністю за них	Свобода без відповідальності
РЕЗУЛЬТАТ	
Повна гармонія із дітьми, вдосконалення особистості, стосунків, розширення власної свідомості, внутрішній злет	Розпад, руйнація, дисгармонія у стосунках із дітьми. Деградація душі

Коментуючи зміст таблиці, варто зробити деякі акценти. **Стосовно мети:** найкращим прикладом тут може слугувати життя й педагогічна діяльність В.Сухомлинського. Його життєве кредо: "Серце віддаю дітям" - найневичерпніша характеристика самовіддачі педагога. Це переконує у тому, що лише високодуховна особистість прагне передавати багатства своєї душі нащадкам. Для низько духовного педагога мета - самоціль, що часто супроводжується застосуванням неадекватних методів її досягнення. Це приводить у критичних випадках до утвердження свого "Я" на пониженні інших.

Щодо свободи дій педагога: вона становить собою розумний компроміс між бажаннями, потребами, реальними можливостями та існуючими умовами і передбачає не прагнення робити, що захочеться, а набуття такого рівня, який дає змогу увійти в лад із собою і досягти внутрішньої повноти, щоб спрямувати розвиток дитячої душі на добро. Свобода не існує без відповідальності. Тому, чим більшу свободу дій має педагог, тим більшу відповідальність він несе за своїх вихованців перед Богом, власною совістю і людьми. У педагога ж негативного плану свобода дій проявляється у житті за принципом: "Що хочу, те й роблю, - ніхто мені не указ", адже він працює на досягнення результату будь-якою ціною, вважаючи єдиного себе правим. Живучи за цим принципом, він намагається зняти з себе відповідальність за неуспішних дітей, перекладаючи всю провину на них самих. Не обтяжуючи себе особливою відповідальністю за власні дії, такий вихователі дбає більше про фізичний стан, ніж про духовний розвиток підопічних.

Низько духовний педагог (а саме: той, що зробив вибір у сторону зла), як свідчить життєва практика, у процесі взаємодії зі своїми вихованцями справляє на них негативний вплив. Перебуваючи у стані постійного незадоволення й роздратування, він із "сіяча розумного, доброго, вічного" перетворюється на примітивного передавача інформації та контролера знань. На нього все "діє", він із будь-якої, навіть незначної причини виходить із рівноваги і, як наслідок, - тиск на дітей, окрики, постійні приниження, нереальні вимоги, необ'єктивні оцінки, інколи навіть рукоприкладство. За зовнішньою агресивністю такого педагога ховається його внутрішня слабкість. І результатом його діяльності є розпад власної особистості та руйнування здоров'я оточуючих. Такому "наставнику" не місце серед дітей. Подібна безсердечність окремих педагогів досить часто, на жаль, проявляється в реаліях сьогодення, про що свідчать численні публікації в ЗМІ та окремі телепередачі й репортажі журналістів.

Високодуховний педагог завжди прагне до досягнення гармонії у стосунках із дітьми на ґрунті взаємної довіри і любові. Для нього не існує поганих дітей. Все залежить від того, наскільки глибоко він знає їх і уміє проникати в духовний світ кожного з них, залишаючи там зерна добра. Такий педагог, за словами В.Сухомлинського, завжди є "ідеалом людяності", "головним світочем" для своїх вихованців, спонукаючи їх до духовного зростання.

Педагог, який прагне не стояти на місці, а йти вгору, має сконцентруватися на роботі над собою, над своєю душею. Адже найбільша перешкода на шляху самовдосконалення - ми самі! Тому необхідно отримати перемогу над своїми вадами, що означає: використати з себе

все негативне, подолати себелюбство, користолобство, ненависть, заздрість, роздратування, злосливість та ін. шкідливі риси. У протилежному випадку перемогу отримують негативні якості, що приведе до обмеженості й озлобленості. А обмежений і озлоблений педагог, за справедливим переконанням Ш. Амонашвілі, є небезпечним для дітей. Від такого педагога їх необхідно оберегати.

Боротьба з власними вадами - це один з аспектів самовдосконалення. Інший - розбудова себе. К.Станіславський, навчаючи своїх учнів, постійно наголошував на наступному: кожен день, якщо не додаси хоча б краплину у своєму зростанні, вважай для себе безплідно і безповоротно втраченим, тобто втраченим назавжди. В. Сухомлинський застерігав від небезпеки "духовного окостеніння", яка загрожує не лише молодим, але й досвідченим фахівцям [6, 53]. Тому мало бути хорошим педагогом, який знає науку і є майстром своєї справи. Варто, працюючи за покликанням, завжди прагнути внутрішнього особистісного збагачення, поновлення, поглиблення, вдосконалення: "Улюбленим учителем ... стає той, хто кожного дня відкривається перед допитливим юним розумом і полум'яним серцем якоюсь новою гранню. Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, піклуйтеся про те, щоб вихованцю вашому було що у вас відкривати. Якщо ж ви кілька років один і той самий, якщо пройдений день нічого не додав до вашого багатства, ви можете стати набридлим і навіть ненависним. Як вогню бійтеся духовного окостеніння. Серця і розум юнаків можна завоювати в наші дні тим сплавом моральної краси й інтелектуального багатства, який відкриває перед юнацтвом все нові й нові якості людини" [7, 141].

Слід звернути увагу на пріоритетність моральної краси у духовному потенціалі педагога. Вона досягається лише тоді, коли народжується з глибин духовного. Знову звернімося до класичного досвіду. Займаючись постійною працею над собою, Л.Толстой ще в молоді роки склав для себе духовно-моральний кодекс під назвою "Правила життя", де виділив головні аспекти самовиховання й самовдосконалення. **Правил близько сорока. Ось деякі з них:**

- бути вірним своєму слову;
- завжди доводити почату справу до кінця;
- керуватися волею, а не почуттями;
- завжди говорити правду;
- шукати в інших людях лише хороше, а не погане;
- завжди, у кожен хвилину свого життя керуватися певною метою;
- будь-якою справою виражати любов до людей;
- розглядати причини та можливі наслідки будь-яких явищ і т.д.

У кожного педагога такі правила будуть індивідуальні, але їх дотримання дозволить навчитися чітко ставити перед собою мету і досягати її, вгамувати власний егоцентризм, остаточно націлити себе на шлях сходження до духовних висот.

Однак важливо, як переконаний Ш.Амонашвілі, пізнати найвищу мудрість: "Кожна дитина - підручник божественної педагогіки і він відкривається само собою на тій сторінці, яку ти здатний засвоїти на сьогоднішній день. Однак потрібно зрозуміти, що діти не лише виховуються і вчать у тебе, але всіма зусиллями виховують і вчать тебе, роблять тебе гідним для себе

вчителем" [4, 10]. Тому найвищим благом для педагога є любов до своїх вихованців, яка народжується і живе у його серці за правилом: немає гірших і кращих, є інші. Отож необхідно працювати серцем. Ш.Амонашвілі зазначає, що, працюючи тривалий час лише на рівні свідомості з дітьми, ми "умудрилися, "виховуючи" покоління молодих, не виховати їх" [2, 7]. "Немає нічого - ні любові до ближнього, ні патріотизму, ні терпимості, ні співстраждання, ні поваги, ні свободи, ні справедливості, ні обов'язку, ні віри, ні гармонії... Без твердині Серця і Духу все буде будуватися на піску" [2, 65]. Тому необхідно опановувати мову серця. Тоді вдасться поступово створити навколо себе духовний простір, простір любові і поширювати його на навколишніх. Це сприятиме формуванню, як зазначав В.Сухомлинський, духовної спільності, де панує "інтелектуальне багатство", "моральна одухотвореність" педагогічною працею, де відбувається постійний "обмін духовними цінностями" між діяльними, повними енергії творцями нових ідей" [6, 503], де існує "творче ядро педагогів, одухотворених великою гуманною ідеєю" віри в Людину ", що дозволяє "стати справжнім майстром" [6, 502], де першим помічником педагога в бажанні бути кращим є сам вихованець.

Отже, у педагогічній діяльності якості професійної реалізації кожного педагога залежить від розвитку власного духовного потенціалу. Якщо цей потенціал розвиватиметься в позитивному ключі, відбудеться піднесення на нову височину і створення, зміцненої виховною силою наставників, такої духовної спільності вихователів і вихованців, без якої істинне виховання неможливе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш.А. Истина школы / Ш.А. Амонашвили. - К.: СПД А.М. Богданова, 2005. - 72 с.
2. Амонашвили Ш.О. Без сердца что разумимо? / Ш.О. Амонашвили. - Хмельницкий: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2006. - 68 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка [Електронний ресурс]: посібник / Н.П.Волкова. - К.: Видавничий центр "Академія", 2001. - Режим доступу до посібника:http://ebk.net.ua/Book/pedagoqics/volkova_pedagoqika/part5/5101.htm
4. Справжнє виховання дитини - у вихованні самих себе: зб. наук. праць за матеріалами третіх Всеукраїнських читань з гуманної педагогіки. (Київ, 1-2 листопада, 2009 р.) / АПН України, КМПУ ім. Б. Грінченка, Всеукраїнський Центр гуманної педагогіки. - Хмельницький: Подільський культурно - просвітницький Центр ім. М.К. Реріха, 2009. - 101 с.
5. Сухомлинский В.А. Избр. произведения: В 5 т. / В.А. Сухомлинский. - Т. 1. - Київ: Рад. школа, 1980. - 686 с.
6. Сухомлинский В.А. Избр. произведения: В 5 т. / В.А. Сухомлинский. - Т. 4. - Київ: Рад. школа, 1980. - 680 с.

І. М.Руденко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології КНЗ
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради

ВПЛИВ СУЧАСНИХ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ПСИХІКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сьогодення важливим фактором соціалізації дитини є засоби масової інформації. Вони є особливим видом соціального спілкування, що здійснюється в масштабах суспільства, і є важливою передумовою суспільного розвитку. Масова комунікація соціально обумовлена. З допомогою її засобів набувають масового розповсюдження соціальні цінності та норми, які в систематизованому вигляді формують світоглядні уявлення, суспільний настрій.

Дошкільне дитинство - це важливий період, в якому продовжує активно формуватися особистість дитини. Дошкільники є чутливими до екранних образів і багато чому навчаються з того, що бачать, наслідуючи героїв, оскільки зорові образи грають важливу роль в "навчанні через спостереження". Екранні образи є засобом впливу на свідомість та поведінку дітей, їх ставлення до оточуючого світу. Дошкільники через яскраві образи героїв мультфільмів, комп'ютерних ігор підсвідомо засвоюють моделі їхньої поведінки щодо себе та оточення, які лягають в основу власного сценарію життя дитини. Відтак актуальним постає питання про необхідність розвитку інформаційної екології, яка формує безпечний для психічного здоров'я дошкільника інформаційний спосіб життя у соціальному середовищі.

Дослідження впливу сучасних мультфільмів, комп'ютерних ігор на психіку дітей беруть свій початок у працях М.Аромашта, О.Вороніної, З.Некрасової, Н.Мєдведєвої, Ю.Пяшкур, М.Соколової, Є.Соловйової. Можливості мультиплікації при навчанні та вихованні дітей розглядалися науковцями А.Лалетиною, Є.Мелкозоровою.

Мета тези - розкрити вплив мультфільмів та комп'ютерних ігор на психіку дитини дошкільного віку.

Телевізор, комп'ютер можуть двояко впливати на психіку дитини, вони можуть як розвивати, виховувати, так і здійснювати негативний вплив. Перерахуємо мультфільми, які викликають позитивні емоції, розвивають дітей, вчать доброму ставленню до іншого, співпереживанню, дружбі, справедливості у житті, високодуховним цінностям. Це такі мультфільми: "Кіт Леопольд", "Крихітка Єнот", "Просто так", "По дорозі з

хмаринками", "Вінні Пух", "Нехочуха", "Пригоди Лунтика і його друзів" тощо. Відомі мультфільми розвиваючого характеру "Сім'я Чомучок", "Світ слів", "Даша - мандрівниця" тощо. Найбільш відомими комп'ютерними розвиваючими програмами, які використовують психологи для удосконалювання психічної сторони особистості **дитини, є програми, які:**

- спрямовані на закріплення досвіду (розвиток сенсорних уявлень).
- тренують пізнавальні процеси, зорову пам'ять, довільну увагу, наочно-образне мислення.
- дозволяють діагностувати рівень психічного розвитку.

У ході виконання завдань з даного типу програм дитина проявляє ініціативу, свідомість, саморегуляцію, не обмежується виконанням команд комп'ютера, а сама займає активну позицію по відношенню до нього.

Під час проведення багаторічних досліджень вченими було доведено, що дошкільника привчати до комп'ютера можна тільки з 5 років. Психологи стверджують те, що саме до цього віку в дитини є сформованими основні психічні функції та передумови до взаємодії з комп'ютерним середовищем. Важливо, щоб дорослі розвивали пізнавальний інтерес у дітей до комп'ютера, щоб діти не сприймали його лише як засіб для гри.

Сучасні мультфільми часто містять недитячі складові: бійки, вбивства, смерть, кримінальні розборки. Мультфільми "Покемони", "Монстри проти чужих", "Зоряні війни", "Черепашки Ніндзя", комп'ютерні ігри "Бої без правил", "Counter-strike", "Painkiller", "Battlefield", "StarCraft" наповнені агресивним змістом. Психологи М.Валдас, Е.Соловйова, Ю.Чувашова **виокремлюють можливі наслідки впливу таких мультфільмів, комп'ютерних ігор на дитину дошкільного віку:**

- головні герої агресивні, вони завдають шкоди оточуючим, нерідко калічать або вбивають інших персонажів, подробиці жорстокого, агресивного ставлення багаторазово повторюються. Багаторазове повторення агресивних сцен викликає у дітей закріплення моделі жорстокої поведінки, як наслідок, розвивається відчуття насолоди від насильства,

у свідомості дитини закріплюється: битися - це нормально;

- девіантна поведінка героїв мультфільму ніким не карається. У підсумку, у дошкільника закріплюється уявлення про допустимість подібних форм поведінки, розхитуються еталони гарного і поганого вчинку, допустимої і неприйнятної поведінки;

- демонструються небезпечні для життя дитини форми поведінки, повторювати які в реальному житті небезпечно. Перегляд таких прикладів для наслідування може обернутися для дитини зниженням порога чутливості до небезпеки, а значить потенційними травмами;

- транслюються форми нестандартної статево рольової поведінки: істоти чоловічої статі поводять себе як представниці жіночої статі і навпаки, жінки надягають невідповідний одяг, проявляють особливий інтерес до подібних собі по статі персонажів. Як наслідок, це призводить до трансформації статево рольової поведінки дошкільників;

- поширені сцени зневажливого ставлення до батьків, оточуючих людей, природи. Показано безкарне знування, наприклад, над старістю, немічністю, безпорадністю, слабкістю. Ефект систематичного перегляду подібних мультфільмів як "Сімпсони", "Гріффіни", "Південний парк" проявляється у формі цинічних висловлювань, непристойних жестів, непристойної поведінки, грубості дитини до батьків, рідних;

- використовуються несимпатичні, а деколи навіть потворні герої. На думку В.С. Мухіної, для дитини зовнішність героя має особливе значення. Позитивні персонажі повинні бути симпатичними, красивими, а негативні - навпаки. У випадку, коли всі персонажі жажливі, потворні, страшні незалежно від їх ролі, у дитини немає чітких орієнтирів для оцінки їх вчинків. Крім того, коли дитина змушена наслідувати, ідентифікувати себе з несимпатичним головним героєм - неминуче страждає внутрішнє самопочуття дитини [1].

Телевізор, комп'ютер можуть двояко впливати на психіку дитини, вони можуть як розвивати, виховувати, так і здійснювати негативний вплив. Все залежить від того, як ними користуватися, а саме як дорослі дозволяють дітям ними користуватися. Батьків можна поділити на 2 групи залежно від рівня контролю щодо використання засобів масової інформації дітьми:

- батьки, які безконтрольно дозволяють дитині дивитися телевізор, грати на комп'ютері. Як наслідок, такі батьки, скаржаться на агресивність дитини, емоційну збудливість та нестабільність, кривляння, вживання нецензурної лексики. Подібна поведінка

формується у дитини за механізмом наслідування головних героїв, які переважають у більшості сучасних мультфільмів, іграх;

- батьки, які розумно контролюють, слідкують за тим що дивиться, в що грає дитина, скільки часу вона перебуває перед екраном. Психологи вважають, що час, який може провести дошкільник перед екраном, монітором має тривати не більше 15-20 хвилин в день [3].

Важливо, щоб батьки розвивали у дитини критичне ставлення до того, що вона бачить на екрані, пояснюючи поведінку героїв з позицій добра та зла. Досвід, який дитина винесе з мультфільму, залежить від обговорення його з дорослими. Так, на основі сучасного мультфільму "Маша і ведмідь" дошкільники засвоюють егоїстично-агресивну модель поведінки головної героїні, на що психологам скаржаться батьки. Заборонити популярний серед дітей мультфільм є неможливим. Відтак, необхідно розвивати критичне мислення у дитини через пояснення позитивної та негативної поведінки героїв мультфільму.

Отже, активна взаємодія психолого-педагогічної та батьківської громадськості, підтримка соціальних інститутів має бути спрямована на формування правильного ставлення до використання засобів масової інформації в житті дитини. Дотримання правил інформаційної гігієни дорослими дасть змогу свідомо обирати інформаційний спосіб життя, який є безпечним для психічного і фізичного здоров'я дитини дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Валдас М.И. Влияние мультипликационных фильмов на процесс социализации у детей дошкольного возраста[Текст]/ М.И. Валдас [Электронный ресурс]: Сайт Социальная сеть работников образования - Режим доступа: <http://nsportal.ru/shkola/psikhologiya/library/vliyanie-multiplikacionnyh-filmov-na-process-socializacii-detey>
2. Мелкозёрова Е.В. Возможности мультипликации как вида современного искусства при обучении и воспитании дошкольников [Текст]/ Е.В.Мелкозёрова [Электронный ресурс]: сайт "Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов" - режим доступа: <http://www.jurnal.org/articles/2008/ped27.html>
3. Некрасова З. Как оттащить ребенка от компьютера и что потом с ним делать/Заряна Некрасова.-Київ:Софія.-2008.-125с.
4. Соколова М.В. Персонажи современных мультфильмов в играх и игрушках детей [Текст]/ М.В.Соколова//Психологическая наука и образование.- 2011.-№2.-С.68-74.

А.Г. Щербаков,

методист відділу дистанційної освіти КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ "ЗАВУЧ" У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ШУБИНОСТАВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ ЛИСЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ

Сучасну управлінську діяльність навчально-виховного процесу школи зараз важко уявити без використання комп'ютера. Новітні інформаційні технології у загальноосвітніх навчальних закладах дають змогу здійснювати навчально-виховний процес на більш високому рівні, допомагають забезпечити дієвість, оперативність, та ефективність роботи адміністрації освітнього закладу.

Одним із напрямів навчально-методичної діяльності закладів Черкаської області є впровадження електронного моніторингу навчальних досягнень учнів. На допомогу заступникам директорів з навчально-виховної роботи Анатолієм Георгійовичем Щербаковим був розроблений програмний засіб "ЗАВУЧ", призначений для обліку та обробки результатів моніторингу навчальних досягнень учнів, визначення показників якості навчання та педагогічної діяльності.

Вже багато навчальних закладів можуть поділитися досвідом використання цього програмного засобу. Великий досвід роботи щодо використання цього програмного засобу мають наші колеги із Шубиноставської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лисянської районної ради (більше 5 років).

Значну роботу щодо впровадження у навчально-виховний процес цього програмного засобу здійснив заступник директора з навчально-виховної роботи **Микола Петрович Яцентюк**.

Моніторинг якості навчальних досягнень учнів у Шубиноставській ЗОШ проводиться серед усіх учнів 3 - 11 класів з метою оцінювання стану системи освіти та отримання об'єктивної інформації про її якість за результатами навчання учнів у даному закладі.

Таблиці успішності учнів, отримані за семестр, за рік, за підсумками діагностичних, семестрових, річних контрольних робіт, дають можливість керівникам загальноосвітнього навчального закладу, учителям-предметникам, класним керівникам відстежувати відсотки рівня якості знань та рівня компетентності, обчислювати середній бал учня та порівнювати його із середнім балом класу, здійснювати

порівняльний аналіз результативності роботи педагогів, спланувати відповідні корекційні заходи за отриманими результатами.

На підставі отриманих даних будується загальний графік моніторингу та діаграми якості знань учнів для кожного класу з кожного предмета. На підставі отриманих даних відстежуються зміни навчальних досягнень кожного учня, класу, вчителя та в цілому. Отже, адміністрація отримує точну й об'єктивну інформацію про поточний стан навчального процесу, тенденції змін розумового розвитку учнів протягом усього часу їх навчання в школі, яку використовуємо не тільки для планування та корекції навчальної діяльності, а й під час роботи з батьками учнів, планування роботи методичних об'єднань, психологічної служби, прийняття відповідних управлінських рішень (накази, протоколи).

У подальшому із року в рік, поки учні навчаються в школі, проводиться моніторинг, що є цілісною системою відстеження змін, які відбуваються у розвитку учнів на кожному віковому етапі, порівняння з попередніми результатами та прогнозування.

Результати спостережень розглядаються, систематизуються та узагальнюються на засіданнях педагогічної ради вчителів.

Адміністрація школи переконалась, що використання моніторингу навчальних досягнень учнів у графіках і таблицях на батьківських зборах викликає живий інтерес і зацікавленість. Батьки, отримавши вичерпну інформацію про навчальні досягнення учнів класу, порівнюють, зіставляють, оцінюють можливості своєї дитини і звертаються за консультацією до вчителів, починають більше вникати у навчальну діяльність дитини, що є неабияким стимулом до систематичного вивчення уроків, творчої праці, досягнення кращих результатів.

Моніторинг навчальних досягнень учнів за їх рівнем знань, проведений в Шубиноставській ЗОШ, дає змогу вчителю, класному керівнику, учню дослідити фактори впливу на якість знань: відвідування учнями школи; відвідування факультативних, додаткових занять; відвідування занять у позашкільних закладах; участь у

шкільних позакласних заходах, що розвивають інтелектуальні здібності; соціально-громадська активність; читацька активність; участь у спортивних гуртках і секціях; стан здоров'я; відвідування батьківських зборів тощо.

Спостереження за рівнем знань учнів у вчителів в одному класі з одного предмета протягом тривалого періоду, в одного вчителя в різних класах, у кількох вчителів з одного предмета в різних класах дає можливість заступнику директора з навчально-виховної роботи побачити не лише якісні зміни в знаннях учнів, а й, насамперед, - у підвищенні та рості професійних якостей самого вчителя. Використовуючи у своїй діяльності порівняльні таблиці, графіки, діаграми, учителі обговорюють їх на педагогічних радах, засіданнях шкільних методичних об'єднань, шукають шляхи розв'язання проблем на семінарах.

З учнями, які показали результати на початковому та середньому рівнях, проводиться повторення навчального матеріалу як на уроці, так і на індивідуальних заняттях, виконується необхідний мінімум вправ для ліквідації прогалин, підсилюється актуалізація опорних знань учнів на уроці щодо усунення типових помилок, використовуються диференційовані завдання. З учнями, які мають достатній та високий рівень навчальних досягнень, вчителі - предметники під час уроків здійснюють стимулювання навчальної діяльності шляхом створення ситуації успіху, спонукають до активної співпраці, частіше опитують, розв'язують завдання достатнього та високого рівнів, проблемного, творчого характеру, використовують диференціацію домашніх завдань.

Як результат - виявлення в навчальній діяльності прогалин в знаннях; самоконтроль діяльності вчителя; налагодження двостороннього зв'язку "учитель-учень". За результатами моніторингу якості знань адміністрація школи визначає реальний стан навчального процесу: основні показники та динаміка його змін протягом досліджуваного періоду, проблемні питання в роботі педагогічних працівників, рівень знань учнів, вплив шкідливих чинників (і шукає шляхи їх усунення); приймає управлінські рішення, необхідні для підвищення якості навчально-виховного процесу; здійснює коригувальну роботу.

З використанням програмного засобу "ЗАВУЧ" моніторингові дослідження навчальних досягнень учнів здійснюються в школі щосеместрово.

Використовуючи програму, адміністрація школи проводить моніторинг навчальної діяльності в межах школи по семестрах, класних колективів, окремих учнів, вчителів, навчальних предметів, предметів певного циклу в межах класу.

Для проведення моніторингу в школі створено електронну базу даних оцінок учнів, як основний із критеріїв навчальної діяльності учнів а також учителів. Щороку вводиться в

базу даних семестрові оцінки учнів 3-11 класів, а також створюється база даних оцінок ДПА 4, 9, 11 класів. Як основний показник роботи учня, вчителя, колективу використовується середній бал.

Як приклад моніторинг навчальних досягнень учнів даного загальноосвітнього навчального закладу за чотири роки представлений у таблиці 1.

Результати дослідження показали, що рівень навчальних досягнень учнів школи на початковому, середньому та високому рівнях на кінець II семестру 2012-2013 року спав, а з достатнього - зріс. Зросли показники середнього балу і показники якості.

Дана програма дає змогу вивести результат у вигляді таблиць та діаграм за даними, які беруться з основного вікна програми, відкривши базу відповідного навчального року і семестру (дивись діаграму 1).

Для аналізу навчання учнів по рівнях створюється кругова діаграма. Для цього необхідно відкрити базу даних зацікавленого семестру і в основному вікні програми перейти на вкладку ОБРОБКА > ДІАГРАМА. Відкривається діаграма 2.

Програма "ЗАВУЧ" створює таблиці успішності, які дають змогу адміністрації, класним керівникам, учителям, учням, батькам зробити порівняльний аналіз навчальної діяльності учнів. Для цього потрібно відкрити базу даного семестру і в головному вікні програми перейти до вкладки "ОБРОБКА => ТАБЕЛЬ УСПІШНОСТІ".

У програмі створюються таблиці успішності, які дають змогу адміністрації, класним керівникам, учителям, учням, батькам зробити порівняльний аналіз навчальної діяльності учнів. Табелі успішності учнів подано у вигляді рейтингу навчальної діяльності учнів згідно із середнім балом (рівні виділені різними кольорами).

У комірці таблиця успішності можна відображати середні результати учнів з кожного предмета. Рейтинг учня визначається за середнім балом усіх предметів. Над стовпчиком з результатами із певного предмета кожного класу відображається середній результат усього класу з даного предмета. У комірці під назвою предмета - середній результат з цього предмета всіх класів, представлених у таблиці. Кольором виділяється рівень навчальних досягнень учня. Таблиця має всю необхідну інформацію для будь-якого звіту, формування висновків. Можна розташувати прізвища учнів одним списком за рейтингом, де можна відразу побачити - хто з учнів має найкращу успішність, а кого треба віднести до проблемних у навчанні.

Для різних напрямків роботи або предметів створюються різні файли з допомогою баз даних, або все записується в одному файлі. Система відбору, яка закладена у програмі, дозволяє виокремлювати потрібні дані. Для цього потрібно відкрити базу даних і в основному вікні програми перейти у вкладку "налаштування" - "критерії відбору".

Якщо вибрати класи, які цікавлять, предмет, або групу предметів, вчителя, або групу вчителів, тип робіт, то відкриється нова база за вказаними параметрами, яку можна зберегти. З результатів нової бази можна отримати діаграму навчальних досягнень учнів, таблиць успішності.

Під час використання цієї програми робиться порівняльний аналіз навчання класного колективу протягом тих семестрів, бази яких є в навчальній програмі, наприклад з базових дисциплін (таблиця 2).

Аналогічно робиться аналіз успішності учня з одного, або з декількох предметів. Наприклад; математика 6-9 класи учениці 9 класу. Дані беруться з таблиць успішності за 2000-2011 н.р. - 2013-2014 н.р. , які показують, що рівень знань учениці, починаючи з II семестру 2009-2010 н.р. підвищувався (дивись таблицю 3).

Матеріали моніторингових досліджень розміщуються на шкільному стенді.

Така робота допомагає заступнику директора з НВР, педагогічному колективу виробити досвід проведення моніторингу навчальних досягнень учнів в Шубиноставській ЗОШ I-III ст., а саме:

- Адміністрація одержує об'єктивну інформацію про рівень навченості учнів і можливість виявити причини прогалин у знаннях з основних предметів.

- Методична служба планує конкретну роботу з конкретними групами вчителів відповідно до певних проблем, складає рекомендації щодо розв'язання їх.

- Методичні об'єднання планують свою роботу щодо усунення недоліків, прогалин в знаннях учнів.

- Учитель, використовуючи матеріали за декілька років, прогнозує матеріал під час вивчення навчальних тем, недостатньо засвоєних учнями.

- Моніторинг створює ситуацію, за якої сам учитель зацікавлений в об'єктивній оцінці своєї праці і визначає шляхи свого професійного зростання.

- Результати моніторингу враховуються під час проведення атестації педагогічних працівників.

- Моніторинг дає змогу учням, батькам, класним керівниками робити порівняльний аналіз навчальної діяльності, бути предметом обговорення на класних і батьківських зборах

Описаний досвід цікавий не тільки користувачам програмного засобу "ЗАВУЧ", але і її автору, адже спонукає до удосконалення, розширення функціональних можливостей програми. У новій версії програми розроблені функції, що спрощують керування програмним засобом, введено до програми додаткові діаграми для унаочнення окремих даних, включено нові показники, додано узагальнюючі, зведені таблиці. Наприклад, таблиця в якій розташовуються усі показники по класах, з визначенням рейтингу класів та інтерактивними елементами упорядкування даних (дивись таблицю 4).

По кожному показнику є можливість побудувати діаграму.

Досвід використання програмного засобу може бути цікавий і методичним службам відділів освіти. Якщо програмний засіб упровадити в управлінську діяльність підзвітних навчальних закладів, то кожний з них буде мати можливість сформувати у наданій програмі свій електронний журнал з оцінками учнів по-класно (моніторинговий файл). Якщо дані файли (від кожної школи) завантажити до відповідної програми, що буде у відділу освіти, можна отримати зведений, з усіма показниками електронний журнал району/ міста, який буде містити усі списки учителів та учнів, їх оцінки, показники навчання кожного учня, класу, школи, показники педагогічної діяльності вчителів, узагальнюючі таблиці, що висвітлюють стан навчання району/міста. Керувати цим великим журналом буде не складно. Функції пошуку, відбору, упорядкування дозволяють оперативно знайти потрібну інформацію, виокремити її та дослідити. Будь-яку інформацію, звіт, таблицю, діаграму можна вивести на друк або розташувати у документах MICROSOFT OFFICE.

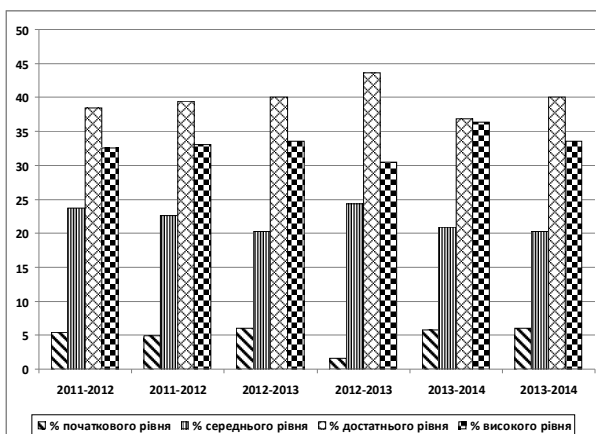
Всі педагогічні працівники, кого зацікавила робота із цим програмним засобом, зможуть знайти інформацію щодо його використання на Черкаському освітянському порталі.

Таблиця 1

Семестр	Навчальний рік	Середній бал	% оцінок почат. рівня	% оцінок середн. рівня	% оцінок достатн. рівня	% оцінок високого рівня	% Показник якості навчання
I	2011-2012	7,81	5,4	23,7	38,5	32,5	66,5
II	2011-2012	7,85	4,9	22,6	39,4	33,1	67,2
I	2012-2013	7,97	6,0	20,3	40,1	33,5	67,4
II	2012-2013	7,98	1,6	24,3	43,6	30,5	67,4
I	2013-2014	7,99	5,8	20,9	36,9	36,4	68,4
II	2013-2014	7,98	2,7	23,7	42,1	31,5	67,4

Діаграма 1

ДІАГРАМА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З 2011
ПО 2013 Н.Р.

Діаграма 2

Діаграма навчальних
досягнень учнів по
рівнях 2011-2013 н.р.

Таблиця 2

Навчальний предмет	6кл	7кл	8кл	9кл
Українська мова	6,75	7,13	7	7,89
Математика - алгебра	6,13	6,50	6,63	6,88
Зарубіжна література	6,75	6,50	6,38	6,50
Іноземна мова	6	6	5,88	6,5

Таблиця 3

Предмет	6 клас	7 клас		8 клас		9 клас	
	2010-11	2011-12		2012-13		2013-14	
	II семестр	I семестр	II семестр	I семестр	II семестр	I семестр	II семестр
Математика	9	8	9	10	10	9	10

Таблиця 4

№	Показники	ЗНЗ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Класи ?	13	4А	8Б	4Б	10А	3А	3Б	10Б	11	5	6	8А	7	9
1	Учні (208)	16	21	14	15	12	20	18	22	10	22	18	12	12	12
2	Предмети (25)	13	11	17	11	18	7	7	18	18	12	14	16	17	10
3	Кількість моніторингів (178)	13	11	17	11	18	9	7	18	18	12	14	16	17	10
4	Коефіцієнт участі	0,99	0,99	0,99	0,98	0,99	1	0,94	0,99	0,98	0,99	0,99	1	0,99	1
5	Середній бал	7,32	9,35	8,93	9,16	8,5	8,76	8,92	6,31	7,25	6,82	6,11	6,2	4,8	4,98
6	Показник якості навчання %	56,2	72,6	69,1	73,6	67	68,4	68,7	45,3	53,6	49,5	44,7	41,3	31,7	33,3
7	Високий рівень %	9,2	23,8	14,3	26,7	8,3	20	17,6	0	0	0	0	0	0	0
8	Достатній рівень %	56	76,2	85,7	73,3	91,7	70	76,5	36,4	70	54,5	38,9	25	8,3	8,3
9	Середній рівень %	28	0	0	0	0	10	5,9	59,1	20	36,4	50	66,7	58,3	66,7
10	Початковий рівень %	6,8	0	0	0	0	0	0	4,5	10	9,1	11,1	8,3	33,3	25
11	Рейтинг		1	1	2	3	4	4	5	5	6	7	8	9	10

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бабинець С. Моніторинг якості освіти як предмет педагогічного аналізу / С. Бабинець // Директор школи. - 2005. - Жовтень. - № 40. - С. 15-18.
- Болгаров М. Готовність учителя до здійснення моніторингу / М. Болгаров // Завуч. Наша вкладка. - 2006. - Березень. - № 8. - С.10-12.
- Бутенко О. Моніторинг освітнього процесу / О. Бутенко // Директор школи. - 2007. - Вересень. - № 35-36. - С.23- 28.
- Власенко О. Значення логічних знань у формуванні адекватної самооцінки молодшого школяра / О. Власенко // Директор школи. - 2004. - Жовтень. - № 39. - С.16-20.

- Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: Моногр. - Київ: Айлант, 2005. - 275 с.
- Колосова О. Науково-методична робота в школі : функції управління науково-методичною роботою в школі / О. Колосова, В. Палій // Завуч. - 2005. - № 6. - С.12-17.
- Коротка Н. Моніторингові дослідження / Н. Коротка // Завуч. - 2009. - Лютий. - № 4. - С.22-24.
- Щербаков А. Моніторингові дослідження навчальних досягнень учнів / А.Щербаков // Завуч. - 2015. - Лютий. - № 3. - С.22-30.

Л. О. Ющенко,

методист української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ІСТОРИЧНА ПРОЗА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ОСНОВНИХ РИС НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ УКРАЇНЦІВ (ЗА ТВОРАМИ В. КУЛАКОВСЬКОГО)

**МАТЕРІАЛИ ЗОРІЄНТОВАНІ НА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ-
КОНФЕРЕНЦІЇ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ
ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ "ДОБА КОЗАЧЧИНИ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ"**

Надбання вітчизняного словесного мистецтва відіграє важливу роль у процесі адекватного осмислення феномену нації. Цінним джерелом може бути й доробок історичних романістів, серед яких прикметне місце займає В. Кулаковський. У літературу він прийшов у 60-тих роках ХХ століття, у часи чергового національного піднесення в Україні. Нині писемна спадщина прозаїка є досить актуальною, оскільки дає можливість не тільки заглянути в далеке минуле нашого народу, а й пізнати особливості та умови формування його характеру, ментальності, що сприяє розумінню багатьох сучасних процесів. Зосереджуючись на показі яскравих історичних подій та героїв-лицарів, митець водночас репрезентує цілісний образ української жінки як носія самотутніх психологічних рис, зароджених під впливом своєрідного етнокультурного й соціоісторичного клімату.

Загалом теорію нації активно розробляли ще науковці та діячі культури ХІХ ст. Серед найбільш відомих - В. Гнатюк, М. Драгоманов, М. Костомаров, О. Левицький, П. Чубинський, І. Франко. Вони, зокрема, досліджували побут, особливості поведінки та характеру жінки, вивчали її образ у народнопоетичних джерелах, нерідко пропонували й власні літературні версії фемінного портрета. Значних успіхів у цьому плані досягнув М. Костомаров, який, вивішивши у своїх етнографічних і фольклорних студіях багатогранний образ українки, зробив істотний внесок у романтичний, а згодом і народницький наратив.

Пізніше вивченням етнопсихологічних прикмет українців займалися Ю. Липа, Б. Цимбалістий, В. Янів. Сьогодні цю справу продовжують О. Вишневський, Ю. Канигін, З. Ткачук, М. Шегута, М. Юрій та ін. Приміром, М. Шегута наголошує на таких якостях національного характеру, як емоційність, селянськість, м'який гумор, почуття спорідненості з рідною землею, працелюбність, делікатність у стосунках з іншими людьми, релігійність, що впливає на формування віротерпимості, гостинності й доброзичливості.

Водночас теоретик визнає й схильність українців до пристосуванства та комплексу "другорядності" [18].

Національні виміри в художній літературі відстежують представники діаспорної критики (М. Білоус-Гарасевич, Г. Грабович) і вітчизняні науковці (Н. Зборовська, В. Нарівська, В. Пахаренко, В. Приходько). Так, Н. Зборовська, вивчаючи фемінний характер української ментальності, апелює до практики Лесі Українки й Ольги Кобилянської, які всіляко намагалися "вивести поняття нації за межі селянства" [2, с. 147].

За влучним визначенням О. Вишневського, національний характер - "це те, що маємо, що реально існує, що закладено в нас природою та історією", він "складається стихійно, як наслідок адаптації людини і народу до певних зовнішніх умов" [1, 32]. До типових рис української натури більшість дослідників відносять волелюбність, гуманність, демократизм, милосердя, миролюбність, оптимізм, самозаглибленість, толерантність, філософічність, хазяйновитість, честюлюбство, щирість та ін. Що стосується безпосередньо жінок, то в них найчастіше бачать доброту, естетизм, жертвовність, ліризм, працьовитість, природний гумор, самостійність, сентиментальність, терплячість, толерантність, хитрість, чуйність. Зрозуміло, що ці характеристики досить умовні і їх можна коригувати, залежно від доби та сфери буття нації, коли змінюється не тільки час та умови, але й відношення людини до цих змін, а відповідно і її сутність.

Чимало науковців переконані, що внутрішній світ і поведінка людей суттєво залежить від особливостей навколишнього середовища, на тлі якого триває їхній історичний розвиток. Приміром, такі елементи українського ландшафту, як високі гори, широкі родючі лани, луки, степи, породжують у народі волелюбність, естетизм, ліризм, працьовитість, філософічність та ін. Подібних поглядів притримується, зокрема, Д. Чижевський, за його словами: "Степ був тією основою, що якнайбільше придалася до усталення психічних рис <...> степ є безумовно

та форма буття природи, що може бути поставлена поруч з тими західно-європейськими ландшафтами, які є головними носителями величності. Те почуття безмежно-могутнього, або безмежно-великого, що викликають море, ліс і гори, приймає також специфічну форму і у степу, що сполучає широту і розмах краєвиду з буйним розквітом життя природи; естетичне і релігійне почуття і філософічна свідомість однаково прокидаються на ґрунті степового ландшафту" [17, с. 20].

Суттєву роль геооточення на вдачу українців визнає й **В. Кулаковський**. У його творах, що охоплюють переважно дві часові площини: княжий і козацький періоди, архетипи лісу, луку, поля, степу - серед домінуючих. Вони не тільки символізують безмежність простору, середовище державницьких і бойових дій, національного ствердження, а й метафоризовано передають внутрішній світ учасників цих процесів, насамперед їхній волелюбний дух. Причому цю особливість автор педалює як у чоловічих образах, так і в жіночих.

Прагнення до свободи стає рушієм сміливих учинків турецької бранки Марії з повісті "Золота галера". Отримавши можливість безперешкодно пересуватися палацом свого господаря, українка кілька разів ризикує власним життям, аби таємно звільнити свого полоненого чоловіка - весляра Данила, та його побратимів. Письменник, беручи за основу відомий фольклорний мотив про Марусю Богуславку, з одного боку, захоплюється такою відчайдушністю й героїзмом, а з іншого, співчуває своїм співвітчизницям, котрі в нелегкі для України часи змушені йти на подібні кроки. Так, неабиякого драматизму набуває сцена покарання Марії [див.: 4, с. 394].

Такою ж волелюбною постає й героїня роману "Северин Наливайко" - Настя. Не випадково з її образом пов'язані традиційні для поетики вальтер-скоттівського роману пригодницькі мотиви погоні, втечі, перевдягання. Прикладом одного з них є епізод, коли дівчина, аби бути поруч зі своїм коханим - ватажком повстанців Северином Наливайком, маскується під козака Остапа і, долаючи важкі перешкоди, готова нарівні з чоловіками виборювати свободу для свого народу [див.: 9]. Це свідчить про мужність і самовідданість жінки, яка спочатку показана вірною подругою отамана, а пізніше - матір'ю його сина.

Як бачимо, у характері українок потяг до волі, сформований під дією певних геофакторів, нерідко межує з такими рисами, як відвага, рішучість, саможертвність, зумовленими, з одного боку, її особистими переживаннями як дружини, нареченої, матері, а з іншого - готовністю відстоювати суспільні інтереси. Загалом хоробрі настрої наших співвітчизниць мають невоєвничий, неагресивний кшталт, адже їм властива неабияка терплячість (як відомо, наш народ може знести багато чого, якщо не переступати межу, за якою йде зневага його людської гідності, особливо через фізичне насильство). Проте, задля збереження власної честі, родини чи народу, жінки іноді здатні на, здавалося б, зовсім не характерні їм учинки.

У романі "**Мартин Пушкар**" **В. Кулаковський** згадує відомий в історії випадок (його у свій час

майстерно репрезентує М. Старицький у двох різножанрових, але подібних за змістом творах: "Облога Буші" й "Оборона Буші"), коли 1654 року під час облоги Бушанського замку військами С. Потоцького і С. Чарнецького вдова вбитого сотника Завісного вимушена була підпалити пороховий погріб і висадити в повітря себе, залишки залоги і нападників [див.: 7, с. 281]. Але підтекст цього епізоду зовсім не схвальний: письменникові прикрі подібні прояви відваги, героїзму й жертвності з боку жінок, адже їхню силу він бачить у тому, щоб надихати чоловіків своєю ніжністю, красою чи талантом. Позицію автора неодноразово озвучують його герої, зокрема й Пушкар: "Яка ж вона гарна. Недарма до неї так липнуть чоловіки. Справжня чарівниця" [7, с. 277], - такою постає в думках полковника молода козачка Оксана, котру він застерігає від безпосередньої участі в боротьбі з ворогом.

Водночас прозаїк дає зрозуміти, що витоки національно-захисних інстинктів українців криються в їхньому осілому способі життя та, відповідно, сакральному зв'язку з рідною землею: як історичною домівкою і щедрою годувальницею багатьох поколінь. Ю. Липа, у контексті українського антеїзму (єдності людини з рідною землею, природою) звертає увагу й на особливо чуттєве ставлення своїх земляків до навколишнього середовища. За його спостереженнями, селяни, особливо жінки, наділяють увесь світ здатністю бути живим; це пов'язане ще з язичницьким, міфологічним сприйняттям, але допомагає вижити в тих найтяжчих умовах, в яких нація існує протягом багатьох віків [10, с. 157]. Судячи з міркувань ученого, подібні дії межують із релігійними уявленнями людини.

Із одного боку, вірування нашого народу пов'язані з давньою, **язичницькою традицією** - надавати важливого, навіть магічного значення рослинному світу, сонцю, землі, водній стихії, тому багато українок не тільки одухотворюють природу, а й уміють раціонально використовувати її енергетику, за що в народі отримали так званий статус цілительок, ворожок, знахарок і водночас неоднозначну суспільну оцінку. Попри це, В. Кулаковський наділяє їхні образи здебільшого позитивними рисами, схильючись до думки, що такі жінки беруть на себе шляхетну місію - допомагати людям, рятуючи їх від хвороб і нещастя. Прикладом героїні з відповідним типом світогляду є баба Мокрина з роману "Іван Сірко", яка, за словами матері кошового, "як пошепче, то всякий біль мов рукою зніме" [5, с. 303]; або знахарка Олена з роману "Максим Кривоніс", котра неодноразово лікує пораненого полковника і готова навіть запобігти нападі чуми [6, с. 271-274].

Із іншого боку, релігійність для українців - це дотримання ними християнських, загальнолюдських моральних цінностей, що виявляються у милосерді, працелюбстві, повазі до ближнього, правдивості, скромності та под.

Так, християнська етика лежить в основі благородних вчинків турецької бранки Марії, котра, керуючись всепрощенською материнською любов'ю, усиновлює дитину свого зятяного ворога (повість "Золота галера" [4]);

панської кухарки Палажки - "доброї" та "згорбленої від літ і праці" бабусі, котра знаходить у собі сили захистити такого ж наймита, як і вона, від знуцання та побоїв своєї господарки (повість "Ой гук, мати, гук" [8]). І цей список далеко не повний. У згаданих образах письменник возвеличує материнське начало жінки, спрямоване на душевне тепло, любов і захист усього живого, а ще - завдяки таким прикладам із минулого, митець сприяє утвердженню духовних цінностей у представниць майбутніх поколінь.

Окрім того, християнські символи (Біблія, ікона, молитва, хрест, церква), пов'язані у творах із діями багатьох героїнь, та вигуки, які часто супроводжують їхню комунікативну поведінку ("Ой Боже!", "Боженько милий!", "Заради Бога!", "З Богом!", "Матір Божа"), свідчать про те, що наші співвітчизниці завжди вирізнялися унікальним даром відчувати й налагоджувати зв'язок між людиною і Богом. Звідси й традиційне для історичної прози співіснування архетипного образу земної жінки (дочки, нареченої, дружини, матері) й сакрального образу Божої Матері (Богородиці).

Між іншим, сучасні соціологічні дослідження підтверджують, що релігійність українок є досить високою і складає 95% порівняно з чоловіками (83%), більшою є також їхня зацікавленість релігійною сферою, схильність до релігійної поведінки, відповідно й моляться жінки частіше за чоловіків: 58% проти 32% [11, с. 19, с. 43, с. 67].

Без сумніву, взаємодія з мальовничою природою сформувала в "слабкій" статі високий рівень почуття прекрасного. В оформленні житла, оздобленні одягу, побутових та обрядових речей: від великодньої писанки до поховального рушника, відчувається поєднання працелюбства та естетичних смаків наших господинь.

В. Кулаковський ці риси у своїх героїнь розкриває переважно через портретні характеристики, описи українських помешкань, предметів ужитку тощо.

Приміром, інтер'єр оселі черкаського полковника Максима Кривоноса вказує на здатність його дружини Тетяни тонко відчувати навколишній світ: "В хаті було чисто, затишно. На стінах висіли рушники з вишитими на них козаками в чорних жупанах і червоних шапках та чоботях. <...> Над скринєю красувалася велика картина "Козак-бандурист". <...> В суднику, розмальованому яскравими квітами, стояли куманці, миски й полумиски, полив'яні дзбанки, тикви, плесканці з зображеними на них звірами й птахами" [11, с. 40].

Уявлення читача про естетичні смаки давніх українок доповнюють авторські вказівки на атрибути їхнього вбрання: "барвисті пояси", "корсети, плаhti і чобітки", "вишиті сорочки", "запаски", "розкішно вишиті полики та чохли", на головах "широкі барвисті стрічки" або вінки з гречки чи ромену [8, с. 576].

Живописні українські простори, очевидно, вплинули й на анатомічні особливості жіночої зовнішності, не дарма ж вроду наших співвітчизниць часто порівнюють із красою природи. Про це багато сказано в літературі, особливо в народній творчості. Орієнтуючись на

фольклорний лад світосприймання, В. Кулаковський із надзвичайною симпатією відтворює портрети своїх героїнь, але, на жаль, нерідко обмежується лише "фотографуванням" типових паспортних прикмет, уникаючи індивідуалізації та психологізму [див.: 13, с. 91]. Розгляньмо для прикладу портрет Галинки - нареченої сина Максима Кривоноса з однойменного роману: "Тим прекрасніші були її чорні брови, теплі, вологі очі в обрамленні пухнастих вій, білий разок зубів у розхилі повних, схожих на достиглі вишні, тремтливих губ. <...> Вона пахла чебрецем, чорнобривцями, гвоздиками. <...> У неї був рівний тоненький носик, круглі щічки, широке чоло" [6, с. 217-218].

Утім, на думку науковців, лагідне природне середовище не тільки сприяє розвиткові вищезгаданих якостей в українців, а й дозволяє їм відчувати себе досить розслаблено, оскільки не потребує особливих зусиль для боротьби за виживання [див.: 1, с. 46]. Відтак у їхньому характері нерідко можна спостерігати деяку м'якість, поміркованість, навіть пасивність, яка нерідко призводить до масштабних проблем. Приміром, в епізодичному образі заможної козачки Якилини Бариліхи з роману "Іван Сірко" імпліковано симбіоз національної інертності й байдужості. Не зовсім позитивну конотацію має й саме прізвище "Барило", що буквально означає "невелику посудину для рідини (найчастіше з дерева) з двома днищами і опуклими стінками" [15] і асоціюється з огрядною, ситою людиною. Найбільш виразно вдача Якилини розкривається в діалозі з Іваном Сірком: її міркування про тогочасні події в Україні дають зрозуміти, що перед нами - психотип особи, яка оцінює явища поверхово, ґрунтуючись на емоціях, і сповідує переважно суб'єктивні, меркантильні інтереси, про що свідчить і опис її садиби: "широкі ворота", "високий паркан", зачинені "на десять замків" двері [5, с. 179-184].

Б. Цимбалістий, досліджуючи національний характер своїх земляків, визнає, що жіноча вдача суттєво залежить від родинного життя і подружніх функцій [16]. Багато хто з учених вважає, що українки тривалий час перебували в підлеглому становищі по відношенню до чоловіків. Проте чимало джерел засвідчують, що, попри формальне верховенство чоловіка, в українській сім'ї переважає феміністичний стиль подружніх взаємин. Подібні висновки знаходимо в працях таких авторитетних дослідників, як Н. Зборовська [2], Ю. Липа [10], В. Пахаренко [12], В. Янів [19], а також у зразках художньої літератури, особливо фольклорі. Так, приклади домінування жінки над чоловіком маємо в багатьох прислів'ях і приказках: "Без жінки, як без рук", "В хаті жінка три кути держить, а чоловік четвертий", "Іван плахту носить, а Настя - булаву" та ін.

На формування в українки незалежного характеру, здобуття нею високого авторитету та поваги в сім'ї суттєво вплинули складні процеси козацької доби, пов'язаної з постійною відсутністю чоловіка, котрий пішов на Січ, у похід або загинув. Досить влучно тогочасне становище заміжньої особи означено в книзі "Українська мрія" Ю. Канигіна і З. Ткачука: "Його не визначиш словами "главенство" чи "господство". Його не охарактеризуєш за допомогою поняття "золота

клітка" для чоловіка (хоча, кажуть, чоловікові, який пожив з жінкою-українкою, важко потім ужитися з жінкою іншої національності). Справа зовсім не в "пануванні" жінки над чоловіком. У будь-якому випадку запорожцю, який повернувся додому з Січі, і на думку не спаде зайнятися "керівництвом" у власній хаті і вказувати жінці, що їй слід робити. У її добрих, ласкавих і таких рідних, надійних руках він просто відчував себе "паном". І більшого не ждав" [3, с. 110].

Щось подібне відчувають і персонажі творів В. Кулаковського: Петро Сокира з повісті "Золота галера", Северин Наливайко, Максим Кривоніс, Мартин Пушкар з однойменних романів. На прикладі їхньої поведінки автор демонструє, що завзятий і шанований у товаристві козак дома першість віддає господині, але доти, доки вона не втручається в його військові справи. У цьому нас переконує епізод із роману "Мартин Пушкар", коли дружина полковника Уляна, спробувавши втрутитися в плани свого чоловіка, отримує від нього грізну відповідь: "З якого це часу козацькі жінки почали перешкоджати чоловікам вершити громадські справи?" [7, с. 281].

Тісний контакт із землею і особливості родинного життя істотно вплинули на формування в українців таких якостей, як працьовитість і хазяйновитість, якими письменник наділяє чи не всіх своїх героїнь. Аби підкреслити завзятість і господарську вдачу своїх співвітчизниць, у романі "Мартин Пушкар" В. Кулаковський зображає типову для більшості з них (у тому числі й сучасних) поведінку: "Випровадивши Пушкаря в канцелярію, вони (дружина полковника Пушкаря Уляна і їхня невістка. - Л. Ю.) наводили лад у хаті й дворі - мазали, шкребли, мили, тесали, стругали, варили й пекли - і на кінець другого дня все в хаті блищало, а в коморі на полицях стояли миски з холодцем, макітри з піріжками, глечики з узваром. Зранку третього дня Уляна почала варити вареники, пекти пампушки й марципани" [7, с. 245].

Тож у жіночих образах історичних творів В. Кулаковського виразно простежуються сформовані під впливом своєрідного ландшафтного середовища, складних історичних, соціально-економічних та сімейно-побутових умов типові риси українського характеру: волелюбність, естетизм, жертвовність, милосердя, мужність, працьовитість, релігійність, рішучість, самостійність, терплячість, хазяйновитість та ін. Ці особливості національної вдачі прозаїк майстерно розкриває через вчинки своїх героїнь, їхні портретні характеристики, авторські коментарі та оцінки інших персонажів, діалоги, а часом і через інтер'єрні та екстер'єрні описи. Крім того, письменник нерідко вдається до ідеалізації фемінних образів, які втілюють кращі моральні якості українського народу.

Отже, повісті і романи В. Кулаковського слід розглядати не тільки в контексті ознайомлення з основними явищами минулого, а й як джерело пізнання національного характеру та світовідчуття давніх українців, котрі заклали основи ментальності своїм нащадкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер. (витоки, деформації і сучасні виклики) / О. Вишневський. - Дрогобич : Видавець Святослав Сурма, 2010. - 160 с.
2. Зборовська Н. Фемінний характер української ментальності: (За допомогою літературного дзеркала) / Н. Зборовська // Сучасність. - 2001. - № 7-8. - С. 146-155.
3. Канигін Ю. Українська мрія / Ю. Канигін, З. Ткачук. - Київ : Лексикон, 1996. - 152 с.
4. Кулаковський В. М. Золота галера [Текст] / В. М. Кулаковський // Історичні повісті: 36.: Для серед. та ст. шк. віку / [Післямова Й. У. Кобіва]. - Київ : Веселка, 1989. - С. 293-407.
5. Кулаковський В. М. Іван Сірко [Текст] / В. М. Кулаковський. - Київ : Молодь, 1990. - 296 с.
6. Кулаковський В. М. Максим Кривоніс [Текст] / В. М. Кулаковський. - Київ : Дніпро, 1989. - 288 с.
7. Кулаковський В. М. Мартин Пушкар [Текст] / В. М. Кулаковський. - Київ : Рад. письменник, 1987. - 311 с.
8. Кулаковський В. М. Ой, гук, мати, гук / В. М. Кулаковський, П. О. Сиченко. - Київ : Веселка, 1972. - 288 с.
9. Кулаковський В. М. Северин Наливайко [Текст] / В. М. Кулаковський. - Київ, 1978. - 288 с.
10. Липа Ю. І. Призначення України [Текст] / Ю. І. Липа ; [Передмова В. Морозова]. - Львів : Просвіта, 1992. - 270 с.
11. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Паращевін ; за ред. С. Макеєва ; [Переднє слово О. Іващенко]. - Київ : Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. - 68 с.
12. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Нарис світобачення Шевченка / В. Пахаренко. - Черкаси, 1994. - 194 с.
13. Ромащенко Л. Образ Івана Сірка як художнє втілення моделі національного характеру (за романом В. Кулаковського "Іван Сірко") / Л. Ромащенко // Вісник Черкаського університету - Черкаси, 2003. - Серія: Філологічні науки. - Випуск 47. - С. 85-92.
14. Руса Т. В. та ін. Доба козаччини в українській літературі. Програма факультативного курсу // Програми курсів за вибором і факультативів з української літератури. 8-11 класи / за заг. ред.. К. В. Таранік-Ткачук. - Київ : Грамота, 2011. - С. 288-291.
15. Словник української мови. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс] : В 11 томах. - Київ : Наук. думка, 1970-1980. - Том 1. - С. 106. - Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/barylo> - Дата звернення: 18.07.2014.
16. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Е. Олеацький, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий та ін. // Українська душа [Текст] / Відп. ред., передм. В. Храмової; ред. В. Плачинда. - Київ : Фенікс, 1992. - С. 66-96.
17. Чижевський Д. Український народний характер і світогляд [Електронний ресурс] / Д. Чижевський // Нариси з історії філософії на Україні. - Київ : Вид-во "Орія" при УКСП "Кобза", 1992. - С. 17-23. - Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph03.htm> - Дата звернення: 18.07.2014.
18. Шегута М. Український менталітет: історія і сучасність / М. Шегута // Збірник наукових праць з гуманітарних наук ЗДІА. - 2000. - С. 44-46.
19. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів ; упорядк. М. Шафовал. - Київ : Знання, 2006. - 340 с.

І.М. Случинська,

учитель-логопед Черкаської ЗОШ I-III ступенів № 6 Черкаської міської ради;

О.В. Драгун,

учитель-логопед Черкаської ЗОШ I-III ступенів № 11 Черкаської міської ради

ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ У КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ВАД

Дітям з мовленнєвими порушеннями, як правило, властиві нестійка, мало сконцентрована увага, підвищене відволікання на різноманітні збудники, неорганізованість поведінки і рухової сфери, невміння переключатись з одного об'єкту чи виду діяльності на інший. А при наявності неврологічної симптоматики (неврастенія, мінімальна мозкова дисфункція, астено-невротичний чи гіперкінетичний синдром та ін.) у таких дітей спостерігаються підвищена нервова збудливість, імпульсивність, метушливість чи загальмованість, можливі агресивність, підвищена конфліктність, тривожність. Ці діти відрізняються низькою працездатністю, швидкою стомлюваністю, підвищеною виснажливістю, що веде до збільшення різного роду помилок при виконанні завдань. Кількість таких учнів у навчальних закладах останнім часом тільки збільшується. Особливо актуальною ця проблема є для шкільних логопедів, адже сучасні школярі потерпають від перенавантаження. А логопедичні заняття вони взагалі вимушені відвідувати в позаурочний час. Особливо шкода першокласників, які приходять до логопеда після п'ятого або шостого уроків.

Нашим дітям беззаперечно потрібна мотивація, певна зацікавленість, яка підігріває їх інтерес до роботи. Тому на заняттях з дітьми поряд з академічними методами і прийомами ми намагаємось використовувати різноманітні логопедичні ігри та вправи, нетрадиційні форми і методи роботи, що дає деяку можливість відновити сили, переключитись, зняти напругу, стимулювати пізнавальну діяльність та працездатність взагалі.

Одним із засобів, який допомагає нам організувати заняття цікавіше і різноманітніше, перетворити рутинну роботу в живу і творчу, підтримати зацікавленість дітей протягом усього заняття, є використання кольору в корекційному процесі. А долучитись до цього нам дало змогу знайомство з чудовою книгою **Погосової Н.М. "Цветовой игротренинг"**.

Кольорам завжди надавалось містичне значення, вважалось, що колір може позитивно чи негативно впливати на людину, тому що для людини зір є найважливішим із всіх видів відчуттів. Впливає колір на людей по-різному, і педагогам необхідно це враховувати у своїй роботі.

Умовно можна виділити три рівні використання кольоротерапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку:

- організаційні можливості кольору (система освітлення та кольорове оформлення інтер'єру приміщення);
- педагогічні та діагностичні можливості кольору (діагностика психічних станів, навчання, розвиток, виховання дітей);
- реабілітаційні можливості кольору (оздоровлення, лікування, психологічний колорит).

Зупинимось докладніше на можливості використання кольору в навчально - виховному процесі, корекційній роботі.

Крім сприйняття зорових образів очі виконують важливу функцію - сприймання енергії світла і кольорових ефектів. Вчені довели, що, змінюючи світловий і кольоровий режими, можливо впливати на функції вегетативної нервової системи, ендокринних залоз та інші життєво важливі органи і процеси в організмі. Навіть вживання овочів і фруктів потрібного кольору, надання переваги певному кольору в одязі (у вбранні) можуть дати позитивний терапевтичний ефект, особливо чутливим людям.

Тому психологам, педагогам, логопедам слід володіти елементарною інформацією про кольоротерапію і використовувати ці знання у навчально-виховному процесі, корекційній роботі.

Отже, нагадаємо. Червоний колір активізує, підвищує фізичну працездатність, витривалість, сприяє переборюванню труднощів і перешкод, дає відчуття тепла, покращує настрій, стимулює психічні процеси.

Синій колір допомагає знайти внутрішній спокій, стимулює натхнення, творчість. Він знижує м'язову напругу, значно зменшує відчуття болю. Дихання стає повільнішим і глибшим. Синій допоможе при розумовій перевтомі, а також забезпечить необхідну гнучкість і податливість тим, хто звик діяти жорстко і прямолінійно. Синій колір можна порекомендувати дітям, які страждають недовірливістю, занепокоєнням, напруженістю, нав'язливими ідеями. Слід, однак, пам'ятати, що зловживання синім кольором може викликати у дітей від природи боязких, невпевнених у собі стан тривоги і пригніченості.

Зелений колір створює гарний настрій, знімає зорову втому. Тому втомлена людина інстинктивно прагне опинитися у зеленому лісі чи на лузі. При повній відсутності зеленого кольору можливий розвиток підвищеної збудливості, дратівливості. Зелений також володіє легкою заспокійливою дією, створює в організмі відчуття миру і рівноваги. Несприйняття зеленого кольору може вказувати на невдоволення своїм емоційним станом.

У фіолетовому поєднуються синій і червоний. Фіолетовий колір ефективно використовують при психічних порушеннях. Він заспокоює нервову систему і робить благотворний вплив на сон. Фіолетовий пробуджує в людині прагнення до духовного зростання, набуття влади над собою і своїм життям. Проте передозування фіолетового небажане. Тривалий вплив фіолетового може викликати стан туги і депресії.

Жовтий колір - це колір спокою і радості, він нейтралізує зовнішні негативні впливи, сприяє концентрації уваги і ясності думок. Жовтий колір забезпечує організму рівновагу і самоконтроль, допомагає домогтись поставленої мети, активізує спілкування, створює гармонійне ставлення до життя,

підвищує самооцінку і допомагає при нервовому виснаженні. У негативному аспекті жовтий - це схильність до критики і нетерпимість до чужої думки.

Рожевий колір прекрасно заспокоює, викликає відчуття комфорту і затишку, допомагає м'яко виходити із критичних і конфліктних ситуацій. Надлишок рожевого свідчить про потребу в захисті, про відхід від реального життя в світ мрій, казок і піднесених думок. Надмірне захоплення рожевим видає бажання підпорядкувати події своїй волі, говорить про надлишок самовпевненості.

Коричневий символізує надійність, захист і міцність. Він заспокоїливий і стриманий. Цей колір допомагає відчуті себе захищеним, знімає напруженість і тривогу, дарує спокій, здоровий погляд на світ і впевненість у собі. До негативних властивостей коричневого можна віднести розчарування, невдоволення, депресію і нав'язливі ідеї руйнування.

Білий включає в себе всі кольори і вважається кольором очищення, єднання та відкритості. Білий тонізує організм людини, робить позитивний вплив на замкнених і скучених, підвищує самооцінку, дає відчуття чистоти і святості, але слід пам'ятати, що переважаюче панування білого може створити стан надмірної стерильності, неприступності і переваги над іншими.

Чорний колір більше орієнтований на внутрішній світ людини, на те, що приховано в глибинах підсвідомості. Пристрасть до чорному кольору може вказувати на незгоду зі світом, внутрішній бунт, брак або відсутність в житті людини чогось дуже важливого. У той же час, чорний заважає людині відчуті, чого їй не вистачає в житті, затримує рух вперед, захоплює "топтання на місці". Людина, якій чорний служить притулком, як правило, перебуває в стані депресії, але часто не усвідомлює цього. Для подолання надмірної прихильності до чорного слід скористатись іншими кольорами.

Сірий колір є уособленням всього проміжного, помірного, середнього, він прагне до стабільності, рівноваги, спокою і гармонії. Сірий здатний керувати емоціями, відновлювати порядок і стабілізувати процеси, що вийшли з-під контролю. Людям, що надають перевагу сірому кольору, властиві розсудливість, почуття міри і вміння вирішувати складні проблеми. У негативному аспекті сірий може бути пов'язаний з сумом, депресією, хворобами, втомою, аскетизмом і схильністю до критики.

На логопедичних заняттях використовувати кольори можна на етапах автоматизації та диференціації звуків, для збагачення лексики, удосконалення граматики, розвитку зв'язного мовлення.

Кожен логопед знає, що процес автоматизації звуків може бути довготривалим. Використання кольору у цей період перетворює нудну роботу в цікаву, творчу. Діти беруть у руки предмети, малюнки певного кольору, виконують з ними різні дії, моделюють ситуації. Потрібний звук, таким чином, повторюється багато разів, а діти отримують задоволення від процесу роботи з кольором.

Використовуючи кольори на етапі автоматизації звуків, потрібно враховувати два моменти:

1) автоматизація звуків у кольорі можлива лише тоді, коли дитина вже легко вимовляє поставлений звук у словах (у різних позиціях);

2) якщо у назві кольору зустрічаються два важких для вимови звуки, то один із них повинен бути збереженим або повністю автоматизованим.

На логопедичних заняттях ми використовуємо такі види роботи:

1) узгодження іменників з прикметниками у роді і числі (червоний рак, червона смородина, червоне яблуко, червоні чобітки);

2) змінювання прикметників з іменниками за відмінками ((є) червона троянда, (немає) червоної троянди, (підійшов до) червоної троянди, (бачу) червону троянду, (милуюся) червоною трояндою, (думаю про) червону троянду, (сидить на) червоній троянді);

3) узгодження кількісних числівників з прикметниками та іменниками різних родів (одна рожева ягода, дві рожеві ягоди, п'ять рожевих ягід);

4) підбір спільнокоренових слів. Гра "Різнокольорові слова".

"Білі слова" - підбери слова-родичі зі спільною частинкою "біл" - біла, біленька, біліти, побілений.

"Зелені слова" - зелений, зеленка, зелень, зеленіти, зеленоокий, позеленів.

"Чорні слова" - чорний, чорніє, чорниці, почорнів.

"Червоні слова" - червоний, червоніє, почервонів, червень, червоненький.

"Жовті слова" - жовтий, жовтіє, жовток, пожовтіли, пожовклий.

5) об'єднання предметів за асоціаціями (червона сукня > червоний комірець > Червоний комірець пришили до червоної сукні.)

6) складання оповідань-описів (Це білий метелик. Він легкий і прозорий. У метелика чотири білих крильця.)

7) складання казок. У зв'язному мовленні на груповому чи індивідуальному занятті.

Наведемо приклад автоматизації звука "Л". На стіл ставимо коробку білого (золотого, блакитного, зеленого) кольору, пропонуємо дітям по черзі брати предмети з коробки. Кожна дитина говорить: "Я поклав на стіл білу вазу (білого слона, білий олівець)". Потім кожна дитина складає казку, використовуючи предмети білого кольору.

Гру "Чарівна паличка" можна використовувати для автоматизації любого звуку. Дитина називає розкладені на столі картинки з певним звуком, зазначає колір. Потім вона повинна доторкнутися до картинок "чарівною" паличкою (обклеєною папером, фольгою чи новорічним дощиком певного кольору) і сказати про "чарівне" перетворення "чорне намисто перетворилось на біле намисто". Можна використовувати різні "магічні" фрази, якщо вони насичені певним звуком.

Якщо замість чарівної палички картинку закривати великою краплинкою певного кольору, можна розвивати ще й пам'ять (перед тим, як логопед екранізує картинку, дитина заплющує очі). Учень говорить, якого кольору пішов дощик і яке відбулось перетворення.

У процесі автоматизації звуків ми, звичайно, збагачуємо активний словник, працюємо над ліквідацією аграматизмів. Так закріпити на практичному рівні правильний відбір закінчень іменників та прикметників у знахідному відмінку можна у грі "Допоможи художникові". Логопед говорить, що у художника залишилась тільки синя (червона, жовта і т.п.) фарба. Які предмети він може намалювати? Логопед називає слова з певним

звуком чи пропонуються чорно - білі картинки (контури), а діти повинні продовжити фразу : "Художник намалює ... (синю айстру)".

Дуже заохочує такий варіант гри, якщо його проводити у формі змагання "Хто більше?". Діти уявляють себе художниками і називають (записують) предмети із заданим звуком, які вони намалюють у певному кольорі. Доцільно вводити обмеження в умови змагання (тільки те, що створила природа, або із заданою кількістю звуків, складів). Бажання перемогти творить у дитячій уяві і зелених котів, і сині полуниці, але це створює невимущену атмосферу на занятті, приносить позитивні емоції.

Аналогічні завдання можна проводити в більш динамічному варіанті: "Буває- не буває ?" Наприклад, **при автоматизації свистячих звуків пропонуємо словосполучення**: синє (сіре, золоте)сонце, синя сукня, синій светр, синій сад, синій стілець, синій салат, синя сорока, синє небо, синій собака і т.п. Діти повторюють коректні словосполучення, а на некоректні реагують певним чином (сигналізують "семафорчиками", плескають в долоні чи присідають, якщо це проводяться у формі фізкультхвилинки) та виправляють помилки. Інколи діти починають дискутувати з приводу існування у природі предметів певного кольору, це спонукає дітей до зв'язних висловлювань, відстоювання своєї точки зору.

Для розвитку фонематичних уявлень використовуємо гру "Кольорові олівці". Кожна дитина отримує кольоровий олівець і пригадує п'ять (три) слів із звуком, на який починається назва кольору. Для удосконалення навичок фонетичного аналізу можна запропонувати місце звука у слові (початок, середина, кінець), чи дітям самостійно визначити певну кількість складів (складовий аналіз).

У процесі автоматизації звуків зорову пам'ять добре розвивати **у грі "Пригадай картинку"**.

На столі розкладаються різнокольорові геометричні фігури, у дитини (дітей) набір картинок з певними звуками. Учень повинен за інструкцією логопеда покласти картинку з певним звуком на якусь фігуру певного кольору (спочатку кількість картинок обмежується), назвати, запам'ятати і з заплученими очима пригадати на якій фігурі, якого кольору знаходиться певна картинка.

Подобається дітям гра "Клумба".

Круг ділиться на 8-10 секторів різного кольору. Логопед ставить на певний сектор трафарет певної квітки. Дитина повинна скласти речення за зразком : "На клумбі виросла рожева (червона, біла, жовта) троянда (волошка, жоржина, айстра)". Ця гра часто потребує попередньої роботи над збагаченням активного словника назвами квітів.

Дуже добре використовувати колір і для диференціації звуків. На прикладі сірого кольору покажемо диференціацію звуків "с"- "ш". Пропонуємо дітям знайти серед сірих предметів (малюнків) спочатку ті, що у своїй назві мають звук "с" (сірий светр, сіра сумка, сіра сукня...), а потім ті, у яких зустрічається звук "ш" (сірий мішок, сіра машина, сіра миша). **Це завдання можна виконувати в різних варіантах:**

- картинки пропонуємо "розселити" в два будиночки (два Королівства: Сіре Королівство Свистячих і Сіре Королівство Шиплячих);
- Слава і Шура люблять сірий колір. Виділи перший звук в їхніх іменах і допоможи їм зібрати свої речі з відповідними звуками (здогадайся, які речі вибере Слава, а які Шура).

У своїй роботі ми впроваджуємо досвід І.А.Кузьменко, учителя-логопеда, МАДОЗ дитячого саду № 9 Краснодарського краю, м.Армавір, яка пропонує автоматизацію шиплячих в захоплюючій "Подорожі у Жовту країну", "Пригодах в Шаховій країні" та інші не менш цікаві ідеї. Докладніше можна ознайомитись з ними за посиланням: <http://www.logoped.ru/kuzmia01.htm>.

Пропонуємо до Вашої уваги наш переклад пальчикової гімнастики, запропонованої Погосовою Н.М. у своїй книзі "Цветовой игротренинг".

"МИЮ РУКИ"

Мило буває різнокольоровим (діти імітують мамилування рук):

- Блакитним (з'єднують подушечки вказівних пальців);
- Зеленим (з'єднують подушечки середніх пальців);
- Рожевим (з'єднують подушечки підмізничних пальців);
- І навіть темно-червоним (з'єднують подушечки мізничів).

Та не збагну: чому так буває - чорна-пречорна стікає вода (на обличчі емоція подиву: піднімають вгору брови, округлюють очі, піднімають плечі, розводять в сторони руки)?

Після закінчення вправи розслаблюють м'язи тіла, вільно опускають руки, зігнувши коліна і нахиливши голову вперед.

Можливо комусь стане в нагоді при автоматизації шиплячих звуків наш переклад з вище згаданого джерела фізкультхвилинки (вправа на координацію мови з рухами).

"ЖОВТА ПІСЕНЬКА"

- Жовте сонце тепло всім дарує. (Руки вгору, потягнулися, очі догори).
- Жовтий сонях бджілку чарує. (Хитання руками вліво - вправо).
- Жовта груша на гілці висить. (Струшування руками вниз).
- Жовте листя із липи летить. (Махи руками в сторони - вгору - вниз).
- Жовтий метелик, жовта комашка.
- Жовте курчатко, жовта ромашка. (Присідання).
- Жовте сонечко, жовтий пісок. (Руки вгору, стали навшпиньки і нахилитись додолу).
- Життерадісний колір запросить в танок. (По парах танцюють).
- Жовтий колір - це колір тепла.
- Щастя, радості всім і добра! (Підстрибнути).

Сподіваємось, що наш досвід використання кольорів на заняттях стане у нагоді логопедам, вихователям та вчителям молодших класів, а застосування матеріалу принесе задоволення в навчально-виховному процесі як учням, так і педагогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бреслав Г.Э. Цетопсихология и цветолечение / Г.С.Бреслав. - Київ: Спб.: Б.&К., 2000. - 212 с.
2. Кузьменко И.А. Использование цвета в логопедической работе : Логопед. Ру: раздел для специалистов[Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.logoped.ru/kuzmia01.htm>
3. Погосова Н.М. Цветовой игротренинг/ Н.М. Погосова. - Санкт - Петербург: Речь, 2005. - 152 с.
4. Справочник логопеда /[М.А.Повалеева]. Изд. 7-е. - Ростов на Дону: Феникс, 2007. - 447с.

О.В.Сокур,

учитель фізики Христинівської ЗОШ I-III ступенів №2 Христинівської районної ради

ВИПАРОВУВАННЯ І КОНДЕНСАЦІЯ РІДИН. ПИТОМА ТЕПЛОТА ПАРООУТВОРЕННЯ

РОЗРОБКА УРОКУ З ФІЗИКИ. 8 КЛАС

Мета.

Дидактична: закріпити знання учнів про зміну агрегатного стану речовини; сформувати уявлення про процеси випаровування та конденсації, кипіння; показати відмінність між процесами кипіння і випаровування; ввести поняття "питома теплота пароутворення"; формувати вміння спостерігати фізичні явища й аналізувати факти при спостереженні явищ.

Розвивальна: розвивати вміння спостерігати за фізичними явищами, аналізувати їх і пояснювати на основі знань про види теплопередачі; розвивати самостійне, логічне та творче мислення учнів, вміння порівнювати, узагальнювати, систематизувати, робити висновки; розвивати фізико-математичну мову учнів та їх цікавість до фізики.

Виховна: виховувати увагу, працелюбність учнів, вміння раціонально використовувати навчальний час; формувати науковий світогляд учнів через розкриття причинно-наслідкових зв'язків.

Тип уроку: урок вивчення нового навчального матеріалу.

Епіграф: "Найважливіша задача цивілізації - навчити людину мислити".

Томас Едісон

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Перевірка присутності і готовності учнів до уроку.

Відповіді на запитання учнів.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

"Мозковий штурм"

Учитель.

1. Назвіть агрегатні стани речовини.
2. Який процес називається плавленням?
3. Як змінюється температура речовини в процесі плавлення?
4. Який процес називають кристалізацією?
5. Порівняйте температури плавлення і кристалізації речовини.
6. Що називають питомою теплотою плавлення речовини?
7. За якою формулою обчислюють кількість теплоти, що необхідна для плавлення речовини або виділяється під час її кристалізації?

Учитель Виконайте усно тести.

1. Якщов теплу кімнату внести шматок льоду, то він...

- А. Одразу почне танути.
- Б. Не буде танути.
- В. Почне танути через деякий час.
- Г. Відповідь залежить від початкової температури льоду.

2. У якого з тіл середня потенціальна енергія взаємодії молекул найбільша?

- А. У шматка льоду при -10°C .
- Б. У шматка льоду при температурі 0°C .
- В. У води при 0°C .
- Г. У всіх випадках однакова.

3. Установіть відповідність між фізичною величиною та її одиницею вимірювання у СІ:

- А. Питома теплоємність.
- Б. Питома теплота згорання палива.
- В. Кількість теплоти.

4. Теплоємність:

- А. Па
- Б. Дж/кг
- В. Дж
- Г. Дж/К
- Д. Дж/(кгК)

II Мотивація навчальної діяльності

Учитель. У житті ми досить часто спостерігаємо перехід рідин у газоподібний стан: висихають калюжі після дощу, сохне випрана білизна, рівень води у відкритих водоймах улітку знижується тощо. Це явище називається випаровуванням. З позицій атомно-молекулярного вчення його можна пояснити тим, що частина молекул, які мають достатню кінетичну енергію, вилітають за межі поверхні рідини й утворюють пару - газоподібний стан рідини.

Навколо нас скрізь відбуваються взаємні перетворення рідини і пари. Ці явища нас оточували з дитинства, а сьогодні ми поглянемо на них очима дослідників, очима фізиків.

Тема уроку: "Випаровування і конденсація рідин. Кипіння".

III Вивчення нового матеріалу.

Учитель.

Сьогодні на уроці ми повинні з'ясувати такі питання:

1. З'ясувати закономірності випаровування, конденсації та кипіння.
 2. Ввести поняття питомої теплоти пароутворення і конденсації.
 3. Формула для обчислення кількості теплоти, яка потрібна для пароутворення або виділяється при конденсації.
 4. Навчитись читати графік зміни агрегатного стану речовини.
- Наведіть приклади з повсякденного життя коли рідина перетворюється на пару?

Запис в зошитах:

Існує два способи пароутворення: випаровування і кипіння.

Випаровування - це пароутворення, яке відбувається з вільної поверхні рідини.

З'ясуємо, як відбувається випаровування.

У рідинах не всі молекули рухаються з однаковою швидкістю. Окремі молекули мають швидкість, більшу чи меншу за середню. Швидші молекули мають відповідно і більшу кінетичну енергію. Якщо такі "швидкі" молекули опиняються біля поверхні рідини, то вони можуть подолати притягання сусідніх молекул і вилетіти з рідини. Ці молекули й утворюють пару даної рідини. Подальша "доля" цих молекул може скластись по-різному. Деякі з них можуть знову повернутись в рідину.

Випаровування властиве і твердим тілам (пригадайте, що в морозну погоду мокра білизна вкривається льодом, але також висихає). Для твердих тіл цей процес називається **сублімацією**.

З'ясуємо, від яких факторів залежить швидкість випаровування. (Демонструються досліди).

Швидкість випаровування залежить від температури рідини, площі її поверхні, від природи речовини та наявності вітру.

Як змінюється тепловий стан рідини при випаровуванні?

Із власного досвіду ми знаємо, що коли з поверхні нашої шкіри випаровується вода, у нас виникає відчуття прохолоди..

Як можна це пояснити? Які молекули залишають рідину під час випаровування?(Під час випаровування рідину залишають найшвидші молекули. І рідина, що випаровується - охолоджується)

Запис в зошиті:

При випаровуванні енергія затрачається - температура рідини знижується.

Розглянемо процес кипіння - пароутворення з усього об'єму рідини.

Наллємо у прозору скляну колбу води і будемо нагрівати її, спостерігаючи за цим явищем. Спочатку на дні і стінках посудини утворюватимуться бульбашки. Відбувається внутрішнє випаровування. Під час нагрівання води об'єм бульбашок збільшується. Бульбашка, піднімаючись під дією архімедової сили, зустрічає на своєму шляху холодну, ще не прогріту внаслідок конвекції рідину, захоплюється і тому чути відповідний шум. Але настає момент, коли бульбашки почнуть спливати на поверхню рідини і настає момент кипіння. Кожній речовині властива своя температура кипіння. Оскільки бульбашкам потрібно подолати протидію зовнішнього тиску, тому кипіння починається за умови, коли тиск пари в бульбашках дорівнює зовнішньому тиску. **Отже, робимо висновки:**

Основними стадіями кипіння рідини у відкритій посудині є:

- утворення первинних бульбашок повітря на дні та стінках посудини;
- заповнення первинних бульбашок паром під час внутрішнього випаровування;
- зростання тиску пари у бульбашках за рахунок нагрівання рідини;
- збільшення розмірів бульбашок під дією внутрішнього тиску;
- початок спливання бульбашок під дією архімедової сили;

Визначаємо такі основні закономірності кипіння:

- умовою початку кипіння є нагрівання рідини до певної температури;
- умовою здійснення кипіння є неперервне надання рідині великої кількості теплоти;
- температура кипіння є різною для різних рідин;
- для даної рідини температура кипіння залежить від зовнішнього тиску: із зменшенням тиску температура кипіння зменшується і навпаки;

Отже, збільшуючи тиск, можна підвищувати температуру кипіння рідини. Це використовують, наприклад, у каstrулях-швидковарках зі щільно припасованою покриткою, в яких вода нагрівається до 120-150°C за рахунок того, що всередині тиск досягає 2-5 гПа. У спеціальних котлах-автоклавах воду можна нагріти навіть до 250-300°C.

Як ви думаєте чи однакову кількість теплоти, потрібно надати різним рідинам, щоб випарувати їх? (Учні міркують)

Тому є фізична величина, яка є мірою кількості тепла, необхідного для перетворення у пару 1 кг даної рідини, попередньо нагрітої до температури її кипіння за даного зовнішнього тиску. L - питома теплота пароутворення. Вимірюється в Дж/кг. Давайте по таблиці подивимось на ці значення. L для води становить 2257 кДж/кг. Що це означає?

Це означає, що для того щоб випарувати 1 кг води потрібно затратити 2 257 000 Дж теплоти.

Запишемо формулу для обчислення кількості теплоти, яка потрібна для випаровування рідини взятої при температурі кипіння.

Запис в зошиті: $Q = Lm$

Q - кількість теплоти;

L - питома теплота пароутворення;

m - маса рідини

На початку уроку ми говорили, що молекули пари можуть повертатись назад у рідину.

Разом із випаровуванням у природі спостерігається також зворотний процес, коли за певних умов газ скраплюється й утворюється рідина.

Наприклад, вранці улітку досить часто випадає роса, восени в разі різкого зниження температури повітря утворюється туман тощо. Процес переходу речовини з газоподібного стану в рідкий називається конденсацією. Як правило, вона відбувається на поверхні рідини або твердого тіла; у газах для цього потрібні центри конденсації, роль яких відіграють різні домішки, порошинки тощо.

Тому визначимо закономірності конденсації:

- завжди супроводжується виділенням теплоти
- конденсація може відбуватись за будь-якої температури;
- інтенсивність конденсації залежить від зовнішнього (атмосферного) тиску;
- інтенсивність конденсації залежить від вологості повітря;
- конденсація є найбільш інтенсивною при 100% вологості;
- питома теплота конденсації чисельно дорівнює питомій теплоті пароутворення.

Розглянемо графік зміни агрегатного стану води.

Візьмемо лід, температура якого становить -40°C, і будемо спостерігати його під час теплообміну. (Учні міркують самостійно. Іде обговорення.)

IV. Закріплення нових знань

Учитель.

Використовуючи вивчений матеріал, давайте разом пояснимо такі якісні задачі:

1. Яка з рідин - вода, ртуть чи ефір - кипить при найнижчій температурі?
2. Чому навіть у спекотний день, вийшовши з річки після купання, людина відчуває холод?
3. У якому агрегатному стані перебуває при нормальному тиску спирт при 100°C і вода при 153°C?
4. Чому холодне скло покривається тонким шаром вологи, якщо на нього подихати?
5. При якій температурі відбувається випаровування води?
6. Як за зовнішнім виглядом відрізнити в лазні трубу з холодною від труби з гарячою водою?
7. Чим пояснити, що взимку на шибках вікон з'являється паморозь? З якого боку шибки вона з'являється?
8. Що має більшу внутрішню енергію: вода при температурі 100°C чи її пара тієї ж маси при тій же температурі?

Учитель.

Розв'яжемо тести.

У яких процесах енергія виділяється?

1. Плавлення.
2. Конденсація.
3. Нагрівання.
4. Горіння.

Під час кипіння кінетична енергія частинок рідини...

- A. Зростає.
- B. Зменшується.
- B. Не змінюється.
- Г. Спочатку зростає, потім не змінюється.

Учитель.

Розв'яжемо задачу:

3 кг льоду, взятого при -20°C, треба нагріти до кипіння і випарувати. Скільки для цього знадобиться тепла? Зобразіть процес графічно.

V. Підсумок уроку. Рефлексія.

Учитель.

1. Питання до учнів.

- Чи знання, які ви отримали під час цього уроку, знадобляться вам у вашому житті?

2. Запропонувати учням оцінити рівень засвоєння знань, отриманих на уроці. (Були роздані картки, з зображеннями склянок, в яких знаходяться молекули. Якщо молекули на дні - учень не зрозумів тему, молекула на поверхні - зрозумів частково, молекула залишила рідину - все зрозумів).

VI. Домашнє завдання: §46, §47, вправа №46 (№2, №5)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Божинова Ф.Я. Фізика, 8 : підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / [Божина Ф.Я., І.Ю. Ненашев І.Ю., Кірюхін М.М.] - Харків: Видавництво "Ранок", 2009. - 129с.

2. Струж Н. Фізика ЗНО 2015. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання / Н.Струж, С.Остап'юк. - Київ: Видавництво: Підручники та посібники, 2007. - 56с.

О.Є. Марченко,

учитель біології Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради

ПІДГОТОВКА ДО УЧАСТІ У ПРЕДМЕТНИХ ОЛІМПІАДАХ З ЕКОЛОГІЇ ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ З УЧНЯМИ 10-11 КЛАСІВ

Підготовка учнів до участі у предметних олімпіадах - важлива складова навчально-виховного процесу, що сприяє не тільки підвищенню їхньої зацікавленості у навчанні, але й формуванню у них важливих інтелектуальних та загальнонавчальних умінь: аналізувати, узагальнювати та систематизувати фактичний і теоретичний матеріал, працювати з різними інформаційними джерелами, формувати відповідь на запитання проблемного характеру, встановлювати внутрішньо- та міжпредметні зв'язки, конкретизувати набуті знання, логічно і послідовно викладати свою думку.

Підготовка учнів до участі в предметних олімпіадах розпочинається з вересня нового навчального року і включає:

- випереджальне опанування змісту навчального предмета (робота за індивідуальним планом), адже на вивчення екології години не передбачені;
- відвідування учнем факультативів та спецкурсів, гуртків за предметом;
- розгляд позапрограмового матеріалу на індивідуальних консультаціях;
- забезпечення навчального навантаження, що відповідає розумовому рівню здібного учня; добір навчального матеріалу, специфічних форм, методів, засобів навчання та індивідуальних завдань підвищеної складності з екології;
- допомога з підбором науково-популярної та наукової літератури для самостійного опрацювання;
- розвиток в учня загальнонавчальних умінь і навичок самостійної проблемно-пошукової та творчої дослідницької роботи (робота з літературою, визначення проблеми для дослідження, складання плану самостійної роботи, формулювання узагальнень та висновків тощо);
- оформлення екологічного проекту згідно з вимогами оформлення наукової роботи;
- забезпечення участі учня в роботі відповідної секції МАН, різноманітних конкурсах, змаганнях;
- організація спілкування здібного учня з учнями, які мають досвід наукової діяльності; залучення до роботи зі здібним учнем науковців; надання такому учневі можливості отримати додаткову теоретичну та практичну підготовку на кафедрах ВНЗ;
- надання методичної допомоги батькам здібного учня та організації її роботи вдома;

- формування в учня позитивних психологічних якостей (впевненості в собі, наполегливості, волі);
- розширення кола інтересів здібного учня, що необхідно для повноцінного засвоєння ним змісту основного предмета через міжпредметні зв'язки.

У цілому можна зазначити, що якісна підготовка учня до олімпіади забезпечує не тільки володіння навчальним матеріалом на високому рівні, але й формує ряд загальнонавчальних умінь та навичок, стійку пізнавальну потребу, підвищує самооцінку, що позитивно позначається на навчанні як в середній, так і у вищій школі. Тому ця робота повинна бути ретельно спланована вчителем, мати комплексний характер і проводитися системно.

Зазначимо, що згідно з наказом Міністерства освіти №891 від 21.09.2010р. "Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів у 2010/2011 навчальному році", в Україні розпочали проводити учнівську олімпіаду з екології, яка включає два тури.

Перший тур передбачає розв'язування тестових завдань. Він проходить за умовами і правилами, встановленими для олімпіад з базових і спеціальних дисциплін. Під час другого туру олімпіади з екології відбувається захист екологічного проекту. Така структура проведення олімпіади нова і потребує нестандартного підходу до підготовки учнів.

У процесі роботи над екологічним проектом учень повинен оволодіти навичками наукового пошуку, відбору матеріалу, необхідного для розкриття теми проекту та його реалізації, узагальнення та аналізу, оволодіння методами екомоніторингу. Проект повинен бути оформлений згідно з вимогами написання наукових робіт.

Екологічний проект може бути біологічного, фізичного, хімічного чи навіть математичного напрямку, в ньому пропонуються науково обґрунтовані конкретні дії, направлені на вирішення конкретних екологічних проблем і можуть бути реалізовані на практиці. Обґрунтування дій повинно бути науковим і містити певну сукупність практичних, дослідницьких результатів (можуть включати соціологічні, лабораторні або польові дослідження), математичні розрахунки, отримані самим учнем.

Теоретичний тур базується на виконанні різномірних тестових завдань та екологічних задач.

Кількість годин 17 (може змінюватися на консультативні години під час виконання проекту).

Очікувані результати:

Учні будуть знати:

- алгоритми організації проведення екологічного проекту;
- прийоми ефективного виконання наукового дослідження;
- основні екологічні поняття.

Учні будуть вміти:

- складати план спостереження чи експерименту;
- проводити наукове дослідження;
- проводити публічний захист екологічного проекту;
- працювати з тестовими завданнями різних форматів;

Для того, щоб здійснити якісну підготовку учнів до всеукраїнських олімпіад я вирішила розробила ряд поетапних занять, що і пропоную до уваги читача.

Заняття 1. Ознайомлення з особливостями проведення олімпіади з екології.

Дивитись інтернет джерела.

Заняття 2. Розгляд прикладів екологічних проектів минулих років.

Ознайомлення з прикладами екологічних проектів минулих років, які виконані учнями Городищенського екологічного ліцею, використовуючи досвід інших регіонів.

Перелік тем проектів, представлених нашими учнями на III етап Всеукраїнської олімпіади з екології:

1. "Еколого-економічна оцінка використання сумішей для посипання доріг в зимовий період".
2. "Особливості використання та утилізації побутових хімічних акумуляторів".
3. "Природоохоронні території Городищенського району".
4. " Енергозбереження - шлях подолання екологічної кризи".
5. "Дендрофлора скверів м. Городища".

Заняття 3. Основні вимоги до екологічних проектів.

Екологічний проект - це індивідуальна, самостійна науково-дослідницька творча робота на екологічну тематику, спрямована на розв'язання екологічних проблем, виконана учнем під керівництвом наукового керівника (науковця або вчителя) та оформлена належним чином. Якщо учні працювали в команді, вони готують різні проекти за близькою тематикою.

Проект може містити:

1. Лише описову частину, в якій подаються конкретні пропозиції певних дій та їх наукове обґрунтування, а також результати реалізації цих дій (звіт про їх виконання) - у випадку, коли результат проекту неможливо представити в аудиторії фізично;

2. Описову частину та власноруч створені моделі, макети та інструменти для реалізації проекту.

Макети, моделі, зразки інструментів чи механізмів та інші об'єкти, виготовлені власноруч для реалізації екологічного проекту, можуть бути представлені на захисті проекту фізично або на слайдах чи фотографіях, де разом із ними повинен бути сфотографований і автор проекту. Демонстраційні моделі або макети повинні відповідати правилам техніки безпеки. Це може бути робота біологічного, фізичного, хімічного чи навіть математичного напрямку, в якій пропонуються науково обґрунтовані конкретні дії, направлені на вирішення конкретних екологічних проблем і які можуть бути реалізовані на практиці. Обґрунтування дій повинно бути науковим і містити певну сукупність практичних, дослідницьких результатів (можуть включати соціологічні, лабораторні або польові дослідження), математичні розрахунки, отримані самим учнем.

Кожен проект має ґрунтуватись на певній науковій та експериментальній базі і містити посилання на відповідну літературу, її перелік, відображати власну позицію дослідника.

Заняття 4. Вибір теми проекту.

Вагомими критеріями вибору теми є:

- доступність для виконавця;
- перспективність, теоретична та практична цінність;
- наявність матеріально-технічної бази та джерел інформації;
- пізнавальний інтерес дослідника.

Опрацюємо можливий вибір теми проекту.

Можливі напрямки досліджень проектів:

- організація екологічного моніторингу природних екосистем;
- порівняння різних методів моніторингу й формування комплексної картини стану екосистем;
- аналіз впливу людини на екосистеми та їхні компоненти, вивчення динаміки розвитку природних співтовариств;
- відновлення, підтримка й поліпшення екологічного стану водних екосистем; поліпшення якості природної і питної води; раціональне використання водних ресурсів;
- збереження лісів як унікальної екосистеми і як рекреаційної зони, раціональне використання лісових багатств, збереження біорізноманіття в лісових співтовариствах, проблеми збереження і раціонального використання лікарських і харчових дикоростучих рослин;
- збереження біорізноманіття у тваринному світі, зниження негативного впливу людини на систематичні групи, популяції, на окремі особини тваринного світу;
- відновлення втрачених і деградуючих компонентів особливо охоронюваних природних територій, зниження негативних впливів на особливо охоронювані природні території.

Заняття 5. Ретельний аналіз і вивчення літературних джерел та Інтернет-ресурсів з даної теми.

На початку роботи вкрай необхідним є ретельний аналіз і вивчення літературних джерел та Інтернет-ресурсів з даної теми. Результати ознайомлення можуть показати, що:

- проблема вивчена і, отже, подальша робота у даному напрямку є недоцільною або існує обмаль джерел інформації;
- проблема вивчена ще не повністю, деякі питання досліджено поверхово.

Заняття 6. Консультації щодо опрацювання бази літературних та додаткових джерел.

Обговорення наявних джерел інформації та зібраних даних з питання, яке вивчається. Складання орієнтовного плану створення екологічного проекту.

Заняття 7. Проведення дослідження з вибраної теми.

Екологічні дослідження вимагають систематичного дотримання чотирьох послідовних етапів:

- 1) спостереження;
- 2) формулювання на основі спостережень теорії про закономірність досліджуваного явища;
- 3) перевірка теорії наступними спостереженнями й експериментами;
- 4) спостереження за тим, чи передбачення, основані на цій теорії, правдиві.

Факти базуються на прямих або непрямих спостереженнях, що виконані з допомогою органів відчуття або приладів. Спостереження можуть бути якісними (тобто описувати колір, форму, смак, зовнішній вигляд тощо) або кількісними.

Заняття 8. Консультації та обговорення проведення дослідження.

В рамках даного заняття науковий керівник та виконавець проекту обговорюють, вносять корективи, проводять дослідження в рамках обраної теми.

Заняття 9. Основні вимоги до оформлення проекту.

Кожен проект має ґрунтуватись на певній науковій та експериментальній базі і містити посилання на відповідну літературу, її перелік, відображати власну позицію дослідника.

ПРИКЛАД

Екологічний проект "Вивчення дендрофлори м. Городища" Іоненко Дар'ї Олександрівни, учениці 10 класу Городищенського економічного ліцею Черкаського територіального відділення МАН України

Науковий керівник - Марченко Оксана Євгенівна, учитель біології та хімії Городищенського економічного ліцею

У даній роботі запропоновано вивчення якісного(видового), кількісного та вікового складу скверів м. Городища, розглянуто основні функції дерев та визначено шляхи покращення та удосконалення озеленення в місті.

Актуальність дослідження: полягає в тому, що зелені насадження один із головних чинників, що впливає на здоров'я людини. Статус та унікальність скверів м. Городища, значущість комплексу функцій, які виконує даний об'єкт у м. Городище, зумовили проведення дослідження дендрофлори скверів.

Предмет дослідження: дерева, висаджені у скверах міста Городища.

Об'єкт дослідження: дендрофлора міста.

Мета дослідження: вивчити кількісний, якісний та віковий склад скверів м. Городища, узагальнити вивчені дані та розробити шляхи поліпшення плановості висадження дерев згідно санітарно-гігієнічних, екологічних та естетичних вимог.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати й узагальнити дані науково-методичної, спеціальної літератури з впливу зелених насаджень на створення мікроклімату міста та ролі рослинності в житті людини;
2. Вивчити якісний (видовий), кількісний та віковий склад скверів м. Городища;
3. Створити банк даних про дендрофлору населеного пункту;
4. Визначити шляхи покращення та удосконалення озеленення в місті.

Методи дослідження:

1. Аналіз науково-методичної літератури і матеріалів мережі Інтернет.
2. Соціологічні методи, спостереження, порівняння, опитування, аналіз документів, математична обробка результатів.

Наукова новизна полягає в тому, що насаджування зелених рослин в місті ведеться спонтанно, не планово, глибоко це питання досліджується вперше.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що в ньому запропоновано узагальнений аналіз складу дерев скверів м. Городища.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані для планового екологічно грамотного висадження рослин.

Структура дослідження складається з двох розділів. У першому розділі автор дає характеристику гігієнічному, екологічному та естетичному значенню зелених дерев у створенні мікроклімату населеного пункту; у другому розділі досліджує кількісний, якісний та віковий склад основних зелених островців - скверів міста Городища Черкаської області, узагальнює дані у вигляді діаграм та робить висновки про склад дерев у скверах та розробляє рекомендації по покращенню планування насаджень.

Висновки: результатом наших досліджень стало визначення рівня якісного (видового), вікового та кількісного складу скверів м. Городища, як досить

низького. Це пояснюється недостатнім ступенем біорізноманіття рослин, неплановою висадкою дерев у скверах та на території міста, а також екологічна свідомість людини не сприяє задовільному стану скверів.

Заняття 10. Написання тез.

Заняття 11. Оформлення постера.

Постер (стенд) - це паперовий чи картонний плакат шириною 125см та висотою 125см. На ньому висвітлюється вся інформація про проведену роботу).

Заняття 12. Виготовлення постерної доповіді.

Наукова доповідь - публічно виголошена інформація з проблеми наукового дослідження, що оприлюднена серед науковців певної галузі та відповідає вимогам щодо змісту, структури доповіді тощо. Доповідь базується на тезах до роботи і відповідає їх структурі та спирається і ілюструється виготовленим постером.

Загальне призначення цього виду доповіді - публічне обговорення (ідеї, ходу та результатів) наукового дослідження.

Заняття 13. Опрацювання вимог щодо захисту проекту.

Для успішного захисту наукової роботи розроблено багато методик, використано методику Ю. Б. Мельник.

Заняття 14. Розв'язування прикладів тестів попередніх років олімпіади з екології.

Теоретичний тур олімпіади може включати різномірні тести групи А, Б та В, відкриті завдання, екологічні задачі. Приблизно 2/3 цих завдань - завдання з екології, де базовим предметом є біологія, а решта - фізика, хімія, географія. Комплект завдань готуються окремо для кожного класу.

Заняття 15. Розв'язування прикладів тестів попередніх років олімпіади з екології.

Розв'язування завдань теоретичного туру, які були представлені на олімпіадах з екології різних рівнів.

Приклад завдання II етапу Всеукраїнської олімпіади з екології

10 клас

Тест А

Завдання 1-20 мають по чотири варіанти відповідей, з яких тільки одна правильна.

0,5 бала за кожне правильно виконане завдання.

1. Укажіть місце зростання рослин, які належать до петрофітів:

- А. На кам'яних ґрунтах.
- Б. На піщаних ґрунтах.
- В. На підзолистих ґрунтах.
- Г. На засоленних ґрунтах.

2. Укажіть, які зміняться абіотичні фактори в умовах урбанізації:

- А. Знизиться температура, збільшиться швидкість вітру й кислотність.
- Б. Підвищиться температура й швидкість вітру, знизиться кислотність.
- В. Знизиться температура і швидкість вітру.
- Г. Підвищиться температура, знизиться швидкість вітру, підвищиться кислотність

3. Укажіть термін, яким визначають рівень стійкості живих організмів до дії окремого фактора середовища:

- А. Адаптація.
- Б. Пристосування.
- В. Толерантність.
- Г. Гомеостаз.

4. Виберіть правильну послідовність компонентів харчового ланцюга "осика-заєць-лисиця":

- А. Редуцент-консумент-продуцент.
- Б. Продуцент-консумент 1 порядку-консумент 2 порядку
- В. Продуцент-консумент-редуцент.
- Г. Автотроф-гетеротроф-редуцент.

5. Укажіть, який саме напрям сучасної екології вивчає питання популяційного рівня організації:

- А. Демекологія.
- Б. Синекологія.
- В. Аутоекологія.
- Г. Прикладна екологія.

6. Зазначте наслідки використання фреонів:

- А. Зменшення озонowego шару в атмосфері.
- Б. Зменшення кисню в атмосфері.
- В. Похолодання клімату.
- Г. Потепління клімату.

7. Зазначте, у якій оболонці Землі найбільше азоту:

- А. Гідросфері.
- Б. Літосфері.
- В. Техносфері.
- Г. Атмосфері.

8. Укажіть чинник, який сприяє випадінню кислотних дощів:

- А. Зміна сонячної активності
- Б. Підвищення вмісту вуглекислого газу в атмосфері
- В. Викиди в атмосферу діоксиду сірки і оксиду азоту
- Г. Перенесення повітряних мас із промислових зон

9. Зазначте захворювання, що робить людину найбільш сприятливим до забруднення повітря:

- А. Сколіоз.
- Б. Гепатит.
- В. Астма.
- Г. Дерматит.

10. Укажіть термін, яким визначають систему тривалих спостережень за зміною екосистем та біосфери:

- А. Моделювання.
- Б. Модифікація.
- В. Моніторинг.
- Г. Меліорація.

11. Укажіть гази, що створюють парниковий ефект:

- А. Кисень, азот.
- Б. Водяний пар.
- В. Метан, вуглекислий газ.
- Г. Аміак.

12. Зазначте твердження, яке розкриває сутність поняття "санітарно-захисна зона":

- А. Територія підприємства, що включає допоміжні споруди.
- Б. Зона між промисловим підприємством і територією заселення людей, яка передбачена для захисту населення від впливу промислових викидів.
- В. Зелені насадження населених пунктів, що виконують рекреаційну роль.
- Г. Зелена територія навколо підприємства.

13. Зазначте об'єкти природно-заповідного фонду, кількість яких значно зросла за роки незалежності України:

- А. Природні та біосферні заповідники.
- Б. Національні природні та регіональні ландшафтні парки.
- В. Заказники, пам'ятки природи.
- Г. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

14. Укажіть рік створення першої Червоної книги України:

- А. 1980 рік
- Б. 1991 рік
- В. 1982 рік
- Г. 1996 рік

15. Зазначте, як називається найвища стадія розвитку біосфери, коли розумна людська діяльність стає головним, визначальним чинником:

- А. Техносфера.
- Б. Антропосфера.
- В. Ноосфера.
- Г. Гідросфера.

16. Закінчіть твердження "Озоновий шар - необхідна умова існування біосфери, тому що шар озону запобігає...":

- А. Проникненню твердих космічних часток.
- Б. Проникненню ультрафіолетових променів.
- В. Забрудненню атмосфери.
- Г. Надмірному парниковому ефекту.

17. Назвіть вид побутових відходів, який буде перетворюватися в колообігу речовин найдовше:

- А. Папір.
- Б. Метал.
- В. Поліетилен.
- Г. Картон.

18. Укажіть, хто є засновником вчення про "біосферу":

- А. В. Докучаєв.
- Б. Е. Геккель.
- В. В. Вернадський.
- Г. Е. Леруа.

19. Укажіть твердження, яке розкриває сутність поняття "раціональне природокористування":

- А. Діяльність, спрямована на задоволення потреб людини.
- Б. Діяльність, яка передбачає раціональне використання, відтворення й охорону природних ресурсів.
- В. Видобуток і переробка корисних копалин.
- Г. Заходи, які забезпечують промислову й господарську діяльність людини.

20. Укажіть об'єкт дослідження екології:

- А. Особливості впливу антропогенних чинників на природне середовище.
- Б. Взаємозв'язки між рівнями та їхніми елементами.
- В. Екосистеми всіх рівнів та їхні елементи.
- Г. Взаємозв'язки між живою та неживою природою.

Тест Б

У завданнях 21-35 виберіть декілька правильних відповідей із запропонованих варіантів.

За кожну правильну відповідь -1 бал.

21. Зазначте регіон України, де спостерігається найвищий рівень забруднення атмосфери:

- А. У Причорномор'ї.
- Б. У Поліссі.
- В. У Придніпров'ї.
- Г. У Донбасі.
- Д. У Прикарпатті.

22. Зазначте район найчастішого формування кислотних дощів:

- А. Інтенсивного розвитку сільського господарства.
- Б. Розвитку хімічної промисловості.
- В. Гірничодобувної та металургійної промисловості.
- Г. Розміщення рекреаційних зон.
- Д. Поруч із атомними станціями.

23. Визначте основні завдання економіки природокористування:

- А. Вивчення економічних закономірностей використання суспільством природних ресурсів з метою задоволення своїх потреб.
- Б. Вивчення загального стану сучасної біосфери, умов і чинників його формування.
- В. Створення економічних механізмів управління раціональним використанням природних ресурсів і охорони навколишнього середовища.
- Г. Прогнозування динаміки стану екосистем і біосфери загалом у часі і просторі.
- Д. Розробка методів оцінки природних ресурсів з метою їх ефективного використання.

24. Укажіть ознаки ноосфери:

- А. Зменшення видобутку корисних копалин.
- Б. Масове споживання органічної речовини.
- В. Накопичення енергії в ноосфері.
- Г. Поява нових трансуранових хімічних елементів.
- Д. Масове створення в ноосфері речовин, які не є характерними для неї.

25. Зазначте складові прикладної екології:

- А. Біоекологія.
- Б. Техноекологія.
- В. Соціоекологія.
- Г. Антропологія.
- Д. Геоєкологія.

26. Укажіть причину, чому процес заболювання та утворення торфу пов'язаний із сфагновими мохами:

- А. Накопичують багато вологи.
- Б. При відмиранні загніваються повністю.
- В. Повільно розмножуються.
- Г. Швидко втрачають вологу.
- Д. Мають бактерицидні властивості.

27. Зазначте, що відноситься до "законів" екології, які сформулював Баррі Коммонер?

- А. Все повинно кудись діватися.
- Б. Природа "знає" краще.
- В. Все дається дарма.
- Г. Все пов'язане зі всім.
- Д. Людина "знає" краще.

28. Укажіть живі організми, що належать до редуцентів:

- А. Вищі рослини.
- Б. Гриби.
- В. М'ясоїдні тварини.
- Г. Організми, що живляться органічними рештками.
- Д. Рослиноїдні тварини.

29. Укажіть складові атмосфери:

- А. Тропосфера.
- Б. Іоносфера.
- В. Мезосфера.
- Г. Гідросфера.
- Д. Стратосфера.

30. Укажіть на які періоди поділяється історія екології:

- А. Зародження та становлення екології як науки.
- Б. Синхронізація та систематизація екологічних знань.
- В. Оформлення екології в самостійну галузь знань.
- Г. Перетворення екології в комплексну науку.

31. Укажіть характерні особливості агроценозів:

- А. Однорідність видового складу.
- Б. Не стійкий.
- В. Велика видова різноманітність.
- Г. Чисельність популяції постійно коливається.
- Д. Велика стійкість.

32. Зазначте фактори, які є обов'язковими для здійснення процесів життєдіяльності будь-яких організмів:

- А. Доступний життєвий простір.
- Б. Сонячна радіація.
- В. Забезпеченість водою.
- Г. Температурний режим.
- Д. Газовий склад атмосфери.

33. Укажіть приклад позитивних міжвидових взаємодій:

- А. Мутуалізм.
- Б. Синойкія.
- В. Алелопатія.
- Г. Паразитизм.
- Д. Коменсалізм.

34. Укажіть групи грибів за способом живлення:

- А. Гетеротрофи.
- Б. Автотрофи.
- Г. Паразити.
- Д. Сапротрофи.
- В. Міксотрофи.

35. Зазначте приклад класичного токсиканту з біологічним накопиченням:

- А. Марганець.
- Б. Фосфор.
- В. Ртуть.
- Г. Азот.
- Д. ДДТ.

СИСТЕМНІ ЗАВДАННЯ

5 балів за кожне правильно виконане завдання.

Завдання 1. Виберіть одну правильну відповідь із запропонованих можливих і письмово обґрунтуйте свій вибір.

У чому проявляється участь функціональних груп організмів у біосфері? (поясніть роль кожної із груп організмів у структурі біосфери):

- А) рослини, тварини, гриби і бактерії формують склад біосфери;
- Б) продуценти, консументи і редуценти беруть участь у колообігу речовин біосфери;
- В) різні види функціональних груп організмів створюють харчові ланцюги і сприяють круговороту речовин у біосфері.

Завдання 2.

Розв'яжіть задачу:

Трофічний ланцюг складається з трьох рівнів. Вовк набрав 1 кг маси. Скільки для цього знадобилось рослинної речовини?

Заняття 16. Основні критерії оцінювання проекту.

Опрацювати вимоги до оцінювання різних етапів олімпіади: теоретичного туру, захисту проекту, вимоги до оформлення постеру.

Заняття 17. Аналіз результатів роботи, висновки.

На даному занятті проводиться обговорення допущених помилок у виконанні проекту та у вирішенні тестових завдань. Проводиться аналіз результатів участі у олімпіаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилова О.В. Біологічні олімпіади школярів/[О.В. Данилова, М.Ю.Макачук, В.О.Мотузний.] - Київ: Генеза, 2002. - 286с.
2. Мусієнко М.М. Екологія: тлумачний словник / М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О.В. Байрон. - Київ: Либідь, 2004. - 376с.
3. Неліпа С.В. Авторська програма. Як розробити пояснювальну записку до авторської програми С.В.Неліпа / /Завуч. - 2008. - №13. - С. 24-25.
4. Банк олімпіадних завдань[Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// obd-ditu.at.ua/](http://obd-ditu.at.ua/)
5. Бажурко Н. В.Тестові завдання з екології[Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://dorobok.edu.vn.ua/>
6. Всеукраїнська екологічна олімпіада [Електронний ресурс]. -Режим доступу:<http://www.biology.org.ua/>
7. Обдаровані учні. Центр роботи з обдарованими учнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.biology.org.ua/>
8. Основні вимоги до екологічних проектів [Електронний ресурс] -Режим доступу: <http://www.ippo.if.ua/>
9. Про проведення III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології. [Електронний ресурс]. -Режим доступу:<http://www.osvita.ua/>
10. Біологія. Програма з біології для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. - Київ, 2010. - С. 8-27.
11. Даниленко Л.І. Тестові завдання з екології (10-11 класи)/Л.І.Даниленко. -Черкаси: ЧІПОПП, 2008. -24с.

Н.С. Москаленко,

учитель інформатики Черкаської загальноосвітньої школи I - III ступенів № 22 Черкаської міської ради

РОБОТА З ВІКНАМИ ТА ЇХ ОБ'ЄКТАМИ

РОЗРОБКА УРОКУ З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ

Мета:

формувати ключові компетентності:

- уміння вчитися (вчитись самому організовувати навчальну діяльність);
- застосування ІКТ під час вивчення всіх предметів навчального плану;
- здоров'язберігаючу (вчитись безпечно поводитися в комп'ютерному класі).

формування предметної ІКТ компетентності:

- сформувати вміння: запускати програму на виконання та коректно завершувати роботу з нею; змінювати розміри вікон та їх положення на екрані; згортати, розгортати і закривати вікна;
- розвивати здатність співпрацювати з допомогою засобів ІКТ, логічне мислення, пам'ять, увагу; розвивати кмітливість, просторову уяву, алгоритмічне мислення;
- виховувати інтерес у дітей до вивчення комп'ютерної грамотності; виховувати дисциплінованість та культуру навчальної праці при роботі з комп'ютером.

Тип уроку: практична робота.

Особливості проведення уроку: урок з використанням мультимедійної презентації, інтерактивні технології.

Обладнання: підручник "Інформатика" 5 клас. Й.Я. Ривкінд, Т.І. Лисенко, Л. А.Чернікова, В.В.Шакотько, роздатковий матеріал (тести, картка для виконання практичної роботи, кросворд), мультимедійна презентація.

Структура уроку

I. Організаційний етап.

II. Мотивація навчальної діяльності (1-3хв).

III. Актуалізація опорних знань(3-5хв).

IV. Практичне завдання (15-20 хв).

V. Домашнє завдання (2-3 хв).

VI. Підбиття підсумків уроку (2-3 хв).

Хід уроку

I. Організаційний етап.

Вчитель.

Доброго ранку, діти!

Ось дзвінок сигнал нам дав,

Працювати час настав.

Тож і ми часу не гаймо,

Урок скоріше починаймо.

Щоб урок нам розпочати,

Треба всім нам повторяти.

Черговий, хто сьогодні відсутній в класі?

II. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель. На попередньому уроці ми вчилися працювати з вікнами, а сьогодні ми виконаємо практичну роботу №1 "Робота з вікнами та їх об'єктами".

Шановні діти, ось вікно,

Задайте, що може воно:

Його ми можемо відкривати,

Коли потрібно, закривати,

На пів екрана розкривати,

А іноді його згортати.

Розміщувати вікна каскадом...

Не поспішайте, зробим разом.

З вікном працюємо уміло,

Уважно все робіть. За діло!

Вчитель.

І не дарма китайський педагог Конфуцій сказав:

Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок".

На уроці ми будемо крокувати сходами

III. Актуалізація опорних знань.

Зможу

Вмію

Знаю

Методичний прийом "Ланцюжок". Перший учень називає одну операцію над вікном, другий - яким чином це зробити.

Наприклад:

Тест

1 учень	2 учень
Операція - згорнути	З допомогою кнопки згорнути

1. Програма - це:

- а) впорядкований набір вказівок, які може виконувати комп'ютер;
- б) текстовий документ;
- в) відеозапис;
- г) звукозапис.

2. Програміст - це:

- а) розробник текстових документів;
- б) розробник комп'ютерних програм;
- в) дизайнер комп'ютерних пристроїв;
- г) людина, яка грає в комп'ютерні ігри.

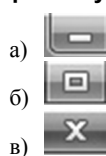
3. Для того, щоб програма почала працювати, потрібно її:

- а) виділити;
- б) запустити на виконання;
- в) активізувати;
- г) вимкнути.

4. Кнопки відкритих програм відображаються:

- а) в нижній частині Робочого столу;
- б) по центру Робочого столу;
- в) в різних місцях Робочого столу.

5. Для виконання операції "Закрити" використовується кнопка:

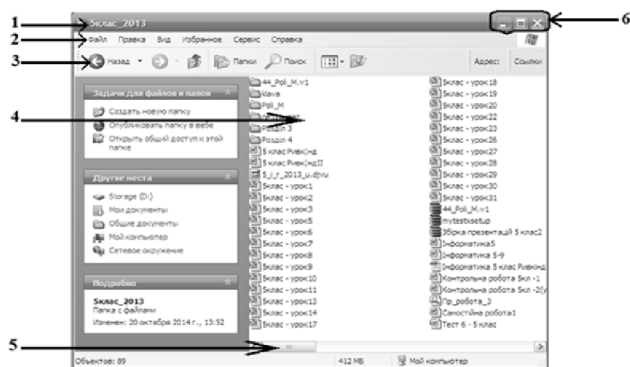
6. Інформаційне вікно містить:

- а) деяке повідомлення або запитання, на яке необхідно обрати відповідь;
- б) нові відомості про програму;
- в) оновлені відомості про комп'ютер.

7. При подвійному клацанні лівою кнопкою миші на об'єкті відбувається:

- а) відкриття вікна програми;
- б) поява підказки, що стисло описує властивості об'єкта;

- в) виділення об'єкта;
г) переміщення об'єкта до Кошика.
8. Визначити основні об'єкти вікна програми.

Картка учня для відповідей

Прізвище учня (учениці) _____

№ запитання	1	2	3	4	5	6	7
Відповідь							

9. Запишіть основні об'єкти вікна програми.

Номер об'єкта	Назва об'єкта	Призначення об'єкта
1		
2		
3		
4		
5		
6		

Вчитель. Тест перевіряється взаємоперевіркою.

Вчитель. Ми з вами визначили, що я знаю теоретично. І тепер хвилинка відпочинку.

Фізкультхвилинка

Наш комп'ютер притомився,
Монітор його закрився.
Треба встати, потанцювати
І його розвеселяти.
Сонце встало, потягнулось.
Вліво, вправо повернулись.
Глянуло на землю швидко,
Що між хмарами там видно.
Тихий зробимо ми крок
І продовжимо урок.

IV. Практичне завдання.

Вчитель. Я вважаю, що все потрібне ми повторили і тепер переходимо до практичного завдання. Підручник сторінка 75. Під час роботи з комп'ютером дотримуюся правил безпеки.

Картка письмових відповідей на запитання під час виконання практичної роботи

№	Зміст завдання	Відповідь
1	У віконному чи повноекранному режимі відкривалося вікно програми?	
3	Запишіть назви позначених на рисунку об'єктів вікна програми	1 2 3 4 5 6
7	Увесь екран чи його частину займає вікно?	
11	Увесь екран чи його частину займає вікно?	
	Чи можна перейти в інший режим?	
	Чи можна змінити розміри цього вікна?	

Можна розширити цей додаток і підвищити складність виконання практичної роботи (для окремих учнів чи для всіх), передбачивши обґрунтування відповідей на завдання 1, 7, 11 чи тільки на завдання 11.

Слід зважати на те, що виконання практичної роботи вимагає від учителя постійного контролю за діями учнів. Для своєчасного реагування і фіксації виконання учнями завдань практичної роботи вчителю в ході підготовки до уроку бажано розробити протокол виконання учнями завдань практичної роботи, наприклад у такому вигляді:

ПРОТОКОЛ

виконання учнями 5-____ класу практичної роботи № 1

"Робота з вікнами та їх об'єктами"

№	Зміст завдання	Кількість балів	Прізвище учня	Прізвище учня	Прізвище учня	Прізвище учня
			1	2	3	4
1	Запустити на виконання програму	0,25				
2	Встановити віконний режим для цієї програми	0,25				
3	Запишіть назви об'єктів вікна	2				
4	Перемістіть вікно, щоб його правий верхній кут збігався з правим верхнім кутом екрана	1				
5	Змініть розміри вікна, щоб воно займало приблизно одну четверту частину екрана	1				
6	Згорніть вікно програми	0,25				
7	Запустити на виконання програму	0,25				
8	Установити віконний режим для цієї програми	0,25				
9	Розмістіть вікно програми на одну четверту частину екрана у нижньому лівому куті	1				
10	Згорніть вікно програми	0,25				
11	Запустити на виконання програму	0,25				
12	Розмістіть вікна програм відповідно до зразка	3				
13	Установити розміщення вікон зліва направо	0,25				
14	Закрити всі вікна програм	0,25				
	РАЗОМ	10,3				

У стовпчику "Кількість балів" записано приблизну "вагу" правильного виконання відповідного завдання. Всього 10,25 балів. Ще 1,75 бали учень може отримати за обґрунтування відповіді на завдання 11.

Вчитель. Ми з вами визначили, що я вмію практично. І тепер хвилинка відпочинку.

Релаксація. Вправи для очей.

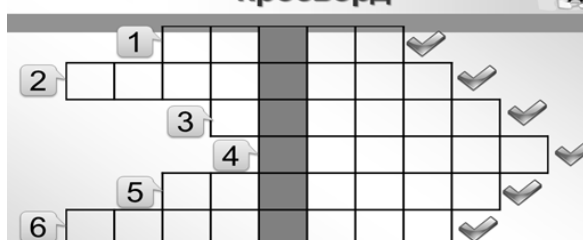
- Сидячи за столом, розслабтесь і повільно поводити очима справа - наліво. Потім зліва - направо. Повторити 3 рази у кожен сторону.

- Подивіться на вказівний палець витягнутої руки на рахунок 1-4, потім переведіть погляд вдалину на рахунок 1-6. Повторити 4-5 разів.

V. Домашнє завдання.

Повторити § 2.5 - 2.7

Кросворд

1. Об'єкт, у якому відкривається вікно.
2. Назва кнопки керування вікном.
3. Властивість вікна, значення якої змінюється перетягуванням меж.
4. Перше слово з назви об'єкта, на якому розміщуються кнопки відкритих вікон.
5. Назва кнопки керування вікном.
6. Один із видів змінення взаємного розташування вікон після виконання команди з контекстного меню «Панелі Завдань»

VI. Підбиття підсумків уроку.

Учні дають відповіді на запитання вчителя. Учитель узагальнює ці відповіді.

Вчитель.

1. Чого нового сьогодні навчилися?
2. Що сподобалось на уроці, а що ні?
3. Чи виникали труднощі?
4. А як ви вважаєте після сьогоднішнього уроку чи піднялися ви на сходинку вище в пізнанні інформатики?

VI. Оцінювання роботи учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція навчання інформатики в загальноосвітніх навчальних закладах. Розроблена під науковим керівництвом дійсних членів НАПН України А.М. Гуржія, В.Ю. Бикова та інших. //Інформатика. - №8 (656), квітень. - 2013.
2. Семененко І. Елементи інтерактивного навчання на уроках інформатики/І.Семененко//Інформатика та інформаційні технології. - №4. - 2012. - С. 5-9.
3. Шарко В.Д. Сучасний урок: посібник для вчителів і студентів / В.Д.Шарко. - Київ, 2006. - 112с.
4. Гин А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя. 2-е изд.. - Москва: Вита - Пресс, 2000. - 268с.
5. Малев В.В. Общая методика преподавания информатики: учебное пособие/ В.В.Малев. - Воронеж: ВГПУ, 2005. - 323с.
6. Інформатика. 5 клас : книга для вчителя / І-74 Й.Я. Ривкінд [та ін.]. - Київ: Генеза, 2013. - 192 с.: іл.
7. Інформатика : робочий зошит : 5-й кл. / Й.Я. Ривкінд [та ін.]. - Київ: Генеза, 2013. - 112 с.: іл.
8. Робочий зошит з інформатики. 5 клас : навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл./ Н.В. Морзе [та ін.]. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 96 с.
9. Морзе Н.В. Intel@Навчання для майбутнього/Морзе Н.В., Дементієва Н.П. - Київ: Видавництво "Нова-прінт", 2005. - 350с.

В.О. Гаража,

викладач Смілянського технікуму харчових технологій Національного університету харчових технологій

"ОДИН ПРОТИ ОДНОГО"

ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК УЧНІВ

Реформування освіти в Україні вимагає від наукового-педагогічних працівників пошуку нових методик та підходів викладання. Використання інноваційних та інтерактивних технологій, методик та прийомів під час викладення основного матеріалу, самостійної роботи студентів та контролю знань дозволяють розвинути демократизацію процесу мислення студентів, підвищити якість засвоєння матеріалу, забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій та стимулюють потребу фахівця у самоосвіті

Проблемі інноваційного підходу в підготовці майбутніх фахівців присвячено дослідження вчених І. Беха, Н. Бібік, І. Зязюна, Р. Гуревича, О. Локшиної, А. Макарової, О. Овчарук, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Савченко, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін.

Розробленню й використанню інтерактивних форм навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців приділяли увагу вчені М. Кларін, В. Кремень, Л. Пироженко, Є. Полат, Г. П'ятакова, А. Хуторський та ін.

Скажемо, що відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, основними напрямками оновлення змісту вищої освіти є особистісна орієнтація системи освіти, пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якості освіти на основі новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики [6].

Зміни у сучасному житті вимагають від освітян змінювати традиційні підходи до викладення навчального матеріалу, контролю та корекції знань, умінь та навичок студентів. Заохочення студентів до

активної участі у навчальному процесі сприяє розвитку ініціативи, творчому підходу до використання отриманих знань, розвитку самоосвіти.

Використання в навчальному процесі інтерактивних технологій заохочує студентську молодь брати активну участь у пізнавальному процесі, сприяє розвитку особистості та взаємодії "викладач-студент".

Термін "інтерактивна педагогіка" відносно новий: його увів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова свідчить, що поняття "інтерактивність", "інтерактив" запозичені з англійської мови. "Inter" - поміж-, серед-, взаємо-; "act" - діяти, отже, Interact - взаємодіяти. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як взаємодію суб'єктів, їхнє перебування у режимі бесіди, діалогу, спільної дії. Отже, дослівно "інтерактивним" може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є співучасником, здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, створює це. [3,с.13]. Таким чином, "інтерактивний" - здатний до взаємодії, діалогу.

Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету - створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови

постійної, активної взаємодії усіх його членів [4]. За інтерактивного навчання освітній процес організовується таким чином, що практично всі студенти залучаються до процесу пізнання, при цьому кожний робить свій індивідуальний внесок у загальну справу. Обмін знаннями, ідеями, думками відбувається в доброзичливій атмосфері, в умовах взаємної підтримки, взаєморозуміння, взаємодії [2].

Класифікаційний поділ на активну та пасивну модель навчання запропонував у 60 - ті роки ХХ століття відомий російський і радянський педагог, професор Є.Я.Голант. Пасивність навчання характеризує низьку участь у навчальному процесі, оскільки студент виступає як "об'єкт", який повинен засвоїти й відтворити матеріал, переданий йому викладачем або текстом підручника. Під активним навчанням розуміється застосування методів, які стимулюють здатність і бажання студента активно брати участь в обговоренні проблемних питань, пошуку додаткової інформації, відстоювання власної думки.

Сучасні методи навчання були доповнені О. Пометун та Л. Пироженок поняттям "інтерактивні технології" [3,4]. Автори поділили інтерактивні технології **на чотири групи**: кооперативне (парне) навчання (робота студента з викладачем чи однолітком один на один), фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії.

Кооперативна (групово) навчальна діяльність - це форма (модель) організації навчання студентів у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання відкриває для студентів можливість співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню особистостями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Засобом інтерактивного навчання може виступати також системи оповіщення. У наш час дуже легко знайти кращі системи оповіщення, встановити їх у навчальних закладах і програвати цікаві факти та оголошення для студентів та учнів.

До групового (кооперативного) навчання можна віднести: роботу в парах, ротаційні трійки, "Два-чотири-всі разом", "Карусель", роботу в малих групах, "Акваріум".

До фронтальних технологій інтерактивного навчання відносять такі, що передбачають одночасну спільну роботу всього колективу. Це і обговорення проблеми у загальному колі (застосовують з іншими технологіями), і "Мікрофон" (надається можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію), і незакінчені речення (поєднується з вправою "Мікрофон"), і "Мозковий штурм" (відома інтерактивна технологія колективного обговорення, широко застосовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми), і "Навчаючи - вчуся", і "Ажурна пилка", і "Case-метод", і "Дерево рішень".

Навчання у дискусії є важливим засобом пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, оскільки **дискусія** - широке публічне обговорення спірного питання. Такі технології - досить цікаві для сучасної школи. До них належать "Метод ПРЕС", "Обери позицію", "Зміни позицію", "Безперервна шкала думок", "Дискусія", "Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу", "Дебати" [3].

Навчання у грі. Імітує реальність призначенням ролей учасникам і надає їм можливість діяти "наче насправді". **Мета** - визначення ставлення до

конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, допомогти навчитись через досвід та почуття [4].

Використання форм і методів інтерактивних занять цілком залежать від тих цілей, які викладач планує досягти: більш ефективного засвоєння матеріалу, розширення отриманих знань, практичне використання набутих теоретичних основ тощо.

У практиці вищих навчальних закладів України використання інтерактивних методів навчання, на жаль, не використовується систематично, оскільки вимагає від викладача ретельної підготовки, вмінь та навичок.

Інтерактивна методика для контролю, самоконтролю та корекції знань студентів ВНЗ 1-2 рівнів акредитації не вимагає довготривалої підготовки. Цей метод одночасно поєднує кооперативну технологію "один проти одного" та фронтальну - "навчаючи - вчуся" і вже тривалий час використовується викладачами економічних дисциплін Смілянського технікуму харчових технологій НУХТ.

Цей метод можна застосовувати для закріплення вивченого матеріалу, контролю, самоконтролю знань та як самостійну роботу студентів. Він використовується незалежно від дисципліни, після вивчення певного обсягу матеріалу, при наявності у студентів опорного конспекту лекцій або підручників.

Суть інтерактивного методу "один проти одного" та "навчаючи - вчуся" полягає у складанні студентами за опорним конспектом лекцій або визначеним підручником встановленої кількості тестових завдань за зазначеними викладачем темами.

При виконанні завдання викладач встановлює критерії та обмеження **в таких складових**:

- кількість тестів;
- час виконання роботи;
- кількість варіантів відповідей;
- кількість правильних варіантів відповідей.

З досвіду проведення даної методики встановлено, що для складання 15 тестів з трьома варіантами відповідей, з яких лише один правильний, успішні студенти витрачають 30хв., 20 тестів - 45 хв.

Після того, як час вичерпано, всі роботи збираються викладачем, незалежно від обсягу виконання роботи, і роздаються іншим студентам для відповіді.

На відповідь відводиться 5-10 хв., під час відповіді на тестові запитання опорним конспектом лекцій або підручником користуватися не дозволяється. Після відповіді студент оцінює **автора тестів за критеріями**:

- кількість складених тестів (при нормі 15 тестів, 1 бал відповідає 3-м правильно складеним тестам);
- правильність питання;
- грамотність та зрозумілість питання.

У разі, якщо кількість написаних тестів менша, за встановлену викладачем норму, або їх зміст не відповідає вивченому матеріалу, студент, що відповідав на тестові завдання, має можливість дописати необхідну кількість тестів та підвищити свій бал, але без використання підручника чи опорного конспекта лекцій.

Після відповіді на тестові запитання та їх оцінки, роботи повертають авторам на перевірку.

Автор тестового завдання перевіряє та оцінює правильність відповідей, виходячи із встановленого викладачем критерію (наприклад, при нормі 15 тестів - 1 балом оцінюється 3 правильні відповіді). У разі, якщо в роботі є дописані тести, автор повинен їх зарахувати як правильні відповіді та відповісти на них, чим додасть собі певну кількість балів.

Тривалість перевірки тестових завдань студентами-авторами не повинна перевищувати 10 хв.

Підсумкові оцінки виставляються викладачем після перевірки правильності та об'єктивності оцінювання робіт та відповідей студентами. Таким чином студенти одночасно виступають і в ролі викладача, і в ролі студента.

Отже, інтерактивне навчання ґрунтується на взаємодії студентів у такому середовищі, де вони знаходять для себе частину нового досвіду. В умовах набуття професійних умінь та навичок цей підхід дозволяє знаходити нові шляхи організації та здійснення майбутньої професійної діяльності. Даний метод доцільно використовувати напередодні контрольних робіт, семінарських занять, модульного контролю знань. Упровадження інтерактивного методу "один проти одного" та "навчаючи - вчуся" сприяє розвитку відповідальності, самостійності, творчості та індивідуальності студентів.

Також, за інтерактивним навчанням відбувається співнавчання, взаємонавчання, де кожен студент є рівноправним суб'єктом. Головним у цьому процесі виступають зв'язки між студентами, їх співпраця і взаємодія. Крім того, використання інтерактивних методів, як наведених вище, так і інших, реалізує ідею співробітництва, сприяє оздоровленню психологічного клімату на занятті, створює доброзичливу атмосферу.

Підсумовуючи, скажемо, що інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їхньою перевагою є те, що ті, хто навчається, засвоюють всі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінка), збільшується в групах кількість студентів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Студенти займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їх інтерес в одержанні знань, при цьому значно підвищується особистісна роль викладача - він виступає як лідер, організатор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицкий А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход / А. Вербицкий. - Москва, 1989. - 127с.
2. Єрмоленко С.І. Інтерактивні технології у ВНЗ: матеріали І Міжнар. Інтернет-конференції ["Нові виміри сучасного світу"] / С.І. Єрмоленко. Том 2. - Мелітополь, 2005. - С.160-161.
3. Жилиякова О.В. Застосування інноваційних методик під час підготовки фахівців з економічних спеціальностей: матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 23 вересня 2010 р. / О.В. Жилиякова, Т.О. Ставерська - Харків : Вид-во ХДУХТ, 2010. - С. 217-218.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: метод. посіб./[авт.- уклад. О. Пометун, Л. Пироженко]. - Київ: А.П.Н., 2002. -136 с.

Я. А. Нікітченко,

учитель біології Маньківської ЗОШ І- ІІІ ступенів № 1 Маньківської районної ради

"ТОЙ, ЩО ТВОРИТЬ ДОБРО, - ТВОРИТЬ САМЕ ЖИТТЯ"

РОЗРОБКА УРОКУ ДОБРОТИ. 11 КЛАС

Мета: сформувати поняття про людину, як частинку природи, її вплив на стан біосфери, шляхи подолання екологічних проблем; розвивати вміння висловлювати свої думки, аргументувати їх; виховувати любов до природи, потребу в дбайливому ставленні до неї, необхідності творити добро для продовження життя на Землі.

Обладнання: таблиці, учнівські малюнки, Червона книга України, ілюстрації рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, ноутбук.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Зміст уроку

Світ (природа) красивий і крихкий, як кришталева ваза. Збережіть його для наступних поколінь.

О. А. Захаренко

І. Організаційний момент.

Створення психологічного настрою.

Учитель. Весна прилетіла до нас на сонячних крилах. Все на Землі пробуджується до нового життя, оновлюється, прикрашається після зимового сну. Нехай у цей чудовий день ніжні сонячні промені зігріють ваші душі та подарують чудовий настрій, який ви пронесете через весь урок.

ІІ. Мотивація навчальної діяльності.

Упродовж мільйонів років Земля породжує та впорядковує життя, стигле колосся колишеться за вітром, щебечуть птахи у височині, зелене мереживо лісів дає притулок різним звірям, вирує життям океан. Поряд з цим забруднюється атмосфера, гідросфера, ґрунти, руйнується середовище життя, накопичуються відходи. Хто допоможе вирішити ці проблеми?

Тема уроку: Той, хто творить добро, творить саме Життя.

Зачитування епіграфу уроку.

ІІІ. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда

1. Що таке біосфера?
2. Який її склад та межі?
3. Як людина впливає на стан біосфери?

ІV. Засвоєння нових знань.

1. Вплив діяльності людини на стан біосфери.

1. Учительська презентація "Діяльність людини та стан біосфери"

Тема. Діяльність людини та стан біосфери.

1. Космічний корабель Земля - унікальна серед планет Сонячної системи. Це єдина

планета, на якій відоме життя. Тільки на Землі є всі умови для цього: тепло, вода, повітря.

Утворилась Земля близько 4, 5 млрд. років тому. Близько 3 - 3,5 млрд. років тому на ній виникло життя, почався розвиток біосфери, тобто живої речовини: бактерій, грибів, рослин, тварин.

2. Життя - найчарівніше диво на Землі. Людині воно було подароване близько 3 млн. років тому. Вона завжди була поєднана з природою, її життя залежить від неї. Адже говорять, що людиною вона стала лише тоді, коли побачила різнобарв'я природи, почула спів жайворонка, тьохкання солов'я, коли відчула п'янки запахи квітів, а серед буйноцвіття дерев почула музику березового гаю.

3. Нині на Землі живе близько 2, 5 мільйонів видів тварин і 0,5 мільйонів видів рослин. 3 мільйони чудес відразу! І кожен вид по-своєму унікальний, дивовижний, неповторний!

Людина - лише один із 3 млн. видів. Усі ми належимо до одного виду - Людина розумна. Звичайно, цю назву вигадали самі люди. Цим самим поставивши себе в центрі планети та Всесвіту. Але людина ніколи не змогла б і не може вижити на цій планеті без природи.

4. З розвитком цивілізації людина почала активно підкорювати природу. Тепер діяльність людини визначає обличчя Землі. Людина перетворилася на могутню силу, що впливає на природу. Ми забули, що є частинкою Природи й Космосу, із силами яких необхідно рахуватися.

Сотні тисяч років тому, коли кількість людей на Землі була обмеженою, їхній розумовий і технічний потенціал дуже слабким, а могутність природи незрівнянно більшою у порівнянні з людською, природне середовище практично не відчувало на собі тиску гомо Сапієнса, воно легко самоочищалося і самовідновлювалося. Але минули тисячоліття, людське населення почало зростати такими темпами, досягло такої адаптації й поширення на планеті, яких не знала жодна інша популяція. Людська діяльність з часом перетворилася в могутню силу, здатну впливати на природу не лише в межах окремих районів і континентів, але й на планеті в цілому. Але свого відношення до природи, її ресурсів, людина за віки не змінила, і це призвело до виникнення глобальних екологічних кризових ситуацій.

5. Однією із екологічних проблем сучасності є вирубування лісів.

Щороку площі лісів скорочуються на 25 млн. га. В Африці за 50 років вирубано 60 % всіх лісів.

6. Атмосфера Землі забруднюється відходами промисловості та автотранспорту. Близько 500 млн. авто щорічно викидають в атмосферу Землі 400 млн. т. оксидів вуглецю, сотні тисяч тонн свинцю.

7. Смог - сукупність частинок пилу і крапель туману. Зазвичай, він виникає через спалення великої кількості вугілля і утворюється із оксиду сірки та крапель води під дією сонячного випромінювання. Інтенсивний смог викликає алергічні реакції, подразнення слизової оболонки, приступи бронхіальної астми, пошкодження рослинності, будівель, споруд. Розрізняють: смог лондонського типу (вологий) і смог фотохімічний (сухий).

8. Озонова діра - локальне падіння концентрації озону в стратосфері на 10 - 40%. Пов'язано це з дією фреонів, зменшенням кількості кисню при запусках космічних кораблів та польотами реактивних літаків. Чітко виявляється при надмірно низьких температурах. Загальноприйнята в науковому середовищі теорія, за якою в другій половині XX століття вся зростаюча дія антропогенного чинника у вигляді виділення хлор- і бромвмісних фреонів привела до значного зменшення озонового шару. Згідно з іншою гіпотезою, процес утворення "озонових дір" значною мірою природний і не пов'язаний винятково з шкідливою дією людської цивілізації.

9. Причиною парникового ефекту є збільшення кількості вуглекислого газу внаслідок спалювання палива, що затримує тепло Землі. Це призводить до підвищення температури на планеті, танення льодовиків, підвищення рівня світового океану, підтоплення ділянок суші.

10. У природні водойми щорічно спускається близько 500 млрд. тон промислових і побутових відходів, у тому числі кілька тонн нафти.

Нас, жителів Землі, можна порівняти з пасажиром корабля, яким дано певний запас води, але пасажир судна можуть розраховувати, що у випадку нестачі води якимсь судно допоможе їм, тоді, як ми, у Всесвіті самотні з нашим невеликим запасом води, необхідної для життя. Ж. І. Кусто

Забруднення відбувається унаслідок скидання в ріки, озера і моря промислових, сільськогосподарських і побутових стічних вод.

11. Суттєву роль у забрудненні водойм відіграють розливи нафти внаслідок аварій танкерів.

12. Інтенсивний вплив людини на природні біогеоценози спричиняє вимирання багатьох видів рослин і тварин. Нині майже 25 000 видів рослин, понад 200 видів ссавців і 250 видів птахів перебувають на межі зникнення.

13. Не менше тривожать душу і проблеми місцевого значення.

Природа Маньківського краю цікава і неповторна: просторі родючі поля, чисті ставки, неповторна природа...

14. Та іноді люди забувають про це, - і приходить лихо.

15. Разом з екологією гине наша культура.

16. Ми одержали в спадок невимовно прекрасний і різноманітний сад, але біда наша в тому, що ми - погані садівники, які не засвоїли найпростіших правил садівництва. Недбало ставлячись до цього саду, ми робимо це з благодушним самовдоволенням неповнолітнього ідіота, котрий шматує ножицями картину Рембрандта. (Дж. Даррелл, англійський зоолог, письменник).

17. Людина повинна усвідомити, що Земля і всі її мешканці на межі загибелі, і зберегти майбутнє - справа КОЖНОГО з нас... Кожному треба не тільки знати, але й усвідомлювати: по-справжньому любити природу - це не лише милуватися її красою, а й по-господарському берегти, захищати й множити флору і фауну. Можуть це робити люди, які з дитинства привчені творити добро.

2. Хвилинка поезії.

СЕЛО

Немов у яблунях і квітах барвистих,
лине над ставом й полях колосистих
пісня про любе село моє рідне,
яке завжди добре й до мене привітне.
Праця єднає людей всіх народів,
вона подолає усякі негоди.
Пісню співаю, щоб чули всі люди
про квіти барвисті й нечувані руди.
Красиве, чудове, зелене і пишне
дарує добро навіть поле пшеничне.
Усміхнені люди, сонцем зігріті,
мед тут найкращий у цілому світі!
Ось тут народилась, живу і тут буду,
Харківку ніколи в житті не забуду!

Галайденко Леся, учениця 11-В класу

3. Учнівська презентація " Екологічні проблеми ХХІ сторіччя".

Звикли ми жити в бруді. Настільки звикли, що вже й не помічаємо його. Повертаючись із-за кордону до рідної домівки, відразу ж бачимо різницю: як у них і як у нас. Трохи соромно за себе і за своїх співвітчизників. На шляхах Європи не побачиш не те що смітника, папірця. Все у них до ладу. Кожен камінчик - це історія, краса, йому належить тільки вдало вибрати місце. Кожний квадратний дециметр любовно оброблений. Всюди квіти, квіти, квіти. Де їх тільки можна вирощувати, де взяти стільки розсади, стільки то треба праці, а які це фінансові затрати!

Я за те, щоб дітей змалку привчати до чистоти і порядку. І не лише для того, щоб хтось побачив, відмітив. А для себе, свого існування, нормального життя. Це першочергове завдання кожної сім'ї, матері-берегині. А то заїдеш у село і дивишся звичці деяких людей лузати насіння й залишати після себе лушпиння, сміття. Не всі дотримуються правил гігієни у повсякденному побуті. Прикладів дитячої безкультурності десятки й сотні, та річ у тім, що діти наслідують дорослих. І так із покоління в покоління передається безкультурність.

О. А. Захаренко

2. Шляхи подолання екологічних проблем.

1. Бесіда.

2. Слово до нащадків: Людина живе мить у часі, а тим більше увічності. Отож, друзі! Залишайте після себе хороший слід, щоб пам'ятали вас і ваші добрі справи хоч кілька поколінь.

Збережіть природну красу незайманого світу і непотолочені квіти. Здається, вони хаотично розкидані по планеті, але то продумано природою, все в злагоді і гармонії.

Краса в дітях, яких ви народжуєте. Будуйте для себе і для них тепле житло, прикрашайте міста і села, робіть їх чистішими, затишнішими. Землю-матінку не гнівіть (!), не кривдіть (!), бо вона лагідна тільки до певного часу, а потім стає агресивною, мов звір, не жартуйте з нею зле, не нівечте. Моліться на неї. Зробіть її ще родючішою. Вона відплатить вам сторицею: і одягне, і напоїть, і нагодує, і казкову силу дасть. А ще може підказати, як до других цивілізацій дістатись.

Залиште Землю нащадкам плодючою, а не занедбаною. Не перетворіть її в безводну пустелю, яку пронизують промені через озонові смертоносні діри.

Від вас, нової генерації, залежить завтрашній день України. Зробіть його світлим і весняним!

Вчіться бачити красу світу, бо, прощаючись з життям, людина враз отямлюється і жалкує, що проминали роки, а вона не помічала дивовижних змін у природі, її істинної краси, не жилалася з нею і не робила відкриття, не дивувалася всьому, що росте, цвіте і помирає...

Бережіть ліс, дбайте про його мешканців. Вони теж хочуть їсти і пити. Цьому можна зарадити, заготовляючи сухий корм. Хай у кожному населеному пункті, у кожній школі, у лісництві буде група ініціаторів-любителів, а не губителів лісу, захисників такої красивої, неповторної природи.

Любуйтеся звіриним царством. Не заважай лише. Тобі вдячні будуть господарі, які є головним скарбом лісу.

Хай доля посміхається вам і вашим сім'ям весняним сонечком завжди і всюди!

Світ (природа) красивий і крихкий, як кришталева ваза. Збережіть його для наступних поколінь.

О. А. Захаренко.

V. Осмислення та узагальнення.

Бесіда

Учитель. Що ж ми можемо зробити для того, щоб наша Земля знову перетворилася на квітучий сад, чарівну красуню, яку оспівували поети? Кожен із нас має думку про це.

VI. Підсумок і домашнє завдання.

Усі ми вийшли з природи. Вона у нас самих. Час повертатися до неї новою дорогою, бо інакше вона буде нам мстити, і чим далі, тим дошкульніше. Від природи залежить не тільки наше здоров'я, а й наше життя, буття на Землі.

Не шкодуйте часу - вирушайте в ліс або в поле. Помилуйтеся квітами, придивіться, прислухайтеся: навкруги вас усе - живе, дихає, радіє вашому приходу, а буває й навпаки: природа сумує, а то й хворіє. Але від вас залежить, як ви будете поводити себе в тих райських місцях, куди прийшли.

Спілкуючись із живою природою, дістаючи від неї насолоду, ми стаємо багатшими духовно. Ми повинні дбати про те, щоб не зашкодити їй, ставитися до неї з добром і повагою, самим творити добро і бути милосердними. Адже ми діти твої, природо!

VII. Домашнє завдання.

1. Опрацювати & 39 "Діяльність людини і сучасний стан біосфери".

2. Скласти схему "Основні джерела забруднень біосфери свого регіону".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білявський Г.О. Основи екологічних знань: підручник / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй. - Київ: Либідь, 1997. - 123с.

2. Захаренко О. А. Слово до нащадків. - Київ: СПД Богданова А. М., 2006. - 126с.

3. Кучеренко М.Є. Загальна біологія. 11 кл. / М. Є. Кучеренко. - Київ: Генеза, 2006. - 89с.

4. Павленко Л. О. Ліки з чар-зілля / Л.О. Павленко. - Київ: Веселка, 1992. - 56с.

В.М.Канельська, Л.О.Прилуцька, В.В.Кудря, А.І.Колосова,
творча група "Школа культури здоров'я" вчителів початкових класів
Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7 Черкаської
міської ради

ВПЛИВ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА НА ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*"Витонченість і краса не можуть бути
відокремлені від здоров'я"*
Марк Туллій Цицерон

Характерною рисою сучасної епохи є наявність в ній складних політичних, соціально-економічних, екологічних і безлічі інших проблем. Для їх реалізації потрібні не тільки освічені, а й духовно розвинені, здатні до саморозвитку особистості, виховання і становлення яких, в першу чергу, лягає на плечі сучасної педагогіки.

Часто в гонитві за інтелектуальним розвитком, високою освіченістю втрачається фундаментальна основа для повноцінного та гармонійного розвитку особистості - її фізичне і моральне здоров'я. Дані статистики свідчать, що здоров'я дітей з кожним роком погіршується і це, на жаль, набуває стійкого характеру.

Проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей відноситься до однієї із стратегічних завдань нашої держави і суспільства, яка вирішується на різних рівнях: державному, громадському, освітньому. У рамках вирішення цієї проблеми створюються різні освітні концепції, програми, технології по збереженню і зміцненню здоров'я дітей. Акцент у даних проектах найчастіше робиться на рівень фізичного здоров'я малюків, рідше на психічне, а проблеми формування морального здоров'я практично не розглядаються.

З точки зору психології духовне здоров'я - це:

- бути стійким до стресів;
- вміти управляти своїми думками та емоціями;
- мати доброзичливе ставлення до людей і бачити в них особливості, а не недоліки;
- бути мудрим, розуміти оточуючих людей і те, що відбувається;
- бути спокійним і зібраним і т.д.

Серед чинників виховання духовності молодших школярів в системі загальної освіти особливе місце займає музика. Будучи за своєю сутністю природою явищем ідеальним, вона володіє потенціями величезної сили педагогічного впливу на духовність людини. Її виховна місія полягає в заклик до добра і справедливості. З допомогою музики відбувається формування сильної, творчої, життєздатної особистості, вона дозволяє повніше відчувати цінність життя, відчувати її пульс. Вона облагороджує внутрішній світ особистості і робить його справжнім "аристократом духу". **Яким чином музичні заняття можуть сприяти збереженню і зміцненню морального здоров'я дітей?** Музика в системі загальної освіти - основа процесу виховання духовності. Здобуті на заняттях музики знання, вміння і навички, стають особистісним духовним надбанням і перетворюються в основу духовного зростання і самоствердження. Музика - настільки прекрасне, хвилююче, захоплююче, надзвичайне, вишукане і неоднозначне мистецтво, що описати його дію на психіку в межах однієї роботи просто

неможливо. Багато вчених продовжують вивчати її вплив на людську психіку і можна сміливо сказати, що вплив музики є незаперечним фактом.

У музики є властивість передавати свій стан безлічі людей: "Коли музика плаче - з нею плаче все людство, плаче вся природа". За силою свого впливу музика - наймогутніша серед усіх мистецтв. Музичні звуки різної частоти діють на людину по-різному. Вчені вияснили, що це залежить від ритмів головного мозку. Отримуючи через органи слуху аудіо інформацію, мозок аналізує її, зрівнюючи зі своїми ритмами. Саме тому такі різні смаки в музиці.

В давнину виділяли три напрямки впливу музики на організм людини: вплив на духовність, інтелект і на фізичне тіло. Вважається, що музика може підсилювати будь-яку радість, заспокоювати будь-який сум, полегшувати біль і навіть лікувати. Поступово нагромаджуються наукові дані, які підтверджують, що музика - потужне джерело енергії, яка впливає на людину. Ще в XIX ст. вчений І. Догель встановив, що під дією музики змінюються артеріальний тиск, частота скорочень серцевого м'яза, ритм і глибина дихання, а використання певних музичних звуків застосовується в лікуванні цукрового діабету. Дослідження наукового центру під керівництвом Лазарева показали, що музичні вібрації діють на весь організм. Вони позитивно впливають на кісткову структуру, щитовидну залозу, масажують внутрішні органи, досягаючи тканин, які лежать глибоко. Своїми ритмом, мелодією, гармонією, динамікою, різноманіттям звукових поєднань і колоритів музика передає безкінечну гаму почуттів і настрою. Її сила полягає в тому, що, минаючи розум, вона проникає сразу в душу, в підсвідомість і створює настрій людини. Відповідно до свого складу музика може викликати в людини різноманітні почуття і бажання. І це лише той вплив, який сприймається нашим розумом.

Чим швидше починається музичний вплив на людину, тим краще. Оптимальний час - перші місяці вагітності. Важливим напрямом наукових досліджень є вплив музичних звуків на вагітних жінок, а через них - на плід. Плід в утробі матері не тільки чує музику, але і відчуває колір. Змінюючи музичні звуки, можна впливати на зародок, уповільнювати, прискорювати чи нормалізувати всі процеси в період розвитку, формувати інтелект, творчі здібності.

Потрібно, щоб мама впродовж всієї вагітності слухала класичну музику. Дослідження М. Лазарева довели, що класична музика оздоровчо впливає на плід. Зокрема, позитивно впливає на формування всієї кісткової структури. На кожен музичний звук відгукується певний орган тіла плода. Лікарі вчаться проводити деякі корекції стану здоров'я дитини (плода) з допомогою музики. Якщо мама слухає музику, то діти, які народжуються, за всіма

показниками - фізичним розвитком, інтелектуальними і творчими здібностями - значно випереджають інших дітей. Слух у майбутньої дитини формується ще в лоні матері. Дитина чує мамин голос, удари серця, шум дихання і багато іншого. Вона розрізняє голоси мами і тата, які до неї звертаються. Лагідні, добрі слова батьків сприяють здоровому розвитку. Навпаки, лихослів'я, черствість мами призводить до хвороб у майбутньому. Після народження дитини потрібно якнайчастіше оточувати її музикою, яка активізує мозок. Музика бароко, григоріанські піснеспіви і сонати Моцарта не зашкодять у будь-якому віці. Народна музика входить в побут дитини з раннього дитинства. Першою музикою, яку чує малюк, є пісня матері - колискова. Саме вона складає його найважливіші музичні враження. Інтонація сповнена тепла й ніжності, спокою. Колискова - перша для дітей музична та поетична інформація.

А ось для того, щоб викликати у дитини радість, рухове збудження, веселий лепет, **використовуються пестушки**, що означає, нянчити, ростити, носити на руках. Пестушки, колискові пісні відіграють величезну роль у духовному та психічному розвитку дитини, в його морально-естетичному вихованні. Вони ціпають серце, формують любов до своєї землі та свого народу. Маленьким дітям ще не доступно в повному обсязі поняття про Батьківщину, але ми знаємо, що саме в ранньому дитинстві зароджується любов до неї. Для дитини Батьківщина - це мама, близькі рідні люди, що оточують її. На заняттях у школі діти входять у дивовижний світ звуків через різні види діяльності: слухання музики; участь в її виконанні - хором, солістами; гру на музичних інструментах; музично-ритмічну діяльність. Розглянемо, як музика стимулює навчання. Для стимулювання працездатності і навчання використовують ефективну музичну суміш. Вона допомагає створити і врегулювати настрій. Наприклад, під час роботи з книжкою як фон повинна негolosно звучати музика в стилі бароко: твори Баха, Генделя і Вівальді. Розмір і ритм цих творів синхронізують розум і тіло. На перервах вмикається голосна ритмічна популярна музика, оскільки вона стимулює фізичну активність. Ця музика допомагає створити піднесений настрій. Декілька хвилин такої перерви дозволяє дітям при відновленні занять швидко зосередитись на навчанні.

Нещодавнє дослідження виявило, що музика може сприяти розвитку здібності до мов та товарищескості. Діти, з якими додатково займаються музикою, ліпше говорять і їм легше навчитися читати. А ті, хто разом з іншими грав на музичних інструментах, теж краще ладили між собою. Американські вчені Лінн Купер і Мілтон Бріксон виявили, що у дітей, які слухали звуки метронома в ритмі 60 ударів на хвилину, настає **"альфа-стан"** - ідеальний для навчання і запам'ятовування. Не знаючи про ці дослідження, болгарські вчені Георгій Лозанов і Алеко Новаков зробили аналогічні відкриття, але використали повільну музику бароко з ритмічним розміром 60 - 64 такти на хвилину. Вони встановили, що під впливом музики бароко навчальна інформація сприймається і засвоюється так само ефективно, як і при навчанні уві сні. Методи навчання під музику бароко описані в книзі Шейли Острандер і Лінн Скрудер **"Супернавчання"**. Шляхом багаторічного аналізу Альфред Томатіс (член Французької академії медичних наук) дійшов висновку, що музика Моцарта містить найбільшу кількість звуків потрібного частотного діапазону (5000-8000 Гц для підзарядки мозку), а рок-музика (важкий рок) -

найменше. Також він рекомендує для підзарядки мозку слухати музику бароко і григоріанські співи. Отже, вчені дослідили, що музика стимулює навчання і **рекомендували:**

Для зняття втоми необхідно слухати: Е. Гріг. "Ранок"; П. Чайковський. "Пори року"; А. Вівальді. "Пори року" (літо, зима); Й. С. Бах. Концерт ре-мінор для клавесину з оркестром, ч. II; Й. С. Бах. Бранденбурзький концерт № 4, соль-мажор, ч. II (Andantino); Й. С. Бах. Бранденбурзький концерт № 5, ремажор (Affetuoso); Й. С. Бах. Бранденбурзький концерт № 6, сі-бемоль мажор (Adagio по поп Гторро)

Творчий імпульс стимулюють: М. Равель. "Болеро"; В. А. Моцарт. "Турецький марш"; Д. Хачатурян. "Танець з шаблями" з балету "Гаяне". Повне розслаблення можна одержати від "Романсу" чи "Вальсу" Д. Д. Шостаковича.

Проти хвилювання і тривоги: Ф. Шопен. Мазурки та прелюдії; Й. Штраус. Вальси; А. Рубінштейн. Мелодії; Л. ван Бетховен. "Місячна соната"; О. Прокоф'єв. Соната "Ре"; С. Франк. Симфонія "Ре-мінор".

Для заспокоєння: К. Глюк; Й. Брамс. Гавот, ля мажор; К. Дебюссі. "Місячне світло"; К. Бах. Ларго з органного концерту ре-мінор.

Музика Моцарта сприяє розвитку розумових здібностей у дітей. Сьогодні у продажу з'явилося багато касет із назвою "Музика для душі", які сприяють навчанню і оздоровленню. Музика Моцарта чи Чайковського є безсмертною не тільки тому, що просто приємна, - вона гармонізує всі фізіологічні процеси в організмі людини, яка її слухає. Класична музика завжди лікувальна.

Психологи, медики, лінгвісти вважають, що дуже важливо підібрати до певного стану людини не тільки "звуковий інструмент", але й свій ритм - лікувальну музику. Такими за силою емоційного впливу, об'ємною енергетикою ритмів здавна були замовляння, молитви, здравиці, які не тільки заспокоювали людину, але й лікували нездужання та хвороби.

Звичайно, музика не є панацеєю від всіх хвороб і негараздів, але для збереження фізичного та морального здоров'я дітей, ми повинні використовувати всі методи, адже здорові діти - здорова нація. І кожен педагог на своїх заняттях повинен про це пам'ятати. Таким чином, особлива роль мистецтва в естетичному і духовно-моральному вихованні полягає в здатності музики максимально наблизити до дитини той світ переживань, радощів і тривоги, моральних цінностей і аморальних вчинків, при зіткненні з якими, керована досвідченим і люблячим наставником, формується особистість дитини. Відбувається набуття норм і цінностей, що стають фундаментом, внутрішнім стрижнем всередині самої особистості, здатної вибудовувати своє життя в цьому світі.

Серед широко застосовуваних інноваційних, педагогічних технологій у сучасній школі, особливе місце займають **технології здоров'язбереження**. До здоров'язберігаючих технологій відносяться педагогічні прийоми, методи, технології, використання яких йде на користь здоров'ю учнів.

Вокалотерапія

Велика увага на уроках музики приділяється вихованню й розвитку дитячих голосів. Голос, яким співають наші учні, повинен литися вільно, без напруги і крику, бути природним і виразним. А.І. Попов, засновник системи оздоровчого фізвокаліза, звернув увагу на одну загальну закономірність: володарі сильного голосу, як правило, мають міцне здоров'я. Вправи А.І. Попова сприятливо впливають на весь організм в цілому і на важливі голосові

елементи тембрації при фізвокалізі, дають можливість тренувати організм, м'язи, що приводять у рух руки, а вони особливо пов'язані з голосом.

Логоритміка

Логоритмічна гімнастика є однією з форм активного відпочинку, найбільш сприятливого для зняття напруги після довгого сидіння. Рухові паузи просто життєво необхідні для дітей молодшого шкільного віку. Короткочасні фізичні прави під музику, викликаючи збудження інших відділів мозку, посилюють кровообіг і створюють сприятливі умови відпочинку для раніш порушених відділів. Логоритмічні вправи об'єднані в комплекси загальнорозвиваючих вправ, які виконуються в положенні стоячи і сидючи. Активізуючи в цілому організм дітей, сприяючи випрямленню і розвантаженню хребта, музично - ритмічні хвилинки сприяють поліпшенню здоров'я дітей.

Ритмотерапія

Танець, міміка і жест, як і музика, є одним з найдавніших способів вираження почуттів і переживань. Ритм, який диктує музика головному мозку, знімає нервову напругу, покращуючи тим самим мову дитини. Рух і танець допомагають школяреві легко встановлювати - дружні зв'язки з іншими дітьми, а це також дає певний психотерапевтичний ефект.

Музикотерапія

Музика - мистецтво, в якому переживання, настрої, ідеї виражаються сполученням звуків і тонів. У мови музики свої правила. Спокійна й лагідна відновлює наші сили, розслаблює, знімає нервову напругу, а весела й бадьора додає впевненості в собі, поліпшує настрій, робить людину доброю. А якщо ще й слова під музику повторювати, наприклад: "Все буде добре в нас", то вони й насправді здійснюються.

Проте часто доводиться слухати музику, невідповідну вікові, до того ж тим, хто цього зовсім не бажає в даний момент. Так формується звичка ставитися до музики як до шуму. Це дуже втомлює. Музика існує в нашому житті як живі знання та уявлення людини про самого себе, як засіб самопізнання і самовираження. Сприйняття і розуміння музики полягає у відчутті її зв'язками, м'язами, рухом, диханням. Основний акцент ставиться на залученні дітей до творів високого музичного мистецтва: твори "золотого фонду" музичної культури неодноразово повторюються на різних етапах навчання школярів. Для того щоб, музика подіяла на учня найкраще, його необхідно для цього спеціально налаштувати і підготувати.

Налаштування полягає в тому, що треба сісти в зручній позі, розслабитися і зосередитися на звуках музики. Їх не можна слухати без належної уваги, відволікаючись при цьому на будь-які сторонні справи. Пластичні імпровізації продовжують лінію розвитку емоційного відгуку дітей на музику. Найчастіше для пластичних імпровізацій і етюдів вчителем музики підбираються музичні твори, що мають програмовий зміст, або такі, в яких яскраво і наочно розкривається музичний образ.

Фольклорна арт-терапія

При збереженні "золотого фонду" композиторів - класиків і дитячого пісенного репертуару необхідно посилити аспект вивчення музичного фольклору. Всі засоби традиційної культури спрямовані на формування сильної, творчої, життєздатної особистості. У фольклорі є лікувальне начало. Неоціненні музично-педагогічні достоїнства фольклорного матеріалу. У народних дитячих піснях особливо помітно безпосередній зв'язок з мовним інтонуванням. Завдяки природності й органічності, народних поспівок досить швидко налагоджується

координація голосу і слуху, що негайно позначається на точності інтонування. Традиційні дитячі пісні розвивають у дітей не тільки музичний слух і пам'ять, але і їх легені, дихання, голосовий апарат. Вправи у виразному, чіткому, емоційно яскравому проголошенні і співі народно-поетичних текстів розвивають голос, підвищують мовну і співочу культуру.

Казкотерапія

У знаходженні способів вирішення дітьми своїх психологічних проблем велике місце займає казка. Казка відкриває дитині перспективи власного зростання, дарує надію та мрії, передчуття майбутнього, стає якимось духовним оберегом дитинства. Величезні можливості для душевного здоров'я молодших школярів має музична казка або казка в музиці. Для казкотерапії казки підбирають різні: народні, авторські, сучасні, спеціальної розробки, психокорекційні, притчі, міфи, легенди, філософські казки та багато інших. Можливий варіант - придумати казку самостійно, або колективно разом із дітьми. Казкотерапія - це самий древній спосіб терапії, який виник майже тоді, коли люди навчилися розмовляти. Казками передавалися духовні знання, моральні цінності, правила поведінки, життєві помилки та багато різної корисної інформації. У той час казки та міфи розповідали не тільки дітям, а й дорослим. Казкотерапія - це психотерапія вже існуючими казками та фантастичними героями. Вона допомагає отримати почуття захищеності у світі, надає можливість програти основні життєві ситуації у "захищеному режимі" - через казки. Також цей прийом допомагає дитині зрозуміти себе, виховати у собі корисні риси та звички. Загальна ідея цього прийому полягає в тому, що дитина бачить себе на місці головного героя, живе разом із ним, вчиться на його помилках. Тобто, людина з раннього віку з допомогою казок навчається приміряти на себе різні ролі: поганих та добрих героїв, творців та знищувачів, бідняків та багатих. Дитина, яка часто слухає казки, стає більш уважною, витриманою. Будь-яка казка - це розповідь про відносини між людьми, закони суспільства. Тому казки для початкової школи можна підбирати саме про учнів, про шкільне життя, дружбу та взаємодопомогу. Цей прийом також можна використовувати на класних годинах, уроках читання, або у групі продовженого дня.

Посмішкотерапія

Медики вважають, що здоров'я школярів стане міцніше і від посмішок вчителів. В усміхненому вчителі діти бачать один одного і вчитися їм подобається більше. Дуже важливо на уроці і посмішка самої дитини. Якщо дитина співає і посміхається, то за рахунок цього звук стає світлим, чистим і вільним. Поступово його якості переходять і на особистість дитини в результаті постійного тренування усмішки.

Кольоротерапія

Дитина проводить у школі дуже багато часу. Наші учні під час уроків постійно напружують зір, втомлюються; часто їм буває важко переключитися з одного виду роботи на інший. А шкільна програма вимагає постійного напруження мозку, навантаження, активної діяльності на уроці. Під час роботи навантажуються різні півкулі мозку і не завжди вчителі враховують це під час роботи на уроці. Як результат - зниження активності учнів, погані оцінки, неприйняття учнями того чи іншого предмета, імпульсивність і роздратованість дітей. Дійсно, учитель прагне гарного результату, засвоєння знань, творчості учнів, виконання програми. А як же учні? Високі вимоги до знань

програмового матеріалу, втома, виснаження, мозок потребує перепочинку, очі болять, важко сконцентруватися на якомусь завданні, а ще треба проявити творчість. І на допомогу приходять інноваційна методика оздоровлення учнів - кольоротерапія.

Кольороватерапія - це лікування людини з допомогою кольору.

Важко знайти таке ж багатогранне поняття, як "колір". Колір діє незалежно від того, бачимо ми його чи ні. Якщо людину із зав'язаними очима помістити в кімнату зі стінами вогненно-червоного кольору, пульс стає частішим, а якщо у кімнату з блакитними стінами - пульс людини сповільнюється, а незабаром настає сонливість. Залежно від того, який колір полюбає людина, психологи можуть визначити її темперамент. Білому кольору віддасть перевагу флегматик, чорному - меланхолік, червоному-сангвінік, а жовтому - холерик. Кожен орган нашого тіла має свій колір. Якщо людина недоотримає якийсь колір зі спектру, порушується гармонія і виникають хвороби. Порушену рівновагу відновити можна - варто тільки додати відсутній колір або очистити його від сторонніх домішок.

Колір може навіть лікувати. Наприклад, біль знімають відтінки блакитного. А сил надає помаранчевий. Зелений заспокоює. Недарма ми так намагаємось хоча б ненадовго вирватись із міста - ближче до природи і її зеленого кольору. Але окрім безпосереднього використання кольору існують психологічні, дуже дієві, техніки кольоротерапії - методу психологічного лікування з метою розслаблення, зняття стресів, підняття настрою та тону за допомогою кольорів.

Кольоротерапія - це немедикаментозний метод лікування, заснований на тому, що кожна з біологічно активних зон організму реагує на один із кольорів: вплив кольором відбувається на орган зору, а через нього і через зоровий аналізатор - на нервову систему. Вплив певного кольору знімає енергетичну блокаду, яка є причиною функціонального розладу. **Червоним** Ви активуєте серце, кровообіг, легені і м'язову тканину. Він сприяє кровообігу і розширює судини. **Жовтий**, як символ сонця, знімає напруження і дає надію. Потік жовтого світла символізує тепло і затишок, зміцнює Ваші нерви.

Зелений колір заспокоює і укріплює Вас внутрішньо. Зелений колір позитивно позначається на зміні і розвитку характеру у дитини. Дитина починає проявляти живий інтерес до навчання і до пізнання навколишнього світу. Також зелений колір наділяє дитину впевненістю в собі і сміливістю. Блакитний усуває видимі і невидимі страхи, вселяє почуття впевненості у своїх життєвих позиціях. Блакитний колір висловлює легкість, свіжість і невагомість. На психіку дитини він має ефект заспокійливої дії.

Синій допоможе Вам усунути нервову напруженість, безсоння, неспокій і страхи. Синій - майже повністю гальмує будь-яку активність. Знижує робочу активність. Має заколисливий ефект. Синій колір передає глибину і чистоту, тому пробуджує уяву і викликає інтерес до так званих "далеких світів". Для того, щоб залучити або звернути увагу дитини на конкретний предмет, досить використовувати трохи синього кольору.

Фіолетовий дає силу при енергетичному виснаженні, не дає місця депресії, песимізму і безсилля. Білий - це потреба захиститися. Приховати емоції і поставити між собою і людьми розділову стіну.

Сірий, чорний, коричневий - депресивні кольори. Чи не найбільше захоплювала й буде захоплювати людей усіх поколінь веселка, спектр

семи її базових і чистих кольорів, що зачаровують бездоганною дугою на небосхилі. Це диво, що залишалося великою таємницею впродовж тисячоліть, нашолюбало на творення міфів, легенд, милуючись кольоровою гамою, людина намагалася з'ясувати її природу, "скопіювати", тобто виготовити відповідні барвники, щоби прикрасити побут, обрядовість, одяг, відтворити кольоровий світ у малюнках, живописних творах тощо. Колір здатний викликати різні емоційні реакції і думки: він може заспокоювати і хвилювати, радувати і засмучувати, гнітити і веселити. Колір може викликати почуття теплоти і холоду, бадьорості й втоми, легкості і важкості, розширювати і звужувати простір, стимулювати зір, мозок, нерви; він може, нарешті, сприяти і допомагати лікуванню хворих. В естетиці колір серед інших естетичних факторів займає одне з важливих місць. Діти початкової школи використовують в основному 5-6 кольорів. У цьому випадку можна говорити про нормальний середній емоційний розвиток школяра. Більш широка палітра кольору говорить про натуру чуттєву, багату емоціями. Якщо дитина використовує тільки 1-2 олівці, це скоріш за все вказує на негативний стан у цю хвилину: тривога (синій), агресія (червоний), депресія (чорний). Використання простого олівця іноді трактується як "відсутність" кольору, таким чином дитина повідомляє про те, що у її житті не вистачає яскравих фарб та добрих емоцій.

Найбільш значимі фігури дитина завжди виділяє більшою кількістю кольорів. А відкрито негативних персонажів малює чорним, або темно-коричневим кольором. Також колір може передавати риси характеру та стан: **темно-синій** - концентрація на внутрішніх проблемах, потреба в спокої, самоаналіз; **зелений** - рівновага, незалежність, впевненість, прагнення до безпеки; **червоний** - сила волі, ексцентричність, направленість у зовнішній світ, агресія (якщо червоного забагато), підвищена збудженість, активність; **жовтий** - добрі емоції, безпосередність, цікавість, оптимізм; **фіолетовий** - фантазія, інтуїція, емоційна та інтелектуальна зрілість; **коричневий** - відчуття, фізичний дискомфорт, незручність, часто неприємні емоції; **чорний** - пригніченість, протест, справжня потреба в змінах; **сірий** - відсутність кольору, апатія, бажання піти, не помічати нічого.

Отже, колір несе нам не тільки інформацію, але і безліч можливостей для розвитку і досягнення бажаного. Нам зостається тільки навчитися читати цю інформацію і вміти самим правильно внести її в життя. Незайвим для вчителя буде розуміння **дитячого малюнка**. Найрозповсюдженішою ознакою підвищеної тривожності є самовиправлення, особливо ті, які не ведуть до покращення якості малюнка. Якщо якась частина малюнка детально штрихується, це також вказує на підвищену тривожність юного майстра. Звертайте увагу на очі, якщо вони збільшені з заштрихованими зіницями, можливо дитина відчуває страх.

Прикрашання малюнка за допомогою необов'язкових додаткових деталей вказує на демонстративність дитини, на бажання бути значимим, тягу до зовнішніх ефектів. Частіше це зустрічається серед дівчат. А діти, у яких дуже швидко змінюється настрій, змінюють нажим олівця впродовж малювання декілька разів. Імпульсивні учні часто не доводять лінії до кінця. Їх малюнки великі, часто несиметричні і справляють враження неакуратних. Зустрічаються малюнки, де усі фігури зображені дуже маленькими. Часто вся композиція розміщується десь на краю паперу. Це означає, що малюк відчуває себе слабким та не вірить у власні сили. Можливо, батьки занадто вимогливі з ним, або

ж саме ваші - вчительські вимоги не дорівнюють його можливостям. Якщо дитина малює людей у відкритих позах - руки не схрещені, а широко розставлені, фігурка крупна, частіше плавна, все це говорить про оптимізм та життєрадісність дитини, відкритість. Якщо ж навпаки - "закрита" поза (руки прижаті до тіла або сховані за спиною, фігура витягнута - вказує на замкнутість, занадту стриманість).

Як у малюнках хлопчиків, так і у малюнках дівчаток часто можна помітити символи агресивної поведінки: збільшені кулаки, зброя, агресивна поза, чітко підкреслені нігті та зуби. Такі деталі можуть свідчити й про захисну позицію в поведінці.

Дорослим слід частіше приділяти увагу дитячим малюнкам. Вони здатні розповісти багато корисної, важливої інформації про дитину, попередити про виникнення певних психічних проблем. Цікаво було дізнатися, які кольори краще всього застосовувати під час уроків гуманітарного циклу.

Коли потрібно зняти зорову втому, використовуємо карти зеленого та блакитного кольору. Достатньо учням 2 хвилини подивитися на ці насичені кольори - і зникає напруження очей. Ще пропонуємо учням протягом 1-2 хвилин розглянути картину, ілюстрацію, пейзаж. А якщо у класі є проектор з екраном, то хвилинку психологічного і зорового розвантаження можна поєднати з хвилиною розвитку мовлення. Можна запропонувати учням зробити опис картини, використовуючи образотворчі засоби. А з метою переключення півкуль мозку пропонуємо учням **такі завдання:**

- розгляньте уважно цей пейзаж, придумайте йому дуже довгу назву;
- розгляньте осінній пейзаж, зробіть опис цього куточка природи взимку;
- розгляньте пейзаж, домалюйте на ньому у своїй уяві дерева, квіти, річку тощо.

Під час виконання таких завдань переключається навантаження з однієї півкулі мозку на іншу, в результаті чого мозок дитини розслаблюється і знову буде готовий до виконання більш складних завдань.

Дуже велике значення має колір наочності на уроці. Червоний колір звертає увагу дітей на головне, підсилює активність на уроці. Але іноді вчителі бездумно його використовують. Так, якщо учитель виготовляє таблиці, пам'ятки і використовує при цьому багато червоного кольору, учень навпаки не хоче ці знання засвоювати. Тому тільки найголовніші слова, орфограми мають бути виділені червоним, а інша інформація-іншими кольорами. Дехто думає, що дуже яскрава таблиця особливо запам'ятовується учням. Але точна інформація засвоюється не більше як через три кольори. Тож, орфограма - червоним, інші слова - чорним, а приклад - зеленим або синім кольором. А "багатобарв'я" - лише розсіє увагу дитини.

Великої уваги потребують картки, які ми пропонуємо для учнів. Якщо ми прагнемо, щоб учні давали чіткі і конкретні відповіді, то записуйте завдання чорним кольором на білому фоні. Якщо прагнете добитися від учнів розгорнутих відповідей - використовуйте жовтий колір, а на філософські роздуми "надихає" фіолетовий колір.

Один із засобів лікування кольором - **кольоромедитація**. Вона знімає стреси, допомагає забути про проблеми і неприємності і повернутися до самого себе, налагодити зв'язок зі своєю внутрішньою сутністю. Стан медитації - це концентрація і розслаблений психічний стан одночасно.

Можна запропонувати учням під класичну музику намалювати у своїй уяві якусь картину, зосередитися на якихось моментах. По-перше, таке завдання буде розвивати уяву дітей, а розвинена уява буде розвивати мовлення, а, по-друге, така вправа дозволяє розслабити психіку, зняти нервеве перенапруження і втому.

Пропонуємо рекомендації, які ми розробили для вчителів школи, використовуючи знання з кольоротерапії.

Рекомендації для вчителів

- картки для опитування краще робити білого кольору, бо саме він допомагає логічно мислити;
- найголовніше на таблицях і пам'ятках слід виділяти червоним кольором, але багато червоного може викликати неприйняття, агресію;
- для проведення хвилинки психологічного розвантаження використовуйте спокійні кольори: зелений, блакитний, синій;
- для того, щоб зняти зорову напругу, використовуйте блакитний та зелений кольори;
- налаштуватися на філософські роздуми допоможе фіолетовий колір;
- збільшити темп уроку і продуктивність допоможуть жовтий і помаранчевий кольори;
- краще запам'ятати матеріал і робити висновки допоможе синій колір;
- формулювати однозначні чіткі висновки допоможе чорний колір;
- гарне самопочуття під час уроку буде тоді, коли присутні основні кольори;
- творча фантазія збільшується, якщо на уроці використовується багато кольорів та їх відтінків.

Отже, школа має дбати про здоров'я своїх учнів. А сучасна наука підкаже ті шляхи, які найбільш ефективно будуть впливати на здоров'я наших учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва О. Арт-терапія засобами образотворчого мистецтва / О.Афанасьєва // Воспитание школьников. - 2007. - № 3. - С. 41-44.
2. Бойченко Т. та інші. Як виростити дитину здоровою: посібник для батьків, учнів молодшого шкільного віку / Т.Бойченко. - Київ: Прем'єр-Медіа, 2001. - 204 с.
3. Ващенко О.М. Години здоров'я в початковій школі: навч.-метод. посіб. - Київ: Шкільний світ, 2007. - 93с.
4. Вознесенська О. Особистісний розвиток студентів засобами арт-терапії: відповідальність системи освіти / О. Вознесенська // Управління освітою. - 2009. - №1. - Вкладка. - С. 2-3.
5. Деркач О. Арт-терапевтичні техніки в роботі соціального педагога / О.Деркач // Соціальний педагог. - 2008. - №2. - С. 15-28.
6. Деркач О. Арт-терапія на допомогу школі / О.Деркач // Мистецтво та освіта. - 2010. - № 2. - С. 25-36.
7. Деркач О. Малюємо школу: діагностика шкільної дезадаптації першокласників засобами арт - терапії / О.Деркач // Мистецтво та освіта. - 2010. - №4. - С. 15-18.
8. Завгородня І. В. Вплив музики й кольору на фізіологічну систему учнів, на здоров'я та розвиток особистості.: Методичні рекомендації для вчителів дисциплін художньо - естетичного циклу / [Укладач: Завгородня І.В.]. - Херсон: Методкабінет при Управлінні освіти, 2013 - 22 с.
9. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії / Г.Побережна// Мистецтво та освіта. - 2008. - №2. - С.9 - 12.

Г.М.Христенкова,

учитель біології;

О.Ю.Атаманова,

учитель біології Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №17
Черкаської міської ради

МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

РОЗРОБКА ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З БІОЛОГІЇ. 7 КЛАС

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ 1

ТЕМА. ВСТУП. БУДОВА ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ

РОСЛИН

I варіант

Початковий рівень

Виберіть одну правильну відповідь

1. Укажіть науку про різноманітність і класифікацію живих організмів:

- А зоологія;
- Б систематика;
- В фізіологія;
- Г анатомія.

2. Укажіть, кого вважають "батьком" біології:

- А Теофраст;
- Б Аристотель;
- В Гален;
- Г Везалій.

3. Позначте зелений пігмент рослин:

- А хлорофіл;
- Б каротин;
- В ксантофіл;
- Г фікоціан.

4. Яка частина клітини позначена на малюнку

буквою X:

- А ядро;
- Б вакуоля;
- В мітохондрії;
- Г пластиди.

5. Позначте вегетативний орган:

- А квітка;
- Б плід;
- В насінина;
- Г корінь.

6. Укажіть рослину, що має мичкувату кореневу

систему:

- А картопля;
- Б кукурудза;
- В буряк;
- Г соняшник.

7. Укажіть рослину з дуговим жилкуванням

листіків:

- А пшениця, кукурудза;
- Б тюльпан, конвалія;
- В верба, вишня;
- Г конвалія, жито.

8. Укажіть частину листка, що регулює його

положення відносно світла:

- А пластинка;
- Б основа;
- В черешок;
- Г прилистки.

Середній рівень

9. Позначте основну найнижчу одиницю

класифікації:

- А рід;
- Б клас;
- В вид;
- Г родина;

10. Позначте організми, що є автотрофами:

А рослини;

Б гриби;

В тварини;

Г віруси.

11. Укажіть головні оптичні частини світлового

мікроскопа:

- А окуляр, штатив;
- Б тубус, предметний столик;
- В окуляр, об'єктив;
- Г штатив, тубус.

12. Укажіть пластиди помаранчевого кольору:

- А хлоропласти;
- Б хромопласти;
- В лейкопласти;
- Г каротинопласти.

13. Укажіть, які корені утворюються з тканин

пагона:

- А головні;
- Б бічні;
- В додаткові;
- Г стрижневі.

14. Позначте зону, що знаходиться під кореневим

чохлаком:

- А провідна зона;
- Б всисна зона;
- В зона поділу;
- Г зона росту.

15. Укажіть мінеральне добриво:

- А гній;
- Б торф;
- В перегній;
- Г селітра.

16. Позначте рослину, що має витке стебло:

- А горошок мишачий;
- Б берізка польова;
- В суниця лісова;
- Г кукурудза.

17. Укажіть основні функції листків:

- А запасання поживних речовин;
- Б пересування речовин по рослині;
- В фотосинтез, транспірація;
- Г збільшення площі живлення.

18. Укажіть, до якого типу рухів відносять ріст

кореня:

- А позитивний фототропізм;
- Б негативний фототропізм;
- В позитивний геотропізм;
- Г негативний геотропізм.

Достатній рівень

19. Установіть відповідність між оргanelою

клітини та її функціями:

- А пластиди;
 - Б мітохондрії;
 - В вакуолі;
 - Г ядро.
- 1 зберігає спадкову інформацію;
 - 2 утворюються органічні речовини;
 - 3 здійснюється дихання;
 - 4 заповнені клітинним соком;

5 здійснюють транспорт речовин.
20. Установіть відповідність між видозмінами кореня та рослинами, які їх мають:

- А коренеплід;
- Б ходульні корені;
- В бульбокорені;
- Г корені присоски.

- 1 омела;
- 2 петрушка;
- 3 жоржина;
- 4 кукурудза;
- 5 пліощ.

21. Установіть відповідність між типами добрив та їх видами:

- А нітратні;
- Б фосфатні;
- В калійні;
- Г суміш добрив;
- 1 хлорид калію;
- 2 суперфосфат;
- 3 сечовина;
- 4 амофоска;
- 5 бактерін.

22. Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

- А дихання ;
- Б фотосинтез;
- В пікірування;
- Г транспірація.
- 1 відщипування кінчика головного кореня;
- 2 випаровування води;
- 3 живлення речовинами ґрунту;
- 4 відбувається розпад органічних речовин, виділення енергії;
- 5 утворюються органічні речовини з неорганічних.

Закінчити речення:
 23. Автотрофне живлення - це...
 24. Подразливість - це...

Високий рівень

Дайте відповідь на одне запитання за вибором.
 25. Що таке вегетативні та генеративні органи? Чим відрізняються їх функції? Наведіть приклади.

26. Скільки камбіальних кілець у 10-річного дуба? Відповідь поясніть.

II варіант

Початковий рівень

Виберіть одну правильну відповідь

1. Укажіть науку, яка вивчає процеси життєдіяльності організмів:

- А анатомія;
- Б фізіологія;
- В екологія;
- Г морфологія.

2. Укажіть скільки існує царств органічного світу:

- А 2;
- Б 4;
- В 6;
- Г 5.

3. Позначте речовину, що входить до складу клітинної оболонки рослин:

- А крохмаль;
- Б целюлоза;
- В глікоген;
- Г хлорофіл.

4. Укажіть тканину, мертві клітини якої утворюють довгі трубки:

- А твірна ;
- Б основна;
- В провідна;
- Г покривна.

5. Позначте орган рослин, що бере участь у статевому розмноженні:

- А корінь;
- Б пагін;
- В листок;
- Г квітка.

6. Укажіть рослину, що має стрижневу кореневу систему:

- А соняшник;
- Б жито;
- В кукурудза;
- Г пшениця.

7. Укажіть рослину з простими листками:

- А кріп;
- Б конюшина;
- В горох;
- Г акація.

8. Укажіть видозміну пагона у картоплі:

- А кореневище;
- Б бульбокорінь;
- В коренеплід;
- Г бульба.

Середній рівень

9. Позначте вченого, хто вперше запропонував подвійну назву видів:

- А Теофраст;
- Б Ж. Б. Ламарк;
- В К. Лінней;
- Г Арістотель.

10. Доберіть визначення, що відповідає поняттю еукаріоти:

- А одноклітинні;
- Б без'ядерні;
- В багатоядерні;
- Г ядерні.

11. Укажіть, хто вперше побачив та описав клітину:

- А Левенгук;
- Б Гук;
- В Лінней;
- Г Ламарк.

12. Позначте твірну тканину:

- А кора;
- Б камбій;
- В деревина;
- Г серцевина.

13. Укажіть рослину, у якої на коренях бульбочкові бактерії:

- А кактус;
- Б кукурудза;
- В кипарис;
- Г конюшина.

14. Позначте зону кореня вище всисної зони:

- А зона бічних коренів ;
- Б зона кореневих волосків;
- В кореневий чохлак;
- Г зона росту.

15. Укажіть нітратне добриво:

- А сечовина;
- Б суперфосфат;
- В хлорид калію;
- Г торф.

16. Позначте листопадну рослину:

- А брусниця;
- Б липа;
- В верес;
- Г барвінок.

17. Позначте, що відбувається під час фотосинтезу:

- А поглинання CO_2 , виділяється O_2 ;
- Б органічні речовини розпадаються;
- В поглинання O_2 , виділяється CO_2 ;
- Г енергія вивільняється.

18. Укажіть до якого типу рухів відноситься закриття квіток латаття білого:

- А фототропізм ;
- Б настії;
- В геотропізм;
- Г гідротропізм.

Достатній рівень

19. Установіть відповідність між поняттями:

- А цитоплазма ;

- Б клітинна оболонка;
- В органели ;
- Г ядро ;
- 1 внутрішнє середовище клітини;
- 2 кругле тільце із спадковою інформацією;
- 3 має целюлозу, що надає постійну форму;

- 4 постійні структури клітини;
- 5 накопичують органічні речовини;

20. Установіть відповідність між рослиною та видозмінами коренів :

- А кукурудза;
- Б жоржина;
- В петрушка;
- Г орхідея;
- 1 бульбокорені;
- 2 повітряні корені;
- 3 ходульні корені;
- 4 дихальні корені;
- 5 коренеплоди.

21. Розташуйте шари розпилу дерева від внутрішнього до зовнішнього :

- А камбій ;
- Б деревина ;
- В серцевина ;
- Г кора.

22. Установіть відповідність між рослиною та типами її пагонів :

- А соняшник;
- Б суніці;
- В кавун;
- Г берізка.
- 1 повзучі;
- 2 прямостоячі;
- 3 лежачі;
- 4 чіпкі;
- 5 виткі.

Закінчити речення:

23 Дихання - це...

24 Нижчі рослини - це...

Високий рівень

Дайте відповідь на одне запитання за вибором.

25. Клітини багатьох рослин відрізняються за формою, розмірами, забарвленням. Що спільного у будові всіх клітин?

26. Чому рослини називають зеленими друзями людини?

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ 2

ТЕМА. РОЗМНОЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК РОСЛИН

І варіант

Початковий рівень

Виберіть одну правильну відповідь

1. Укажіть, з допомогою яких клітин здійснюється нестатеве розмноження:

- А гамети;
- Б спори;
- В зигота;
- Г насіння.

2. Позначте спосіб вегетативного розмноження смородини:

- А живцями;
- Б щепленням;
- В відводками
- Г діленням куща.

3. Укажіть рослину, що розмножується за допомогою кореневища:

- А тюльпан;
- Б пирій;
- В топінамбур;
- Г картопля.

4. Укажіть, як називаються квіти, що мають і маточки, і тичинки:

- А двостатеві;
- Б нестатеві;
- В одностатеві;
- Г багатостатеві.

5. Укажіть рослину, що має подвійну оцвітину:

- А тюльпан;
- Б вишня;
- В верба;
- Г конвалія.

6. Позначте рослину, що має суцвіття зонтик:

- А вишня;
- Б черемха;
- В груша;
- Г соняшник.

7. Укажіть, де утворюється яйцеклітина:

- А пилкове зерно;
- Б зародковий мішок;
- В пиляк;
- Г квітколоже.

8. Позначте рослину, що має плід біб:

- А жито;
 - Б капуста;
 - В акація;
 - Г блекота.
- Середній рівень

9. Позначте, при якій формі розмноження організми мають можливості краще пристосуватися до навколишнього середовища:

- А статеві;
- Б нестатеві;
- В вегетативне;
- Г спорове.

10. Укажіть рослину, що розмножується кореневими паростками:

- А лілія;
- Б малина;
- В картопля;
- Г конвалія.

11. Укажіть рослину, що має просту оцвітину:

- А тюльпан;
- Б вишня;
- В яблуня;
- Г шипшина.

12. Позначте складне суцвіття:

- А китиця;
- Б кошик;
- В волоть;
- Г початок.

13. Позначте, з чого розвивається насінина:

- А ендосперм;
- Б насінний зачаток;
- В маточка;
- Г зав'язь.

14. Укажіть розкривний плід:

- А зернівка;
- Б горіх;
- В сім'янка;
- Г біб.

15. Позначте плід гороху, квасолі, люпину:

- А коробочка;
- Б стручок;
- В біб;
- Г листянка.

16. Позначте багатонасінні плоди:

- А кістянка, ягода;
- Б сім'янка, зернівка;
- В горіх, біб;
- Г ягода, стручок.

17. Позначте рослини, плоди яких поширюються вітром:

- А береза, тополя;
- Б горобина, кульбаба;
- В латаття, осика;
- Г фіалка, береза.

18. Укажіть речовини, що стимулюють ріст і розвиток рослин:

- А хлорофіли;
- Б каротини;
- В фітогормони;
- Г фітонциди.

Достатній рівень

19. Установіть відповідність між рослиною та способом її розмноження:

- А картопля;
- Б тюльпан
- В конвалія;
- Г суниця
- 1 цибулинами;
- 2 кореневищами;
- 3 бульбами;
- 4 вусами;
- 5 кореневими паростками.

20. Установіть відповідність між рослиною та типом суцвіття, яке вона має:

- А подорожник ;
- Б черемха
- В ромашка ;
- Г вишня.
- 1 зонтик;
- 2 китиця;
- 3 колос;
- 4 кошик;
- 5 щиток.

21. Установіть відповідність між рослиною та способом запилення:

- А береза;
- Б стрілолист;
- В яблуня;
- Г квасоля.
- 1 самозапилення;
- 2 водою;
- 3 вітром;
- 4 комахами;
- 5 птахами.

22. Позначте правильну послідовність стадій розвитку деревних рослин, починаючи із зародкового періоду:

- А старіння;
 - Б проросток;
 - В зрілість;
 - Г молодість.
- Закінчити речення:
23. Подвійне запліднення - це...
24. Сезонні ритми - це...
- Високий рівень

Дайте відповідь на одне питання за вибором.

25. Яке значення має одночасне цвітіння рослин одного виду?

26. Чому яблуні, груші, персики не можна розмножувати насінням? Як розмножують ці рослини?

II варіант

Початковий рівень

Виберіть одну правильну відповідь.

1. Укажіть клітини рослин, що забезпечують їх статеве розмноження рослин :

- А спори;
- Б зооспори;
- В гамети;
- Г зигота.

2. Укажіть явище, яке лежить в основі вегетативного розмноження :

- А спадковість;
- Б регенерація;
- В щеплення;
- Г живцювання.

3. Укажіть, що є основою розмноження організмів :

- А здатність клітин до поділу;
- Б пристосування до середовища;
- В живлення;
- Г бажання мати нащадків.

4. Позначте головні частини квітки :

- А маточки, квітконіжка;
- Б тичинки, пелюстки;
- В квітколоже, чашолистки;
- Г тичинки, маточки.

5. Укажіть, у якої рослини квітки з простою оцвітиною :

- А вишня;
- Б троянда;
- В тюльпан;
- Г суниця.

6. Укажіть процес, який передуює заплідненню:

- А ріст;
- Б запилення;
- В виділення;
- Г дихання.

7. Позначте вченого, який відкрив подвійне запліднення квіткових :

- А С.Г. Навашин;
- Б Ж.Б. Ламарк;
- В К.А. Тимірязєв;
- Г І.І. Мечников.

8. Позначте плід у хрестоцвітних:

- А горох;
- Б вишня;
- В капуста;
- Г мак.

Середній рівень

9. Укажіть маточково-тичинкові квітки:

- А одностатеві;
- Б двостатеві;
- В нестатеві;
- Г роздільностатеві.

10. Укажіть рослину, що розмножується вегетативно:

- А кукурудза;
- Б горіх;
- В сосна;
- Г картопля.

11. Позначте рослину, яка має найбільшу квітку:

- А таліпотова пальма;
- Б вікторія амазонська;
- В рафлезія Арнольді;
- Г півонія китайська.

12. Позначте суцвіття із сидячих квіток, які розташовані на розширеній тарілкоподібній головній осі

- А головка;
- Б кошик;
- В щиток;
- Г початок.

13. Укажіть процес перенесення пилку з пиляка тичинки на приймочку маточки в межах однієї квітки :

- А штучне запилення;
- Б перехресне запилення;
- В самозапилення;
- Г запилення.

14. Укажіть із чого складається плід:

- А зародок, ендосперм;
- Б оплодень, насінина;
- В зав'язь, приймочка ;
- Г зародок, шкірочка.

15. Позначте плід картоплі, баклажана, перця:

- А бульбина;
- Б багатосім'янка;
- В гарбузина;
- Г ягода.

16. Позначте рослини, в плодів яких добувають олію:

- А оливки, суниця;
- Б соя, рапс;
- В кукурудза, рис;
- Г соняшник, ананас.

17. Позначте реакцію рослини на співвідношення тривалості дня і ночі:

- А фітотерапія;
- Б фотоперіодизм;
- В фітогормони;
- Г фенологія.

18. Укажіть фітогормони:

- А хлорофіли ;

Б пектини;
В каротини;
Г ауксини.
Достатній рівень

19. Установіть відповідність між рослиною та способом вегетативного розмноження :

А пирій;
Б суниця;
В лілія;
Г ряст;
1 цибулинами;
2 кореневищем;
3 бульбами;
4 вусами;
5 вусиками.

20. Установіть відповідність між суцвіттям та назвою рослини:

А початок;
Б кошик;
В китиця;
Г зонтик;
1 соняшник;
2 смородина;
3 рогіз;
4 вишня;
5 береза.

21. Установіть відповідність між рослиною та способом її запилення:

А вишня;
Б дуб;
В евкالیпт;
Г стрілолист;
1 вітром;
2 водою;
3 комахами;
4 птахами;
5 самозапилення.

22. Установіть відповідність між рослиною та способом поширення її плодів і насіння :

А латаття;
Б череда;
В кульбаба;
Г підсніжник;
1 вітром;
2 самозапилення;
3 водою;
4 мурашками;
5 тваринами.
Закінчити речення:

23. Суцвіття - це...

24. Вегетативне розмноження - це...

Високий рівень

Дайте відповідь на одне питання за вибором.

25. Абрикоси цвіли рясно, а плодів утворилося мало. Поясніть чому.

26. Чому квітка є видозміненим пагоном, поясніть.

Рівень	№ питання	Кількість балів за питання	Оцінка	Бали	Критерії оцінювання вивчення теми на рівні учнів класу
I початковий	1	1	1	1-2	Учні відтворюють окремі факти, наводять елементарні приклади біологічних об'єктів, фрагментарно характеризують їх ознаки.
	2	1	2	3-5	
	3	1			
	4	1			
	5	1	3	6-8	
	6	1			
	7	1			
	8	1			
II середній	9	1	4	9-11	Учні оперують біологічною термінологією, характеризують загальні ознаки біологічних об'єктів не повно.
	10	1	5	12-14	
	11	1			
	12	1			
	13	1			
	14	1			
	15	1	6	15-18	
	16	1			
	17	1			
	18	1			
III Достатній	19	2	7	19-22	Учні розкривають суть біологічних понять причинно-наслідкові зв'язки.
	20	2	8	23-26	
	21	2			
	22	2	9	27-30	
	23	2			
	24	2			
I? високий	25 (26)	4	10	31	Учні логічно, усвідомлено відтворюють навчальний матеріал, самостійно аналізують і розкривають закономірності живої природи, виявляють і обґрунтовують причинно-наслідкові зв'язки.
			11	32	
			12	33-34	

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соболев В.І. Біологія. 7 клас / В.І. Соболев. - Київ: Грамота, 2007. - 295с.
2. Довідник для абітурієнтів та школярів. - Київ: Літера, 2007. - 652с.

3. Леонський В.Д. Організація тестування в освітньому закладі / Леонський В.Д., Лавінський М.С., Паращенко Л.І. - Київ: КМІУВ ім.Б.Грінченка, 2001. - 84с.
4. Андерсон О.А. Робочий зошит з біології. 7 клас / О.А.Андерсон. - Київ: Школяр, 2010. - 112с.

Н.В.Нечипоренко,

учитель інформатики Уманської міської гімназії Уманської міської ради

КОНКУРС ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У добу швидкого поширення науково-технічного прогресу пріоритетним напрямком підвищення якості освіти є запровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій. Кожен учитель, незалежно від рівня своєї кваліфікації, повинен уміти орієнтуватися у веб-ресурсах, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог нових навчальних стратегій. Однак для багатьох освітян опанування комп'ютерними технологіями є проблемним. Тому з метою успішного оволодіння педагогами оволодіння основами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та ефективного їх застосування у навчально-виховному процесі в Уманській міській гімназії проводиться цілеспрямована робота з навчання вчителів. Так, важливою ланкою науково-методичної діяльності освітнього закладу за напрямку "Інформатизація" є впровадження колективних, групових та індивідуальних форм роботи. Одним із найефективніших напрямків роботи педагогічного колективу є організація творчих груп з проблеми **"Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі"**, у яких створюються оптимальні умови для обміну досвідом роботи, творчих дискусій, здійснюється науково-методичне забезпечення викладання відповідного навчального предмета, а крім того, результатом такої співпраці є участь вчителів у постійно діючих виставках перспективних педагогічних ідей та технологій, у конкурсі на кращу серію цифрових ресурсів для навчально-методичного забезпечення викладання навчальних дисциплін у 1-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів. Критеріями визначення рівня володіння педагогічними працівниками інформаційно-комунікаційних технологій було обрано Проект Технологічного стандарту рівня володіння педагогічними працівниками ІКТ (автори: Н.П.Дементієвська, Н.В.Морзе, 2008 р.) [3].

Критерії визначення рівня володіння педагогічними працівниками інформаційно-комунікаційними технологіями На виконання листа МОНмолодьспорту України №1/9-493 від 24.06.11 року щодо стовідсоткового оволодіння вчителями загальноосвітніх навчальних закладів основами інформаційно-комунікаційних технологій та з метою підвищення рівня їх професійної компетентності з 2011/2012 навчального року в Уманській міській гімназії започатковано і проводиться щорічно конкурс педагогічної майстерності серед освітян закладу з використання ІКТ на уроках та в позакласній роботі. Слід зазначити, що до нетрадиційних форм роботи з опанування ІКТ технологій залучаються й учні. Так, для гімназистів

в рамках тижня педагогічної майстерності вчителів математики, фізики, інформатики проводяться конкурси "Клаваперегони", "Я малюю в Paint", проєктів презентацій, відео та фотоматеріалів. Таким чином і вчителі, і учні мають можливість продемонструвати вміння і навички з використання комп'ютерних технологій у різних видах діяльності.

Пропонуємо сценарій проведення конкурсу педагогічної майстерності серед освітян закладу з використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Хід заходу

Ведучий 1. Присвячується... Усім, хто вивчає інформаційні технології, хто робить перші спроби, зазнає поразок, але наполегливо йде вперед, усім, хто ще не знає, що може стати таким успішним, як наші учасники-першопрохідці.

Ведучий 2. Шановні колеги, сьогодні ми спробуємо на доступному рівні ознайомити вас із найбільш поширеними аспектами комп'ютерних технологій, а учасники конкурсу, об'єднавшись у групи, підіб'ють підсумки нашого змагання.

Ведучий 1. Присутнім пропонуємо підготувати записники та ручки для заповнення "Листка оцінювання".

Ведучий 2. Кожен з вас має обрати лише одного конкурсанта, який, на вашу думку, зуміє найкраще представити себе у світі інформаційних технологій та розкрити тему над якою працював. Більшістю голосів буде обрано учасника у номінації "Глядацька симпатія".

Ведучий 1. Отже, розпочинаємо I етап - "Я у світі ІКТ"...

(На сцену під оплески присутніх запрошуються учасники конкурсу).

Ведучий 2. Зустрічайте представників методичних комісій учителів фізики, математики, інформатики, трудового навчання... (прізвище, ім'я, по батькові учителя, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, коротка характеристика якостей педагога).

Ведучий 1. Вітаємо учасників конкурсу від методичної комісії іноземних мов... (прізвище, ім'я, по батькові учителя, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, коротка характеристика якостей педагога).

Ведучий 2. Запрошуємо учителів методичної комісії української мови і літератури... (прізвище, ім'я, по батькові учителя, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, коротка характеристика якостей педагога).

Ведучий 1. У конкурсі беруть участь вчителі методичної комісії світової літератури та історії... (прізвище, ім'я, по батькові учителя, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, коротка характеристика якостей педагога).

Ведучий 2. Шановні учасники, довгий і тернистий шлях долав кожен із вас. Першим випробуванням стали "Клавіатурні перегони", у яких перших три позиції за швидкістю набору тексту посіли вчителі (оголошення переможців).

Ведучий 1. Наступним етапом був інтернет-пошук. Оперативно та змістовно відповіді на запитання підготували та надіслали електронною поштою всі учасники конкурсу. Учителі продемонстрували вміння та навички роботи з програмами-браузерами, пошуковими системами, електронною поштою, текстовим редактором [2, 244].

Ведучий 2. Долученням до світу комп'ютерного мистецтва став конкурс "Я - художник". Ви здолали все! По-дитячому, але з дорослою відповідальністю, уболіванням за результати роботи ви створили перші шедеври - комп'ютерні малюнки. Шановні учасники, згадайте перші кроки програмою Paint - ваші роботи представлені у фільмі (перегляд фільму "Я художник", створеного засобом Windows Movie Maker з малюнків учасників).

Ведучий 1. Діти - наше щастя, але щастя непросте. Іноді ми просто не знаємо, що з ними робити - гримаємо, докоряємо, іронізуємо, нарешті, караємо. І щиро віримо, що таким чином виховуємо дитину.

Теми, над якими працювали учасники, різноманітні але всі вони тісно пов'язані з нашою педагогічною діяльністю. Отже, зазирнімо разом у таємничий світ інформаційних технологій через призму їх переваг та недоліків (учасники опрацювали одну із тем, обрану жеребкуванням, яку презентують присутнім):

- Небезпеки в Інтернеті.
- Соціальні мережі.
- Темна сторона мережі Інтернет.
- Комп'ютерна залежність.
- Флешмоб.
- Кіберзлочинність.
- Електронні публікації.
- Якою має бути презентація.
- Портфоліо учителя.
- Аудіо- відеоматеріали.
- Інтерактивне спілкування.
- You tube.
- Батьківський контроль.

Ведучий 2. "Майстер педагогічної справи - це яскрава особистість, ...це першодослідник теоретичних рекомендацій, який може їх переконливо довести або спростувати.... Його творчість може збагатити педагогічну науку і практику новими висновками, дати початок новим ідеям і підходам", - писав Ш.Амонашвілі.

Ведучий 1. Запрошуємо присутніх до педагогічної майстерні з проблеми "Методика використання ІКТ у навчально-виховному процесі". Досвідом роботи поділяться найдосвідченіші представники методичних комісій (звіт про роботу методичної комісії з використання ІКТ у навчально-виховному процесі).

Ведучий 2. Дякуємо за виступи. Настав час завершувати змагання. Пропоную учасникам об'єднатись у групи (жеребкування) та підбити підсумки нашої роботи (кожна група отримує аркуш формату А1, набір маркерів та переходить в аудиторію для виконання завдання, час на виконання - 10 хвилин).

Завдання для груп:

1 група - "Мережа Інтернет: ЗА чи ПРОТИ"?

2 група - "ІКТ: ЗА чи ПРОТИ"?

Ведучий 1. Шановні присутні настав час вибору. Кожен з вас у листі оцінювання має обрати лише одного конкурсанта, який заслуговує на титул "Глядацька симпатія". Прошу передати листи оцінювання. (Лічильна комісія підраховує результати).

Ведучий 2. Запрошуємо учасників конкурсу підбити підсумки нашого змагання: "Мережа Інтернет: ЗА чи ПРОТИ", "ІКТ: ЗА чи ПРОТИ"?

Ведучий 1.

Що посієш - те й пожнеш.

Лиш озброївшись знаннями,

Впевнено вперед підеш.

Ведучий 2. Шановні учасники конкурсу! Ви бездоганно впоралися з поставленими перед вами завданнями. Вітаємо вас з перемогою!

Ведучий 1. За підсумками голосування присутніх у залі обрано конкурсанта у номінації "Глядацька симпатія" учителя...

Вітаємо ... з почесним званням.

Ведучий 2. Шановні присутні! Сьогодні ми переконалися, що поряд з нами крокує особлива команда педагогів - досвідчених спеціалістів з використання ІКТ у навчально-виховному процесі. Сьогодні вони першими серед педагогічних працівників отримають сертифікати "100%", а згадку про наш конкурс учасники отримують іменний диск.

Ведучий 1. До слова запрошується (виступ методиста відділу освіти, директора освітнього закладу, вручення сертифікатів та пам'ятних подарунків).

Ведучий 2. Аналізуючи діяльність методичних комісій, рівень володіння учителями комп'ютерною технікою та програмними засобами вважаємо доцільним визнати найкращою у 20... році методичну комісію вчителів (керівник методичної комісії отримує іменний диск та подарунок).

Ведучий 1. Наш конкурс завершено. Сьогодні усі ми зробили крок вперед, на шляху до вдосконалення бажаємо всім вам не зупинятись на досягнутому. Пам'ятайте, що світ ІКТ постійно змінюється, і маленька зупинка - це велике відставання. Крокуймо в ногу з часом!

Ведучий 2. Дякуємо всім, хто проявляє творчий підхід у використанні ІКТ, дякуємо за співпрацю у підготовці і проведенні конкурсу.

Підсумовуючи скажемо, що проведення таких конкурсів, до яких залучаються учні різних вікових категорій та учителі навчального закладу, сприяють повноцінному розвитку особистості дають змогу удосконалювати набуті вміння і навички, розвивати творчий потенціал кожного на всіх етапах діяльності освітнього закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Володіна І.Л.Інформатика: підручник для 9 кл. загальноосвітніх навчальних закладів / І.Л.Володіна, В.В.Володін. - Харків:Гімназія, 2009. - 384 с.: іл.
2. Проект Технологічного стандарту рівня володіння педагогічними працівниками ІКТ (автори: Н.П.Дементівська, Н.В.Морзе, 2008 р.).

О. М. Солодка,

учитель хімії Городищенської загальноосвітньої школи І - ІІІ ступенів
№1 ім. С. С. Гулака-Артемовського Городищенської районної ради

ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КИСЛОТ

РОЗРОБКА УРОКУ З ХІМІЇ. 8 КЛАС

Мета:

навчальна: ознайомити учнів з хімічними властивостями кислот, наголосити на правилах т/б під час поводження з кислотами; сформувати вміння складати формули, рівняння хімічних реакцій; показати єдність хімічних властивостей речовин одного класу сполук;

розвивальна: розвивати логічне мислення, вміння формулювати гіпотези й проводити їх перевірку; продовжити формування вмінь обробляти й аналізувати експериментальні дані, робити висновки про властивості речовин;

виховна: формувати потребу в пізнавальній діяльності та ціннісне ставлення до знань; виховувати культуру спілкування "учень - учень", "учитель - учень"; спостережливість, увагу, допитливість, ініціативу, культуру.

Учні повинні:

Знати: склад кислот; формули кислот; номенклатуру; класифікацію; фізичні та хімічні властивості; правила т/б.

Вміти: зображувати властивості кислот у вигляді рівнянь; приймати рішення у проблемних практичних ситуаціях.

Тип уроку:

комбінований.

Форми й методи роботи: розповідь, бесіда, експрес-тест, групова робота, інструктаж, хімічний експеримент, опорний конспект, самостійна робота.

Обладнання та реактиви: штатив з пробірками, універсальний індикатор, індикаторні папірці, розчини індикаторів (фенол-фталеїн, лакмус, метилоранж), розчини хлоридної, оцтової та лимонної кислот, лимон, зразки кислот, магній, цинк, мідь, вода, пакетик чаю, періодична система Д. І Менделєєва, витискувальний ряд металів.

Базові поняття: кислота, кислотний залишок, основність кислот, індикатор, оксиди, солі, основи.

План уроку

1. Організація класу - 1 - 2 хв.
2. Актуалізація опорних знань - 7 - 8 хв.
3. Мотивація початкової діяльності - 1 - 2 хв.
4. Вивчення нового матеріалу - 18 - 20 хв.
5. Узагальнення та систематизація знань - 10 - 12 хв.
6. Домашнє завдання - 3 хв.
7. Підбиття підсумків уроку - 2 хв.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Сьогодні ми продовжуємо вивчати тему "Основні класи неорганічних сполук". Пригадаємо основні відомості.

Бліц-опитування:

1. На які основні класи поділяються неорганічні речовини?
2. Оксиди - це?
3. Кислоти - це?
4. Основи - це?
5. Солі - це?
6. Яка класифікація оксидів?
7. Яка класифікація кислот?

Учитель. Перед вами знаходяться листки із завданнями, на яких ви повинні написати відповіді.

Самостійна робота.

1. Розглянь таблицю; заповни пусті графи.

Хімічна Формула к-ти	Назва кислоти	Кислотний залишок	Валентність	Назва кислотного залишку
HCl		Cl		
H ₂ CO ₃			II	Карбонат
H ₂ SiO ₃		SiO ₃		
HBr	Бромідна			
H ₃ PO ₄			III	

2. Напишіть хімічні формули кислот, до складу яких входять кислотні залишки: $=\text{SO}_4$; $=\text{SO}_3$; $-\text{Cl}$; $=\text{SiO}_3$; $=\text{S}$; $-\text{NO}_3$. (кількість рисочок - основність кислоти)

III. Мотивація початкової діяльності.

Учитель. У нашому житті ми постійно стикаємося з кислотами. Кислоти знаходяться в живих організмах, утворюються в рослинних та тваринних організмах, широко використовуються в побуті, входять до складу їжі. Чому яблуко та лимон кислі, кропива "кусається", питна сода, потрапивши в кисле молоко, "шипить", а пиріг не піднімається без харчового оцту, автомобіль не їде без акумулятора? Відповісти на ці всі запитання можна тільки вивчаючи хімічні властивості кислот. Сьогодні, це буде метою нашого уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Учитель. В хімії не можна працювати з реактивами, не знаючи правил техніки безпеки. Кислоти - їдкі речовини, тому поводитися з ними слід обережно: оком не змигнеш - з'їдять не лише мертву, але й живу тканину. Отже, існують такі правила роботи з кислотами.

1. Правила техніки безпеки при роботі з кислотами

- (На робочих місцях учнів у папках - довідниках інструкції з т/б).
- Уважно читайте етикетки на склянках.
- Речовини для дослідів беріть не більше 1 - 2 мл. (наливайте обов'язково над лотком!).
- Не залишайте склянки з кислотами відкритими.
- Не виливайте залишки реактивів з пробірки назад у склянку, з якої він був узятий.
- Якщо випадково кислота потрапила на руки чи на одяг - негайно змийте її великою кількістю води, нейтралізуйте 5%-м розчином соди і знову змийте водою.
- Якщо потрібно розбавити сульфатну кислоту, пам'ятайте правило: "Спочатку вода, потім кислота. Інакше - трапиться біда!"
- Категорично забороняється проводити досліди, не зазначені в роботі, та самостійно зливати та змішувати реактиви.

2. Хімічні властивості кислот

Учитель. Яка основна фізична властивість кислот? Чи можна цю властивість використати для визначення кислот? Чому? Як називають речовини-визначники?

Учитель. Кислоти мають кисле середовище. Ми будемо визначати кисле середовище на прикладі хлоридної кислоти.

Дослід 1. Дія розчинів кислот на індикатори. У три пробірки обережно налейте розчину хлоридної кислоти об'ємом по 1 мл. У кожну пробірку покладіть смужку індикаторного паперу: універсального, лакмусу, метилоранжу та фенолфталеїну. Результати спостережень запишіть у таблицю і зробіть висновки.

Учитель. У нас є дві кислоти, які використовуються в побуті, харчуванні. Вони мають кислий смак, різкий кислий запах. Це лимонна кислота та харчовий оцет. Завдання: визначити з допомогою універсального індикатора, чи дійсно кислоти, які людина використовує в харчуванні, мають кисле середовище?

Учні за інструкцією виконують дослід, записують спостереження.

Індикатор	Забарвлення індикатора в розчині хлоридної кислоти	Забарвлення універсального індикатора в розчині	
		лимонної кислоти	оцтової кислоти
Лакмус			
Метилоранж			
Фенолфталеїн			
Універсальний індикатор			

Учитель. При вивченні складу кислот, ми визначили, що атоми Гідрогену здатні заміщуватися на атоми металу, утворюючи солі. Чи дійсно це так? Перевіримо це дослідним шляхом.

Дослід 2. Взаємодія кислот з металами. У вас є три пробірки: у першу пробірку помістимо трохи магнієвих ошурків, у другу пробірку - кілька гранул металу цинку, в третю пробірку - мідних ошурків. Доллємо в кожну пробірку розчину хлоридної кислоти. Що спостерігаєте? (виділення бульбашок газу в першій та другій пробірках) Що це за газ? (Водень)

Оформіть результати дослідів у таблицю і зробіть висновки.

Метал	Виділення водню, енергійність	Рівняння хімічної реакції
Mg		$Mg + 2HCl = MgCl_2 + H_2$
Zn		$Zn + 2HCl = ZnCl_2 + H_2$
Cu		$Cu + HCl ?$

Учитель. Дослідним шляхом ми з'ясували, що одні метали здатні витіснити Гідроген з кислот, інші - ні. Метали за активністю витіснення Гідрогену у кислоті можна розташувати в ряд, який називається витискувальним рядом металів, або рядом активності металів. Побудував його на основі досліджень російський учений М.М. Бекетов у 1863р.:

Li, K, Ba, Ca, Na, Mg, Be, Al, Mn, Cr, Zn, Fe, Ni, Sn, Pb, (H), Cu, Ag, Hg, Pt

Учитель. Як ви вважаєте, яким чином розміщені метали в цьому ряду за своєю хімічною активністю? Де в цьому ряду розміщена мідь?

Довідка: ця закономірність не поширюється на нітратну кислоту, яка взаємодіє з металами, розташованими не лише до водню, а й після нього, проте одним з продуктів реакції є не водень, а вода.

V. Узагальнення та систематизація знань.

Учитель. Для перевірки та закріплення нового матеріалу проведемо практично-теоретичне дослідження.

1. Дослід. Налити в стакан гарячої води. Опустити в окріп пакетик чаю та. Додати сік із свіжого лимону. Що спостерігаєте? Про що свідчить зміна забарвлення чайної заварки при додаванні до чаю соку лимона?

2. Випишіть із запропонованих формул кислоти: HCl, KOH, CaO, ZnO, SO₃, HI, NaOH, H₂SO₄, H₂O, MnO, H₃PO₄, AlCl₃, HMnO₄,

3. В наявності є речовини: вода, магній, кисень, залізо, платина, вуглекислий газ, барій, ртуть. Зазначте, з якими речовинами буде реагувати сульфатна кислота? Складіть рівняння можливих хімічних реакцій.

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати §9, виконати вправу 2,3 с. 48 підручника (Хімія: підр. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Г. Ярошенко. - К.: Освіта, 2008. - 208с.)

Для творчих дітей завдання - написати "Розповідь - казку про кислоти".

VII. Підбиття підсумків уроку.

- Самооцінювання учнів.
- Оцінювання учителем роботи класу та окремих учнів.
- Аргументація виставлених оцінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Буринська Н. М. Загальна хімія: тлумачний словник-довідник: для учнів, студентів, викладачів / Н.М.Буринська. - Київ: Перун, 2010. - 187с.
- Попель П. П. Хімія: Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / П.П.Попель, Л.С.Крикля. - Київ: Видавничий центр "Академія", 2008. - 193с.
- Ярошенко О. Г. Хімія: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О.Г.Ярошенко. - Київ: Освіта, 2008. - 208с.

О. І.Славута,

учитель-логопед Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради

ДИСЛЕКСІЯ - ХВОРОБА ГЕНІІВ

Серед учнів молодших класів є діти, які з великими труднощами вчать грамоти. Їх відставання в навчанні стає помітним з першого класу. Таким учням складно встановлювати зв'язки між звуками й відповідними літерами, що утруднює для них опанування читання й письма.

Ці труднощі свідчать про наявність у дітей своєрідних розладів читання. **Дислексія** - це часткове порушення процесів читання, зумовлене несформованістю вищих психічних функцій, що виявляється в помилках стійкого характеру.

Основні симптоми дислексії : читання повільне, по літерах або по складах, плутання букв, відгадування слів, читання з помилками та перестановками букв та складів. Розуміння прочитаного порушується по-різному. До того ж **дислексія** - це не стільки повільне, скільки неефективне читання. Як показує досвід роботи, велика кількість учнів початкової школи не здатна, прочитавши текст, виділити в ньому головну думку. А це означає, що наші діти, навчившись складати букви в слова, посправжньому умінням читати так і не оволоділи. Недаремно ж великий психолог Л.С.Виготський казав : "Чисто механічна здатність читати швидше затримує, чим просуває вперед культурний розвиток дитини".

Термін "**дислексія**" вказує на збірну групу дітей, які мають труднощі в оволодінні процесом читання і письма. У відповідності до традицій англо-американської клінічної психології діагноз "дислексія" має на увазі порушення читання і письма. В російській та українській логопедії порушення письма мають 2 самостійні назви : дисграфія та дисорфографія.

У світі нараховується 5-15% людей з дислексією.

Серед школярів з нормальним інтелектом цю ваду мають 10% осіб, серед дітей з важкими порушеннями мовлення - 22%, серед дітей з ЗПР - 20-50%. Причому хлопчики страждають на це в 4,5 рази частіше, ніж дівчатка.

Питання про причини виникнення цього порушення дотепер залишається дискусійним. Деякі спеціалісти наголошують на спадковості цієї вади. Інші - на наявності патологічних факторів, які діють у пренатальний, натальний і постнатальний період розвитку дитини. Дислексія часто зумовлена органічними ушкодженнями зон головного мозку, які беруть участь у процесі читання.

Якщо залишити проблему нерозв'язаною, то дитина знайде своє власне рішення, яке не завжди є правильним. Є сотні типів компенсаторної поведінки, яку дислексик придумує для виходу з стану заплутаності: надмірно висока концентрація при читанні, зазубрювання, небажання вчитися, залежність від інших.

Всі ці рішення можуть негативно вплинути на здоров'я дитини. Так, при надмірності концентрації, у дитини часто болить голова, стан сплутаності збільшується. Від цього ефективність навчання ще більш погіршується.

Перші ознаки дислексії батьки і вчителі можуть елементарно пропустити. У такому випадку дитині в школі буде дуже важко. Труднощі в оволодінні грамотою стають непереборною перешкодою на шляху до життєвого успіху. У школі таких дітей зазвичай вважають відсталими. Вчителі приходять в жах від їх почерку і жахливих помилок, а однокласники сміються над їх безглуздими обмовками при читанні. Самі дислексики, виявивши, що їм дуже важко даються ті завдання, які інші діти виконують з легкістю, відчують себе тупими і ні на що не здатними. Саме низька

самооцінка часто буває причиною того, що багато здібностей дислексиків залишаються нерозкритими. Школа стає для них тортурою, і вони часто навіть не думають про продовження освіти.

Немає двох однакових людей з дислексією. Але є багато проблем, з якими стикається в тій чи іншій мірі кожен дислексик.

Дислексія - це прояви дезорієнтації. Дитина з дислексією не може прийняти навколишній світ так, як його сприймають інші люди. У таких дітей виникають труднощі не тільки з читанням і письмом, у них виникають труднощі з орієнтацією в просторі, дезорганізація, гіпер- або гіпоактивність.

Чому так виходить? Справа в тому, що дитина з дислексією мислить не словами і фразами, як більшість людей, а трьохмірними образами. Тому, ті друковані слова і символи, які вона не може уявити образно, залишають порожнечу в її сприйнятті. Звідси - сплутаність свідомості.

Дислексія - це результат нейробіологічних особливостей людини, вона не вважається психічним захворюванням. В інших сферах дитина може проявляти гігантські здібності. Вона може бути талановитою в спорті, мистецтві, математиці, фізиці.

Дислексія - це унікальний дар. І він дається не кожному. Розумова функція, яка є причиною геніальності, також є причиною всіх вище вказаних проблем.

Основні властивості, притаманні всім дислексикам такі:

1. Можуть використовувати здатність мозку змінювати і створювати сприйняття (основна здатність).
2. Більш допитливі, ніж звичайні люди.
3. Мислять, в основному, образами, а не словами.
4. Мають високо розвинену інтуїцію і проникливість.
5. Думають і сприймають в багатовимірному поданні (використовуючи всі органи чуття).
6. Можуть сприймати думки, як реальність.
7. Мають яскраву уяву.

Якщо ці здібності не пригнічені і не зруйновані виховним процесом, то вони дадуть в результаті 2 характеристики : інтелект вище середнього рівня і високо розвинені творчі здібності.

Якщо ви зіткнулися з діагнозом "Дислексія", то не поспішайте засмучуватися самі і засмучувати рідних і близьких. Дислексія не є результатом серйозних порушень. Вона не викликається вадою розвитку мозку, внутрішнього вуха або очних яблук. Це - особливий спосіб реагування на навколишній світ.

Дитина з симптомами дислексії абсолютно нормальна. І навіть геніальна, як вважають багато фахівців. Багато знаменитих людей мали цю проблему.

ГЕНІІ З ДИСЛЕКСІЄЮ:

Леонардо да Вінчі - італійський художник, скульптор, археолог, вчений, винахідник, яскравий приклад "універсальної людини".

Пабло Пікассо - французький художник.

Ганс Христіан Андерсен - датський письменник, автор казок "Снігова Королева", "Принцеса на горошині", "Гідке Качена" і інші.

Людвіг ван Бетховен - німецький композитор.

Вольфганг Амадей Моцарт - австрійський композитор.

Альберт Ейнштейн - найвизначніший фізик 20 століття, лауреат Нобелівської премії.

Агата Крісті - англійська письменниця, майстриня детективного жанру.

Буше Голдберг - французький художник.

Гаррі Белафонте - американський негритянський співак і актор.

Брюс Дженнер - американський актор.

Олександр Грейам Белл - американський вчений, винахідник і бізнесмен, один з основоположників телефонії.

Уінстон Черчилль - державний діяч Великої Британії, письменник, лауреат Нобелівської премії.

Джордж Бернс - американський актор.

Володимир Маяковський - радянський поет.

Джей Лено - американський комік.

Стівен Дж. Кеннел - американський телевізійний продюсер, засновник Stephen J. Cannal Production.

Дастін Хоффман - американський актор, майстер перевтілення.

Грег Луганіс - 47-кратний чемпіон США із стрибків в воду.

Мерлін Монро - американська актриса.

Томас Едісон - американський вчений і винахідник, винахідник лампи розжарювання.

Нельсон Рокфеллер - американський політик і банкір, віце-президент США.

Чарльз Шваб - американський підприємець, промисловий магнат, президент металургійної компанії "Bethlehem Steel".

Генрі Форд - американський конструктор автомобілів, засновник корпорації "Форд Мотор", один з найбагатших людей усіх часів.

Уолт Дісней - художник-мультиплікатор, продюсер, засновник компанії "Walt Disney Production".

Джон Леннон - британський рок-музикант, співак, композитор, письменник, засновник й учасник гурту "Beatles".

Джекі Стюарт - триразовий чемпіон світу по автоперегонах в класі "Формула-1".

Квентін Тарантіно - американський режисер, сценарист, актор і продюсер.

Вудроу Уілсон - 28-й президент США.

Дені Гловер - американський актор.

У.Б.Йетс - ірландський поет, драматург, лауреат Нобелівської премії по літературі

Оззі Осборн - англійський рок-музикант.

Федір Бондарчук - російський актор, режисер, керівник студії "Арт-Пікчерс-Груп".

Кіану Рівз - канадський актор і музикант.

Стів Джобс - американський підприємець і винахідник, засновник корпорації "Apple Inc".

Річард Бренсон - англійський підприємець, засновник корпорації "Virgin".

Своєї "хвороби" не приховує **Джордж Буш-молодший**. Він постійно плутає слова в своїх виступах - говорить "тактильна зброя" замість "тактична" (tactical замість tactical), "тур'єри" замість "бар'єри" (terriens замість barriers), "крокотворці" замість "миротворці" (pacemakers замість pacemakers).

Карл Густав, король Швеції, при виголошенні промов рідко користується заздалегідь заготовленим текстом. Не тому, що хоче сподобатися публіці, а тому, що дислексик. При цьому, оратор він чудовий, і ніхто з його грамотних родичів конкуренції йому в цьому скласти не може. Також відсутності здатності читати страждає шведська наслідна **принцеса Вікторія**. Нещодавно вона зізналася, що з раннього дитинства однокласники знущалися над нею через те, що вона страждає дислексією.

Джері Хол зізналася, що всі четверо її дітей від рок-зірки Міка Джагера страждають дислексією.

Сер Річард Роджерс, архітектор, творець Центра Помпідю в Парижі переконаний, що лише дислексики володіють необхідною для архітектора просторовою уявою. Сер Річард гордиться тим, що він дислексик, і на роботу в свою майстерню бере лише дислексиків.

Том Круз в дитинстві погано розрізняв букви, як його мати і 3 сестри. Однолітки сміялися над Крузом. Він змінив більше десяти шкіл, до цих пір не розлучається з

орфографічним словником, а сценарії йому читають секретарі.

В основному цю проблему мають багаті люди. Виявляється, найбільше дислексиків серед мільйонерів. За дослідженнями британських науковців, 40% багатчів не вміють грамотно читати і писати.

У списку "хворих" геніїв мало російських імен. У нас дисграфію називали безграмотністю і списували все на погану старанність учня. Тому в нашому суспільстві не прийнято обговорювати цю проблему навіть серед публічних людей.

Не дивлячись на вражаючі результати, окремих досліджень і практичних розробок, дислексія, як і раніше, залишається загадкою для учених і важкою проблемою для тих, кого природа нагородила цим дефектом. Для багатьох людей, страждаючих дислексією, втіха полягає лише в тому, що вони не самотні, а їх положення не безнадійне. Не уміючи толком читати і писати, можна зніматися в кіно, робити наукові відкриття і навіть з успіхом управляти державою. Список знаменитих людей, страждаючих дислексією, про це свідчить.

А що відбувалося з такими дітьми у звичайній школі? Методами тупого зазубрювання вони намагалися якось дістатися до рівня середньої школи, а далі ставали успішними бізнесменами, вченими, акторами, художниками, політиками. Або, не зумівши подолати свої комплекси, відмовлялися від суспільства.

Підхід до навчання таких дітей повинен бути трохи іншим. І цим повинні займатися саме фахівці. Найуспішніша методика по корекції дислексії - це **методика Рональда Д. Дейвіса**, яка дає ефективні результати у 97 випадках зі 100.

Методика полягає в тому, щоб допомогти дитині освоїти механізм "вимкнути" дезорієнтацію за допомогою так званої "точки орієнтації", з якої, з допомогою багатогрунної уяви, дитина може побачити навколишній світ без спотворень.

Дана система допомагає дитині освоїти найбільш складні для сприйняття двомірні друковані слова та символи, та отримати в своїй уяві свій образний вислів, тим самим усуваючи непотрібні пробіли в сприйнятті.

Техніка корекції дислексії дає дітям впевненість в собі і дозволяє їм розвивати свої здібності без відриву від звичайного процесу навчання. Якщо такою дитиною займається фахівець - то батьки незабаром будуть пишатися генієм!

На думку професіоналів, вже краще нічого не робити відносно дитини з дислексією, ніж здійснювати безграмотні дії. У цьому випадку дитина буде здатна знайти своє власне рішення. Тому, дорогі батьки, придивіться до свого чада. Порадьтеся з професіоналами. І цілком імовірно, що у вас росте унікал. Допоможіть йому! Або буде абсолютно болісно років так десять через тридцять, коли підросла дитина забуде подякувати батькам в своїй промові з нагоди присудження Нобелівської премії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Блінова Г. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей/ Г. Блінова, О. Черніга. - Київ: Проза, 2000. - 50с.
- Бугайова І. Якщо в дитини дислексія / І.Бугайова. - Київ: видавничий дім "Шкільний світ", 2006. - 20с.
- Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
- Єфименкова Л. Коррекция усной и письменной речи учащихся начальных классов / Л.Ефименкова. - Москва.: Просвещение, 1991. - 43с.
- Информационно-образовательный портал о дислексии и для дислексиков. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dislexia.ru> Дата звернення 10.02.2013.
- Научно-популярный фильм "Болезнь гениев" [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.youtube.com/watch?v=vise3j080EA>

В.І.Кодола,

учитель історії Шендерівського НВК "Дошкільний навчальний заклад - ЗОШ I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради

РЕФОРМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 1950 - У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РР.

РОЗРОБКА УРОКУ З ІСТОРІЇ. 11 КЛАС

Мета: показати суперечливість реформаторської діяльності М. Хрущова, її вплив на розвиток України. Формувати вміння аналізувати та порівнювати економічні процеси. Виховувати почуття патріотизму, толерантності до історичного минулого своєї держави.

Тип уроку. Вивчення нових знань.

Обладнання: підручник, хрестоматія, учнівські сторінки, ресурси Інтернету, відеоролик.

Основні поняття і терміни: волютаризм.

Основні дати:

1954 р. - початок освоєння цілинних земель;
1957 р. - запровадження системи раднагоспів;
початок масового житлового будівництва;
1958 р. - ліквідація МТС;
1959 р. - початок адміністративного запровадження в сільському господарстві вирощування кукурудзи без урахування природно-кліматичних щ інших умов.

Хід уроку

1. Організація навчальної діяльності.
 2. Перевірка домашнього завдання.
 3. Історична розминка.
 4. Вгадай історичну особу за описом.
 5. Тестування.
 6. Етап орієнтації:
 - Пригадайте, які галузі економіки були пріоритетними в період відбудови?
 - Чому, на вашу думку, потрібно було приділити більшу увагу розвитку сільського господарства?
 7. Етап визначення мети.
 8. Етап проектування.
 9. Використаємо ресурси Інтернету, дослідницька робота в групах.
 10. Етап організації і виконання плану роботи.
 - **"Прогнозована діяльність".**
- Перегляньте відеоролики про М. Хрущова і на основі вражень про особистісні риси характеру і спрогнозуйте суть реформ в с/г.

Що станеться? (Передбачення)	Що сталося? (Сюжет)

Етапи реформаторської діяльності М. Хрущова.

1953-1956	1956-1962	1962—1964
Поміrkована десталінізація	Радикальна десталінізація	«Реформаторська гарячка»

- Слово вчителя "Реформаторські заходи М. Хрущова у 40-50 роки".

Найслабшою ланкою радянської економіки було сільське господарство. У 1945 році воно становило 60 % довоєнного виробництва. Рівень зростання продукції в сільському господарстві за період 1949-1952 рр. складав лише 10 %, у той час як у промисловості-230%. До того ж, сільське господарство було збитковим, повоєнні роки в історії сільського господарства заповнені всілякими реформаторськими планами, які лише завдавали йому інших ударів.

У 1946 р., коли в українському селі лютував голод, з ініціативи М. Хрущова були розпочаті економічно необґрунтовані роботи щодо освоєння заплав Дніпра, його приток - річок Ірпінь, Остер та ін.

У 1948 р. розгорнулася нова кампанія - меліорація земель і осушення боліт. Усупереч очікуванню наслідком на осушених землях укiс трав не збільшився, а навпаки, зменшився. Проте це не застерегло М. Хрущова від нових експериментів.

Одним з таких експериментів було створення замість сіл "агроміста" з населенням 5 тис. жителів (перше таке "агромісто" було створено в Київській області). Ця кампанія супроводжувалася ліквідацією неперспективних сіл. І хоча від ідеї "агроміст" швидко відмовилися, кампанія з ліквідації неперспективних сіл мала своє продовження у наступні десятиліття.

- Проблемне питання

До чого б привела реалізація цієї програми? (Реалізація цієї програми призвела б до насильної ліквідації селянства як класу.)

Невгамовна натура Хрущова шукала нових ініціатив. Узагалі в ці роки проявилися всі риси характеру Хрущова як лідера держави. Це, перш за все, необміркованість у висуванні всіляких ініціатив, невинуватана поспішність у вирішенні складних і великих господарських справ.

Так, наприклад, він організував почин працівників Шполянського району Київської області з виконання трирічного плану розвитку тваринництва 1949-1951 рр. за один рік під гаслом: "Шполянці підкоряють собі час".

Таким чином, усі спроби наприкінці 1940-х рр. стимулювати сільськогосподарське виробництво не мали успіху.

Не допомогло й укрупнення колгоспів у 1950 р., кількість яких скоротилась на 12 % і складала на кінець року 19 295 господарств.

Початок реформування на селі було покладено на вересневому 1953 році Пленумі ЦК КПРС, який намітив заходи, спрямовані на піднесення сільського господарства.

Робота з ОК "Заходи щодо реформування сільського господарства":

- передбачалося укріплення матеріально-технічної бази господарств;
- матеріальне заохочення мешканців села;
- підвищення закупівельних цін на сільгосппродукцію;
- зменшення податків на присадибне господарство;
- списування заборгованості колгоспів;
- поліпшення якісного складу керівників сільськогосподарських підприємств ..
- Розповідь вчителя

Завдяки цим заходам сільське господарство вперше за довгі роки стало рентабельним. Середина 1950-х рр. була періодом найбільшого піднесення в історії колгоспно-радгоспної системи СРСР. Валова продукція сільського господарства за 1954-1958 рр. порівняно з попередньою п'ятирічкою зросла на 35,3 %. У 1958 р. валовий збір зерна склав 135 млн. т.

Позитивні зрушення були б більш вагомими, якби не фантастичні надпрограми, що почали втілюватися в життя вже в 1954 р.

Робота в групах

Доповніть таблицю "Реформи в сільському господарстві", позначивши позитивні та негативні наслідки реформ для УРСР.

Помічник для 1 групи. Першою з них стала **програма освоєння цілинних і перелогових земель**, яку було започатковано на лютнево-березневому Пленумі ЦК КПРС. Її суть полягала в освоєнні майже 13 млн. га цілинних і перелогових земель (пізніше цю цифру збільшили до 28-30 млн. га) Казахстану, Сибіру та Північного Кавказу. Насправді було розорено 42 млн. га. Україні в цій програмі відводилася роль джерела матеріальних і людських ресурсів. Уже 22 лютого 1954 р. на цілину було відправлено першу групу українських механізаторів. Загалом протягом 1954-1956 рр. на постійну роботу в цілинні райони виїхало 80 тис. осіб. А до 1961 р. в цілинні райони було відправлено 90 тис. тракторів і сільськогосподарських машин, виготовлених на українських підприємствах.

Другою надпрограмою стала **"кукурудзяна епопея"**. У червні 1954 р. Хрущов звернувся із закликом про розширення посівів кукурудзи. Лютневий 1955 р. Пленум ЦК КПУ прийняв рішення про збільшення площ посівів кукурудзи понад 5 млн. га земель (1953 р. посіви кукурудзи займали майже 2,2 млн. га). Проте кукурудзяна кампанія не дала очікуваного результату. Досягти такої врожайності, як у СІПА - 70-150 ц/га - не вдалося. Врожайність

складала 25-30 ц з га. Натомість у багатьох районах невинувато величезні посіви кукурудзи призвели до порушення сівозміни, структури ґрунтів, зниження врожайності зернових тощо.

Третя надпрограма полягала в різкому **збільшенні виробництва м'яса та іншої продукції тваринництва і бажанні обігнати за цими показниками провідні капіталістичні країни**. Із цією метою розпочалося будівництво гігантських відгодівельних комплексів. Їх будівництво створило проблему забезпечення кормами і ветеринарного обслуговування худоби. Існуючі покоси багаторічних трав не могли дати необхідної кількості кормів, а спроба забезпечити тваринництво кормами за рахунок засіву луків кукурудзою та іншими рослинами, які дають значну кількість зеленої маси, викликало цілу низку нових проблем. Місцеві породи тварин не були звичні до нових кормів. Не було налагоджено виробництво комбікормів. Потрібний був новий рівень ветеринарного обслуговування тощо.

Помічник для 2 групи. Із 1956 р. розпочався новий наступ на присадибні господарства колгоспників. Знову проводилося скорочення ділянок, законодавчо закріплювалася кількість худоби, яку могли тримати селяни. Також заборонялося годувати худобу хлібом, зерном, крупами, купленими в магазинах, тощо.

У 1959 році було прийнято постанову про заборону в містах і робітничих селищах утримувати худобу і мати присадибні ділянки. Ці заходи завдали нового удару по тваринництву, загострили продовольчу проблему в країні.

У 1957-1960 рр. була проведена нова кампанія по укрупненню колгоспів, у результаті якої посівні площі одного колгоспу збільшувалися в три рази. Кількість колгоспів скоротилась до 9,5 тис. У цей же період набула поширення кампанія щодо перетворення колгоспів на радгоспи. Значна кількість колгоспників підтримувала останні знаходи, бо отримувала гарантовану оплату праці й пенсійне забезпечення у старості.

Помічник для 3 групи.

У 1958 р. було ліквідовано МТС. Сільгосптехніку, що їм належала, мали викупити колгоспи за завищеними цінами упродовж 1,5 року. Це був ще один удар по сільському господарству. Зросли борги колгоспів державі. Кваліфіковані механізатори, шофери не бажали переїздити з міста до села. У більшості колгоспів не було умов для зберігання і кваліфікованого утримання техніки.

У 1962 р. у сільському господарстві запровадили територіальну систему управління: створювалися виробничі колгоспно-радгоспні управління, які об'єднували 3-4 адміністративні райони. Та й ця реформа не дала бажаних результатів. Управлінський апарат аграрного сектора не скоротився, як передбачалося, а навпаки - зріс.

Робота з таблицею

Назва	Рік зачаткування	Зміст	Наслідки реформ для УРСР	
			Позитивні	Негативні
Освоєння цілинних і перелогових земель	1954	Освоєння земель у Південному Сибіру, Алтаї, Поволжі і Північному Кавказі; спрямування в ці регіони матеріальних і людських ресурсів із розвинених сільськогосподарських регіонів		
Ліквідація МТС	1958	Продаж техніки МТС колгоспам		
Друга компанія зі збільшення колгоспів	1957	Скорочення колгоспів удвічі		
Переведення колективної власності у державну	1959	Реорганізація колгоспів у радгоспи переважно навколо великих міст		
Обмеження індивідуальної трудової діяльності	1956	Скорочення присадибних ділянок і поголів'я худоби. Заборона жителям міст мати присадибні ділянки й утримувати худобу		
Догнати й перегнати США за виробництвом м'яса та молока	1957	Будівництво великих відгодівельних комплексів, зменшення поголів'я в присадибних господарствах		
Поширення посівів кукурудзи	1954	Прийняття рішення для виділення під посіви кукурудзи кращих земель (5 млн га)		

Розповідь вчителя.

Зрештою непродумана реформаторська політика в сільському господарстві обернулася кризою. Посуха 1963 року призвела до скорочення пилового збору зернових на 30 %. Для того, щоб уникнути голоду, радянське керівництво змушене було вдатися до закупівлі зерна. За кордоном було закуплено 9,4 млн. т (10 % валового збору), на закупку було витрачено третину золотого запасу СРСР (372,2 т). Криза 1963 р. призвела до часткового відновлення матеріальних стимулів праці колгоспників. Із 1958 до 1964 р. обсяг валової продукції колгоспів збільшиш лише на 3 %.

Проблемне запитання.

- У чому головна причина невдач реформування сільського господарства?

- Як називають термін, який характеризує вирішальну роль людської волі?

Робота з поняттями?

Волюнтаризм (від латів. voluntas - воля) - термін, що означає концепції або течії, які ігнорують об'єктивні тенденції громадського розвитку, а відводять вирішальну роль людській волі.

1. Етап контрольно - оцінювальний.

"Прогнозована діяльність"

- Доповнить таблицю

"Кутки"

- Визначте свою точку зору на реформаторську діяльність М. Хрущова в сільському господарстві?

Рефлексія "Сьогодні на уроці":

- Найбільше мене сьогодні вразило....

- Я хотів (ла) б більше почути про....

З того, що ми сьогодні вивчили, мені справді допомогло...

2. Підсумок уроку.

3. Домашнє завдання

Пар.21 п.4

Історичне есе "Роль особистості в історії".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанов К.О. Навчання історії: інноваційні аспекти / К.О.Бабанов. - Харків: Основа, 2005. - 105 с.
2. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії / К. О.Баханов. - Запоріжжя, 2000. - 89 с.
3. Баханов К.О. Технології розвивального навчання / К.О.Баханов // Історія в школах України. -2001. -№1. - С.21-25.
4. Гісем О.В. Історія України, розробки уроків/ О.В.Гісем. - Харків: Ранок, 2008. - 234 с.
5. Історія України. Довідник для школярів. 7-11/ Кульчицький С.В., Мицик Ю.А., Власов В.С. - Київ: Літера ЛТД, 2008. - 345 с.
6. Коляда І. В. Історія України. Методика навчання / І.В.Коляда. - Харків, 2004. - 96 с.
7. Левітас Ф.Л. Методика викладання історії / Ф.Л. Левітас. - Харків: Основа, 2007. - 123 с.
8. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії / О.П.Мокрогуз. - Харків: Основа, 2005. - 102 с.

Л.В.Погорелко,

вихователь дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №70
"Настуся" Черкаської міської ради

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПОНЯТТЯ "ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ"

Докорінні зміни, які відбулися в українському суспільстві, зумовили процес гуманізації та демократизації освіти, що передбачає формування особистості як найвищої цінності. Створення законодавчої бази для забезпечення захисту прав дитини на охорону життя та здоров'я засвідчує підвищену увагу держави до проблем безпеки дитини в соціальному середовищі. Так, Законом України "Про дошкільну освіту", "Конвенцією ООН про права дитини", Законом України "Про охорону дитинства", "Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні" визначено, що забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей є обов'язком для держави та суспільства.

Проблему безпеки життя й здоров'я молодого покоління науковці визначають як одну із центральних (Н. Авдєєва, О. Аксьонова, О. Богиніч, О. Безпалько, І. Буртейний, В. Вербицький, Л. Волков, Є. Гаткін, Л. Григорович, Н. Денисенко, Н. Зимівець, Л. Калуська, О. Князева, О. Лоза, А. Михайличенко, Р. Мойсеєнко, Л. Орбан-Лембрик, В. Оржеховська, Р. Стюркіна, Р. Яким, Л. Яковенко). Нині, коли предметне, природне та соціальне середовище може становити небезпеку для життя й здоров'я дитини, формування основ безпеки в довкіллі на різних етапах дошкільного дитинства - одне із невідкладних напрямів виховання в умовах дошкільного навчального закладу та сім'ї. Питання формування у дітей навичок здорового способу життя та безпечної поведінки є предметом досліджень Н. Авдєєвої, О. Аксьонової, П. Бей, Н. Бібік, Н. Будної, Н. Денисенко, В. Діхтяренко, Г. Жирської, О. Кікінеджі, Л. Лохвицької, Т. Андрущенко, А. Михайличенко.

Дошкільний навчальний заклад - це провідна соціальна інституція, де дитина дошкільного віку отримує не лише елементарні знання, уміння, навички, а й набуває основ життєвої компетентності загалом та її важливої складової - безпечної поведінки в оточуючому середовищі.

Виховання окремих аспектів поведінки дітей стало предметом досліджень таких науковців, як О. Крюкова, Р. Мойсеєнко, В. Смірнова, Є. Смірнова, І. Сіданіч, Т. Фасолько, В. Федорова, Т. Хромцова. Предметом дослідницької уваги був процес формування безпечної поведінки у дітей дошкільного віку в природному (І. Вашак) чи предметному довкіллі (Т. Хромцова).

Отже, для нас, працівників дошкільної освіти сучасності, у часи складних життєвих реалій важливою залишається проблема профілактичної роботи щодо формування навичок безпечної життєдіяльності. Виникає необхідність, починаючи із дошкільного віку, навчати дітей свідомо ставитися до свого здоров'я, питань особистої безпеки та безпеки навколишніх.

Основи безпеки життєдіяльності (ОБЖ) - наука, що вивчає проблеми безпечного

перебування людини в довкіллі. Дошкільний заклад освіти забезпечує право дитини на охорону здоров'я, здоровий спосіб життя через створення умов для безпечного, нешкідливого утримання дітей, раціонального харчування. Здоров'я, його охорона та зміцнення, безпека дітей повинні бути життєвою стратегією, пріоритетом у роботі дошкільних закладів.

Освітньо - виховна робота з дошкільниками проводиться в таких напрямках:

- життя серед людей, у природному та предметному середовищі;
- правила поведінки з вогнем;
- безпечні та небезпечні вулиці і дороги;
- виховання вміння надавати собі та іншим допомогу в разі потреби.

Раннє навчання правильного поведінки в екстремальних ситуаціях - це додаткова лінія в роботі з дітьми. Дитина одержує багато інформації, але ця інформація породжує нездоровий інтерес до небезпечних явищ. Адже життя - це не боротьба, а використання сприятливих можливостей для прояву любові до світу, вияву своїх талантів, здібностей, надій, ідей, нарешті, волі.

Провідною стратегією роботи в контексті проблеми формування основ безпеки життєдіяльності дошкільників повинна стати стратегія розвитку і збереження людиною гідного, цивілізованого прояву у світі, що звеличує, виявляє в малюкові людину. І, якщо в його душі будуть жити і виявлятися прагнення СТАТИ і БУТИ людиною, розцвітатимуть почуття доброти, краси, то, можливо, саме це і стане бар'єром для руйнівної дії, що є причиною екстремальних ситуацій.

Тактика проведення роботи з формування основ безпеки життєдіяльності дошкільників базується на **пріоритеті цінностей розвитку дитини**: розвитку мотивів і потреб, які характеризують особистісний зміст діяльності (Кому, для чого і навіщо це потрібно? Наскільки це необхідно для мене самого?), розширенні конструктивних форм діяльності (що Я знаю, можу, вмію і чого Я хочу навчитися), розвитку довільної регуляції діяльності, прагненні довести розпочату справу до завершення, проявити творчий підхід у її реалізації. Активізація емоцій, інтелекту, волі, творчості у життєдіяльності малюка і є предметом постійної турботи педагога. У проведеній мною роботі важливо не саме знання про проблему, а ставлення дитини до знання, потреба в розширенні знань для самої себе й інших людей. Такий підхід дозволяє мені у будь-якому зручному для цього випадку актуалізувати у свідомості дітей необхідну інформацію і не потребує ізольованої роботи зі "шліфування" яких-небудь навичок у відведений протягом "Тижня безпеки" час.

Проведення роботи з питань ОБЖ в комплексі сприятиме формуванню у маленьких громадян

уміння бачити небезпеку, свідомо підходити до питання особистої безпеки, правильно діяти в певних ситуаціях, допоможе набуті стереотипи поведінки в природі та суспільстві.

Психолого-педагогічною наукою доведено, що пізнання дитиною навколишнього світу починається зі сприймання предметного середовища. Вона тягнеться до навколишніх предметів та речей, а в цьому може критися небезпека для здоров'я і навіть життя. Зважаючи на те, що з кожним роком збільшується кількість дітей, травмованих унаслідок несформованих навичок поведінки з предметами, речами, незнайомими людьми, у природному довкіллі та різних ситуаціях, виникла потреба приділити більш уваги роботі з безпеки життєдіяльності.

У своїй роботі з дошкільниками (старший вік) основну увагу приділяю ознайомленню з деякими предметами, явищами, особливостями стосунків між людьми, що можуть спричинити хвороби, нездужання, викликати небажані стреси тощо, а також формуванню елементарних умінь і навичок поведінки в різних ситуаціях та контактах.

Опрацювавши педагогічну літературу, помітила, яке велике значення надається безпеці життєдіяльності дитини. Після опрацювання Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" та аналізу психічного і фізичного розвитку дітей, до освітньо-виховної роботи з формування навичок безпечної поведінки ввійшли такі розділи:

1. "Дитина серед людей".
2. "Предмети навколо нас".
3. "Вогонь - друг, вогонь - ворог".
4. "Безпечні та небезпечні вулиці і дороги".
5. "Природа - друг, коли ти добре знаєш її".

Першим завданням у цьому напрямку стала організація творчої співпраці з дітьми. Я розпочала проводити ряд занять з **розвитку мови з таких тем як** "Твої найрідніші люди", бесіди "Сам вдома", "На чому люди подорожують?", "Побутові електроприлади", спостереження та цільові прогулянки на природі. Ми складали творчі розповіді за картинками про причини виникнення пожежі. Визначивши обсяг знань дітей з цього питання, я зробила висновок, що діти недостатньо орієнтуються в просторі (не можуть вказати місце знаходження свого будинку, не всі діти знають власну адресу, номери телефонів, правила дорожнього руху, як користуватися звичайними електроприладами, яка небезпека чекає їх під час ігор, катання на санчатах, льодових доріжках тощо).

Аналізуючи результати знань дітей, зробила висновок, що треба сформувати у дітей знання основ безпеки життєдіяльності по кожному напрямку окремо, плануючи щотижневі заняття, бесіди, спостереження, тиждень безпечної поведінки, які стануть підсумком знань, одержаних дітьми з даної проблеми. Проводити їх бажано раз у квартал відповідно до пори року.

Для того, щоб сформувати у дітей необхідний обсяг знань та навичок, роботу треба починати з виготовлення наочного матеріалу по кожному розділу окремо. З допомогою батьків був зроблений куточок пожежної безпеки в групі, потім куточок пішохода (Макет мікрорайону); настільні ігри "Дорожні знаки на кубиках", "Як їздити швидко добратися до дому", "Яка машина швидко погасить вогонь?", "Допоможи зайченяттам вибратися з небезпеки", та інші. Були виготовлені ширми для куточка батьків "Наодинці вдома",

"Вогонь друг - вогонь ворог", "Небезпечні речовини", "Азбука міста", проводились виступи для педагогічного колективу на педрадах, засіданнях творчої групи з планування занять тижнів безпечної поведінки. Проведення розваги "Його величність сірничок", "Кришталевий дзвін зими", "Весняні струмочки", драматизації казок "Вовк і семеро козенят", "Котик і півник", "Умій почекаати", "Зайчикові цукерка", "Кішкин дім", "Козенята і вогонь".

До кожного розділу я підбрала матеріал з художньої літератури - вірші, казки, оповідання, інсценування, прислів'я, приказки, ілюстрований матеріал, дидактичні ігри і вправи.

Наприклад:

Вправа " Чим можна зайнятися вдома, коли немає дорослих?"

Мета: навчити правил безпечного поводження з предметами, що оточують в квартирі; виховувати бажання дізнаватися про способи користування навколишніми предметами, не завдаючи шкоди своєму здоров'ю.

Обладнання: картинки із зображенням предметів, що знаходяться в квартирі.

Завдання: якими із цих предметів не можна користуватися дітям. Намалюй у кружечку сонечко, якщо можна, або хмаринку, якщо ні.

Дидактична гра " Вогонь добрий - вогонь злий"

Мета: закріпити знання дітей про користь, яку приносить вогонь і що може бути причиною пожежі, виховувати свідоме розуміння необхідності виконання правил пожежної безпеки.

Обладнання: предметні картинки із зображеннями: коли вогонь працює на користь людині та завдає шкоду; зображення полум'я різних станів : "добрий", "злий".

Хід гри

Виставити малюнок з "добрим" вогнем і "злим". Дітям пропонується розглянути сюжетні картинки із застосуванням вогню в корисних цілях і коли він завдає шкоди людям і навколишньому середовищу. Після розгляду кожен вибирає одну з картинок. Пояснює до якого стану вогню він поставив свою картинку і чому.

Дидактична гра "Школа пожежників"

Мета: ознайомити дітей з правилами протипожежної безпеки, вчити їх швидко приймати правильні рішення в екстремальних ситуаціях. Виховувати почуття відповідальності перед товаришами.

Правила гри: не повторювати запропоновані іншими дітьми варіанти вирішення ситуацій. Правильно оцінювати відповіді.

Матеріал: картинки, які зображують різноманітні випадки виникнення пожежі. Розробіть проблемні ситуації, які ставлять дітей перед вибором:

- Попередити пожежу.
- Загасити її або покликати на допомогу дорослих.

- Нічого не робити.

Фішки під таким же номером.

Дидактична гра "Поклич на допомогу".

Мета: закріпити знання дітей про правила поведінки в екстремальних ситуаціях та шляхи виходу з них. Розвивати кмітливість, винахідливість. Виховувати увагу, самостійність.

Матеріал: Картки з номерами термінової допомоги (01, 02, 03, 04), розрізні картинки з різними ситуаціями.

Хід гри: Швидко назвати дію для порятунку. Скласти за певний час розрізану картинку.

Дидактична вправа "Дитина серед ровесників"

Мета: домогтися того, щоб діти зрозуміли, що почуття не можуть бути хорошими чи поганими. Поганими можуть бути лише вчинки. Розуміти причину виникнення почуття і мати можливість справитися з цим самостійно.

Завдання: подивись на малюнки. У всіх діток різний настрій. Згадайся, у кого який: хто сором'язливий, зляканий? Придумай історії, які трапилися за цими малюнками.

У своїй роботі також я використовую орієнтовні моделі занять з розділів: "Дитина серед людей", "Предмети навколо нас", "Вогонь - друг, вогонь - ворог", "Безпечні та небезпечні вулиці і дороги", "Природа - друг, коли добре знаєш її". Розробка цих занять надзвичайно допомогла мені в збагаченні знань кожної дитини, тому що в них використовуються не лише традиційні види діяльності, а також індивідуальні бесіди, сюжетно - рольові ігри, інсценування, драматизація тощо. Кожна дитина змогла розкрити свій творчий потенціал, висловити свою думку, своє ставлення до подій. А це, безперечно, було потягом до збагачення свого життєвого досвіду. Також пропоную контрольні запитання по кожному розділу програми з безпеки життєдіяльності, які допомагають проконтролювати знання дітей протягом навчального року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Андрущенко Тетяна Костянтинівна ; [наук. кер. Лохвицька Л. В.] ; Ін-т проблем виховання АПН України. - Черкаси: ЦНТЕІ, 2007. - 20 с.
2. Безпека життєдіяльності дошкільника / Хмельниц. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти [та ін. ; упоряд.: Л. А. Грицюк, М. І. Каратаєва]. - Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. - 239 с : табл. - (Дошкільна освіта). - Бібліогр.: С. 237-238
3. Беленька Г. В. Здоров'я дитини - від родини : [коп. монографія] / Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, М. А. Машовець. - Київ : СПБ Богданова А. М., 2006. - 220 с.
4. Богиніч О. М. Оздоровча педагогіка: вдоскон. малих форм актив. відпочинку / О. Богиніч // Дошкіль. виховання. - 2002. - № 7. - С. 18-19.
5. Вашак О. Виховання екологічно безпечної поведінки дошкільників / О. Вашак // 36. наук. пр. Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Сер. Пед. науки. - Полтава, 2006. - Вип. 6. - С. 58-64
6. Войчищеня Л. В. Учимось змалечку : тиждень безпеки у дошкіль. закладах / Л. В. Войчищеня // Безпека життєдіяльності. - 2006. - № 7. - С. 47-48.
7. Денисенко Н. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним / Н. Денисенко // Дошкіль. виховання. - 2007. - № 7. - С. 8-10.
8. Карнаух Л. П. Соціальне середовище як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення / Л. П. Карнаух // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2008. - № 1. - С. 4-9.

Т.П. Барилко,

учитель основ здоров'я Маньківської ЗОШ І - ІІІ ступенів №1
Маньківської районної ради

ТУБЕРКУЛЬОЗ І ВІЛ

РОЗРОБКА УРОКУ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я. 7 КЛАС

Мета: ознайомлення з базовою інформацією про туберкульоз і методами профілактики цього захворювання.

Обладнання і матеріали: папір, олівці, фломастери, маркери, ножиці, скотч, клей, мультимедійна дошка.

Хід уроку

Зворотній зв'язок, стартові завдання.

1. Привітайте учнів, запитайте, що їм запам'яталося з минулого тренінгу.

2. Актуалізація теми.

Мозковий штурм:

- Які ви знаєте інфекційні захворювання (запишіть на дошці, слово "туберкульоз" підкресліть).
- Які ви знаєте шляхи проникнення інфекції в організм людини? (Повторення матеріалу §3).

Підсумуйте! Сьогодні ми завершуємо вивчення розділу про соціально небезпечні захворювання тренінгом, який присвячено туберкульозу. Ми дізнаємося, як передається ця інфекція і як можна від неї захиститися, а також те, як епідемія туберкульозу пов'язана з епідемією ВІЛ/СНІДу.

Взаємонавчання "Факти про туберкульоз".

Повідомлення про туберкульоз. Слово вчителя.
Туберкульоз - інфекційне захворювання, що

характеризується переважним ураженням легень і майже всіх інших органів людського організму.

Збудник туберкульозу - паличка Коха, відкрита у 1882 році німецьким вченим Робертом Кохом. Паличка Коха - надзвичайно стійкі мікроорганізми.

Вони живуть:

- У маслі та сирі, що зберігаються на холоді, - більше як рік.
- У річковій воді - до 5 місяців.
- На пасовищах і в ґрунті, забруднених хворими на туберкульоз тваринами, - від кількох місяців до декількох років;
- У сухому мокротинні, що залишається на особистих речах хворого, його ліжку, в кімнаті, - протягом 6 місяців.

Сонячне проміння знищує їх за декілька годин, кип'ятіння та ультрафіолетове опромінення - за декілька хвилин. Убивають паличку Коха й сполуками хлору.

Здавна туберкульоз визнаний соціальною хворобою, що безпосередньо залежить від способу життя людини, побутових умов, якості харчування: білки - 20 %, жири - 30 %, вуглеводи - 50 %.

Бактерії туберкульозу передаються повітряно-крапельним шляхом під час кашлю, розмови.

Заразитися можна де завгодно - у магазині, громадському транспорті, у гостях, під час поцілунку, окурювання чужої цигарки, навіть через книжку. Найбільше ризикують захворіти люди, що тривалий час контактують із хворими на туберкульоз у погано провітрюваному приміщенні.

Однак заразитися збудником туберкульозу, - ще не означає захворіти на цю хворобу. Зі 100-а людей, що заразилися цією інфекцією, захворіє не більше 5. У решти збудник "дрімає" в очікуванні ослаблених захисних сил організму.

10 ФАКТІВ ПРО ТУБЕРКУЛЬОЗ

- Туберкульоз - інфекційне захворювання.
- Це захворювання (сухоти) відоме людству з давніх часів.
- Існує 4 типи збудників туберкульозу: людський, бичачий, пташиний, мишачий.
- До середини XX ст. туберкульоз вважали смертельною недугою.
- Із 80 р. XX ст. епідемія туберкульозу почала стрімко поширюватися.
- Нині у світі щосекунди одна людина інфікується, а кожних 10 секунд - помирає від туберкульозу.
- Приблизно третина жителів Землі є носіями туберкульозної інфекції.
- Збудник хвороби передається від хворих на відкриту форму туберкульозу.
- Епідемія ВІЛ і туберкульозу посилюють одна одну.
- В Україні щодня виявляють 82 нових випадки захворювання на туберкульоз, щороку 10 тис. людей помирають від цієї недуги.

"Перехресний вогонь". Учні ставлять по одному запитанню одному з учасників тренінгу.

"Шляхи зараження"

1. Об'єднайте учнів у групи (повітря, продукти, контакти).
2. Завдання групам - розіграти сцени про те, як передається туберкульоз:
 - Група "повітря" - повітряно - крапельний шлях;
 - Група "продукти" - харчовий;
 - Група "контакти" - побутовий.

Робота в групах

Завдання групам: придумати назву для своєї групи, девіз і підготувати повідомлення про:

- Група 1 - умови інфікування;
 - Група 2 - ВІЛ і туберкульоз;
 - Група 3 - діагностику і лікування туберкульозу.
- Презентація груп, обговорення.

Запитання для обговорення:

1. Який відсоток інфікованих туберкульозом захворіє на активну форму у звичайних умовах?
2. У скільки разів зростає імовірність захворювання, якщо людина інфікована туберкульозом і ВІЛ?
3. Чим туберкульоз небезпечний для хворих на ВІЛ.

Робота з зошитом. Дай відповіді на запитання (с.24).

Міні - лекції, інсценування

Розповідь учителя

"Профілактика туберкульозу на державному та особистому рівні".

Профілактика туберкульозу на державному рівні охоплює **три групи заходів:**

- 1) соціальна політика держави;
- 2) санітарна профілактика;
- 3) імунізація населення.

Соціальна політика держави:

- підвищення добробуту людей;
- поліпшення умов їх життя і праці.

Санітарна профілактика:

- виявлення і лікування хворих на туберкульоз;
- туберкулінова діагностика дітей (реакція Манту);

- обстеження тих, хто контактує з хворими, працює з дітьми, в лікарнях, закладах громадського харчування;

Профілактична освіта молоді.

Імунізація населення:

- Щеплення. Його роблять усім новонародженим у пологовому будинку, а відтак у 7, 12, 17 років.

Руханка "Тік - так - вау".

1. Волонтер говорить і показує, учасники повторюють:

"Тік" - руки до плечей;

"Так" - руки на пояс;

"Вау" - стегнами намалювати будь - яку цифру від 1 до 9.

Повторити 5 разів.

2. Учні об'єднуються у 3 групи і готують демонстрації у вигляді пантоміми:

- 1 група - в яких ситуаціях треба мити руки;

- 2 група - як це треба робити;

- 3 група - як зберігати та обробляти харчування (підручник, мал. 54, с.141).

Демонстрація груп, обговорення.

Підсумкове завдання

1. Підведіть підсумок тренінгу і всього розділу (додаток).

2. Вправа "Запитання - відповіді". Дайте відповідь на запитання учасників.

Домашнє завдання:

1) опрацювати матеріал підручника параграф 21;

2) виконати вправу 2 в зошиті (розгадати кросворд) , с.24.

Завершення тренінгу

Тренер: "Ми вивчали з вами розділ "Профілактика соціально небезпечних захворювань". І ви написали свої очікування на маленьких червоних стрічках. Якщо ваші очікування справдилися, візьміть свою стрічку і почепіть на умовно позначену лінію".

На плакаті утворюється ЧЕРВОНА СТРІЧКА.

Додаток

ЛЕГЕНДА ПРО ПИХАТОГО МАНДАРИНА

Колись давно у стародавньому Китаї жив розумний, але надзвичайно пихатий мандарин (державний урядовець). Цілий день він тільки те й робив, що приміряв багате вбрання і вихвалявся перед підданими своїм розумом. Так минали дні за днями, роки за роками... Аж ось країну облетіла звістка, що неподалік оселився чернець, розумніший за мандарина. Мандарин страшенно розлютився, але не виказав цього ні жестом, ні словом.

Задумав він оголосити поєдинок і відстояти славу наймудрішого нечесним способом: "Візьму я в руки метелика, сховаю його за спиною і запитам, що у мене у руках - живе чи мертве? Якщо чернець скаже, що живе, я роздушу метелика, а якщо мертве - я випущу його".

І ось настав день поєдинку. У пишній залі зібралось багато людей, усім кортіло побачити змагання найрозумніших людей у світі. Мандарин сидів на високому троні, тримав за спиною метелика і з нетерпінням чекав приходу ченця. Аж ось двері відчинилися, і до зали увійшов невеликий худорлявий чоловік. Він підійшов, привітався і сказав, що готовий відповісти на будь-яке запитання. Тоді пихатий мандарин сказав: "Скажи-но мені, що я тримаю в руках - живе чи мертве?".

Мудрець усміхнувся й відповів: "УСЕ В ТВОЇХ РУКАХ!". Збентежений мандарин випустив метелика з рук, і той полетів, радісно тріпочучи яскравими крильцями.

В.Г.Голубенко,

методист районного методичного кабінету відділу освіти Черкаської районної державної адміністрації;

А.М.Фіалковська,

завідувач дошкільного навчального закладу Руськополянської сільської ради Черкаського району

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІННІ ДНЗ

СЕМІНАР ДЛЯ ЗАВІДУВАЧІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мета: удосконалити уміння керівників дошкільних навчальних закладів ефективно організовувати управлінську діяльність; продовжувати формувати вміння правильного розподілу робочого корисного часу; розвивати здатність вміло використовувати педагогічний та фаховий потенціал працівників.

Матеріали: слайди.

Доповідь "Тайм-менеджмент в управлінні ДНЗ"

Ведучий: Доброго дня, всім присутнім! Тема сьогоднішньої зустрічі дуже цікава і актуальна для кожного з нас - "Тайм-менеджмент в управлінні ДНЗ".

Усім відома істина: "**Час - гроші**", схоже, починає змінювати своє значення: час стає дорожчим від грошей.

Час - сьогодні найнеобхідніший ресурс для досягнення життєвого успіху, який має особливу специфічну властивість: він є незворотним. Тобто, якщо обладнання можна придбати чи виготовити, сировину і матеріали також не потрібно довго розшукувати, то згаяний час неможливо повернути, як неможливо повернути і втрачені можливості. При цьому специфічність часу полягає ще й у тому, що кожна людина наділена ним рівною мірою, а саме 1440 хвилин або 86 400 секунд на день - не більше і не менше. Проте комусь цього часу цілком вистачає, а комусь - катастрофічно бракує.

Давайте спробуємо проаналізувати свій час.

Вправа "Мій час"

Пропоную вам замалювати кругову діаграму 1 за такими секторами:

- Моя професійна діяльність.
- Побутові справи.
- Особисте життя.
- Розваги, задоволення.

Діаграма повинна відображати реальний розподіл вашого часу.

Діаграму 2 замальовуємо уже не за реальним, а бажаним розподілом.

- Чи є відмінності між першою та другою діаграмами?

- Чи влаштовує вас такий розподіл реального часу?

- Що треба зробити щоб задовольнити своє незадоволення?

- Від кого це залежить?

Свого часу **Ніцше** сказав: "Людину, яка не може витратити понад 16 годин на добу особисто на себе, слід називати рабом". Отже, потрібно навчитись керувати часом так, щоб побутова робота стала розвагою, а професійна діяльність приносила задоволення. Адже якісна організація освітнього процесу неможлива без уміння керувати часом.

Час - це не просто одиниця виміру. Це найбільш невичерпний, але найбільш невідновний ресурс у нашому житті. Його не можна купити або відкласти на потім, не можна зупинити і повернути, але його можна цінувати і берегти, навчитися мудро використовувати.

Це товар, який можна обміняти на гроші, освіту, задоволення, здоров'я та інші ресурси.

Незважаючи на те, що робочий час сучасного завідувача складає 40 годин на тиждень, усім відомо, що насправді робочий день завідувача - ненормований, адже майже весь його вільний час, іде на успішну організацію роботи дошкільного закладу. Хоч як старається завідувач, йому часто все ж не вдається завершити всі намічені справи до заданого терміну. При цьому наростає гнітюче відчуття безпорадності перед лавиною проблем, які терміново потребують втручання, і відчуття того, що брак часу, як нестача повітря, незабаром призведе до того, що проблеми просто розчавлять людину. Усе це спричиняє хронічний стрес, що ще більше погіршує психологічний стан людини. Така ситуація в сучасному суспільстві є типовою. Напевно, кожен з нас може пригадати чимало випадків, коли за один день потрібно було розв'язати купу проблем, побувати у багатьох місцях, при цьому ніяк не могли вирішити, в якому порядку все це найкраще зробити. А усвідомлення того, що неможливо одразу і швидко розв'язати проблему розподілу часу, що через це можна не встигнути або пропустити щось важливе - дуже сильно пригнічує, змушує нервуватись, псує настрої, що, зрештою, негативно визначається на фізичному і психічному стані, працездатності та зменшує ймовірність того, що все задумане на день буде реалізовано. Напевно кожен з нас може пригадати і купу справ, відкладених "на потім", "у довгий ящик", які, начебто, потрібно зробити, але "ніяк руки не доходять". У такій ситуації єдиним рішенням може стати лише застосування спеціальних прийомів і методів, які мають загальну назву "тайм-менеджмент".

Тайм-менеджмент (від англ. time - час, management - організація, управління; управління часом) - це розділ науки і практики, присвячений вивченню проблем і методів оптимізації часових витрат у різних сферах діяльності, тобто технологія, що дозволяє використовувати час життя людини у відповідності з її цілями та цінностями.

Управління часом - це діяльність, що спрямована на досягнення цілей за допомогою планування, організації, реалізації завдань та контролю за їх виконанням; це технологія організації часу і підвищення ефективності його використання; це набір технік, а стиль життя і філософія цінності часу в швидкому руслі інформації у світі, який постійно змінюється.

"Управління часом" - це просто гучна назва того, що, по суті, є самодисципліною, самоорганізацією, які прискорюють вирішення проблем, здійснення планів, дій та задумів.

Алан Лекейн: "Той, хто не цінує свій час, випускає із рук своє життя; той, хто тримає в руках свій час, тримає в руках своє життя".

Ульріх Зіверт: "Уміння розпоряджатися часом поряд з правильним керівництвом і технікою впливу

на людей виступає фактором, який прогнозує Ваш успіх або невдачу".

Лотар Зайверт: "Хто регулярно, протягом 10 хвилин планує свій робочий день, той зможе заощадити дві години, а також правильніше і краще впоратися з важливими справами".

Сучасний дошкільний заклад потребує ефективної наукової організації робочого часу. Керівник ДНЗ має створити умови для оперативного розв'язання проблем, що виникають, спрямувати роботу з педагогами на формування їх свідомої активності, самостійності, набуття особистої і професійної культури, творчого потенціалу. Зміна нормативного, технологічного, методичного інструментарію фахівців освіти потребує додаткових ресурсів часу на навчання, самоосвіту, розвиток. Підходи, пропонувані тайм-менеджментом, дають змогу істотно змінити позиції педагогів, поліпшити якість освітнього процесу.

Уміючи управляти часом ви:

- Навчитесь розуміти, що є важливим для досягнення поставлених цілей.
- Досягнете своїх цілей швидше.
- Ваше життя наповниться новим змістом і задоволенням.
- Ви досягнете успіху в як в обраній професії, так і в особистому житті.
- Навчитесь уникати стресових ситуацій, і, потрапивши в них, зазнаватимете мінімальних утрат.
- Досягатимете більшого за менший час, а заощаджений час використовуватимете для досягнення інших цілей.
- З'явиться більше простору для творчості.
- З'явиться більше вільного часу для себе.

Для керівника, як і для будь якого фахівця, важливо все встигати. Саме тайм-менеджмент - мистецтво організації робочого часу - дає змогу економно використовувати час, з меншими зусиллями і у оптимальний строк досягати мети, встигати більше, а стомлюватися менше.

Розв'язання проблем оптимізації часу для керівника полягає у системній і гнучкій її організації. Але така її організація неможлива без щоденного самоаналізу та реального планування за його результатами. Адже для того, щоб навчити педагогів цінувати час, керівнику необхідно продемонструвати це вміння у безпосередній щоденній роботі. **Тому завідувачу насамперед слід:**

- Усвідомити філософію цінності часу;
- Навчитися раціонально використовувати час;
- Сформувати вміння додержуватися означених меж часу з допомогою тайм-менеджменту.

Для результативного розв'язання проблеми доцільного використання ресурсів часу необхідно насамперед:

- Усвідомлено визначити цілі.
- Розумно обирати пріоритети.
- Активно розвивати відчуття часу.
- Чітко і вдумливо планувати роботу.

Тайм-менеджмент передбачає розв'язання двох ключових завдань.

- **Перше** - грамотне планування робочого часу;
- **Друге** - раціональний розподіл обов'язків між усіма членами колективу.

Планування

Завідувач планує, скеровує роботу кожної ланки дошкільного закладу, кожного учасника освітнього процесу. Отже, наскільки доцільними та вчасними будуть заходи, настільки ефективним буде навчально-виховний процес, діяльність дошкільного закладу.

Планування - один з основних методів тайм-менеджменту. Воно дає змогу завідувачу керувати не лише своїм особистим часом, а й часом усіх працівників дошкільного закладу. Для організації результативної роботи дошкільного закладу важливо чітко визначити:

- Першорядні та другорядні цілі розвитку дошкільного закладу.
- Проблеми, що потребують розв'язання найближчим часом.
- Завдання на наступний навчальний рік та очікувані результати.
- Заходи, які забезпечать розв'язання поставлених завдань, із зазначенням часових ресурсів, відповідальних.

Уже на етапі стратегічного планування ми чітко та раціонально повинні розподіляти не лише час на виконання певних завдань, а й обов'язки між членами колективу. Використання нами стратегічного тайм-менеджменту та реалізація дієвої освітньої роботи дає позитивні результати.

Сучасна організація діяльності дошкільного закладу потребує певних особистих якостей, знань, умінь, навичок, якими повинен володіти завідувач як **менеджер дошкільної освіти:**

- Аналітичні та організаційні навички - встановлення пріоритетів, розуміння причинно-наслідкових зв'язків, чітке планування роботи та раціональне управління часом.
- Уміння надихати інших людей, працювати у команді.
- Знання критеріїв оцінки своїх дій та дій підлеглих.
- Знання методики дошкільної освіти, вміння їх трансформувати залежно від потреб дошкільної освіти.
- Особисті якості - завзятість, цілісність, креативність, орієнтованість на результат.

Пам'ятаючи про друге ключове завдання тайм-менеджменту, а саме, раціональний розподіл обов'язків між усіма членами колективу, керівник повинен вміло делегувати обов'язки між колегами. Кожен працівник дошкільного закладу повинен бути активним учасником навчально-виховного процесу, співорганізатором, співтворцем. При цьому зрозуміло, щоб кожен працівник став успішним у своїй сфері діяльності, **слід створити відповідні умови:**

- Підтримувати відкрите інформаційно-комунікативне середовище.
- Навчити оптимально використовувати час.
- Надати змогу само реалізуватися, відчувти визнання свого творчого потенціалу.
- Створити систему стимулювання та мотивації.
- Забезпечити участь у навчально-виховному процесі на правах партнера, а не підлеглого.
- Забезпечити активне включення в усі заходи навчально-виховного процесу.

Сучасний завідувач дошкільного закладу повинен володіти вмінням навчити, підтримувати, надавати допомогу, уміти характеризувати та спрогнозувати поведінку кожного працівника, визначати рівень психологічної сумісності з певними типами людей, одночасно впевнитись у результаті своїх дій.

Психометричний тест (Сьюзен Дилінгер)

Психометрія - цікава практична система дослідження особистості. Вона створена і широко застосовується в США. Її автор - фахівець з підготовки управлінських кадрів. За деякими даними ефективність правильного виконаного тесту досягає 85 %.

Цей тест дозволяє: миттєво визначити тип Вашої особи і особи, що Вас цікавить; дати докладну характеристику особистісних якостей і особливостей поведінки людини звичайною, зрозумілою мовою; спрогнозувати поведінку кожного типу особистості; визначити рівень вашої психологічної сумісності з певними типами людей.

Інструкція: Виберіть із п'яти фігур ту, стосовно якої ви можете сказати: це - Я. Спробуйте відчувати свою форму! Якщо вам буде важко зробити це, то виберіть фігуру, яка першою привернула вашу увагу. Потім

прорангуйте фігури, які залишилися поза вашою увагою і запишіть їхні назви під відповідними номерами. Остання фігура під номером 5 буде точно не вашою формою, тобто формою, яка підходить вам найменше.

Коротка психологічна характеристика основних "форм" особистості.

Фігура, що опинилася на першому місці, - це Ваша основна фігура чи суб'єктивна форма. Вона дозволяє визначити Ваші основні, домінуючі риси характеру чи особливості поведінки. Риси фігур, які Ви обрали наступними, - це риси, які Ви демонструєте тим рідше, чим далі від першої знаходиться та чи інша фігура. Остання, п'ята фігура вказує на форму людини, взаємодія з якою викликає у Вас найбільші труднощі.

Квадрат. Якщо вашою основною формою є квадрат, то ви невтомний працівник. Працелюбність, наполегливість, потреба доводити розпочату справу до кінця, старанність, яка дозволяє досягати завершення роботи, - це те, чим відомі істинні "люди-квадрати". Витривалість, терпіння і методичність зазвичай роблять їх висококласними спеціалістами у своїй галузі. Цьому сприяє невтомна потреба в інформації та колекціонування найнеймовірніших відомостей.

"Люди-квадрати" скоріше "вираховують" результат, аніж здогадуються про нього. Вони надзвичайно уважні до деталей, дрібниць, а також люблять раз і назавжди заведений порядок. Усі ці якості сприяють тому, що "квадрати" можуть стати відмінними адміністраторами, виконавцями, але рідко бувають хорошими розпорядниками, менеджерами. Звичайно, всі названі чесноти "людей-квадратів" мирно співіснують зі слабкими місцями.

Трикутник. Ця форма символізує лідерство, і багато "трикутників" відчувають у цьому своє призначення: "Народжені, щоб бути лідерами".

Найхарактернішою особливістю "людей-трикутників" є здатність концентруватися на головній меті. Вони - енергійні, сильні особистості, які ставлять прозорі цілі і, як правило, досягають їх.

"Люди-трикутники" дуже впевнені в собі, хочуть постійно відчувати свою правоту. Це робить їх особистостями, які постійно конкурують з іншими. "Трикутник" - це установка на перемогу.

Із "трикутників" виходять прекрасні менеджери найвищого рівня управління. Саме до таких висот вони і прагнуть. І допомагає їм у цьому ще одна якість - майстерність "політичної інтриги". Взагалі, "трикутники" дуже симпатичні, привабливі люди, які змушують все і всіх обертатися навколо себе і без яких наше життя втратило б усю гостроту відчуттів.

Прямокутник. Символізує стан переходу та змін. Це люди незадоволені тим способом і стилем життя, який вони ведуть у даний час, а тому перебувають у пошуках кращого становища. Найбільш характерні риси "Прямокутників" - непослідовність і непередбачуваність вчинків упродовж перехідного періоду. Тим не менш, як і у всіх людей, у "Прямокутників" виявляються і позитивні якості, що приваблюють до них оточуючих. Це, перш за все, допитливість, жвавий інтерес до всього, що відбувається, та сміливість. Правда, зворотним боком цього явища є надмірна довірливість, навюваність, наївність. Тому "Прямокутниками" легко маніпулювати.

Якщо ви дійсно маєте "прямокутну форму", будьте обережні! І пам'ятайте, що "прямокутність" - це лише стадія. Вона мине - і ви вийдете на новий рівень особистісного розвитку та збагатитеся набутим досвідом.

Коло. "Люди-кола" - це найкращі комунікатори серед п'яти форм, насамперед тому, що вони

найкращі слухачі. Їм характерна висока чутливість, розвинута емпатійність - здатність співпереживати, співчувати, емоційно відгукуватися на переживання іншої людини. "Людина-коло" відчуває чужу радість і відчуває чужий біль, як свій власний. "Люди-кола" відмінно "бачать" людей і в одну мить можуть розпізнати облудника та брехуна. Вони "вболівають" за свій колектив і високопопулярні серед колег по роботі. Але, як правило, вони слабкі менеджери і керівники у сфері бізнесу.

По-перше, "Люди-кола", через їх спрямованість скоріше на людей, ніж на справу, надто намагаються догодити кожному. По-друге, "Кола" не відрізняються рішучістю. Якщо їм випадає керувати, то вони обирають демократичний стиль керівництва і намагаються обговорити практично будь-яке рішення з більшістю та заручитися підтримкою.

Можна сказати, що "Кола" - природжені психологи. Для того, щоб очолити серйозний бізнес, "Людям-колам" не вистачає організаторських навичок.

Зигзаг (хвилясті лінії). Ця фігура символізує креативність, творчість. Це найбільш унікальна і єдина розімкнута фігура з п'яти. Якщо ви чітко обрали хвилясту лінію як свою основну форму, то ви, скоріше за все, істинний "правопівкульний" мислитель, вільно думаюча людина.

"Зигзаги" схильні бачити світ постійно змінним. Тому для них немає нічого більш нудного, ніж речі, які ніколи не змінюються: постійність, шаблон, правила та інструкції; люди, які завжди з усім погоджуються або роблять вигляд, що погоджуються.

"Зигзаги" просто не можуть продуктивно працювати у добре структурованих ситуаціях, їм необхідна різноманітність, високий рівень стимуляції та незалежність від інших на своєму робочому місці.

"Зигзаг" - найзбудливіша з усіх п'яти фігур. При цьому "людині-зигзагу" не вистачає компромісності: вона нестримана, дуже експресивна, що разом з ексцентричністю часто заважає їй втілювати свої ідеї в життя.

Свідповідь з елементами тренінгу "Раціональне керівництво часом"

Мета: надання рекомендацій, щодо шляхів вирішення проблеми "дефіциту часу".

Матеріали: великий лист паперу, маркери, фліп-чарт, слайди, робочий зошит учасників на кожного.

Хід роботи: Ведучий за допомогою мозкового штурму допомагає учасникам визначити причини дефіциту часу. Відповіді записує на фліп-чарт.

Далі ведучий пропонує учасникам робочий зошит та презентацію для визначення власних причин дефіциту часу. Учасники відмічають у зошиті, аналізують та обговорюють результати на коло.

Структура обговорення.

Причини дефіциту часу: відсутність мотивації, не сформованість навичок впевненої поведінки, проблеми в плануванні роботи.

Як витрачається час? (За дослідженнями А. Маккензі): із 1000 осіб лише у 10 є досить часу; 100 осіб вважають що їм потрібно на 10 % більше часу; 400 осіб вважають що їм потрібно 25 % додаткового часу; іншим не вистачає й 25 % часу.

Причини дефіциту часу в:

- **плануванні:** відсутність цілей, непрописаний порядок справ, немає плану на день, план нереалістичний, план не дотримується або справи залишаються не завершеними, управління в умовах кризи, відсутність строків виконання;

- **самоорганізації:** невміння організувати себе, дублювання роботи, яка виконувалась кимось, сильно багато керівників;

- **кадровому забезпеченні:** ненавчений персонал, який не відповідає роботі, недостатньо штату, або, навпаки, підлеглі зі своїми проблемами;
- **управлінських навичках:** стремління все зробити самому, рутинні справи, відсутність здібностей до координації зусиль і роботи в колективі, конфлікти, що не піддаються управлінню;
- **умінні приймати рішення:** невміння говорити "ні", нерішучість, відкладання рішення, поспішливі рішення.

Презентація "Основні методи тайм-менеджменту"

Мета: розширення теоретичних знань керівників про методи управління часом.

Матеріали: слайди, робочий зошит учасників.

Хід роботи: ведучий презентує напрацювання.

Структура презентації

Основні методи тайм-менеджменту

- Метод "нагостри олівець"
- Техніка SMART
- Модель Ейзенхауера
- Принцип Парето
- Метод "швейцарського сиру"
- Метод "слона"
- Метод "жабка"

Метод "Нагостри олівець" - певний ритуал, що допомагає налаштуватись.

Цілі за допомогою техніки SMART

- specific (конкретні);
- measurable (вимірювані);
- achievable (досяжні);
- realistic (реалістичні);
- time-bound (прив'язані до часу).

Модель Ейзенхауера - техніка розстановки пріоритетів, використання якої допомагає виділити важливі і вагомі справи та вирішити, що робити з іншими.

Квадрат А приносить суттєві результати та потребує невідкладних дій. Якщо люди "поринають" повністю у цю діяльність, то переходять в крайність - **квадрат D** (пуста трата часу) - виникає синдром професійного вигорання.

Якщо ж людина всі зусилля "віддає" **квадрату С** (не важливо, але терміново) - виникає відчуття втрати сенсу цілей і планів, знову ж виникає синдром професійного вигорання.

Квадрат В - це серце ефективного управління. Включає в себе - побудову відносин, планування, особистісний розвиток, підтримку балансу.

Важливо навчитися визначати пріоритети, спираючись на цю модель.

A	Важливо, терміново	C	Не важливо, але терміново
B	Важливо, не терміново	D	Не важливо, не терміново

Принцип Парето 20/80: 20 % зусиль (і затраченого часу) дають 80% результату, а 80 % (і затраченого часу) зусиль - лише 20 % результату. Тобто, необхідно спочатку виділити ті 20% справ, що дадуть максимальний результат, починайте з них.

Метод "швейцарського сиру": спробуйте виконувати роботу не в логічному порядку, а "вигризати" з неї по шматочку. Потім з'явиться скільки дірочок, що доїсти сир вже буде простіше.

Метод "слона": використовується для великих та серйозних справ. Слона потрібно "різати" на біфштекси - частини, і поступово "поїдати" - виконувати роботу системно та послідовно. Простіше їсти невеликими біфштексами, ніж з'їсти слона за один раз.

Метод "жабки": невелику неприємну та нудну роботу краще розбивати на десятки (сотні, тисячі) маленьких неприємних, але необхідних справ. І кожен ранок починати з "поїдання жабки", з'їв "жабку" - вже день пройшов з користю.

Рекомендації:

Складання плану на тиждень

1. Вибрати задачі - намітити 2 -3 важливих результатів. Задачі мають бути частиною стратегічних цілей.
2. Скласти план - задачі, які відмітили, "прив'язати" до конкретних днів і періодів часу.
3. Адаптувати план дня - щоденне планування є адаптацією раніше намічених на тиждень справ до актуальних.

Планування діяльності на день

1. Складіть список справ.
2. Розставте їх по пріоритетах.
3. Оцініть, скільки часу Вам необхідно на виконання задачі, складіть графік дня.
4. Зарезервуйте час на непередбачувані події.
5. Плануйте виконання роботи на час найвищої працездатності. В кінці дня проконтролюйте, що виконали, а що ні.
6. В кінці дня складіть план на наступний.

Індивідуальна робота "Колесо життя"

Мета: спонукати учасників семінару - практикуму до визначення пріоритетних цілей у власному житті.

Матеріали: робочий зошит: схема "Колесо життя".

Хід роботи: учасники виконують вправу самостійно. Завдання: у схемі "Колесо життя" відмітити наявність ознак задоволення цінностей по 10-ти бальній шкалі; обвести намічені крапки та визначити "своє колесо". Де потрібно допомогти колесу гармонійно рухатися, тобто вирівняти шкалу - формулюють завдання та план на наступний рік.

По завершенні діляться враженнями в своїй групі. Потім бажаючі можуть розповісти на коло про свої досягнення в процесі вправи.

Групова творча справа (колаж)

Мета: виявлення рівня компетенції керівників щодо ефективного управління часом.

Матеріали: 4 листи паперу А1 з прописаними завданнями, маркери 8 шт, ножиці 4 шт, кольорові журнали 10 шт, клей 4шт.

Хід роботи: учасники об'єднуються у чотири підгрупи. Далі працює кожна підгрупа над своїм завданням: учасники визначають, прописують та оформляють відповіді за допомогою колажу. На виконання 10 - 15 хвилин.

Завдання:

- Першій групі:** "ЯКОСТІ КЕРІВНИКА, ЯКОГО МОЖНА НАЗВАТИ ХОРОШИМ ТАЙМ-МЕНЕДЖЕРОМ";
- другій групі:** "РЕКОМЕНДАЦІЇ КОЛЕГАМ ПО ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННЮ ЧАСОМ";
- третьої групі:** "ПРИЧИНИ ДЕФІЦИТУ ЧАСУ";
- четвертій групі:** "ОСНОВНІ МЕТОДИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ".

По завершенню учасники презентують напрацювання на групу.

Обговорення, підбиття підсумків, прийняття рішень

Підсумки

1. **Тайм - менеджмент** - це система управління часом, що включає аналіз використання і планування робочого часу, вироблення різних методів боротьби з причинами нераціонального використання часового ресурсу.

2. Існує безліч причин дефіциту часу: від наслідків неграмотних дій людини й аж до так званих "крадів часу".

3. Є багато факторів, які впливають на нераціональне та неефективне використання робочого часу. Боротися з ними доводиться не лише на робочому місці. Управління робочим часом - це постійна боротьба, компроміс і злагода із собою.

Ми сподіваємось, що отримані сьогодні на семінарі знання допоможуть вам в досягненні цілей.

Т. Ю. Мельник,

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель хімії
Малосеvastянівської загальноосвітньої школи I - III ступенів
Христинівської районної ради

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Однією з найважливіших завдань сучасної школи є розвиток пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання. У педагогічних дослідженнях рекомендують широко використовувати самостійні роботи і прийоми, що активізують пізнавальну діяльність учнів, наприклад самостійну роботу з підручником, таблицями, виконання практичних і лабораторних робіт за готовими інструкціями, розв'язування різноманітних задач і т. п.

Більшість учителів успішно застосовують в своїй роботі ці прийоми. Однак формування мислення є психолого-педагогічною проблемою. Рекомендації психологів в поетапному формуванні прийомів пізнавальних дій і їх розвиток учителем практично не використовуються. Окремі вчителі проводять цю роботу стихійно або епізодично, в цих випадках можливості розвитку учнів виявляються упущеними.

Розвиток пізнавальної діяльності, як і розвиток знань, потребує систематичної роботи, яку слід проводити в двох напрямках: з одного боку, навчати учнів окремим прийомам розумових дій, з другого боку, використовувати прийоми навчальної роботи, в яких передбачено застосування учнями цих розумових операцій і осмислення того чи іншого навчального матеріалу.[5]

У процесі навчання хімії практично не можливо охопити всі можливі прийоми пізнавальних дій і врахувати їх взаємозв'язок, тому я відібрала лише ті, без яких в учнів виникають труднощі під час вивчення хімії. **Це порівняння, узагальнення, абстрагування, аналіз синтез, індукція, дедукція, класифікація і систематизація.**

Всі прийоми, по часу, який ми відводимо на їхнє вивчення, можна поділити на основні і додаткові. **До основних прийомів** відносимо порівняння, узагальнення та абстрагування. Для ознайомлення, вивчення і поетапного формування в учнів цих прийомів на уроці відводиться певний час. Інші з перерахованих прийомів відносяться до додаткових. Вивчення цих прийомів проводимо у процесі використання основних.

Враховуючи вікові особливості учнів, доцільно навчати **прийому порівняння** на конкретному навчальному матеріалі по хімії в сьомому класі, **прийому абстрагування** - в восьмому класі, найбільш складному прийому - **узагальнення** - формувати в учнів протягом всього навчання хімії. [3]

Учнів ми знайомимо з коротким визначенням: **порівняння** - це встановлення схожості чи відмінності між двома об'єктами. У доповнення до цього визначення я пропоную учням план, за яким здійснюється порівняння. Він включає в себе всі **етапи порівняння**:

1. Перелік ознак, за якими здійснюється порівняння.

2. Співставлення (порівняння за ознаками схожості), протиставлення (за ознаками відмінності) або повне порівняння (виділення ознак схожості і відмінності).

3. Узагальнення і висновок.

Кожен етап формування порівнянь в учнів VII класів створює для вчителя певні труднощі.

I етап. Семикласники ще не оволоділи певною мірою аналізом, синтезом, не вміють виділяти істотні ознаки. Вони нерідко проводять порівняння за однією, причому найменш істотною ознакою. Наприклад, вказують на схожість металів та неметалів за агрегатним станом, не відмічаючи при цьому їх електро - та теплопровідність. Порівнюючи подібність цукру та кухонної солі за відсутністю запаху, забувають про їх розчинність у воді та кристалічну будову. Доволі часто учні порівнюють речовини або явища за ознаками, які не можна співставляти. Так в роботах учнів, де пропонувалося провести повне порівняння двох запропонованих речовин, були такі відповіді: "Мідь червоного кольору, а алюміній - сріблястий" (колір та блиск). "Вода без кольору, а соняшникова олія темна" (колір і відтінок) . "Вершкове масло жирне, а вода прісна" (жирність і смак), "Сіль складається з мілких, як крупа кристалів, а цукор може бути кусковий" і т.п.

Уникнути подібних відповідей і тим самим навчити учнів пізнавальній операції порівняння можна. Для цього на перших уроках їх потрібно ознайомити з прийомами порівняння і планом, за яким воно здійснюється. На наступних уроках потрібно натреноувати учнів у використанні цього прийому.[2]

Вправи, що сприяють розвитку прийому порівняння на етапі його формування, повинні включати **завдання, що ускладнюються**:

а) порівняння за готовим переліком ознак з використанням засобів наочності чи без них;

б) порівняння з використанням переліку ознак, які згадують і частково встановлюють учні;

в) порівняння з використанням переліку ознак, самостійно виявлених учнями, або порівняння за виділеними існуючими ознаками.

Наведу приклади:

1. Порівняти (усно) властивості: а) сірка і вугілля, б) цукор і кухонна сіль, в) води та соняшникової олії, г) міді та цинку, д) кисню та вуглекислого газу. Запишіть свої відповіді про порівняння однієї пари речовин в таблицю.

Ознаки для порівняння	Назва речовини		Висновки
	Цукор	Кухонна сіль	

2. У склянках без етикеток вам дано: а) порошки сірки та заліза; б) цукрова пудра і крохмаль; в) кухонна сіль та нафталін; г) мідна і цинкова пластинки; д) алюміній (розплавлений) і ртуть. За якими характерними ознаками можна розрізнити ці речовини?

3. У цукрову пудру потрапив вугільний пил. Перерахуйте всі операції, які ви повинні послідовно виконати для того, щоб очистити цукор.

Ознаки для порівняння речовин (агрегатний стан, кристалічна чи аморфна структура речовини, пластичність, колір, блиск, прозорість, смак, запах, розчинність, температура кипіння і плавлення, питома вага, теплопровідність і електропровідність) вчитель виписує на дошці. Учні самостійно порівнюють речовини і роблять узагальнення, відповідаючи на контрольні запитання: Які ознаки подібності цих речовин? Чим речовини відрізняються одна від іншої? По яким основних ознаках можна розпізнати кожну із запропонованих речовин?

II етап. Учні сьомих класів легко запам'ятовують такі види порівняння як співставлення, протиставлення і повне порівняння. І вони досить швидко навчаються порівнянню двох речовин за запропонованим планом. Але під час вивчення хімії частіше приходиться порівнювати групи речовин чи дві речовини за кількома ознаками. Цьому учнів необхідно навчати. [4]

Розвиток прийому порівняння на цьому етапі проводиться з допомогою ускладнених завдань, таких як: а) порівняння двох речовин (явищ) за одним чи декількома ознаками з використанням засобів наочності чи без них ; б) порівняння груп речовин (явищ) за одним чи декількома ознаками; в) порівняння речовин або груп речовин за одним чи декількома суттєвими ознаками.

Наприклад:

1. Вкажіть декілька подібних ознак для алюмінію та міді, завдяки яким ці метали знаходять у людини однакове застосування.

2. Прочитайте самостійно §8 підручника про хімічні елементи. Порівняйте властивості металів та неметалів (усно). Для цього підберіть 2-3 найбільш цікаві за властивостями метали і 2-3 неметали. Свої висновки оформіть у вигляді таблиці.

Ознаки для порівняння	Метали	Неметали	Висновки

Найважливішими ознаками для порівняння цих груп речовини є: агрегатний стан, кристалічна структура речовини, колір, блиск, ковкість, температура кипіння і плавлення, питома вага, теплопровідність і електропровідність. Учні виписують їх самостійно.

Узагальнювати учням допомагають контрольні питання:

1. У чому подібність металів з неметалами?
2. Чим вони відрізняються?

3. За якими найбільш характерними ознаками можна віднести ці елементи до групи металів чи неметалів?

III етап. В учнів сьомих класів, як правило, виникають труднощі під час узагальнення матеріалу. Нерідко після порівняння речовин або явищ вони перераховують встановлені раніше ознаки для порівняння подібності чи відмінності. Розвиток прийомів порівняння на цьому етапі його формування здійснюємо з допомогою таких завдань:

1. Завдання, в яких учні повинні зробити висновки у вигляді відповідей на контрольні запитання.

2. Завдання, які поділяються на змістові частини. В кінці кожної частини ставиться слово

"висновок", яке нагадує про потребу зробити узагальнення.

3. Завдання, при виконанні яких учні самостійно узагальнюють матеріал і роблять висновки.

Додатковий час на вивчення і поступове формування прийомів порівняння декількох речовин використовується небагато і я вишукую його за рахунок деяких уроків, до яких учні можуть матеріал розібрати самостійно без допомоги вчителя, наприклад "Поняття про оксиди, окиснення, горіння. Умови виникнення і припинення горіння", "Поширеність та кругообіг Оксигену в природі. Застосування кисню, його біологічна роль". Під час вивчення § 17 "Одержання кисню в лабораторії. Реакції розкладу. Поняття про каталізатори" пропоную учням самостійно розглянути частини параграфа. Після чого добуваємо кисень і пропонуємо учням переахувати ті властивості речовини, які вони при цьому спостерігають. Під час бесіди з'ясовується можливість переливання кисню з однієї посудини в іншу витисненням повітря або під водою.

Із наведених вище прийомів видно, що в запропонованих учням завданнях передбачено використання ними не тільки основних прийомів (порівняння і узагальнення), але і ряд додаткових прийомів пізнавальної діяльності, про які мова йшла вище. При цьому прийоми розвитку пізнавальної діяльності і прийоми навчальної роботи використовуються у взаємозв'язку. Далі відмітимо ряд прийомів навчальної діяльності, які сприяють розвитку пізнавальної діяльності учнів, але недостатньо використовуються у роботі вчителя.

До першої групи прийомів навчальної діяльності відноситься використання завдань, що сприяють усвідомленню конкретного навчального матеріалу, самостійно вивченого учнями. Про них говорилося вище.

До другої групи прийомів навчальної роботи відноситься бесіда учителя, у ході якої виробляється усвідомлення демонстраційного хімічного експерименту і запис дослідів учителем на дошці, а учнями - в робочих зошитах у вигляді малюнків рівнянь реакцій з відповідними поясненнями. [4]

Як приклад можна навести бесіду вчителя на уроці "Фізичні та хімічні явища. Хімічні реакції та явища, що їх супроводжують"

Учитель відмічає, що речовини піддаються різноманітним змінам, що отримали назву фізичних чи хімічних явищ. Різниця між ними розглядається у ході демонстрації досліду з папером (папір мнеться, рветься і врешті решт спалюється). З'ясовуються також ознаки і умови хімічної реакції.

Далі вчитель демонструє низку дослідів і шляхом евристичної бесіди допомагає учням усвідомленню даного матеріалу, а також відображення його в малюнках та хімічних реакціях з поясненням.

Дослід 1. Нагрівання мідного дроту в полум'ї спиртівки супроводжується запитаннями вчителя: Чи відбулася хімічна реакція? Яку ознаку цієї реакції ми спостерігаємо? За яких умов протікає ця реакція? Учні пропонуємо записати в зошитах назву досліду (почорніння мідного дроту під час нагрівання), зробити кольоровими олівцями малюнок, підписавши мідь та оксид міді, записати рівняння реакцій, акцентуючи увагу учнів, що в реакцію вступають дві прості речовини, а утворюється одна складна (перше знайомство з реакцією сполучення).

Дослід 2. Під час горіння магнію вчитель ставить запитання: Чи буде це явище хімічною реакцією? Які ознаки реакції ви відмітили? Чим

відрізняються умови першої та другої реакції? У зошиті учні роблять відповідні записи.

Дослід 3. Учитель демонструє три явища: подрібнення, розчинення і спалення цукру. Під час бесіди з'ясовуємо, в якому з трьох випадків відбулася хімічна реакція, які умови і ознаки вони спостерігали під час реакції, як довести, що під час фізичних змін з цукром не відбулося ніяких перетворень.

Дослід 4. Перевірка вмісту вуглекислого газу, в повітрі, що видихається, і розчинення осаду кальцій карбонату карбонатною кислотою. Під час бесіди учитель з'ясовує, які явища можна спостерігати в кожному з дослідів.

Урок закінчуємо усною вправою, у якій з перерахованих явищ потрібно виділити лише хімічні і самостійно навести приклади фізичних і хімічних явищ. Вдома учням пропонується навести по 5-6 прикладів фізичних та хімічних явищ, використовуючи власний досвід чи роботу, проведenu в класі.

Завдання, що сприяють осмисленню учнями хімічного експерименту, який вони виконують під час проведення практичних робіт та лабораторних дослідів, і навчання їх короткому викладу своїх думок у формі звіту про проведену роботу, я відношу до третьої групи прийомів навчальної роботи, що розвивають пізнавальну діяльність учнів на уроках хімії.

Ускладнення завдань під час виконання малюнків у звітах до практичних робіт полягає в наступному. У роботі **№1 "Будова полум'я. Найпростіші операції в хімічному експерименті"** учитель виконує необхідні малюнки на дошці сам. Під час виконання практичної роботи **№ 2 "Одержання кисню в лабораторії та вивчення його властивостей"** учні з допомогою вчителя збирають прилад для одержання кисню над водою і після перевірки на герметичність замальовують його в зошит.

Учні VII класу із захопленням спостерігають за ознаками хімічних реакцій, але в їхніх звітах дуже часто відсутні записи проведених спостережень. Завдання, що ускладнюються, допомагають учням вести записи спостережень.

Наприклад: Під час проведення демонстрації хімічних реакцій, що супроводжуються виділеннями газу, випадінням осаду, зміною забарвлення, появою запаху спостереження записуються в робочий зошит з допомогою вчителя. Під час виконання демонстрації спалювання неметалів у повітрі та кисні пропонують форму запису, з допомогою якої учні самостійно записують свої спостереження. А під час проведення лабораторного дослідів **№4 "Вивчення хімічних властивостей заліза"** частину звіту можна вважати повноцінною тільки в тому випадку, якщо по кожному досліді відмічені всі проведені спостереження.

Узагальнення матеріалу - найважливіша частина роботи для семикласників. Допомогати їм в узагальненні щодо проведеної практичної роботи можна з допомогою контрольних запитань.

Щодо того, як в одному звіті можуть поєднуватися різноманітні завдання, пов'язані з досконалістю малюнка приладу, проведеними спостереженнями дослідів, узагальненням і осмислюванням спостережень, наведемо завдання, які я пропоную учням під час виконання дослідів **"Одержання кисню з гідроген пероксиду"**:

1. Зберіть прилад, як на малюнку, що зображений у підручнику. Зробіть у зошиті малюнок і зробіть до нього необхідні позначення.

2. Перевірте герметичність приладу і проведіть нагрівання. Дослід закінчується після

спостереження всіх ознак реакції. Запишіть спостереження і висновки у такій формі:

а) Збираємо..... у колбу через.....

б) Вода з ... не витісняється, отже.... Не виділяється.

в) Додамо в дрібку манган (IV) оксиду і знову....

г) У колбі збирається....

д) Додавання манган (IV) оксиду реакцію.

3. Дайте відповіді на запитання: а) до якого типу реакцій відноситься явище, яке ми спостерігали? Чому? б) які умови необхідні для того, щоб відбулася реакція?

У результаті роботи з розвитку пізнавальної діяльності учнів і експериментальної перевірки викладених тут положень ми прийшли до таких висновків:

Розвиток пізнавальної діяльності учнів потрібно проводити **у двох напрямках: з одного боку**, впливати на лад думок учнів шляхом поступового формування основних прийомів розвитку пізнавальної діяльності учнів, без яких здобуття знань з хімії є неможливим (для сьомого класу - це порівняння і узагальнення); **з іншого боку**, впливати на процес засвоєння з допомогою різних прийомів навчальної роботи, що сприяють осмисленню матеріалу, що вивчається. [4]

Є ряд прийомів навчальної діяльності, які незаслужено забуті або використовуються в практиці украй рідко: а) завдання учителя, що допомагають зрозуміти навчальний матеріал вивчений учнями самостійно; б) евристична бесіда, направлена на пізнання учнями демонстраційного хімічного експерименту; в) навчання учнів короткому викладу думок і фіксації хімічного експерименту в зошитах та оформлення звітів під час виконання практичних робіт, лабораторних дослідів. Використання цих прийомів з метою розвитку пізнавальної діяльності учнів, необхідно приділяти значну увагу.

Формування прийому порівняння в учнів на уроках хімії і навчання їх узагальненню на основі цього прийому сприяє розвитку в учнів спостережливості, виробляє в них навички логічного розмірковування, робити висновки, сприяє усвідомленню засвоєнню матеріалу і готує до засвоєння більш складних прийомів - абстрагування і самостійного узагальнення знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савчин М. Шкільний хімічний експеримент як система та його дидактичне забезпечення / М.Савчин // Педагогічна Думка. - 2003.- № 1-2.- С.36-44.

2. Буринська Н.М. Хімія, 7кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. /Н.М.Буринська. - Київ:Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. - 112с.

3. Гаврилук І. Хімічний експеримент як засіб розвитку логічного мислення учнів / І.Гаврилук // Хімія. - 2006. - №11 /479/. - С.11-17.

4. Коник М. Демонстраційний експеримент у системі засобів навчання /на прикладі вивчення хімії // Матеріали звітних наукових конференцій кафедри педагогіки / М. Коник. - Львів, 2005. - Вип. 4. - С. 20-24.

5. Йосипенко Л. Хімічний експеримент: формування в учнів системного аналітичного мислення / Л. Йосипенко // Хімія. - 2010. - № 9 /621/. - С.11-22.

Н. В.Скитиба,

учитель географії Новожиттівського НВК "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-II ступенів" Чорнобаївської районної ради

АТМОСФЕРНИЙ ТИСК. ОСНОВНІ ПОЯСИ АТМОСФЕРНОГО ТИСКУ НА ЗЕМЛІ

ФРАГМЕНТИ УРОКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розробка уроку із застосуванням інтерактивної технології "Робота в парах" на етапі мотивації навчальної та пізнавальної діяльності учнів

Мета: дати уявлення про атмосферний тиск і причини його зміни, формувати знання про пояси атмосферного тиску. Розвивати аналітичне та логічне мислення. Виховувати інтерес до спостережень за станом погоди.

Обладнання. Барометр - анероїд, склянка з водою, папір, атласи, підручник.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Готовність учнів до уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Прийом "Бліц-опитування":

- Як змінюється температура протягом доби?
- Від чого залежить зміна температури повітря протягом доби, місяця, року.
- Як міняється температура повітря з підняттям вгору?
- Що таке середня добова, місячна та річна температура повітря? Як вона визначається? Як визначити амплітуду коливання температури повітря?

2. Прийом "Чомучка".

Учні зачитують по одному запитання, що починається словом "чому", приготовленими вдома, відповідно до вивченого матеріалу, та дають відповіді на них.

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

Інтерактивна технологія "Робота в парах".

"Фокус" із склянкою води.

Наллємо склянку води, накриємо її аркушем паперу та швидко перевернемо. Прибираємо руку і бачимо, що вода зі склянки не виливається. Спробуйте пояснити, чому?

(Учні працюють в парах 1-2 хвилини, продумують можливі відповіді чи рішення, обговоривши їх з товаришем по парті. По закінченню часу на обговорення кожна пара обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом).

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

- Сьогодні ви дізнаєтеся як називається сила повітря та чи змінюється вона, як впливає на нас із вами.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Поняття "атмосферний тиск". Розповідь учителя про тиск повітря та його зміну залежно від температури повітря та висоти місцевості.

- За нормальний атмосферний тиск прийнято вважати тиск атмосферного повітря на рівні моря на широті 45° за t = 0° C - 760 мм. рт. ст.
- З підняттям вгору на кожні 100 м. тиск знижується приблизно на 100 мм. рт. ст.

Робота зі схемою залежності атмосферного тиску від температури повітря.

2. Основні пояси атмосферного тиску на Землі.

Розповідь учителя із використанням слайду.

3. Вимірювання атмосферного тиску. Знайомство з будовою та принципом дії ртутного барометра та барометра-анероїда.

VI. Закріплення нових знань та вмінь учнів.

1. Прийом "Свої приклади".

- Назвіть докази того, що атмосферний тиск існує.

2. Прийом "Географічний практикум".

- Розв'язати задачі:

Задача 1

Висота гори 1000 метрів. Тиск повітря біля підніжжя 740 мм. рт. ст. Який тиск на висоті гори?

Задача 2

Якою є відносна висота гори, якщо на її вершині атмосферний тиск 450 мм. рт. ст., а біля підніжжя - 750 мм. рт.ст.?

VII. Підсумок уроку.

- Що нового дізналися на уроці?
- Чого навчилися робити?
- Як ви зможете використати набуті знання та вміння?

VIII. Домашнє завдання.

Опрацювати матеріал підручника § 31.

Скласти задачі та визначення атмосферного тиску на різній висоті.

Розробка уроку із застосуванням інтерактивної технології "Ротаційні трійки" на етапі актуалізації опорних знань учнів

Тема. Вологість повітря. Хмари.

Мета: сформувати знання про вологість повітря, випаровування та конденсацію водяної пари. Розвивати спостережливість, мислення учнів. Виховувати естетичне сприйняття навколишнього світу.

Обладнання: склянка, чайник з гарячою водою, блюдце, таблиця "Хмари", схема "Кругообіг води в природі."

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Готовність учнів до уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Прийом "Географічний крос".

- Повітряна оболонка Землі називається....
- Нижній шар атмосфери називається....
- Найгустіше повітря в шарі...
- Озоновий шар захищає Землю від шкідливих...
- Наука, що вивчає атмосферу, називається...
- Температура повітря залежить від кута...
- Температуру повітря вимірюють...
- Різниця між найвищою й найменшою температурою повітря називається...
- З висотою температура повітря знижується через 1 кілометр на...
- Тепловий пояс з високою температурою повітря називається...
- 22 червня - це день...
- 23 вересня - це день...

2. Усне опитування за картками.

Картка 1

Що таке атмосферний тиск? Як вимірюють атмосферний тиск? Який тиск вважається нормальним?

Картка 2

Що таке вітер? Як визначити напрям вітру? В яких одиницях вимірюють швидкість вітру?

3. Учитель зачитує уривки творів Т.Г. Шевченка.

- Про який вітер писав Шевченко?

Рече та стогне Дніпр широкий

Сердитий вітер завива

Додолю верби гне високі

Горами хвилю підійма.

Тихесенько вітер віє,

Степи, лани мріють...

Вітер віє по діброві,

Гуляє по полю,

Край дороги гне тополю

До самого долу...

4. Інтерактивна технологія "Ротаційні трійки".

Учням пропонується проблемне запитання "Вітер - сильний руйнівник і ніякої користі він не приносить людям". Вони об'єднуються в трійки, утворивши коло. Розраховуються від 0 до 2. Учні з номерами 1 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а учні з номерами 2 переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Учні з номерами 0 залишаються на місці і є постійними членами трійки. Трійки рухаються доти, доки кожен учень зустрінеється із шістьма іншими учнями. Саме в змінних трійках проходить обговорення поставленого питання. Потім усі учні переходять до колективного вирішення проблем та прийняття спільного рішення.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Слово вчителя про милування вигадливими формами хмар, про те, звідки береться дощ і куди зникають калюжі.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

- Сьогодні ми дізнаємося про те, як утворюються хмари і куди вони зникають.

V. Засвоєння нових знань.

1. Поняття "вологість повітря".

Бесіда з учнями про водяну пару в повітрі (учні наводять приклади з життя, як вони бачили водяну пару в повітрі.)

2. Абсолютна і відносна вологість.

Розповідь учителя про абсолютну вологість повітря, підведення учнів до формулювання поняття "відносна вологість повітря".

Розв'язування задачі.

При температурі + 200С абсолютна вологість дорівнює 10 г/м³. Визначте відносну вологість повітря.

Хмари, їхні різновиди та умови утворення.

Демонстрація "маленької моделі хмари" та дощу, що випадає з неї.

(Склянка з гарячою водою, накрита блюдцем.)

Пояснення кругообігу води в природі та утворення хмар за малюнком - схемою.

Самостійне опрацювання матеріалу підручника про види хмар на стор. 150.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Прийом "проблемне питання".

- Чому говорять, що хмари народжуються і закінчують своє "життя" на Землі?

2. Прийом "Правда чи ні?".

- Чи правда, що повітря, яке містить максимальну кількість водяної пари, називається насиченим?

- Чи правда, що на екваторі завжди велика відносна вологість повітря?

- Чи правда, що вологість повітря вимірюється барометром?

3. Розв'язати задачу.

Задача 4 на сторінці 151 у підручнику. (Розв'язок див. у додатку 7).

VII. Підсумок уроку.

- Що кожен з вас взяв для себе з сьогоднішнього уроку?

- Для чого ці знання вам знадобляться?

VIII. Домашнє завдання.

Вивчити § 34, виконати завдання 2 на стор. 151 у підручнику.

Розробка уроку із застосуванням інтерактивної технології "Два - чотири - всі разом" на етапі закріплення вивченого матеріалу

Тема. Види атмосферних опадів та закономірності їх розподілу на земній кулі.

Мета: поглибити і систематизувати знання про види атмосферних опадів. Формувати знання про закономірності розподілу опадів на Землі. Розвивати вміння характеризувати різноманітні види опадів та умов їх утворення. Виховувати бажання спостерігати за погодою.

Обладнання: кліматична карта світу, атласи, підручники.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Прийом "Впізнай слово".

- Які географічні терміни тут заховались? Поясніть їх значення.

ОУСМН (мусон)

РИЗБ (бриз)

ТОМАФРСЕА(атмосфера)

ФГРЕЮЛ (флюгер)

2. Прийом "Географічна мозаїка".

- Із поданих слів складіть речення, що є визначенням одного географічного терміну. Якого саме?

Повітря, в, рук, горизонтальний, з, низькою, високою, область, тиску, в, тиску.

3. Індивідуальне опитування учнів.

- Поясніть різницю між абсолютною та відносною вологістю повітря.

- Як утворюються хмари?

- Які види хмар ви знаєте?

4. Прийом "Географічний практикум".

- Розв'яжіть задачу: при температурі повітря +100С абсолютна вологість 9 г/м³. Визначте відносну вологість повітря.(Розв'язок задачі див. у додатку 8).

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Слово вчителя. Всім нам добре відомі атмосферні опади: дощ, сніг, град, роса, іній, туман. Вони з'являються й тоді, коли не чекаємо. Можуть бути корисними для всього, що нас оточує, але можуть бути і згубними. Поговоримо про це більш докладно.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

Сьогодні на уроці збагатимо знання про атмосферні опади, дізнаємося про закономірності їх розподілу на Землі, будемо вчитись пояснювати причини їх утворення.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Як утворюються опади з хмар?

- Давайте згадаємо, як утворюється дощ?

(Учні пояснюють утворення дощу на основі знань про кругообіг води в природі.)

- З'ясуємо процес утворення снігу та граду на основі знань про утворення дощу з хмар

2. Як утворюються опади з повітря?

Розповідь учителя з опорою на знання учнів із власних спостережень.

3. Розповідь учителя про вимірювання кількості опадів з демонструванням опадоміра та снігомірної рейки.

4. Як розподіляються опади на Землі?

Робота з кліматичною картою світу (на дошці та в атласах) та діаграмами кількості опадів для різних пунктів.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Бесіда за питаннями.

- Назвіть опади, що випадають на земну поверхню з хмар у рідкому і твердому стані.
- Якої шкоди може завдати град?
- Як утворюється роса та іній?
- Як виміряти кількість атмосферних опадів?

2. Інтерактивна технологія "Два - чотири - всі разом".

Проблемне питання: чому головним "постачальником" опадів називають Світовий океан, а головним "рушієм" цього процесу - Сонце?

Учні працюють в парах 1-2 хв., продумують можливі відповіді чи рішення, обговоривши їх з товаришами по парті. По закінченню часу пари об'єднуються в четвірки і обговорюють попередньо досягнуті рішення щодо поставленої проблеми. Через 1-2 хв., прийнявши спільне рішення, всі учні переходять до колективного обговорення проблеми та прийняття спільного рішення.

VII. Підсумок уроку.

- Що нового дізналися на уроці?
- Для чого вам знадобляться ці знання?

VIII. Домашнє завдання.

Опрацювати § 35 у підручнику, виконати практичне завдання 1 на стор. 155.

Розробка уроку із застосуванням інтерактивної технології "Робота в малих групах" на етапі вивчення нового матеріалу

Тема. Значення атмосфери та її охорона.

Мета: розширити знання учнів про значення атмосфери для життя на Землі, вплив людини на атмосферу та його наслідки. Розвивати географічне мислення учнів. Виховувати розуміння важливості охорони атмосферного повітря.

Обладнання: кліматична карта світу, карта "Кліматичні пояси світу", атласи, підручники.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Прийом "Мовчанка".

- Називаю елементи погоди, а ви піднімаєте руку, коли говорю невірно:

Атмосферний тиск, вітер, сонце, температура повітря, клімат, опади, земля, вологість повітря, циклон, хмарність.

2. Прийом "Географічна мозаїка".

- До поданих географічних термінів підберіть слова, що входять до їх визначення.

Вологість повітря

Атмосферні опади

Постійні вітри

Напрямок, року, вміст, вода, чи, в рідкому, в повітрі, стані, пари, що дмуть, водяної, твердому, в одному, протягом.

3. Прийом "Фронтальне опитування".

- Що називають кліматом?
- Яка різниця між кліматом і погодою?
- Які чинники формують клімат?
- Що являє собою кліматична карта?
- Що таке кліматичні пояси?
- Назвіть основні і перехідні кліматичні пояси.

Яка між ними різниця?

4. Прийом "Географічний практикум".

- За кліматичною картою України дайте коротку характеристику клімату Черкаської області.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- "Необхідно, як повітря!". Ви, напевно, часто чули цей вислів? Про що так можуть говорити люди?

- Так говорять, коли відчувають нагальну потребу в чому-небудь. Дійсно, без повітря людина може прожити лічені хвилини. Але це лише маленький штрих характеристики значення повітряної оболонки Землі.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

- Сьогодні ми з'ясуємо, яке значення атмосфери для життя на Землі, як люди впливають на повітряну оболонку та які наслідки від цього впливу.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Значення атмосфери для життя на Землі.

Розповідь учителя з елементами бесіди з учнями.

2. Вплив людини на атмосферу.

Інтерактивна технологія "Робота в малих групах". Завдання для груп:

1 група - з'ясувати позитивний вплив людини на атмосферу.

2 група - з'ясував негативний вплив людини на атмосферу.

За 3-5 хв. учні, розподіливши ролі в групі, повинні виконати поставлене завдання.

Результати роботи своєї групи секретар записує коротко і розбірливо маркером на ватмані. Після використаного часу доповідач висловлює думки, до яких дійшла група, користуючись відповідними записами. Інші члени групи можуть доповнити відповідь.

3. Наслідки негативного впливу людини на атмосферу.

Робота з підручником (стор.-169 з § 39.)

Учні самостійно опрацьовують матеріал підручника.

4. Як охороняти атмосферу?

В ході розповіді вчителя учні записують в зошит способи охорони повітря:

- очисні споруди на заводах і фабриках;
- розширити площі зелених насаджень;
- рослинні рештки восени не спалювати, а закладати в компостні ями.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Бесіда за питаннями.

- У чому виявляється вплив діяльності людини на атмосферу?

- Що таке смог?
- Чим небезпечні кислотні дощі?
- У результаті чого виникає парниковий ефект?
- Якими можуть бути наслідки глобального потепління?
- Чому від стану атмосфери залежить здоров'я людей?

2. Прийом "Уяви ситуацію".

- Уявіть ситуацію, що атмосфера зникла. До яких наслідків це може призвести?

3. Прийом "Творча лабораторія".

- Закінчіть логічний ланцюжок.
Господарська діяльність людини глобальне потепління

VII. Підсумок уроку

- Які нові знання ви отримали сьогодні?
- Що вас найбільше здивувало на уроці?

VIII. Домашнє завдання.

Опрацювати матеріал §39. Дати відповідь на питання (стор. 170.).

Придумати свої способи охорони атмосфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пометун О.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.- метод. посібн. /О.І. Пометун, Л. В. Пироженко. - Київ: А.С.К., 2006. - 192 с.
2. Довгань Г. Усі уроки географії у 6- му класі: навч. - метод. посібн. / Галина Довгань. - Харків: ВГ "Основа", 2006. - 288 с.
3. Бойко В.М. Загальна географія: підруч. (для учн. 6 класу загальноосв. навч. закл.) / В.М. Бойко, С.В. Міхелі. - Київ: Педагогічна преса, 2006. -272 с.
4. Довгань Г. Інтерактивні технології на уроках географії / Галина Довгань - Харків: ВГ "Основа", 2005. - 128 с.

С.М.Хавронич,

учитель української мови та літератури Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №18 Черкаської міської ради

ВАСИЛЬ ЗАХАРЧЕНКО. ОПОВІДАННЯ "ВАНЮША"

РОЗРОБКА УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ. 7 КЛАС

Мета: ознайомити учнів із творчим шляхом письменника Черкащини В.Захарченка; виховувати любов і повагу до творчості знаменитого земляка, а також глибше пізнати літературу рідного краю; допомогти учням усвідомити ідейно - художній зміст твору, провести спостереження над вчинками героїв оповідання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет В. Захарченка, виставка його книг.

Не затишає відгомін війни...

Микола Негода "Пішли на фронт"

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Міні - інтерв'ю

- Яким був попередній урок?
(важким, цікавим, ...)
- Якою була перерва?
(веселою, короткою, ...)
- З яким настроєм ви прийшли на урок?
(гарним, сумним, надзвичайно веселим, ...)
- А яка зараз повинна бути атмосфера на уроці, щоб ви змогли засвоїти нову тему?
(робоча)

Отже, давайте створимо таку робочу атмосферу.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Бесіда за запитаннями:

- Кого з митців художнього слова рідного краю ви знаєте?
- Які проблеми вони порушували, створюючи свої шедеври?
- Чи пробували ви особисто писати літературні твори?
- Що необхідно знати, вміти, відчувати, чим слід проїнятися, аби створити шедевр мистецтва художнього слова?

2. Рефлексія.

Установіть відповідність між письменниками рідного краю і назвами їх творів:

1. Олексій Соломіцький	а) "Чорна піхота"
2. Сергій Носань	б) "Домовичок з палітрою"
3. Марина Павленко	в) "Трунок сварожого рогу"
4. Василь Захарченко	г) "Незвичайна мандрівка"
5. Валентина Коваленко	д) "Казки для Кирилка"

Ключ: 1-г, 2-д, 3-б, 4-а, 5-в.

III. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Метод "Мозковий штурм"

- Хто найбільше страждає від війни? (Діти.) Чому? (Залишаються сиротами, без домітки, не можуть протистояти злу, захистити себе, позбавлені найпрекрасніших років життя - дитинства.)

IV. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Рольова гра "Зустріч з письменником".

Слово вчителя. Любі друзі! Сьогодні на уроці ми ознайомимося з творчістю нашого земляка - письменника Василя Івановича Захарченка.

Василь Іванович - автор багатьох цікавих книг, дискусійних статей на політичну та моральну тематику, лауреат премії імені Андрія Головка, лауреат премії імені Юрія Яновського та Державної премії України імені Тараса Шевченка. Він - прекрасний майстер художнього слова, психологічної прози.

До нас на урок завітав сам автор. Ви, дорогі діти, станете на деякий час журналістами і поставите йому свої запитання. Запам'ятайте: коли "журналісту" надають слово, він повинен чітко сформулювати запитання.

(Вибирається учень, який буде виконувати роль автора. Проводити прес - конференцію буде вчитель.)

Слухаючи розповідь письменника, заповніть таблицю "Життя і творчість В. Захарченка".

(Учні роздаються картки із датами життя письменника, які вони заповнюють під час його виступу.)

Письменник. Я, Захарченко Василь Іванович, народився 13 січня 1936 року на хуторі Гутирівка Полтавського району на Полтавщині в селянській родині. Мій батько, Іван Харитонович, добрий і працьовитий чоловік, і мати, Галина Кирилівна, все життя працювали в колгоспі.

Я дякую Богові, що Він обдарував мене здатністю сприймати душею книгу. Не знаю більшої, радіснішої насолоди, як читання книжки... Я любив мріяти про те, як стану знаменитим письменником, напишу багато цікавих книг про незвичних, героїчних людей і здивую всіх своїх односельців і однокласників, а найбільше вчителів, які були не вельми високої думки про мої здібності, хоч і хвалили інколи перед усім класом за те, що багато читаю.

З горем пополам закінчив я середню школу в приміському селі Супрунівка й повіз документи до Київського університету на відділення журналістики. Це було влітку 1953 року. Все літо я провів у несамовитому зубрінні. І вступив. І зразу ж почав відвідувати літературну студію в університеті.

Після університету в 1958 році мене направили в Кременчук, до міської газети "Робітник Кременчужчини" на Полтавщині. Через півроку змандрував я на Донбас, у Донецьк, де прожив 10 років. У Донецьку 1966 року мене було прийнято до Спілки письменників СРСР, а 1972 року вигнано.

Від 1968 до 1981 року на цілих 13 років моє ім'я було вилучене з літературного процесу, книги вилучені з книгарень і бібліотек і знищені. На мене вже кілька років перед тим велося справжнє полювання. Слідкували за кожним моїм кроком і за кожним словом, підсиляючи донощиків, неодноразово викликали на бесіду

до КДБ, провели три труси на квартирі й на робочому місці редакції, погрожували арештом.

31 січня 1973 року я нарешті був заарештований і засуджений на 5 років таборів суворого режиму.

Звільнили мене достроково на клопотання рідних, хворого батька, ветерана війни, у вересні 1976 року. Два роки я перебував на краю відчаю, не брав до рук пера, займався казенною журналістикою. Аж 1981 року вийшла книжка "Дзвінок на світанні". Наступного року - "У п'ятницю після обід". 1986 рік - "Лозові кошики" з першим моїм романом "Ярмарок", 1988 рік - "Велика Ведмедиця", 1989 рік - "Клекіт старого лелеки", 1990 рік - "Брат милосердний", 1995 рік - "Мобілізовані".

1995 року за роман "Прибутні люди" мені присвоєно звання лауреата Державної премії України імені Т. Г. Шевченка. Роман "Клекіт старого лелеки" відзначений літературною премією імені А. Головка, оповідання "Шістнадцять георгіївських кавалерів" - премією імені Ю. Яновського.

Щодень живу в ні з чим незрівнянній радості, що маю нарешті і я свою, Українську Державу, що Україна має нарешті незалежність.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ В.ЗАХАРЧЕНКА

Картка 1

Дата	Подія
13 січня 1936р.	
Літо 1953р.	
1958р.	
1958-1968рр.	
1966-1972рр.	
1968-1981рр.	
31 січня 1973р.	
Вересень 1976р.	
1981р.	
1982р.	
1986р.	
1988р.	
1989р.	
1990р.	
1995р.	

Картка 2

Дата	Подія
13 січня 1936р.	Народився в селі Гутирівка Полтавської області
Літо 1953р.	Вступив до Київського університету на факультет журналістики
1958р.	Направили на роботу до м.Кременчука
1958-1968рр.	Жив і працював на Полтавщині, Донеччині
1966-1972рр.	Член Спілки письменників СРСР
1968-1981рр.	Роки забуття
31 січня 1973р.	Заарештований і засуджений на 5 років таборів суворого режиму

31 січня 1973р.	Заарештований і засуджений на 5 років таборів суворого режиму
Вересень 1976р.	Звільнення
1981р.	"Дзвінок на світанні"
1982р.	"У п'ятницю після обід "
1986р.	"Лозові кошики", "Ярмарок"
1988р.	"Велика Ведмедиця"
1989р.	"Клекіт старого лелеки"
1990р.	"Брат милосердний"
1995р.	"Мобілізовані"
1995р.	Державна премія ім.Т.Шевченка за роман "Прибутні люди"
2000р.	Збірка новел "Нічні поїзди "
2007р.	"На відстані зойку"
Член Спілки письменників Черкащини	

Вчитель. Панове журналісти! Прошу ставити свої запитання письменникові.

Журналіст 1

- **Василію Івановичу, яким було Ваше дитинство? Які настанови були закладені у Вашу душу в той період?**

- Дитинство... Воно було типовим, може, навіть занадто типовим дитинством сільського хлопця. Хутір наш, Гутирівка, був зовсім нецивілізованим, хоча й знаходився за 20 км від Полтави. Уявіть, не було навіть радіо й електрики, хоч в інших селах вони були. Кіно привозили приблизно два рази на рік - улітку. Яка це була подія! Хоч і були ті фільми, зараз уже пригадую, якісь невиразні та нецікаві. Бібліотеки теж не було, книги ходили по руках, як хтось десь інколи купить. Звісно, ніяких дитячих книжок я у вічі не бачив, деякі довелося прочитати вже в студентські роки - "Три мушкетери", наприклад. Пам'ятаю, як мені хотілося прочитати "Вершника без голови" Майн Ріда, а книжка ця була лише в одного хлопця на все село. Запропонував я помінятися: даю йому прочитати трилогію Собка про війну, а він мені - книжку Майн Ріда. Але, взявши мою книгу, своєї він так і не дав. Дуже було шкода того...

Мої естетичні смаки формувала сама природа. Дуже любив спостерігати (люблю й досі) за літнім небом, хмарами, грозою...

Журналіст 2

- **Василію Івановичу, пригадайте щось цікаве з дитинства. Є у Вас якийсь найяскравіший спогад?**

- Є, звичайно. От тільки чи цікаві вони... Скоріше їх можна назвати страшними, бо всі вони пов'язані з війною...

І досі стоїть у мене перед очима. Осінь, дощ, грязюка, холодно... Ідемо ми кудись із бабусяю повз колгоспні конюшні. Зверху вони всі засновані колючим дротом, а всередині якась маса ворухиться - брудно - зелена, перемішана з грязюкою. Наші військовополонені. Брудні, роздягнуті, хворі... І стогін такий стоїть нелюдський... Бабуся щось дістає з кошика й кидає туди, а німці відганяють. Я вже, коли

старшим став, думав, чи не спеціально ми туди ходили. Ось такий спогад.

Журналіст 3

- **Василію Івановичу, чи є речі, яких би Ви ніколи собі не дозволили в манерах, поведінці, стосунках з людьми?**

- Найперше й найголовніше - сказати неправду. Це для мене найстрашніше. Дуже боюся також образити і сильно переживаю, якщо таке трапляється ненароком...

Журналіст 4

- Василію Івановичу, Вам у житті було дуже нелегко. Якби Ви могли, чи хотіли б тепер змінити свою долю? Прожити життя, але вже по - іншому?

- Ні, не хотів би. Я б ніколи не змінив свою долю... Це, знаєте, як хотіти бути кимось іншим. Змінений - то вже був би не я...

- Але ж мого таке бути, що Ви б не стали письменником. Ким би Ви були тоді?

- Я думаю, що такого бути не могло. У дитинстві, правда, хотів бути то моряком, то льотчиком, але письменником... Це завжди проходило червоною ниткою крізь усе моє життя.

Журналіст 5

- Ви щаслива людина, Василію Івановичу?

- ...Якщо говорити про щастя у високому значенні цього слова, то так, я щасливий. Моє щастя - моя сім'я, дочка, моє щастя також - це 24 серпня.

Вчитель. Тема війни і пов'язана з нею проблематика зайняли одне з чільних місць у творчості В. Захарченка. Ми з вами поговоримо про те, як жилося дітям під час подій Другої світової війни. Ми уявно мандруватимемо сторінками оповідання, щоб краще відчувати всі випробування, які випали на долю підлітків, та вчитися бачити добро і зло.

II. Робота над оповіданням "Ванюша"

1. Бесіда

- Чому оповідання називається "Ванюша"?

- Визначте тему та ідею твору?

- Як ви зрозуміли епіграф до нашого уроку?

- Зачитайте ті сторінки, епізоди, які найбільше вам запам'яталися, які найбільше вас вразили? **Обгрунтуйте свій вибір.**

- Кого ж поставив автор в центр своєї розповіді? Про кого це оповідання?

- Назвіть головних героїв твору - хлопчиків - пустунів? Хто із них своїми вчинками вам найбільше сподобався і чому?

(Вітько Ганжула, Володька Богуненко, Павло Яшник, Гриць Шепетило, Микола Батула, Санько Циб)

- Прокоментуйте рядки із твору: "- А- а, одним дурнем менше...Така значить доля його." Чи поділяєте ви їх?

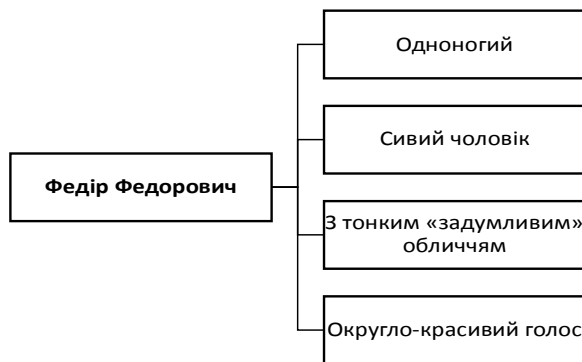
- Чому Володька, який зініціював підпал міни, побачивши біля багаття Санька, був так схвилюваний? Перечитайте цей епізод ще раз.

- Чому письменник детально описує вираз обличчя Володьки? Як це його характеризує?

- Чи вважаєте ви фінал оповідання оптимістичним і добрим?

- Оповідання написане 3 листопада 2006 року, задовго до трагічних подій сьогоднішнього дня. Як ви вважаєте, чи актуальне воно для наших сучасників?

2. Скласти інформаційне гроно до образу сільського вчителя Федора Федоровича.

- Як хлопчики відгукувалися про свого наставника? Як це їх характеризує?

- Які захоплення з поганої сторони характеризують хлопців?

3. Словникова робота "Будь уважним".

Виписати слова, значення яких незрозумілі. З допомогою вчителя з'ясувати значення незрозумілих слів.

Хвацько - браво, по - молодецьки;

Відшпетив - насварив;

Умулити - затягнути дим цигарок;

Погицав - поскакав;

Вигейкав - змінити рух худоби, викрикуючи слово "гей";

Відбатожив - відшмагав батогами;

Цибата постать - постать з тонкими довгими ногами;

Бузівок - відгодоване теля;

Бенеря - нечиста сила;

Збитожник - пустун; той, хто любить пустувати.

4. Лінгвістичне дослідження.

1. Виписати з твору фразеологізми, прислів'я, приказки, пояснити їхнє значення.

"Не бийте байдики", "душа не прийма", "трясця репетує, як недорізнана", "мудрості на двох дідів у тобі", "як не сповна розуму", "дасть ковіді хіба ж такої", "збив мене з плину", "й за вухом не вели".

V. Підсумок уроку.

Метод "Мікрофон"

- Що було найважче сприймати? Чому?

- Чи могли б ви уявити себе на місці Вітьки? Чи стільки ж у вас хоробрості, як у нього?

- Чи хотіли б ви про щось запитати у хлопців?

- Продовжте речення: "Оповідання "Ванюша" є актуальним сьогодні, бо...".

Вчитель. Війна у кожного з нас асоціюється зі слізьми, з втратами. Це є уособлення, матеріалізація найбільшого зла, руйнівного й антигуманного за своєю суттю. Саме тому всі ми так прагнемо миру.

VI. Домашнє завдання

Скласти усний твір - роздум "Чи хотів би я мати такого друга, як Вітько?"

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарченко В.І. На відстані зойку: оповідання, щоденник /В. Захарченко. - Черкаси, 2007.- 512 с.

2. Поліщук В.Т. Василь Захарченко: штрихи до творчого портрета / В.Т. Поліщук. - Черкаси: Сіяч, 1997.- 86 с.

3. Захарченко В.І. На камені рідного слова: публіцистика / Василь Захарченко.- Черкаси: Вид.Ю.А.Чабаненко, 2006. - 324 с.

Л.Ф. Качан,

учитель української мови та літератури Малосеvastянівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Христинівської районної ради

ЛЕСЯ УКРАЇНКА - БЕЗСМЕРТНА

ДОЧКА ПРОМЕТЕЯ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Мета: поглибити знання учнів про життєвий шлях великої української поетеси Лесі Українки, показати її оптимізм і нескореність, любов до рідного краю; розвивати навички виразного читання; виховувати патріотичні почуття, повагу до спадщини письменниці.

Оформлення зали: портрет Лесі Українки у вишитому рушнику, квіти і свічки, фотоілюстрації, виставка книжок поетеси, матеріали про її життя та творчість.

На дошці - слова з поезії Лесі Українки:

"Я жива,
Я буду вічно жити,
Бо маю в серці те,
Що не вмирає..."

Хід заходу

Вступне слово вчителя. Є люди, як свічки, - згорають і відходять в небуття. Є люди, як зірки, - горять і світять все життя... Кожна нація має своїх геніїв на літературній ниві. Крізь серпанок легендарності проступає до нас образ поетеси, образ ніжний і чистий, інколи веселий, частіше - в задумі чи смутку. Кожним словом, променем думки, кожним болем своїм живе в душі нашого народу образ геніальної поетеси, **що ім'я її - Леся Українка!**

Сьогодні ми пропонуємо пройти життєвими шляхами **Лариси Петрівни Косач**, щоб відчувати її невмируще слово серцем, щоб переконатися в тому, що вона - безсмертна дочка Прометея, яка пробуджує жагудо життя, плекає добре, світле почуття патріотизму й любові до свого народу, своєї рідної землі. "Коли б треба було окреслити творчість Лесі Українки одним словом, - писав Максим Рильський, - то найвідповідніше слово було б - боротьба". З'явившись на рубежі двох століть і двох епох, ця творчість стала однією з вершин української літератури. Ім'я поетеси овіяне всенародною любов'ю. Це була людина виняткової мужності і принциповості, духовної краси і мистецького обдарування, її талант виявився у багатьох різновидах літературної праці - поезії, драматургії, прозі, літературній критиці і публіцистиці, перекладацькій роботі і фольклористиці. Саме цій незгасимій зірці присвячується наше дійство... (запалює свічку)

Ведучий.

Хай палає свічка, хай палає!
Слово Лесі зігриває нас,
Бо безсмертна Леся Українка
Житиме із нами повсякчас.

Ведуча. 25 лютого в місті Новограді-Волинському на світ з'явилася майбутня поетеса. Зростала в інтелігентній сім'ї: мати Лесі - Ольга Петрівна Косач, відома українська письменниця, що друкувалась під псевдонімом Олена Пчілка, батько - Петро Антонович Косач, юрист. Дядько, Михайло Драгоманов, відомий публіцист, історик, громадський діяч. Таке оточення позитивно вплинуло на формування допитливої, мрійливої дівчинки, сприяло духовному її збагаченню.

Ведучий. У 4 роки навчилася читати. Її улюбленою книгою був "Кобзар" Тараса Шевченка. Одягалася Леся в народне вбрання, товаришувала з ровесниками, простими селянськими дітьми, була вразливою і милосердною, чужий біль сприймала, як власний. Їй хотілося захистити зайченя від вовка, билинку від негоди, подружку від хвороби, людину від зла. А зло зустрічалося не тільки в казках і книжках. Вона бачила його в житті. Несправедливість, неправда її гнітили, обурювали.

Ведуча. Виростала Леся гордою, волелюбною, була терплячою, стійко переносила біль, який безжалісно ламав її хворе тіло.

(Дівчинка молодшого шкільного віку у вишиванці читає поезію "Як дитиною, бувало...")

Ведучий. Хвороба підточувала здоров'я, і хоч Леся не закінчила жодного навчального закладу, вона належала до найосвітченіших людей свого часу: проявляла великий інтерес до різних галузей знань, а найбільше - до літератури, мистецтва, історії, географії, володіла багатьма іноземними мовами.

(Дівчина-старшокласниця у вишиванці читає поезію "Contra spem spero!" ("Без надії сподіваюсь"))

Ведуча. По-різному складаються письменницькі долі, як і взагалі людські. Щедро обдарована талантом, наділена ніжним серцем, Леся зазнала і справжнього кохання і великого горя. Вони зустрілися вперше в Києві, але познайомилися пізніше. Вона Леся Українка, він - **Сергій Мержинський**, наполовину поляк, революціонер, тяжко хворий на сухоти.

Ведучий. Не дивно, що саме цей романтичний юнак, який навіть помираючи, горів спрагою подвигу і жертви, став для Лесі героєм її дівочих мрій і об'єктом почуттів. Уже через рік Сергій приїжджає в Зелений Гай (Полтавщина) до Лесі. Їх пов'язують теплі стосунки, що поступово переростають у кохання.

Ведуча. У 1900 році Леся відвідує у Мінську Мержинського, а 1901 року приїздить сюди ж доглянути тяжко хворого коханого, який помирає у неї на руках.

(Спокійна музика. На сцені Леся і Мержинський)

Сергій. Подивіться навколо. Попереду море, чайки кигичуть, а позаду - гори.

Леся. Диво, та й годі. Вниз, погляньте, наче в раю, а тут - пустеля. От уже забута Богом Волинь, а такого не стрінеш. Там ліс - так ліс, а поле - так поле... Знаєте, Сергію Костянтиновичу, от скільки вже об'їздила країв, а найріднішою все-таки залишається Волинь. Хоч і недуга моя звідти, а все одно люблю її.

Сергій. Ви завше так про неї гарно говорите, що й мені кортить там побувати.

Леся. То й що? Приїздить до нас в Колодяжне. Жити є де, місяця чудові. Будьте певні - не пошкодуєте.

Сергій. Місяць-два на лоні природи... А що? Це ідея. Тільки де ж його урвати того часу?

Леся. Вас важко переконати, але майте на увазі - наша домівка завжди до ваших послуг.

Сергій. Спасибі, неодмінно скористаюся вашою гостинністю.

Леся. Гляньте навколо. Яка краса! Шкода, що я не художник, хоч і колись вчилася цьому мистецтву.

Сергій. А ви словами, Лесю, малюйте, у вас гарно виходить.

Леся. Може, й гарно, але не так. Перевага художника в тому, що його твір бачать, а поезію треба читати вмюючи.

Сергій. Це вже інша тема, облишмо її. Ходімо краще глянемо вниз. Погляньте, Лесю! Ще одне диво. (Мержинський зупинився біля квітки)

Леся. Чи не привиділося нам?

Сергій. Жива! Ходить сюди, гляньте на її стебло.

Леся. Диво, та й годі: така мертвечина, така суворість - і раптом, майже неприродна краса.

Сергій. Зірвемо?

Леся. Що ви? Нехай росте.

Сергій. А я хочу для вас... на пам'ять.

Леся. На пам'ять... О друже! Знав би ти, як увійшов ти мені в серце. Не квіткою і не дарунками коштовними, не пестошми - скромністю, своєю людяністю, любов'ю широко.

Сергій. То як? Не ми, то хтось інший зірве. Не вікувати ж їй тут? (Висмикнув квітку і подав Лесі). Забув, у якого народу є звичай: хлопець, коли він хоче одружитись, повинен розшукати дівчині щонайкращу гірську квітку.

(Леся зашарілась, опустила очі).

Леся. Уже сутеніє, Сергію. Треба йти. Цікаво, як у вас називають цю квітку?

Сергій. Я вперше бачу таку квітку.

Леся. Тоді я назву її ломикамінь. Як, підходить?

Сергій. Справді, вона-таки варта цього наймення.

Леся. Поставлю її в себе на столі - як символ нескореності, твердості... Хай нагадає і цю подорож, і вашу увагу.

Сергій. Спасибі, Лесю. Я теж не забуду.

(Стиснув їй руку і обоє повільно сходять вбік.)

Ведучий. Чи була Леся щасливою? Була! Бо доля подарувала їй кохання, а не кожен у житті має цей дарунок долі. І нехай воно тривало не довго, але воно живе і донині у палких поезіях та листах Лесі Українки до Сергія Мерджинського.

(Дівчина-старшокласниця у вишиванці читає поезію "Уста говорять: "Він навки згинув!")

Ведуча. Останні десять років свого життя Леся Українка жила в Україні наїздами. Більше - на Кавказі, в Криму, Італії, Єгипті. Вологий клімат Колодяжного, Зеленого Гаю, Києва, де вона перебувала короткий час, шкодили її здоров'ю.

Ведучий. Зі спогадів поетеси: "Я вирішила - їду в Єгипет. Новий рік зустріну там. Хоча, по правді сказати, мамочко, вже не бачу я ніякої надії... Моє життя - справжня тридцятилітня війна з туберкульозом... Час колись і втомитися... Дихати важко, серце зупиняється. А я згадую Україну, і вас, мої рідні, і наші волинські ліси і тужу за вами... А ще я згадую ту мавку, пам'ятаєш, мамочко, як ти в Жабриці мені про мавок розказувала, як ми йшли лісом? Потім я в Колодяжному бігала в місячну ніч самотою до лісу... ви ніхто не знали... і там ждала, щоб мені привиділась мавка...".

(Десять далеко чути звуки сопілки. Мелодія поступово гучнішає, потім замовкає. Серед лісу на пенечку спить Мавка. Неподальок від неї - Лісовик.)

Мавка. Ох, як я довго спала. А хто мене збудив?

Лісовик. Либонь весна.

Мавка.

Весна ще ніколи не співала, як тепер.

Чи то мені так снилось?

Мені здається часом, що верба

Ота стара, сухенька, то - матуся.

Вона мене на зиму прийняла

І порохном м'якеньким устелила

Для мене ложе...

А осика все мене чогось лякає,

Вона й сама боїться - вся тремтить.

Дуби поважні надто.

Дика рожа зрадлива,

Так само й глід і терен.

А ясен, клен і явір - гордовиті.

Ні... Стій... Ба! - чуєш?

То весна співає?

(Знову грає сопілка.)

Лісовик. Та ні, то хлопець

На сопілці грає.

Це людський хлопець,

Дядька Лева небіж

Лукаш на ймення.

Мавка. Хотіла б я побачити його.

Лісовик. Та нащо він тобі?

Се лісовим дівчатам небезпечно!

(Лісовик іде геть. З'являється Лукаш, граючи на сопілці. Підходить до берези, виймає ніж, хоче зрізати гілку).

Мавка. Не руш! Не ріж! Не убивай!

Не пий же крові з сестроньки моєї!

Лукаш. Березу ти сестрою називаєш?

Хто ж ти така?

Мавка. Я - Мавка лісова.

Лукаш. Що ж, ти зовсім така, як дівчина,

Ба ні, хутчий, як панна,

Бо й руки білі і сама тоненька,

І якось так убрана не по-панськи.

А чом же в тебе очі не зелені?

О, уже зелені, А були, як небо, сині...

О, тепер вже сині,

Як тая хмара... Ні, здається,

Чорні, чи може карі?

Дивна дуже ти.

Мавка. То гарна я тобі?

Лукаш. Хіба я знаю?

Таке питаєш!

Мавка. Чому сього не можна запитати?

Он бачиш, там питає дика рожа:

"Чи я хороша?"

А ясен їй киває в верховітті:

"Найкраща в світі!"

Лукаш. Я й не знав, що в них така розмова.

Я думав - дерево німе, та й годі.

Мавка. Німого в лісі в нас нема нічого!

Лукаш. А ти давно живеш на світі?

Мавка. Ніколи я не думала про це,

Мені здається, що жила я завжди.

Так, я жива, я буду вічно жити,

Я в серці маю те, що не вмирає!

Дівчина в образі Лесі Українки. Дописано останній вірш. Відпалала моя свічка (гасить свічку на столі), та я - одержима. Горить моє серце. Чуєш, Україно? Чуєте, люди? Його запалила іскра палкої любові до вас. Не нарікаю я на долю. Я маю в серці те, що не вмирає. Тому я з вами нині. Я - безсмертна дочка Прометея, я - квітка Ломикамінь. Хоч я слабка і хвора жінка, але я - Українка! Я називалась дочкою мого народу, і в цьому моя сила. Я йду до вас! Я йду до тебе, Україно! Моя Україно, козацькими кістями всяєна, горем заволочена, скутана, обдурена, Чорнобилем мічена. Встань з колін! Встаньте всі!

Учитель. Тож будемо і ми вчитися терпінню, вірі, любові і надії у нашої неповторної Лесі, яка своїм життям, своєю творчістю довела, що "...забуття не суджено мені" І вклала в уста героїні "Лісової пісні" Мавки слова, які по праву можна віднести до самої Лесі Українки:

"Я жива,

Я буду вічно жити,

Бо маю в серці те,

Що не вмирає..."

(Лунає пісня "Моя Україна")

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Хотіла б я піснею стати". Бібліографічний покажчик. - Славутич, 2006. - 16с.
2. Білик С.В. Усний журнал "Дівчинка з Полісся"/ С.В. Білик // Початкове навчання і виховання. - 2008. - № 4. - С.42-47.
3. Давидюк В. Позатекстова міфологічна символіка "Лісової пісні"/ В.Давидюк // Диво-слово. - 1994. - № 2. - С.6-9.
4. Королук Н. Зорій довіку серед нас!...: Творчості Лесі Українки присвячується / Н.Королук // Шкільний світ. -2006. - № 3. - С.7-8.
5. Лещенко Г.А. "Це талант сильний, мужній...": До дня народження Лесі Українки / Г.А.Лещенко// Позакласний час. - 2003. - № 3. - С.2.
6. Ніконець А.А. Без надії сподіваюсь...: Літературно-музична композиція до дня народження Лесі Українки / А.А.Ніконець // Все для вчителя. - 2002. - № 4. - С.31-34.
7. Петrenchенко С.В. Іван Франко: нові штрихи до портрету (Методичні орієнтири) / С.В.Петrenchенко// Вивчаємо українську мову та літературу. - 2006. - № 30. - С.18-21.
8. Прокопечко Л. Живе слово / Л.Прокопечко// Шкільна бібліотека. - 2004. - № 1. - С.40-42.

В. Л. Красюк,

вчитель-методист Черкаського державного бізнес-коледжу

ВОНИ ПИШУТЬ ВІЧНИМ ПЕРОМ

УСНИЙ ЖУРНАЛ, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПИСЬМЕННИЦЯМ-ЛАУРЕАТАМ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Мета: ознайомити з творчістю видатних письменниць світу, поглибити знання про їхні найвидатніші художні досягнення, формувати вміння аналізувати прочитані твори та критичні матеріали, вчити висловлювати власну думку, розвивати навички творчого мислення, виховувати шанобливе ставлення до письменниць-лауреаток Нобелівської премії.

Обладнання: портрети письменниць та вислови про них, виставка видань художніх творів, комп'ютерні презентації творчості лауреаток.

*Мистецтво, ти даруєш благодать.
І стримане, просте, хоч повне змісту,
Ти вмієш вирвать мить із плину часу,
І в ній Божисту вічність передать.*

Вільям Вордсворт

*Ми не робимо нічого великого, ми
робимо мало, але з великою любов'ю.*

Маті Тереза

ХІД ЗАХОДУ

Вступне слово. "Завдання літератури - об'єднувати всіх, встановлювати контакт між людьми, література повинна розуміти людей, зворушувати і розчулювати їх". Ці слова видатного індійського письменника, лауреата Нобелівської премії (1913) Рабіндраната Тагора якнайвлучніше характеризують дванадцять письменниць - лауреаток Нобелівської премії. Їх літературні здобутки яскраво свідчать про їх винятковий талант, уміння розкривати проблеми сучасності саме з погляду жінки - глибоко, хвилююче і захоплено. Кожна з них неповторна у своїй творчості, всі вони є представницями різних народів, рас і континентів. З-під їх правдивого пера вийшли твори, які розкрили прагнення цих неординарних жінок до миру, любові, творчості.

Не завжди їхня праця відразу знаходила визнання у читачів і критиків, а присудження декому з них Нобелівської премії викликало як дискусію, так і здивування, а іноді навіть невдоволення. На перший погляд вони пишуть про звичайне життя, звичайний світ, звичайний порядок речей. "Однак у поезії, де зважається кожне слово, нічого не буває звичайним і нормальним. Жоден пагорб і ні одна хмара над ним. Жоден день і жодна ніч, яка потім настає за ним. І головне - нічне існування на цьому світі. Схоже, у поетів завжди буде багато роботи", - зазначала одна із лауреаток В. Шимборська.

Головними цінностями для них були і залишаються воля, правда, краса, взаєморозуміння між людьми, повага до чужого "я", кожної окремої людської особистості. Їх мистецтво слова протистоїть ворожнечі і незлагоді.

Творчість жінок - лауреаток відповідає як тому часу, в який вони живуть і творять, так і вічній потребі людей пізнавати життя, бути причетним до ходу історії, шукати розумної і прекрасної мети існування, засобів змінити життя і шляхів у майбутнє. Їх біль і переживання про долю людини, культури, краси, їх занепокоєння людськими помилками і непорозуміннями, їх тривожні застереження, нагадування про відповідальність кожного за минуле, сучасне і майбутнє важливі і актуальні завжди.

Отже, **наша мета** - ознайомитися з творчими надбаннями жінок-письменниць, пошанованих найвищою світовою премією в галузі літератури.

СТОРІНКА 1

Сельма Лагерлеф (1858-1940)

Шведська письменниця, яка в 1909 р. стала першою жінкою-лауреаткою Нобелівської премії з літератури "...у знак визнання піднесеного ідеалізму, яскравої уяви й духовного сприйняття, що відзначають всі її твори".

Сельма Лагерлеф - автор художніх, історичних та краєзнавчих книг. За словами Т. Манна, для творів письменниці характерне переплетення фантазії і реальності, уяви й дійсності, що творить враження "казки під арфу".

Перший роман **"Сага про Есту Берлінга"** (1891 р.) був саме таким. Це оригінальний твір за сюжетом і за манерою письма, який з'явився у літературі Скандинавських країн. У центрі твору - священник-розстрига Еста Берлінг, образ якого близький в європейській літературі до образу Кола Брюньона Р.Роллана. Лагерлеф звернулася до переказів і легенд рідного краю, ідеалізувавши, огорнувши романтичним серпанком людей і подій, а на перше місце поставила не розум, а почуття. Цей твір приніс літературне визнання письменниці. Роман був перекладений майже всіма мовами світу, за його мотивами знято одинадцять фільмів, були також театральні постановки.

Одержавши стипендію від короля Оскара й фінансову підтримку з боку Шведської академії, Сельма Лагерлеф цілком присвячує себе літературній творчості. Залишивши працю в школі, письменниця подорожує Італією й Сицилією. Свої враження від поїздки вона описала в романі **"Чудеса антихриста"** (1897 р.). Мандрівка Близьким Сходом надихнула її на створення дилогії **"Єрусалим" (1902 р.)**, яка розповідає про поневір'я сімей шведських фермерів, котрі емігрували в Палестину. Дилогія принесла Лагерлеф славу видатної шведської романистки.

У 1904 р. письменниця одержала золоту медаль Шведської академії, і тоді ж на замовлення вчительської організації в Стокгольмі написала читанку з географії для народних шкіл. Повість-казка **"Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми"** (1907 р.) стала другим всесвітньовідомим твором Сельми Лагерлеф. Читачі відчували замилювання землею Швеції, побачили прекрасні картини природи різних куточків країни, проникли в таїну рослинного і тваринного світів завдяки поетичному таланту письменниці.

У такому ж казковому стилі написана ще одна дитяча книга Сельми Лагерлеф **"Дівчинка з ферми на болоті"**.

На врученні Нобелівської премії було сказано, що Лагерлеф об'єднала у своїй творчості "чистоту і простоту мови, красу стилю і багатство уяви з етичною силою і глибиною релігійних почуттів".

У 20-х роках XX ст. письменниця звернулася у своїй творчості до жіночої теми. Вона пише історичну трилогію - "Перстень Левеншельдів", "Шарлотта Левеншельд" та "Ганна Сверд". Усі три томи - це історія сім'ї протягом п'яти поколінь. У цій книжці Лагерлеф досягла "висоти справжнього генія" вважав шведський літературознавець Ландквіст. Він писав: "Знання людей у Лагерлеф настільки глибоке і всеохоплююче, що "Ганна Сверд" завжди буде займати видатне місце в її творчості".

Досить оригінально оцінив її твори критик Д. Бек: "Вони запахуші, ніби шафа з свіжовипраною білизною або комірчина з яблуками в старовинній садибі".

Сельма Лагерлеф - перша жінка, яку було обрано членом Шведської академії, вона має почесне звання доктора філософії Улсальського університету. Автобіографія самої письменниці користувалася в 30-х роках великою популярністю. Напередодні Другої світової війни "нордична поетеса", як називали її в Німеччині, Лагерлеф допомагала дітям культури рятуватися від переслідувань нацистів. Так, вона допомогла німецькій поетесі Неллі Закс, в майбутньому лауреату премії Нобеля.

Твори "Великодня чарівниця", "Візія Кезаря", "Довговічність святого отця", "Мишоловка", "Пес Карло і лось Сивак", "Різдвяні троянди", "Хустина святої Вероніки" та інші перекладені українською мовою і полюбiliся читачам за щирість і людяність.

СТОРІНКА 2

Грація Деледда (1871- 1936)

Італійська письменниця, якій у 1926 р. присуджено Нобелівську премію "за поетичні твори, в яких з пластичною ясністю описано життя її рідного острова, а також за глибоке осмислення загальнолюдських проблем".

Грація Деледда народилася на Сардинії, виросла серед розкішної незайманої природи, в оточенні пісень, легенд і карнавалів. Вся її творчість "прописана в краю, де життя не змінювалось віками, і яке письменниця називала "поселенням кам'яного віку".

У 15 років було опубліковане оповідання "Сардинська кров", а в 1892 р. вийшов друком перший роман "Квітка Сардинії".

Рання творчість письменниці пройшла під знаком веризму (натуралізму), хоча від творів класичного веризму прозу Деледди відрізняє намагання глибше і тонше проникнути в психологію та світ душі героїв. Центральною темою творів цього періоду є життя, звичаї, побут мешканців її рідного острова Сардинія. "Я знаю і люблю Сардинію, її народ - це мій народ, її гори і долини - це частина мене самої", - говорила письменниця.

У своїх творах вона розповідає про важку селянську працю, зубожіння, морально-психологічні конфлікти в житті простих сардинців, руйнівну силу грошей, яка штовхає їх на шлях злочину. "Вони намагались ставитися критично до навколишньої дійсності, але не зуміли встановити ні міцного критерію, ні визначеного ідеалу".

Пристрасний емоційний світ, психологічні особливості сардинського національного характеру розкриті в збірці оповідань "У горах Сардинії" (1892), "Різдво. Сардинські зарисовки" (1892), "Сардинські легенди" (1893), "Народні традиції Нуоро" (1895).

Тема великої згуртованої патріархальної родини, яка намагається протистояти моральному відхиленню, найяскравіше розкрита в романі "Чесні люди" (1895). Цей мотив простежується і в романах "Дорогою зла" (1896), "Старий з гори" (1900), "Тростини на вітрі" (1913).

Творчий доробок Грації Деледди складає 30 романів, кількості новел, десятки п'єс і віршів. Усі вони оспівують Сардинію, "країну мовчання й пристрасті!", як називала її письменниця.

Один з найкращих перших романів, який мав великий успіх, "Еліас Портолу" (1903). Він розкриває моральні сумніви і хитання головного героя. Конфлікт між власними пристрастями і запитаннями суспільства призводять його до гріха, і лише страждання й спокута приносять душевний спокій. Роман "Попіл" розповідає про самотню жінку, яка жертвує собою заради своєї незаконнонародженої дитини.

Для подальшої творчості Деледди характерне поглиблення психологічного аналізу, використання елементів символіки, концентрація уваги на проблемі відчуження людини у сучасному суспільстві. Головні герої творів - самотні диваки, розчаровані правдошукачі, котрі не знайшли свого місця у суспільстві, діти, які змалку приречені на страждання та гіркоту самотності. Цій тематиці присвячені збірка новел "Сопілка у лісі" (1923), "Запорука любові" (1926), романи "Таємниця самотності людини" (1921), "Танок наміста" (1924), "Самотня церква" (1936) та автобіографічний роман "Козіма" (1937).

На думку критиків, найбільш довершеним є роман "Мати" (1920), у якому Деледда з великою психологічною увагою і майстерністю змалювала боротьбу людського почуття і релігійних догм. Головний герой, син служниці, Пауло став священиком, аби "вийти в люди". Він кохає жінку, але на перешкоді постають церковні закони, що забороняють одружуватись католицьким священикам. Пауло відмовляється від свого кохання, але серце матері не витримало від горя і страху, що "гріх" її сина буде привселюдно викритий. Стилістика та пафос роману нагадують античні трагедії.

Як зауважив критик Д.Равеньяні, Грація Деледда "в своєму мистецтві досліджує життя з усією проникливістю і чутливістю, на що тільки здатна жінка. В її кращих творах є щось від Біблії, відчувається патріархальна велич Старого Заповіту".

"Незважаючи на те, що манера Деледди в наш час дещо застаріла, описані нею людські взаємовідносини розчулюють до сих пір, а непретензійний стиль звучить переконливо", - зазначають сучасні критики та читачі.

СТОРІНКА 3

Сігрід Унсет (1882-1949)

Норвезька письменниця, якій 1928 р. присуджено Нобелівську премію головним чином за переконливі описи скандинавського середньовіччя.

Народилася Сігрід Унсет в Данії, але через два роки родина переїхала в Христианію (Осло), де батько став директором музею старожитностей. Звідси її любов до історії й глибинне знання минулого свого народу. Крім того, Унсет багато читала, прекрасно знала норвезькі саги, що вплинули на її творчість надалі, цікавилася ботанікою та живописом і почала писати.

У літературі Унсет дебютувала романом "Фру Марта Еулі" (1907) про шлюб, материнство й взаємини людей у сучасному Осло. Він розпочав одну з головних тем творчості письменниці - емансипацію жінок у сім'ї та суспільстві. Збірник новел "Щасливий вік" (1908) продовжував цю тему, подаючи образи талановитих, але відірваних від життя жінок.

Роман "Віга - Льот і Вігтіс" (1909) був першим твором, де Унсет звернулася до стилю й мотивів давньоісландських саг, до їхнього своєрідного наслідування. Після виходу в світ другого роману письменниця дістає державну стипендію, йде зі служби і займається літературною діяльністю. Вона багато подорожує, і в Італії знайомиться з норвезьким художником, за якого виходить заміж (1912). Свої особисті почуття письменниця описує в майже автобіографічному романі "Єнні" (1911). Стосунки в сім'ї, моральний клімат суспільства і образи жінок із сильним характером, котрі долають усі перепони на шляху до щастя, стають провідними темами творчості Унсет. Про це йдеться в романі "Весна" (1914) та двох книгах новел і збірнику повістей "Відображення в дзеркалі" (1917). Сігрід Унсет по праву вважали майстром жіночої психології.

Духовні пошуки письменниці привели її в 1924 р. до католицизму, що не завадило Сігрід шукати ідеали добра і справедливості в світі язичництва, а також

лицарського середньовіччя. Вона літературно опрацювала давній епос в **"Оповіданнях про кохання Артура і лицарів Круглого столу" (1915)**, а також переклала саги сучасною норвезькою мовою. Головним твором Унсет вважається історична трилогія **"Христина, донька Лавранса", котра складається з романів "Вінець" (1922), "Господарка" (1922), "Хрест" (1922)**. У цьому широкому полотні немає жодного реального історичного персонажа, але в зображенні першої половини XIVст. авторка так глибоко вросла в той час, так достовірно показала історичне тло й побут народу, що трилогія стала справжнім художнім шедевром європейської літератури. В образах хуторянина Лавранса та його гордої й красивої доньки Христини показані кращі представники норвезького народу, національної свідомості, які виступають за права свого народу. Дія роману припадає на час війни, коли Норвегія втратила державну самостійність, потрапивши в кабальну унію з Данією. Доля героїні трагічна - вийшовши заміж за недостойну людину, вона була нещасливою і загинула під час чуми.

В основу наступного історичного роману Унсет поклала сагу про Олафа, сина Аудуна, що складається з двох книг **"Власник Хествікена" (1925) та "Олаф і його діти" (1927)**. Обидва романи відрізняються великою художньою силою, глибоким проникненням у психологію людей середньовіччя, за що була поцінована Нобелівською премією. Мотивування нагороди закінчувалося такими словами: "Сігрід Унсет отримусь її в самому розквіті свого генія: винагорода вручається поетові, творчість якого може мати своє коріння лише воістину великому і надзвичайно зібраному дусі." Епічний ритм і блиск життя, вікінги і легенди, науково-історичні дослідження і мовні традиції скандинавських народів - ось рівні і перспективи, які зустрічалися в ній і в її культурі з християнським вченням, розкривши живу і діяльну силу духа, але також і якнайглибшу громадську і соціальну свідомість. Це було не розривом, але сповненням.

Під час окупації Норвегії Німеччиною Унсет вступила до руху Опору, але згодом змушена була емігрувати до Швеції, а потім до США. Повернувшись наприкінці війни на батьківщину, Сігрід Унсет була нагороджена найвищим орденом-Великим хрестом Святого Улафа "за заслугу в літературі і служіння народу".

СТОРИНКА 4

Перл Бак (1892-1973)

Американська письменниця, яка у 1938р. була удостоєна Нобелівської премії "за глибокий і правдивий епічний опис життя селян у Китаї й за біографічні шедеври".

Перл Бак народилася в США, а дитинство пройшло в Китаї. Батько був вченим і місіонером, що зробив переклад Біблії з грецької на китайську мову, а мати широкоосвічена жінка, яка дуже любила літературу. Освіту майбутня письменниця отримала в США, а потім знову повернулася в Китай, де викладала у місії та працювала викладачем.

Писати почала ще в дитинстві. Її перші спроби друкувалися в англомовних китайських газетах.

У 1926 р. Перл Бак закінчила аспірантуру Корнеллського університету (США) і одержала вчений ступінь магістра гуманітарних наук в галузі літератури. Через рік, приїхавши знову до Китаю, сім'я Бак потрапила у вир громадської війни. Їх евакуювали до Шанхаю, а потім у Японію. Там Бак закінчила свій другий твір, бо перший пропав у будинку під час війни. Другий роман "Східний вітер, західний вітер" був опублікований у 1930 р. Цей твір відкрив для читачів незнану закриту країну. Бак багато писала про життя різних прошарків населення Китаю. У романі, в якому

зображено "жовтий континент" на рубежі століть, головна увага була приділена життю простих людей.

Наступний роман **"Земля"** з'явився у 1931 році і був удостоєний Пулітцерівської премії. Твір був перекладений 30 мовами і вважається найкращим у творчій спадщині Перл Бак. Роман розповідає про долю селянина Ван Луна, який став багатим землевласником, його боротьбу зі злиднями й шлях, яким "вибився в люди". "Земля" швидко стала бестселером, який був визнаний "притчею про життя людське". Успіху твору додало й те, що він був стилізований письменницею в дусі китайських легенд, що надало йому специфічного національного колориту. **Продовженням "Землі" стали ще два романи - "Сини" (1932) і "Розділений дім" (1935)**. У них розповідається про долю синів Ван Луна, двоє з яких стали торговцями, а третій - мілітаристом. Всі три романи були опубліковані в одному томі під заголовком "Будинок землі".

Високу художню майстерність Перл Бак, простоту її стилю підтвердив роман **"Мати" (1936)**, де в образі простої китайської жінки показана "вселюдська мати", яка віддала життя заради щастя своїх дітей.

У пам'ять про свою матір письменниця пише роман "Вигнання" (1936), а про батька - **"Ангел під час битви" (1946)**. Біографічні романи займають важливе місце в її творчості.

Перл Бак - перша американська письменниця, що отримала Нобелівську премію. "Ця премія буде надихати не тільки мене, але й всіх американських письменників", - сказала лауреатка. - Присудження жінці Нобелівської премії в нашій країні має величезне значення". На її врученні письменниця висловила глибоку вдячність китайському народу, життя якого багато років було тісно пов'язане з її власним. Більшість творів Перл Бак змальовує життя в цій країні. Боротьбу китайців проти японських загарбників розкриває роман "Драконова сім'я" (1941), а життя китайського лідера Сунь Ятсена присвячене документальне дослідження "Людина, яка змінила Китай" (1953).

Зустрічі з видатними людьми, громадська та літературна робота знайшли відображення в мемуарах **"Кілька моїх світів" (1953)**.

Перл Бак - авторка багатьох різножанрових творів: романів, радіоп'єс, книг для дітей, автобіографій, документальних досліджень, мемуарів. Вони "прокладають шлях до людського взаєморозуміння всупереч будь-яким расовим бар'єрам і дозволяють вивчати загальнолюдські ідеали, які і складають вічно живий предмет художньої творчості".

СТОРИНКА 5

Габрієла Містраль (1889 - 1957)

Чилійська поетеса, педагог, дипломат. У 1945р. Г. Містраль присудили Нобелівську премію "за поезії істинного почуття, що зробило її ім'я символом ідеалістичних спрямувань для всієї Латинської Америки".

Лусілі Годой Алькайа народилася в сім'ї індіанця, вчителя школи, і сама також працювала у багатьох місцях Чилі викладачем, директором та інспектором шкіл. У "Молитві вчительки" майбутня лауреатка так визнала своє життєве кредо: "...наполегливо вчити і любити на землі - це значить прийти до останнього дня зі зраненими грудьми, в яких палатиме любов".

Уже в молоді роки вона писала вірші й вільно висловлювала свої думки, а в 1914 році на чилійському літературному конкурсі отримала перший приз за твір "Сонет смерті".

Її перші вірші, які здобули успіх і популярність, були продиктовані сильним, живим почуттям, що виникло під впливом особистої трагедії. Але юна поетеса знаходила примирення з життям, адже пам'ять про коханого належатиме їй нероздільно. Саме тоді молода авторка від імен улюблених поетів Габрієла д'Аннунціо і

Фредеріка Містралья взяла собі псевдонім, що став згодом всесвітньо відомим.

У 1922 році при допомозі Інституту іспаномовних літератур при Колумбійському університеті Г.Містраль видала книгу віршів "Відчай". Основні мотиви творчості поетеси влучно сформулювала критик Мілдред Адамс, яка зазначала: "Відчай" - це пристрасть і трагедія, самогубство коханого, муки жінки, ... це шалене бажання мати дитину від коханого чоловіка. Тема скорботи, туги, відчаю поєднується з любов'ю до сільського краєвиду і сільських дітей, з розумінням високої місії вчителя в суспільстві". В заголовок збірки винесено назву одного з віршів, де змальовується безлюдний пейзаж - тільки вітер і густий туман, що символізують розпач. Перша публікація віршів талановитої поетеси принесла їй міжнародне визнання. Літературознавець Альфред Ортис - Варгас писав у "Науці про поезію", що поява такого поета, як Містраль, - це "подія епохи, бо на її віршах лежить відбиток вічності. Її поезія підносить читача благородством думки, високими ідеалами, ширим співчуттям... до всього слабого, страждуючого, вмираючого".

Наступна збірка **"Ніжність" (1924)** також мала великий успіх. Вона наповнена мотивами та образами фольклору Латинської Америки і засвідчує надзвичайну увагу поетеси до світу і природи рідної землі ("Гімн тропічному сонцю", "Земля Чилі", "Краєвид Патагонії"). У віршах Містраль є елементи пантеїзму й анімізму - вони йдуть від індіанського сприйняття світу. Поетеса на рідкість гостро відчувала своє походження і заговорила про нього набагато раніше за інших. Її сонце - "сонце інків і майя", кожна дитина - "індіанська дитина".

Габрієла Містраль була дуже популярною за кордоном, тому уряд країни надав їй посаду "пожиттєвого консула Чилі". З 1924 р. вона працювала в Італії, Іспанії, Португалії, Бразилії, була представником у Лізі Націй.

Скрізь Містраль пропагувала латиноамериканську літературу. Вона зустрічалася з відомими письменниками Р.Ролланом, А.Барбюсом, М.Горьким. У її віршах образи світової літератури тісно переплетені з образами латиноамериканського фольклору, їй, що втратила коханого, надзвичайно зрозумілим є вірне очікування Сольвейг і надії ("Пісні Сольвейг").

Збірка віршів **"Знищення" (1938)** мала антифашистське спрямування і була пройнята глибоким сумом за трагічну долю народу Іспанії. У 1954 р. поетеса опублікувала свою останню книгу **"Давильня"**, присвячену трагедії С. Цвейга і його дружини, які, важко переживаючи геноцид єврейського народу, покінали життя самогубством у 1942 р. в Бразилії.

Г.Містраль стала першим лауреатом премії Нобеля на своєму континенті. У вітальному посланні Шведського нобелівського комітету зазначалося: "Віддаючи належне багатій латиноамериканській літературі, ми вітаємо її королеву, творця "Відчаю", що стала великим співцем печалі й материнства".

Громадянською сміливістю та загостреним чуттям правди сповнені роздуми Г.Містраль над природою слова і таємницею його сили. "Народження високого слова - це те саме, що народження нового життя. Знайти і сказати потрібне слово допомагає поетові погляд всередину себе", - так вважала і творила видатна поетеса, громадський діяч і дипломат Г.Містраль.

СТОРІНКА 6

Неллі Закс (1891 - 1970)

Німецька поетеса і драматург, яка у 1966 році була удостоєна Нобелівської премії "за видатні ліричні й драматичні твори, що досліджують долю єврейського народу".

Народилася Неллі Закс у Берліні в заможній єврейській родині. З дитинства захоплювалася музикою, літературою і танцями.

У 15 років прочитала роман Сельми Лагерлеф "Сага про Есту Берлінга", який справив на неї таке сильне враження, що вона сама почала творити і написала листа письменниці. Їхнє листування продовжувалось 35 років.

Перші публікації віршів Н.Закс з'явилися у 18 років. В основному це були твори про природу й на міфілогічні сюжети і мали романтичний характер. Ці вірші, традиційні за формою і змістом, різко відрізнялися від модної на той час експресіоністської літератури і, мабуть, тому привернули увагу Стефана Цвейга, який відзначив їхню "безпосередність".

Закс не вважала себе професійним літератором і друкувалася мало.

Переломним у свідомості поетеси став 1933 р., коли до влади в Німеччині прийшли нацисти і зросли антисемітські настрої. У цей тривожний час Закс поринула у вивчення юдейської літератури, що вважалося страшним злочином.

У 1940 р. Закс змушена була шукати прихисток у Швеції. Сельма Лагерлеф через короля Швеції допомогла Закс з матір'ю виїхати до цієї країни. На жаль, Лагерлеф не дочекалася їхнього прибуття, і Закс відчувала себе спочатку на чужій землі в повній ізоляції. Вона наполегливо вивчала мову, перекладала шведських поетів німецькою. І поволі в її власну творчість увійшла тематика, що стала основною і принесла їй світову славу. Це була поезія "німого крику" - твори про Голокост, національну трагедію єврейського народу. Цій темі присвячені збірки віршів: **"В оселі смерті" (1946)**, **"Затемнення зірок" (1949)**, **"Втеча і повернення" (1959)**

Неримовану, стислу, наповнену яскравими образами поезію Н. Закс критики називали "релігійними апокаліптичними гімнами". Літературознавець А. Графов зазначав, що головне в її творчості - "це тема Катастрофи. Трагічні мотиви займають центральне місце в післявоєнній творчості Н. Закс. Її вірші дивують незвичайним навіть для нинішнього часу рівнем трагізму, але також і кінцевим переборенням цього трагізму". Англійський поет і критик Стівен Спендер наголошував, що фактично Н. Закс усе життя писала один вірш, в якому відбилася "єврейська самосвідомість".

Часто поетичні спроби авторка втілювала в сценічні дії. Ці оригінальні, невіддільні від лірики драми та п'єси Закс називала "сценічною поезією". Перша п'єса **"Містерія про страждання Ізраїлю" (1951)** хоч і мала назву ніби про давні часи, але розповідала про трагічну долю вуличного чоботаря. У драмі **"Авраам у солончаках" (1962)** письменниця використала біблійний сюжет знищення маленьких дітей Іродом. У містерії "Елі" Закс звернулася до теми геноциду. Твір пронизаний автобіографічними мотивами. Багатьох її рідних і близьких знищили фашисти, зайняті "остаточним вирішенням єврейського питання". Про трагедію людини на війні і її моральний вибір йдеться в драмі "Ніжна сторожа". Серед лісу в снігу приходять до тьми двоє "недостріляних", Гейнц і Павло. Проте тільки перший може пересуватися, і він залишає Павла в лісі. Але образ покинутого весь час переслідує Гейнца, і він покінчує із собою.

У своїх творах драматург часто використовувала поєднання різних часових пластів, що дозволяло проводити аналогію між сучасними проблемами і минулих віків, вводила "містичні" персонажі, ніби тіні героїв, що допомагало кращому сценічному втіленню авторських ідей.

У багатьох творах Н.Закс відчутно жах таборів масового знищення й "фабрик смерті", однак це не заважало їй любити все живе.

Нобелівську премію німецька поетеса Неллі Закс поділила з ізраїльським прозаїком Шмуелем Агноном. Цим самим було віддано належну шану двом найвидатнішим співцям долі й життя єврейського народу. У врочистій промові лауреатка зауважила, що "Агнон представляє державу Ізраїль, а я - трагедію єврейського народу".

СТОРІНКА 7

Тоні Моррісон (нар. 1931 р.)

Американська письменниця, яка одержала Нобелівську премію у 1993 році. "Тоні Моррісон як інтелектуал-громадянин та її художня продукція викликали найбільш закономірні й духовно вагомні роздуми та дискусії про расу та гендер у Сполучених Штатах, і якщо це було б єдиним її достоїнством, то й тоді вона була б вартою того, щоб називати її американською письменницею...", - зазначав літературний критик і дослідник Емореї Елліот.

Тоні Моррісон народилася 18 листопада 1931 р. в містечку Лорейн, в штаті Огайо. Навчалася в Гарвардському та Корнелльському університетах, викладала історію афроамериканської літератури, була редактором у видавництві.

У 1970 р. вийшов її перший роман "Найблакитніші очі", де окреслились основні мотиви її творчості: зловоденні проблеми негріванського населення країни, котрі проявляються в жіночій частині общини. У романі йдеться про трагічну долю юної негріванки, яка з дитинства хотіла мати світлу шкіру і голубі очі, бо лише це, мріялось їй, допомогло б досягти успіху в житті.

Наступний роман "Сула" (1974) є ніби продовженням розпочатої проблематики. Головна героїня - молода негріванка Сула Піс намагається вирватися із зачарованого кола замкнутого сірого існування. Але соціальні умови не дають такої можливості. Відчуття безвиході пронизує ці твори. Як зауважує О. Осовський, "невипадково лише смерть для героїні - єдина можливість знайти спокій у цьому світі". Твір написаний жваво, пластично зображені картини життя, введено негріванський фольклор США та культові моменти.

З виходом роману "Пісні Соломона" (1977) приходять визнання письменниці. Це самобутній пошук "власного коріння" одним з героїв, Молочником, який спочатку показаний як споживач життя, який має стати спадкоємцем багатого батька. Але в його життя раптово врывається історія і країни, і краю, а головне - історія свого роду. Шукаючи своїх предків, колишніх рабів, герой ніби "росте вглиб". У творі оживає легенда про Соломона, негра-раба, котрий був привезений в Америку, але потім полетів додому в Африку, а його правнук, Молочник, також кидається зі скелі в політ... "Реальність, - говорить Т. Моррісон, - позбавлена гармонії, часто небезпечна для людини, від неї не сховатися в міфі".

Роман "Улюблена" (1987) став бестселером. Уперше Моррісон звертається до історії Американської держави безпосередньо. Дія відбувається невдовзі після Громадянської війни (1873). Головна героїня Сет разом з донькою Денвер та привидом дворічної дитини, яку Сет вбила своїми руками за часів рабства - не від злоби, не від ненависті - від любові, живе в містечку Цинциннаті... Сет вагітна втекла з трьома дітьми від жорстокого господаря, але коли її знайшли, вона від страху, що її улюблену дочку продадуть, і скоїла злочин. Коли ж вона повернулася із ув'язнення, рабство було вже скасовано. Привид матеріалізується. Знівідкіль з'являється дивна дівчина, тому Сет і Денвер не сумніваються, що це улюблена, найдорожча людина. У творі життя показано через

афроамериканське світосприйняття. Моррісон віднаходить найчутливіший нерв у зображенні рабства, в якому не можна жити і яке не можна забути, яке навки залишилось з тими, хто його пережив, і з їхніми нащадками.

Роман "Джаз" (1992) про тих, хто вже рабства не зазнав. Джаз - це музика міста, в якому негри, її творці, залишаються маргіналами. Джаз - це структурний підрозділ роману, в якому автор варіює, переграє епізоди, створюючи глибоку переконливу психологічну прозу. Джаз вибудовується з ламаних ритмів негріванського життя. Тоні Моррісон пояснює: "Класична музика заспокоює, вона завершена. Джаз завжди тримає вас на лезі... Я хочу, щоб мої книжки були подібні до цього, тому що я хочу, щоб було якесь почуття в резерві, щось більше сказаного, чого ви не можете збагнути отак зараз".

Отже, зосереджуючи увагу на психології, долі, минулому чорної жінки в США, Тоні Моррісон виходить на загальноамериканські проблеми сьогодення - проблеми самоідентифікації, самовизначення особистості в межах мультикультуралізму.

Професор Е. Еліот писав про письменницю: "Тоні Моррісон не тільки створила екстраординарний контекст складних романів вражаючої сили, вона перекроїла американську літературну історію XX ст.".

СТОРІНКА 8

Ельфірде Елінек (нар. 1946)

Австрійська письменниця, якій присуджено Нобелівську премію 2004р. за всю творчість, "за музичний вклад у романах і п'єсах, які з винятковою мовною виразністю описують безсенсовість суспільних стереотипів та їхню поневолюючу силу".

Ельфірде Елінек народилася 20 жовтня 1946 року. Майбутня письменниця закінчила Віденський університет, а також одержала диплом органіста Віденської консерваторії. Елінек ще в дитинстві зацікавилася літературою, батько прищепив їй любов до слова, а музика ще більше поглибила чуття до нього.

В сучасній німецькомовній літературі ім'я Е. Елінек - одне з найвизначніших. Вона - романіст, драматург, кіносценарист, поетеса і перекладачка.

В есеї "Текст, контекст, інтертекст" Т. Гаврилів досить докладно аналізує ситуацію в австрійській літературі 1960-х років, де "на відміну від українських шістдесятників, знищених або принаймні зацькованих режимом і на два десятиліття викинутих з великого дискурсу, австрійські шістдесятники поступово завоювали симпатії громадськості й стали речниками, а подекуди навіть творцями культурної політики". До них належала й Е. Елінек, яка свої враження від тих подій розкрила уже в перших творах.

"Всі ми бовдури, бебі" (1970) - це справжній по-роман, що "ніби сканував зріз епохи" (Т. Гаврилів). Він пронизаний іронією до оточуючого світу, якого ніби й немає - все замінило штучно сконструйоване середовище реклами, фільмів, засобів індустрії споживання і насолод. Своєрідним продовженням цієї тематики став роман "Міхаель. Молодіжна книга для інфантильного суспільства" (1972).

"Політична, соціальна несправедливість, спадщина нацизму, жорстокість у ставленні до жінок, дітей, неприязнь до емігрантів, видуманий міф про економічне чудо Австрії та про ідилічне життя в австрійській провінції і критика всього цього - такі її теми", - так упорядковує творчі уподобання Елінек літературознавець Л. Залесова-Докторова. Але часто теми взаємопроникають і взаємодоповнюють одна одну. У романі "Коханки" (1975) показано долю двох молодих дівчат з австрійського сільця. Головне для них - вдало вийти заміж. Одна з них робить "правильний вибір" - виходить за бізнесмена і "росте" в суспільстві, а інша потрапляє під гніт чоловіка,

котрому диктат над дружиною приносить насолоду і вивищує у власних очах.

У центрі творів Елінек - жіночі долі, показані нею із сміливістю і відкритістю. Найвідоміший твір на цю проблематику - роман "Піаністка" (1983). Головна героїня Еріка Кохут викладає музику у Віденській консерваторії, їй незабаром виповниться тридцять, і часто ввечері вона ходить дивитись порнофільми. У трикутнику персонажів роману вершиною є мати - яскраво виражена садистка, яка контролює кожен крок своєї доньки, стежачи, щоб ніхто з навколишнього світу не міг заступити її. Третій бік трикутника - молодий учень Еріки Вальтер Клемер. Еріка ненавидить музику, по-своєму любить і ненавидить матір, яка зламала їй життя, бо нічого в неї вже не буде "по-людському", її стосунки з Вальтером - це набір садомазохістських ситуацій. До цього часу обговорюється питання: чи Елінек моралістка, чи аморальна особа, її твори порнографія чи ні. Сама Елінек пояснює, що "ця історія - притча про Австрію та її суспільство, яке живе за рахунок слави своїх великих композиторів, отже, за рахунок минулого, яке оплачується утискуванням індивідуальностей тисяч невідомих учительок музики, піаністок".

Е. Елінек - визнаний театральний автор. Головною темою її останніх п'єс стала нездатність жінки жити повноцінним життям у світі, де вона є рабою соціальних стереотипів. Її п'єси "Клара Ш" (1982), "Прізд відкритий" (1986), "Хмари. Дім" (1988), "Він як не він" (2000) йшли чи не в усіх німецькомовних театрах світу.

Е. Елінек як лауреат найвищої літературної премії і талановитий автор близько 30 творів різних жанрів остаточно переконала як читачів, так і критиків у своєму праві зображувати світ таким, яким вона його бачить.

СТОРІНКА 9

Доріс Лессінг (1919)

Англійська письменниця, яка отримала У 2007 р. Нобелівську премію як "та оспівувачка жіночого досвіду, яка зі скептицизмом, пристрастю й силою передбачення досліджувала розділену цивілізацію".

Свою Нобелівську лекцію вона присвятила проблемам освіти на африканському континенті, пізніше вона була видана, аби зібрати кошти на допомогу дітям, хворим на СНІД.

Доріс Мей Тейлор народилася 22 жовтня 1919 р. в Персії (Іран) у родині британців, яка пізніше переїхала на проживання до Південної Родезії (зараз Зімбабве). Доріс Лессінг згадує своє життя як "неоднорідну суміш моря болу та краплі задоволення". Особливо неспододним було її дитинство через непорозуміння з матір'ю, яка бажала виростити "правильну" доньку. Вищої освіти майбутня письменниця не одержала, але стала людиною високого інтелекту й непересічного таланту. Її друзями, вчителями та втечею від жорстокої реальності були твори Діккенса, Скотта, Стівенсона, Кіплінга, а пізніше - Стендала, Толстого й Достоевського. Всього в житті вона досягла самотужки. У 15 років Доріс залишає батьківський дім, працює доглядальницею хворих, телефоністкою, а згодом і журналісткою.

Невдовзі вона починає цікавитися комунізмом. Як говорила письменниця, причина такого захоплення полягала в тому, що комуністи були єдиними на той час людьми, які читали книги, і саме ті, які читала вона. Крім того, на думку Доріс, вони були єдиними, хто боровся проти расового поділу в Південній Африці.

Новий етап свого життя Доріс розпочала вже в Лондоні. Творчість Лессінг глибоко автобіографічна. На початку літературної кар'єри вона багато пише про расову та соціальну нерівність, про проблеми суспільства. Ці теми порушено у творах "**Трава співає**",

"**П'ята дитина**" та в п'яти романах серії "**Діти насилля**". За критику апартеїду тодішні режими ПАР і Родезії заборонили їй в'їзд у ці країни, але увесь світ читав твори Доріс і приєднувався до боротьби проти расизму.

У середині 50-х Доріс пише реалістичні романи, у яких досліджує внутрішній світ людини та її місце в суспільстві. До таких романів належать "**Хороший терорист**", "**Золотий щоденник**" (1962). Саме з появою цього роману Доріс Лессінг стала всесвітньо відомою. Твір про письменницю Анну Вульф, яка перебуває на етапі творчої кризи. Авторка досліджує внутрішній світ жінки через її чотири щоденники. Це складний твір про особистість, яка намагається бути вільною. Літературознавці назвали роман класикою феміністської літератури. Проте сама Лессінг наголошує на тому, що фемінізм це лише одна з тем, бо найголовніша з них - права особистості в суспільстві. Вона стверджує: "Я написала цей твір від імені жінки, тому що я жінка. Я намагалася написати книгу, яка була б своєрідною картою людського розуму".

У 70-х Лессінг захоплюється філософією суфізму і починає писати наукову фантастику. Найвідоміші роботи цього жанру - серія романів "Канопус в Аргосі. Архіви", що містять різну трактовку філософської проблематики пасивної участі слабкого людства в боротьбі могутніх цивілізацій. Вважається, що саме наукова фантастика відстрочила Нобелівську премію для письменниці, оскільки Нобелівський комітет не вважає цей жанр серйозним. Лессінг стала першим автором-фантастом - лауреатом премії. Письменниця стверджує: "Із розвитком науки неминуча була поява нової літератури".

У творчому доробку Доріс Лессінг - дві частини автобіографії, дві опери, чотири драми, романи, оповідання, вірші, есе. Два романи авторка опублікувала під псевдонімом Джейн Сомерс: "**Щоденник хорошої сусідки**" (1983) і "**Якби старість могла...**" (1984).

У 2008 р. вийшов друком останній роман "**Альфред та Емілі**", який письменниця присвятила своїм батькам. Авторка заявляє, що книга антивоєнна й має на меті показати, що війна - це зло, яке калічить людські долі.

Інформацію про інших лауреатів Нобелівської премії можна отримати з поданих інтернет джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисова Т. Афроамериканка Тоні Моррісон / Т. Денисова // Слово і час. - 1997. - №2 - С.46-51.
2. Дроздовський Д. Лауреат Нобелівської премії Мюллер: "Від несправедливості нас захистить єдине слово - "Не" [Текст] : [Життя, творчість німецької письменниці] / Д. Дроздовський // Дзеркало тижня, 2010. - 18-14 вересня (п34). - С.14.
3. Голобородько Я. П'ять дослідницьких сюжетів [текст]: [есеїстка, поетка і прозаїк Герта Мюллер] / Я. Голобородько / Вісник НАН України. - 2009. - №12 - С.55-60.
4. Сидяченко Н. "Світ, якому долю я вершу сама" / Н. Сидяченко // Слово і час. - 1997. - №2. - С.44-46.
5. Сулима М. Письменниці-лауреати Нобелівської премії / М. Сулима // Слово і час. - 1997. - №2. - С.42-44.
6. Торос Я. Доріс Лессінг [текст]: [про англійську письменницю, лауреата Нобелівської премії. 2007р] / Я. Торос / Дніпро. - 2009. - №5. - 159-162.
7. Шкляр Л.Є. Під знаком Нобеля, Лауреати Нобелівської премії з літератури / Л.Є. Шкляр, А.Г. Шпиталь. - Київ: Грамота, 2006. - 504с.

Електронні ресурси

1. Лауреаты Нобелевской премии [Електронний ресурс]. - Режим доступу : URL : <http://nobeliat.ru/>. - Назва з екрана.

О. В. Рябова,

заступник директора з виховної роботи Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №21 Черкаської міської ради;

В.В.Лемко,

педагог - організатор Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №21 Черкаської міської ради

" МИ - РІЗНІ, МИ - РІВНІ ":

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ МІЖ ЧЕРКАЩИНОЮ ТА ІВАНО- ФРАНКІВЩИНОЮ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ

Мета: формувати переконливість у нетлінності духовних скарбів народу, повагу до культури та його традицій; виховувати в учнів почуття патріотизму, національної гордості, любові до рідного краю, розуміння своєї причетності до подій, які відбувалися і відбуваються в Україні, відчуття гордості за свою державу; розвивати навички порівняльного аналізу культурного розвитку двох регіонів України.

Обладнання: святково прибрана класна кімната, рушники, стіл з вишитою скатертиною, хліб, сіпь, букет квітів; адміністративна карта України з позначками (гербами) Черкащини та Івано-Франківщини; мультимедійна дошка; слайди; диски; виставка вишивок; Ікона з рушником.

Учасники: учні 8 - 9-х класів закладу.

Патріотизм - це не значить лише одна любов до Батьківщини. Це значно більше. Це усвідомлення своєї невід'ємності від Батьківщини і співпереживання щасливих і нещасливих днів.

Л. Толстой

Хто не вмів кохати рідний край, шанувати свій народ, той не зможе стати щирим горожанином Усесвіту.

Софія Русова

Вчитель. Живемо ми з вами у скрутний час і за щоденними турботами часто не помічаємо, скільки прекрасного і святого знаходиться поруч з нами. Тож давайте сьогодні хоч на годину прихилимося серцем і душею до культури українського народу.

Ведучий І. Україна! Багато у світі держав, але Україна - одна для нас, українців, вона найкраща, найрідніша, наймиліша.

Читець.

*Буває часом спігну від краси,
Сплююсь, не тямлю,
Що воно за диво, -
Оці степи, це небо,
Ці ліси - усе так гарно, чисто, незрадливо.
Усе, як є, - дорога, явори...
Усе моє!
Все зветься... Україна!*

Ведучий ІІ. Україна! Скільки глибини у цьому слові... Це золото безмежних полів, бездонна синь зачарованих небес. Тихі плеса річок, сині очі озер і ставків. Це безмежні степи і ліси, зелені долини і луки, Карпатські верховини і донецькі простори, Полісся і Крим, біленькі полтавські хати і велич міських краєвидів - все це наша Україна. (Розповідає біля карти України).

Вчитель. Це наша країна, яка має свої звичаї та традиції, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками і ми повинні зберегти їх як історичну пам'ять та пошану до національних символів і свят. На нашому сьогоднішньому заході ми пропонуємо вам ознайомитися з традиціями, укладом, обрядами двох

областей-побратимів - Черкаської та Івано-Франківської (слайд 1).

Звучить Гімн України.

Читець.

*Україні рідної окраса,
Край пісень і золота зерна,
Ти колиска козацтва -
Чарівна Черкаська сторона.*

Ведучий 1. Черкаська область розташована у центральній частині країни по обидва берега середньої течії Дніпра та Південного Бугу. Область на півночі межує з Київською, на півдні - з Кіровоградською, на сході - з Полтавською та з Вінницькою областю - на заході. Простягнулася із південного заходу на північний схід на 245 км, із півночі на південь - на 150 км (слайд 2)

Читець

*Моє Франкове місто
Мій рідний оберіг
Ти склав в одне намисто
Таланти всіх доріг.
До тебе серце лине
Й оспівує в піснях.
Те, що в віках не згине
Й не спопелиться в прах.*

Ведучий 2. Івано-Франківська область розташована в географічному центрі Європи, на Покутській рівнинній території південного заходу України, на стику двох великих природно-географічних підрозділів - Східноєвропейської рівнини та Східних Карпат. Область межує з Львівською, Тернопільською, Чернівецькою та Закарпатською областями. На крайньому півдні Івано-Франківщини впродовж 50 км границя області є державним кордоном України з Румунією (слайд 2).

Ведучий 1. Дві різні землі, але одне коріння - трипільці, стародавній антський союз, до 12 племен якого входили племена білих хорватів (Івано-Франківщина) та полян (Черкащина) (слайд 3).

Ведучий 2. Минали роки, століття. Володимир Великий з Київщини приєднав до Русі, до християнства чернечі міста (слайд 4).

Ведучий 1. Успенська церква Галичі усього на півтора метра була меншою за шириною та довжиною від Софії Київської. З того часу храми та церкви - головні архітектурні споруди наших регіонів. (слайд 5)

Ведучий 2. Історія внесла свої корективи, але Бог залишився єдиним.

Ведучий 1. На Свят - вечір заносять до хати Дідуха. На коляду й на Маланку, на щедрівку водять козу, бо сонце і Земля перебувають у сузір'ї Кози.

Ведучий 2. А коли завітати до Водолія - та на Йорданських річках посвящать воду, і Водяники повисають з річок, ставків, озер, криниць.

(Співають колядки, щедрівки)

Ведучий 1. На стрігання ведмідь завалить барліг, а в церкві посвятять Свчку - громівку, якої нечистий боїться. Вербної неділі несуть галузку верби. На Великдень дівчата водитимуть хороводи, а на Андрія піднімуть Сонце-Калиту, що б мала силу, на Купала скотять колесо до води і вінок пустять за водою, бо сонце вже пішло на Різдво. Кожний українець у церкві християни, а поза церквою язичники.

Потім був син Володимира, правнука Ярослава Мудрого ... Ярослав Осмомисл, донька якого - Ярославна - пішла за Ігоря Святославовича. А потім монголо-татарська навала ... Галицько-Волинське князівство боролось з угорцями, поляками з іншими ...

Ведучий 1. Воля ... Боротьба за волю на довгі роки стає головною для наших земель (слайд 6)

Читець.

Рідний край ... Його історія ...

У ній стільки гіркоти -

і тим рідніше мені, мій краю рідний,

що вже назад поламані мости

І день встас, як райдуга, погідний.

Ведучий 1. Івано-Франківщина і Черкащина завжди згадували своїх героїв, розповідали легенди про них, згадували бої, традиції, звичаї, події (слайд 7).

Ведучий 2. У народі кажуть, що без минулого немає майбутнього. А чи можна говорити про минуле України та наших країв і не згадувати славних галичан, які відстоювали волю у боротьбі з войовничими сусідами. Король Данило нині іде на коні під Замковою горою у Галичі. Гетьман Богдан Хмельницький стоїть на майдані у Черкасах, нагадуючи нам про славних козаків. Слава про них лунала широким світом. Були вони витривалі, дужі, кмітливі і на диво хоробрі. Вміло чинили опір найзапеклішому ворогу (слайд 8).

Ведучий 1. Історія України - це історія мужнього народу, що віками боровся за свою волю, щастя. Зберігають пам'ять про славетних опришків - скелі Прикарпаття, а величезний камінь біля Холодного Яру - про захисників республіки у Придніпров'ї (слайд 9)

Читець.

На білому світі різні країни

Де ріки, ліси й лани

Та тільки одна на землі Україна,

А ми її доньки й сини.

Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,

І квіти усюди ростуть.

Та тільки одну Батьківщину ми маємо...

Її Україною звать.

Ведуча 2. Наші землі народили двох геніїв, титанів українського духу, велетнів думки і праці - Тараса Шевченка та Івана Франка - національних пророків (слайд 10) Вони безмежно любили свій край, народ, вірили у його національне відродження і гідне місце серед інших народів. Вони підняли до вершин світового мистецтва переживання і мрії українського народу, який завжди зберігав свою мову та культуру (слайд 11).

Ведучий 1. Ось про що розповідає легенда.

Якось Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці - любов до господарювання, німці - дисципліну і порядок, діти Польщі - здатність до торгівлі, італійські діти одержали хист до музики ... обрадувавши всіх. Бог раптом побачив у куточку дівчину. Вона була одягнена у вишиту сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багрянці вінок із червоної калани.

І запитає її Бог(голос за кадром):

- Хто ти? Чого така сумна?

Дівчина. *Стоїть перед іконою.*

Дівчина. *Я - Україна, а плачу я. бо стогне моя земля ... Сини мої на чужині, на чужій роботі, а в своїй хаті немає ні правди, ні волі.*

Бог. *Чого ж ти не підійшла раніше? Я всі таланти роздав. Не знаю, чим зможу зарадити твоєму горю?*

(Дівчина хотіла піти, але Бог її зупинив).

Бог. *Зачекай. Є в мене неоціненний дар, який прославить твій народ на цілий світ. Від сьогодні все горітиме у твоїх руках. Візьмеш ти шаблю, і буде нескорений твій народ. Візьмеш плуг, і заколоситься на ваших полях жито-пшениця. А в хаті твоїй пануватиме краса і затишок, а пісня твоя звучатиме у віках. Все це стане можливим, дякуючи вірі твого народу у власні сили і бажанню працювати заради власного добробуту.*

Ведучий 2. Взяла дівчина Божий дарунок, відтоді славиться Україна своїми майстрами, а серед них ті, що присвятили себе мистецтву народної вишивки, художнього плетіння та іншим видам рукоділля.

Ведучий 1. Прекрасні витвори людських рук оточують нас повсюди. В гончарному посуді с. Голоківки (Черкащина) та м. Косова (Івано-Франківщина) в одязі, у дерев'яних витворах, у славетних керамічних виробках, килимах жовто-смарагдового кольору, в рукотворних старовинних та друкованих сучасних книгах, які зберігаються у наших музеях. Тут нас захоплюють витонченість форм, неповторність барв (слайд 12).

Ведучий 2. Народне мистецтво українців вражає світ своєю самобутністю, багатогранністю і різноманітністю, особливо мистецтво вишивки. Воно визнано одним із найбагатших надбань культурної скарбниці, європейських націй і є складовою частиною загальнолюдського мистецтва.

Ведучий 1. Біля виставки вишивок. Черкащину ми відносимо до регіону середньої Наддніпрянщини, який є центром давньоруської народності, її культурного життя. (слайд 13)

Учениця 1. Вишивкам цього регіону властиві пишні вишукані рослинно-геометризовані орнаментальні мотиви з квітками, листям, бутонами. Вироби в основному оздоблюють гладдю, занизуванням, набиранням та хрестиком. Основні кольори вишивок - білий, коралово-червоний, відтіснений, чорний.

Учень 2. Івану-Франківську область відносимо до Карпатського району. Характерною особливістю вишивки є поєднання рослинного, зооморфного і геометричного орнаментів, смислове значення яких сягає глибинних джерел.

Учениця 2. Вишивки виконуються нитками різного кольору: червоного, жовтого і чорного. Карпатський регіон характеризується використанням таких технік вишивки, як кучерявий стіб, насилування, качалочка, вирізування, виколювання, хрестик

Учень 1. Зараз вишивка стала важливою художньою цілісністю, одним з популярних видів рукоділля. Вона поєднує минуле з сучасністю і стверджує подальший розвиток культури.

Читець.

Візьму голку, клубок шовку,

Полотно біленьке

Та й подамся у садочок ...

Де сонце ясененьке

У садочку, подумаю, котру

Квітку рвати

Щоб із неї добрий узор

Та вишивку взяти

Вишиванки наші любі,

Хто вас вишиває

Той про красу і про фарби

Думки не лишає

Щоб сміялася сорочка

Граними квітками ...

Щоб пишалася Україна

Доньками-майстрами.

Ведучий 2. Сини-майстри залишають після себе музику у камені - архітектуру. У кожного з наших регіонів свої досягнення в архітектурі, а саме вирізьблення з каменю (слайд 14)

Ведучий 1. В наш час відбувається багато кривавих подій, болю, сумнівів, зруйнованих міст та сіл. Весь цей час головним для черкащан та івано-франківців залишалась Україна, за яку у різних церквах молились мешканці двох земель. (слайд 15)

Виконується пісня "Калинові мости".

Читець.

*У всіх людей одна святиня
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустиня
Аніж земний в пустині рай.
Їм краще над усе на світі
Їх рідний край: Нема без кореня рослини,
А нас людей без Батьківщини*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурдуланюк В. Б. Пам'ятки культури Івано-Франківщини / В.Б. Бурдуланюк. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. - 54 с.
2. Грабовецький В. В. Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури / В.В. Грабовецький. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. - 132 с.
3. Нераденко Т. М. Археологія Черкащини : посіб.-довід. / Т.М. Нераденко. - Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2011. - 307 с. : ілюстр.
4. Черкащина. Універсальна енциклопедія. Документально-публіцистичне наукове фотоілюстративне історичне видання / Автор-упорядник Віктор Жадько. - Київ: ВПК "Експрес-Поліграф", 2010. - 1104 с.; іл.

Є. О. Підгаєцька,

учитель української мови і літератури Гереженівського НВК
Уманської районної ради

"ТИ РІДНА МОВО, ЧИСТА, ЯК РОСА, ЦІЛЮЩА Й НЕВИЧЕРПНА, ЯК КРИНИЦЯ"

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНО - МУЗИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ДО МІЖНАРОДНОГО ДНЯ РІДНОЇ МОВИ

Мета: розширити і поглибити знання дітей про мову. Показати її багатство, мелодійність, красу. Розвивати виразне мовлення, уяву, мислення, образну пам'ять. Збагачувати словниковий запас. Виховувати любов до рідної мови, рідної землі, художнього слова, пісні, повагу до батьків.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Зал святково прикрашений рушниками, кетягами калини, колоссям, плакатами, стіннівками ("Мова моя калинова", "Цікава грамати́ка", "З історії слів", "Діалектизми нашого краю", "Веселі фразеологізми", "Правила в малюнках", "Поетичне слово тощо), плакатами.

На плакатах слова:

- Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос -
більш нічого. А серце б'ється-ожи́ва, Як їх почує!.. (**Тарас Шевченко**).

- "Найбільше і найдорожче добро в кожного народу - це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почуття" (**Панас Мирний**).

- "Мова така ж жива істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть задля його душі, смерть задля всього того, чим він відрізнявся від других людей..." (**Панас Мирний**).

- "Та в мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься з часом од шумовиння і стане прозорою і міцною" (**Михайло Коцюбинський**).

Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну. (**Володимир Сосюра**).

- Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе" (**Олесь Гончар**).

Під звуки ліричної пісні на сцену виходять ведучі.

Ведуча. Щиро вітаємо всіх гостей і запрошуємо на наше свято. 21 лютого - свято унікальне. Винятковість його в тому, що воно є і спільним, і водночас вузько

родинним для людей, яких об'єднала спільна історична доля в єдиний моноліт- народ. Це свято - День рідної мови.

Ведучий. У Святому Письмі сказано: "Спочатку було Слово". Для кожної людини воно завжди спочатку. Немає народу, байдужого до рідної мови, до своєї землі, тієї, на якій він народився й живе. Немає в жодній мові й нерідних слів. Батьківська хата, материнська мова, рідна земля - словосполучення, що несуть у собі величезний почуттєвий заряд. І нехай кожна доба, кожний народ наділяє образ своєї Вітчизни індивідуальними ознаками-атрибутами, мотив рідного слова в тому магнітному полі присутній постійно.

Рідна мова - це мова, що першою засвоюється дитиною і залишається зрозумілою на все життя. Рідною прийнято вважати мову нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями.

Ведуча. Мова - одне з багатьох див, створених людьми. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Бувають такі ситуації, коли навіть звучання рідного слова стає причиною особливого душевного стану, емоційного збудження будь-якої людини, не кажучи вже про тих, хто наділений емоційно-образним баченням світу. Тож нехай наші почуття на сьогоднішньому святі стануть не тільки емоційними, а і яскраво колоритними й незабутніми.

Звучить пісня у виконанні Т. Повалій "Де ти тепер". Музика І. Шамо, слова Д. Луценка. Вальс виконують старші та наймолодші учасники гуртка бального танцю.

Звучить лірична українська мелодія ("Два кольори", музика О. Білаша, сл. Д. Павличка).

Читець 1.

*Мово моя українська,
Батьківська, материнська,
Я знаю тебе не вивчену -
Просту, домашню, звичну,
Не з-за морів покликану,
Не з словників насмикану.*

*Ти у мені із кореня,
Поле мені наговорена,
Дзвоном коси прокована,
В чистій воді смакована,
Бодем очей продивлена,
Смутком багать продимлена,
З хлібом у душу всмоктана,
В поті людським намокнута,
З кров'ю моєю змішана
І аж до скону залишена
В серці моїм. Ти звеш сюди
Добрих людей до бесіди.*

Звучить пісня "Рідна мова", муз. Павла Дворського, сл. Григорія Вієра.

Ведучий. Так, із сивої глибини віків бере початок наша мова. Шлях її розвитку - це тернистий шлях боротьби. Багато, дуже багато жорстоких літ і століть пережила наша рідна, наша невмируща мова, мужньо знісши і витерпівши наругу і найлютіших царських сатрапів та поспіах шляхетсько-панських, і своїх панів та підпанків недолугих, і запопадливих партійних функціонерів...

Читець 2.

*Цареві блазні і кати,
Раби на розум і на вдачу,
В ярмо хотіли запрягти
її, як дух степів, гарячу.
І осліпнути, й повести
На чорні торжища, незрячу...*

Читець 3.

*Ти вся порубана була,
Як Федір у степу безрідний,
І волочила два крила
Під царських маршів тупіт мідний, -
Але свій дух велично гідний,
Як житнє зерно, берегла.*

Учні зачитують трагічні дати в історичному календарі української мови.

1720 рік - російський цар Петро I заборонив друкувати книги українською мовою.

1766 рік - видано розпорядження Російської церкви про ворону друкувати книги в Києво-Печерській лаврі без попередньої московської цензури.

1769 рік - видано розпорядження Російської церкви про вилучення в населення України українських букварів та українських текстів із церковних книг.

1775 рік - зруйновано Запорозьку Січ і закрито українські школи при полкових козацьких канцеляріях.

1862 рік - закрито українські недільні школи, які безкоштовно організовували видатні діячі української культури.

1863 рік - указ російського міністра Валуєва про заборону видання книжок українською мовою.

1876 рік - указ російського царя Олександра II про заборону друкування нот українських пісень.

1884 рік - закрито всі українські театри.

1908 рік - уся культурна й освітня діяльність в Україні визнана царським урядом Росії шкідливою, "могущей вызвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности Российской империи".

1914 рік - російський цар Микола II ліквідує українську пресу - газети і журнали.

1938 рік - сталінський уряд видає постанову про обов'язкове вивчення російської мови, чим підтинає коріння мові українській.

1983 рік - видано постанову про так зване посилене вивчення російської мови в школах і поділ класів на 2 групи російські та українські. Це призвело до того, що багато українців стали ігнорувати рідну мову.

1989 рік - видано постанову, яка закріплювала в Україні російську мову як офіційну загальнодержавну мову, чим українську було відсунуто на третій план. Криваві жнива такої мовної політики, яка проводилась в Україні, нагадують про себе й сьогодні.

Ведуча. Рідне наше слово! Не раз розп'яте на історичних Голгофах, ніби навмисне було обране для мук і випробувань. На захист рідного слова поставали Іван Франко, Леся Українка, Борис Грінченко, Микола Куліш, Олександр Олесь... Тих, хто зберіг рідну мову в страшні часи лихоліть, було набагато більше, ніж тих, які своєю байдужістю мовчки відправляли її у вічне небуття.

Ведучий. Батьком української літературної мови вважаємо Тараса Григоровича Шевченка. Уперше у творах Шевченка українська мова забриніла величезною силою. У ній Шевченко своїм талантом розкрив невичерпні багатства народної мови, досягнув і, як ніхто, відчув чудову, чарівну музику українського слова. Та не берегли нащадки того багатства, вірогідно заглядаючи через сусідський тин. І стали забувати, хто ми є, чії діти, яких батьків.

Виконується пісня або декламується вірш "До українців" Віктора Баранова.

*Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюся на кожній сторінці, -
Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,
Коли ми перестали гордитися, що ми - українці.
І що є в нас душа, повна власних чеснот і щедрот,
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам в'ється,
І що ми на Україні такі український народ,
А не просто юрба, що у звітах населенням зветься.
І що хміль наш - у піснях, а не в барилах вина,
І що щедрість - у серці, а не в магазинних вітринах,
І що є у нас мова, і що українська вона,
Без якої наш край - територія, а не Україна.
Я до себе кажу і до кожного з вас: - Говори!
Говоримо усі, хоч ми й добре навчились мовчати!
Запитаймо у себе, відколи, з якої пори,
Почали українці себе у собі забувати.
Запитаймо про те, чи списати усе на буття,
Котре нашу свідомість узяти змогло так на Бога,
Що солодшим од меду нам видався час забуття
Рідних слів, і пісень, і джерел, і стежок від порога.
Українці мої! То українці ми з вами - чи як?
Чи в "моголах" і вмерти судилось нам ще від Тараса?
Чи в могили забрати судилось нам наш переляк,
Що знітив нашу гідність до рівня вторинної раси?
Українці мої! Як гірчать мені власні слова!..
Добре знаю, що й вам вони теж не солодкі гостинці.
Але мушу казати, бо серце, мов свічка, сплива,
Коли бачу, як щиро себе зневажають українці.
І в мені нис крамолі осколок тупий,
Мене дума одна обсідає і душить на славу:
Ради кого Шевченкові йти було в Орські степи?
Ради кого ховати свій біль за солдатську халяву?
То хіба ж не впаде, не закотиться наша зоря
І хіба не зотліє на тлю українство між нами,
Коли навіть на згарищі долі й зорі Кобзаря
Ми і досі спокійно себе почуваєм хохлами?
Українці мої! Дай вам, Боже, і щастя, і сил!
Можна жити й хохлом, і не зіркнує від того хлібина.
Тільки хто ж колись небо прихилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Україна...*

Ведучий. Усе більше стали відлучати дітей від рідної культури, рідної мови, і це боляче відгукувалося згодом у тих, хто мав світлу душу і вдячну пам'ять до землі своїх батьків.

Ведуча. Та не всі були байдужими. Чиє серце було зігріте любов'ю до рідного краю, рідної культури, не мовчали - палким, часом дошкульним словом намагалися розбудити українство, яке вже й не знало до ладу, хто ж воно є насправді. Ще донедавна було й таке, про що розповідають гуморески Павла Глазового.

Читець 2.

Артист

*Простий батько сина
Вивчив на артиста.
Мова в того сина
Ідеально чиста.*

Як зі сцени скаже
Українське слово,
То аж дух займає -
Просто пречудове!
А в сім'ї артиста
Діти й домочадці
Чешуть по-російськи,
Неначе лєнінградці.
Тож невчений батько
Й запитав у сина:
- Поясни, будь ласка,
В чому тут причина?
У театрі в тебе
Українська мова,
А у хаті в тебе -
Нашого ні слова.
Син великодушно
Посміхнувся до тата:
- Ех, освіта в тебе,
Батьку, ницькувата.
А тому, хто вчений,
Істина відома,
Що одне на службі,
Зовсім інше - дома.
Дома в мене мова -
Засіб спілкування,
А на службі мова -
Засіб існування.
Як же рідну мову
Я забуду, тату,
Як за неї маю
Непогану плату?
Читець 4.

Турок
Збирається мій знайомий
В далеку мандрівку.
Придбав собі в Туреччину
На тиждень путівку.
Голова тріщить у нього
Від отих уроків...
Костюм купив елегантний,
Вчить турецьку мову.
Уже знає, як звуть турки
Свиню і корову,
Як спитати по-турецьки,
По чім у них шуби,
Де купити мило й пасту,
Яка чистить зуби.
Він, до речі, в Україні
Живе тридцять років.
Ходить всюди, як хазяїн,
Аж дверима гурка,
Хоча мову українську
Знає гірше турка.

Ведучий. Сподіваємося, що серед нас немає персонажа останньої гуморески, тому оголошується конкурс знавців рідної мови. (Завдання готують заздалегідь і пропонують учням у вигляді гри, наприклад вікторини; бажано підібрати цікаві питання з лексики, фразеології з використанням завдань, пов'язаних із малюнками. Якщо є учні, які пишуть вірші, бажано виділити окремий час для читання ними власних поезій або ж однокласники можуть прочитати їх твори зі сцени.)

Ведуча. (на фоні пісні "Рече та стогне Дніпр широкий") Нині українська мова утверджується не лише як державний атрибут, а повертається в річище поклонання рідної культури. **Але не забуваймо (читає вірш О. Забужко "Клятва"):**

Мова кожного народу
неповторна і - своя;
в ній гримлять громи в негоду,
в тиші - трелі солов'я.
На своїй природній мові
і потоки гомонять;

зелен-клени у діброві
по-кленовому шумлять.
Солов'їну, барвінкову,
голосисту - на віки -
українську рідну мову
в дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
буду всюди й повсякчас, -
бо ж єдина - так, як мати, -
мова в кожного із нас!

Ведучий. Сьогодні українська мова функціонує як державна мова України й національна мова українського народу. Поза межами України українська мова в усній формі поширена в Росії, Молдові, Білорусі, Казахстані. Крім того, українською мовою послуговуються українці в Польщі, Чехії, Словаччині, Румунії, Сербії, Хорватії, Угорщині, США, Канаді, країнах Латинської Америки, Австралії.

Ведуча. 1991 року Україна стала незалежною державою. У статті 10 Конституції України, яку було прийнято 1998 року, стверджується: "Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України"

Ведучий. Сьогодні мало визнання того, що український народ нарешті зрозумів: Українська держава - це він сам, це " громадяни, яким треба активно включитись у державотворчий процес і працювати для утвердження державності й порядку, духовності й національної самоповаги на своїй землі, у своїй господі.

Ведуча. Усім нам слід зрозуміти, що збудувати вільну й незалежну Україну зможуть лише люди, об'єднані однією мсто і материнською мовою. Якщо ми будемо роз'єднані й багатомовні то можемо опинитися перед руїнами.

Ведучий. Мова об'єднує. Мудрі люди знали це в давні часи, знають і сьогодні. Проте дивує, що значна частина населення України, зокрема Півдня і Сходу, не знає або не хоче знати ніякої правди про злочини, які чинила не один десяток років диктаторська влада: голодомори, масові арешти, розстріли, депортації, винищення найкращих синів і дочок України - інтелігенції, священиків, працівників хліборобів, усіх патріотів.

Ведуча. Людина має завжди пам'ятати, звідки вона , де її коріння, знати історію свого народу, його мову. Знання мови народу, серед якого ти живеш,- ознака культурної, освіченої людини, знання рідної мови - священний обов'язок кожного.

Читець 1. Я на рідній мові друзям щастя зичу.
Хай добро хлібину кожному несе.
У гостинну хату всіх покличу,
І вони, я певний, зрозуміють слово,
Де матусі ласка, батькове тепло,
Де вкраїнська мова пахне барвінково,
Де вкраїнська пісня розправля крило.

Читець 2. Рідне слово моє - в нім озвуться віки,
Рідне слово моє - і кризь хмари сія.

Читець 3. Словом вишию день - простелю рушники,
А на тих рушниках Україна моя.

Ведуча. Тож збережімо духовний заповіт наших поетів любити свою землю, любити рідно слово, як зберегли нам наші батьки й діди рідну мову в страшні часи лихоліть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свята і розваги: навчально-методичний посібник / Барабаш О.Д., Капуська Л.В., Яновська О.В. - Київ: Освіта, 1995.-С.103-105.
2. Кобзар Б.С. Громадськість і виховання / Б.С.Кобзар. - Київ, 1973. - 125с.
3. Красовницький М.Ю. Виховна робота в школі: досвіді проблеми / М.Ю.Красовницький. - Київ: Освіта, 1992.- 184с.
4. Свято рідної мови [Електронний ресурс].- Режим доступу:http://firstedu.com.ua/index.php?Itemid=12&catid=21:2011-01-05-17-59-17&id=51:2011-01-05-18-16-38&option=com_content&view=

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Оформлення статей у журналах регламентовано ДСТУ 7152:2010 "Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках". Елементи видавничого оформлювання публікацій визначено п. 5.1 цього стандарту. Зокрема, у складі елементів оформлювання немає реферату (абстракту), проте є анотація, вимоги до якої регламентовано ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ISO 214-76) "Система стандартів по інформації, бібліотечному і видавничому делу. Реферат и аннотация. Общие требования". Цей стандарт є міждержавним, діє на території десяти країн СНД, деякі його положення містять повний автентичний текст міжнародного стандарту ISO 214-76 "Documentation - Abstracts for publications and documentation" (Документація - Реферати на видання і документи).

Списки літератури до публікацій потрібно оформлювати згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання".

Книжковою палатою України на допомогу авторам розроблено приклади бібліографічних записів на різні види документів. Приклади розміщено на веб-сайті Книжкової палати за адресою: http://www.ukrbook.net/zakony/prykl_bib_zap.pdf. Подаємо ці приклади.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ

БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ДЖЕРЕЛ

КНИГИ

ОДИН АВТОР

- 1.Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. - Л. : Свічадо, 2006. - 307 с. - (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV-V ст. ; № 14).
- 2.Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. - Київ : Ін-т математики, 2006. - 111 с. - (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
- 3.Матюх Н. Д. Що дорожче срібла золота = That is more expensive than silver and gold : [розповідь про 70-річний шлях Київ. ювелір. З - ду] / Наталія Дмитрівна Матюх ; [ред. рада: Цюпко С. В. (голова) та ін.]. - Київ: Асамблея ділових кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006.-311с.: іл., портр. -(Ювеліри України ; т. 1). -ISBN 96 -69-65-810-1.
- 4.Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. - Львів : Кальварія, 2005. - 196, [1] с. - (Першотвір). портр.-(Першотвір=Individual,ISBN 966-663-177-6).

Два автори

1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. - Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. - 397, [1] с. - (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична" ; вип. 1).
2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. - Київ : Прецедент, 2006. - 93 с. - (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).
3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. - Львів : Растр-7, 2007. - 375 с.

Три автори

1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. - Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. - XLIII, 265 с.

Чотири і більше авторів

1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. - Київ : НДІ "Укراгропромпродуктивність", 2006. - 106 с. - (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).
2. Психология менеджмента / [Власов П. К [и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. - [3-е изд.]. - Харьков : Гуманитар. центр, 2007. - 510 с.

Без автора

1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. - Київ : Грані-Т, 2007. - 119 с. - (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. - Київ : Грамота, 2007. - 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX - початку XX століття : [антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. - Київ : Грані-Т, 2007. - 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. [та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 310 с.

Багатотомний документ

1. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. - Львов : НТЦ "Леонорм-Стандарт", 2005.- Т. 1. - 2005. - 277 с. - (Серия "Нормативная база предприятия").
2. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогия / Алиса Дарова. - Одесса : Астропринт, 2006- 369,[1]с. - (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4).

3. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч.1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. - Київ : НТУУ "КПІ", 2006. - 125 с.

Матеріали конференцій, з'їздів

1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11-13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. - Харків : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. - 167 с.

2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. - Київ : ІСОА, 2002. - 147 с.

3. Ризикологія в економіці та підприємстві : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, [та ін.]. - Київ : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. - 452 с.

Словники

1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. - Харків : Халімон, 2006. - 175, [1] с.

2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. - Київ : Європ. ун-т, 2007. - 57 с.

Атласи

1. Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С. С. Куруленко [та ін.] ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. - / [наук. редкол.: С. С. Куруленко [та ін.]. - Київ : Варта, 2006. - 217, [1] с.

2. Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О. Козлов, В. Д. Маковецький. - 2-ге вид., розшир. та доповн. - Дніпропетровськ : Пороги, 2005. - 218 с.

Законодавчі та нормативні документи

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - Київ : Парлам. вид-во, 2006. - 207 с. - (Бібліотека офіційних видань).

2. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій : СОУ-Н ЕЕ 39.501:2007. - Офіц. вид. - Київ : ГРІФРЕ : М-во палива та енергетики України, 2007. - VI, 74 с. - (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).

Каталоги

1. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / [авт.-упоряд. М. Зобків [та ін.]. - Львів : Новий час, 2003. - 160 с.

Бібліографічні покажчики

1. Куц О. С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. - Львів : Укр. технології, 2007. - 74 с.

2. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997-2005 роки / [уклад. Кириш Б. О., Потлань О. С.]. - Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. - 11 с. - (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).

Автореферати дисертацій

1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 Технологія машинобудування / І. Я. Новосад. - Тернопіль, 2007. - 20, [1] с.

Частина книги, періодичного продовжуваного видання

1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 6. - С. 15-18, 35-38.

2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горюхов // Бібліотечний вісник. - 2006. - № 6. - С. 14-17.

3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов - основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2007. - № 1. - С. 39-61.

4. Ма Шуїн Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 5. - С. 12-14.

5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2007. - № 1. - С. 25-29.

6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. - 2007. - Т. 2, № 2. - С. 13-20.

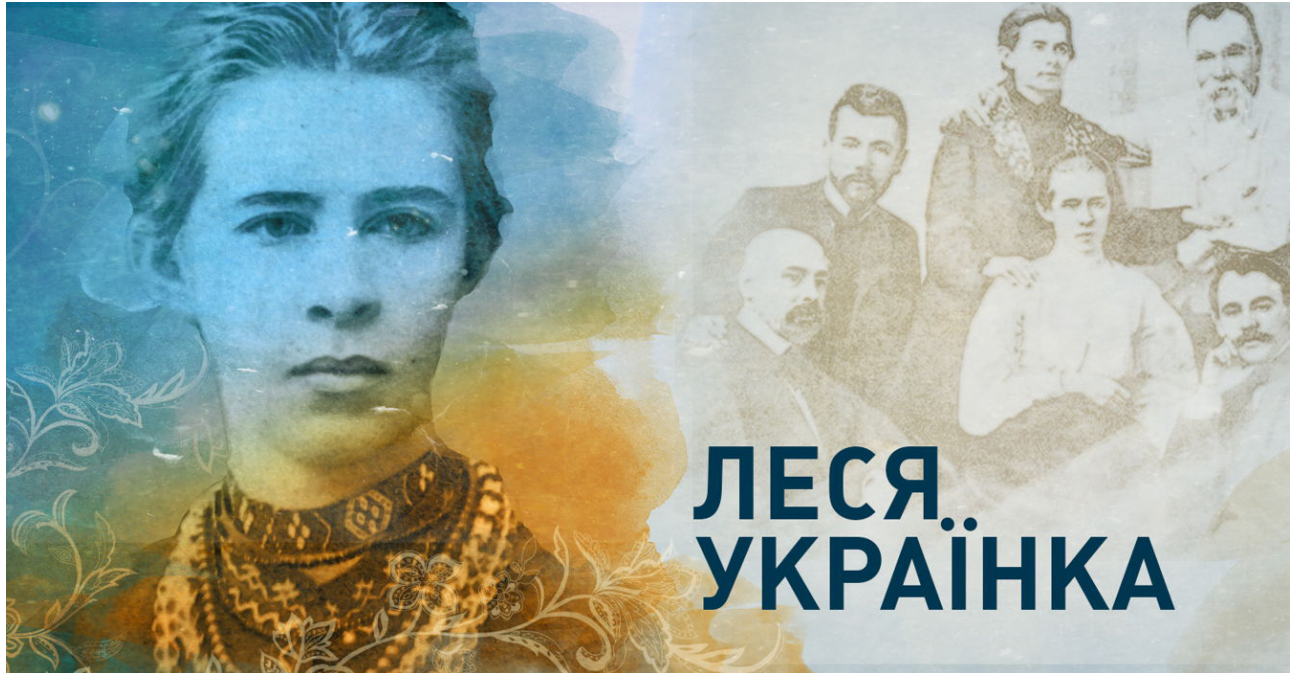
7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : (нарис з новітнього укр., письменства) : статті / Микола Зеров. - Дрогобич, 2007. - С. 245-291.

Електронні ресурси

1. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті [Електронний ресурс] : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. "Крим-2003") / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібл. вісн. - 2003. - № 4. - С. 43. - Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.

Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова"
(Подаємо скорочений варіант)

ОКРАСА І ГОРДІСТЬ НАЦІЇ

У цьому році вся українська спільнота відмічає 145-річчя від дня народження видатної української письменниці і громадського діяча **Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки)**, яке вписане в золоту сторінку світової літератури. Значна частина життя поетеси пов'язана з Волинню, на якій вона народилася, Києвом, Полтавською областю, містом Сурамі (Грузія) — там, де вона жила і творила.

Лесья стійко виносила удари долі і була сильною особистістю. Незважаючи на важку хворобу — туберкульоз, вона стала високоосвіченою людиною, володіла енциклопедичними знаннями. Послідовно боролася за права жінок, які в ту далеку пору були абсолютно безправними в суспільстві. Л.Українка залишила нам величезну літературну спадщину. Насамперед, це чудові драми **«Блакитна троянда»**, **«Кассандра»**, **«У пущі»**, **«Камінний господар»**, **«Оргія»**, поеми **«На полі крові»**, **«Руфін і Прісцилла»**. Та вершиною творчості письменниці стала драма **«Лісова пісня»**, в якій Лесья Українка втілила загальнолюдську мрію, показавши високі почуття і перемогу краси життя над бездуховністю. Образ Мавки надихнув на створення балету Скорульського і Жуковського, а композитора Кирейка — на написання опери. У багатьох театрах ідуть балети **«Камінний господар»** (Губаренко), **«Досвітні вогні»** (Дичко). На кіностудії ім. Довженка неодноразово екранізувалися її твори. Серед кращих стрічок **«Лісова пісня»** (режисери В.Івченко, 1961 рік і Ю.Ілленко, 1981 рік). Юрій Щербак написав драму **«Сподіватися»**, в якій розповів про життя і творчість Л.Українки. Ця драма з успіхом багато років йшла в Київському театрі російської драми, що носить ім'я поетеси; головні ролі в ній виконували чудові актори Ада Роговцева і, на жаль, уже покійний Леонід Бакштаєв. Композитор Штогаренко присвятив письменниці сюїту **«Пам'яті Лесі Українки»**. Спілка письменників України іменною премією поетеси щорічно відзначає авторів і твори для дітей.

У Києві понад сорок років існує Літературно-меморіальний музей великої української письменниці і поетеси, а на її батьківщині, в Новограді-Волинському, дбайливо вшановують пам'ять своєї знаменитої землячки. Образ поетеси втілювали художники та скульптори у своїх творах. Існують пам'ятники в Луцьку, Клівленді (США), Торонто (Канада). В Києві на Байковому кладовищі, де похована Л.Українка, на її могилі будь-якої пори року завжди лежать живі квіти.

